

עמ"י עש"ו

הלכות פסח

סיכום וביאור

שלחן ערוך, סימנים: תכט' - תפח'

אסף הר-נוי

טבת, תשע"ו

© כל הזכויות שמורות, ניתן להשתמש לצורכי לימוד בלבד

תוכן עניינים:

- 11..... סימן תכט' - שאין נופלין על פניהם כל ניסן:
- 11..... סעיף א'- שואלין בהל' פסח וקמחא דפסחא:
- 11..... סעיף ב'- מנהגי חודש ניסן:
- 12..... סימן תל' - שבת הגדול:
- 12..... סעיף א'- מנהגי שבת הגדול:
- 12..... סימן תלא' זמן בדיקת החמץ:
- 12..... סעיף א'- זמן הבדיקה והיכן בודקים:
- 13..... סעיף ב'- שלא להתעסק קודם הבדיקה:
- 14..... סימן תלב' - דין ברכת בדיקת חמץ:
- 14..... סעיף א'- נוסח הברכה וזמנה:
- 14..... סעיף ב'- ברכה אחת למספר בתים והנחת פתית חמץ:
- 15..... סימן תלג' - בדיקת חמץ:
- 15..... סעיף א'- בודקים לאור הנר:
- 15..... סעיף ב'- בודקין רק לאור הנר:
- 16..... סעיף ג'- מקומות הצריכים בדיקה:
- 16..... סעיף ד'- חורי הבית וזיזין:
- 16..... סעיף ה'- גגות:
- 16..... סעיף ו'- רפת ולול:
- 17..... סעיף ז'- חור שבין יהודי לחברו ולגוי:
- 17..... סעיף ח'- כותל שנפל ויש תחתיו חמץ:
- 18..... סעיף ט'- מרתף עם חביות:
- 18..... סעיף י'- בדיקה בבית הכנסת:
- 18..... סעיף יא'- חובת הבדיקה בבית נקי:
- 18..... סימן תלד' - דינים הנוהגים תכף אחר הבדיקה:
- 18..... סעיף א'- חמץ שנעלם ממנו אחרי שבדק:
- 19..... סעיף ב'- ביטול אחר הבדיקה:
- 19..... סעיף ג'- נוסח הביטול ביום:
- 20..... סעיף ד'- ביטול ע"י שליח:
- 20..... סימן תלה' - דין מי שלא בדק בליל י"ד:
- 20..... סעיף א'- שכח לבדוק:
- 21..... סימן תלו' - דין המפרש בים והיוצא בשיירא, ובו ג' סעיפים.
- 21..... סעיף א'- בדיקה ליוצא מביתו קודם הפסח:
- 22..... סעיף ב'- היוצא מביתו ויחזור קודם הפסח - דעה שניה:
- 22..... סעיף ג'- ישראל היוצא מביתו קודם הפסח:

- 24**..... סימן תלז'-המשכיר בית להבירו על מי חל חובת ביעור:
- 24..... סעיף א'- המשכיר ביתו לפסח:
- 24..... סעיף ב'- בית שלא ידוע אם בדקו אותו:
- 25..... סעיף ג'- השוכר בית ומצא שאינו בדוק:
- 25..... סעיף ד'- הנאמנים על הבדיקה:
- 25**..... סימן תלח'- עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו:
- 25..... סעיף א'- עכבר או תינוק שנכנסו לביתו עם כר חמץ:
- 26..... סעיף ב'- חמץ על קורה או בבור:
- 27**..... סימן תלט'- דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח:
- 27..... סעיף א'- קבוע ורוב בעכבר שנטל ככר:
- 27..... סעיף ב'- ספקות נוספים בחמץ:
- 27..... סעיף ג'- מצא ככרות לא כפי שהניח:
- 28**..... סימן תמ'- דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל:
- 28..... סעיף א'- נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל:
- 29..... סעיף ב'- חמץ של גוי שאינו באחריות הישראל:
- 29..... סעיף ג'- גוי שנכנס בפסח לסית ישראל עם חמץ ביד:
- 29..... סעיף ד'- ישראל שהפקדי חמצו אצל ישראל אחר או אצל גוי:
- 29**..... סימן תמא'- דיני מי שהלוה על חמץ:
- 29..... סעיף א'- יהודי שלוה ומישכן את החמץ:
- 29..... סעיף ב'- גוי שלוה מיהודי ומישכן חמצו:
- 30**..... סימן תמב'- דין תערובת חמץ:
- 30..... סעיף א'- תערובת חמץ:
- 31..... סעיף ב'- מאכל שאינו ראוי למאכל כלב:
- 31..... סעיף ג'- חמץ שנשתמשו בו למלאכות שונות:
- 31..... סעיף ד'- תערובת חמץ שאינה ראויה לאכילה ורוצה לאוכלה:
- 32..... סעיף ה'- דין שכר העשוי מחמץ ודין דבר המעמיד:
- 32..... סעיף ו'- גירור המקומות שנגע בהם חמץ:
- 32..... סעיף ז'- בצק שבסדקי עריבה:
- 32..... סעיף ח'- צירוף חצאי זיתים לחובת ביעור:
- 32..... סעיף ט'- הזמן הקובע הוא קודם זמן איסורו:
- 33..... סעיף י'- דיו משעורים:
- 33..... סעיף יא'- כלי לישיה:
- 34**..... סימן תמג'- דין חמץ בערב פסח לאחר שש:
- 34..... סעיף א'- דין החמץ מחצות היום של יד':
- 35..... סעיף ב'- ישראל שמופקד אצלו חמץ של ישראל:
- 36..... סעיף ג'- חמץ אינו תופס דמיו:

- סימן תמד' - דין ערב פסח שחל להיות בשבת:** 37
- 37 סעיף א'- מתי בודקים ומבערים חמץ בע"פ שחל בשבת:
- 37 סעיף ב'- יבער ביג' לפני הצות:
- 38 סעיף ג'- ניקוי כלי חמץ בשבת:
- 38 סעיף ד'- ניקוי הכלים ושאריות המזון:
- 38 סעיף ה'- חמץ שנשארו אחרי הסעודה:
- 38 סעיף ו'- ביטול חמץ בשבת בבוקר:
- 39 סעיף ז'- החיוב לחזור ולבער למי שהלך מביתו:
- 39 סעיף ח'- ביטול בתוך פסח קודם שנעשה חמץ:
- סימן תמה' - דין ביעור חמץ:** 40
- 40 סעיף א'- כיצד מבערין את החמץ:
- 41 סעיף ב'- הנאה מן הפחמים והאש מהם שרף את החמץ:
- 42 סעיף ג'- השלכת החמץ לחיות קודם זמן איסורו:
- סימן תמו' - דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד:** 42
- 42 סעיף א'- המוצא חמץ בביתו ביו"ט או בחוה"מ:
- 43 סעיף ב'- יו"ט שני כחוה"מ:
- 43 סעיף ג'- חמץ המתגלגל מגג גוי לגג יהודי:
- 43 סעיף ד'- מצא פת בפסח ומסופק אם היא חמץ או מצה:
- סימן תמז' - דיני תערובת חמץ בתוך הפסח:** 44
- 44 סעיף א'- חמץ בפסח אוסר בכל שהוא ודין תערובת חמץ:
- 46 סעיף ב'- דין חמץ שנתערב מחצות יד' עד כניסת החג:
- 46 סעיף ג'- חטה שנמצאת בתבשיל בע"פ:
- 47 סעיף ד'- דין "חזור ונעור":
- 48 סעיף ה'- סוגי מאכלים שיש בהם תערובת חמץ:
- 49 סעיף ו'- שימוש בפסח במלח ממדוכה של חמץ:
- 49 סעיף ז'- בוסר שדכו במדוכת חמץ:
- 50 סעיף ח'- זיתים שנכבשו בקדירת חמץ שאינה בת יומא:
- 50 סעיף ט'- ביטול חמץ בפסח של יבש ביבש:
- 50 סעיף י'- דין נטל"פ בפסח:
- 51 סעיף יא'- דין "חמץ שעבר עליו הפסח" בתערובת חמץ:
- 52 סעיף יב'- חמץ נוקשה:
- סימן תמח' - דין חמץ שעבר עליו הפסח:** 52
- 52 סעיף א'- חמץ של גוי מותר אחרי הפסח:
- 52 סעיף ב'- גוי שמביא חמץ במתנה לישראל בתוך הפסח:
- 53 סעיף ג'- מכירת החמץ לגוי:
- 55 סעיף ד'- שימכור או יתן במתנה ללא שום תנאי:
- 56 סעיף ה'- חמץ שהיה בבית ישראל אסור אפילו אם ביטלו:

- 56..... סעיף ו'- אוסר להאכיל בחמץ שום בהמה:
- 57..... סעיף ז'- הנאת בהמתו מחמץ שלו גוי בפסח:
- 57..... סימן תמט'- דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים או בהפך:**
- 57..... סעיף א':
- 57..... סימן תנ'- דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות:**
- 57..... סעיף א'- ישראל שלוח ככר קודם הפסח:
- 57..... סעיף ב'- ישראל שצריך לקבל ככרות מן הגוי בפסח:
- 58..... סעיף ג'- ישראל וגוי השותפים בתנור:
- 58..... סעיף ד'- איסור השתכרות מתנור שהשכיר לגוי בפסח:
- 58..... סעיף ה'- השכרת תנור לגוי לפסח:
- 58..... סעיף ו'- נתינת כסף לעבדו לאכילה בפסח:
- 58..... סעיף ז'- השכרת כלי לגוי שיבשל בו חמץ:
- 59..... סימן תנא'- דיני הגעלת כלים:**
- 59..... סעיף א'- הכשרת כלי חרס:
- 60..... סעיף ב'- כוביא:
- 60..... סעיף ג'- הכשרת סכינים:
- 61..... סעיף ד'- ליבון:
- 62..... סעיף ה'- כפי תשמישו כך הכשרו:
- 62..... סעיף ו'- כלי שמשמשים בו למספר דברים:
- 63..... סעיף ז'- כפות העשויות מקרן:
- 63..... סעיף ח'- הכשרת כלי עץ, אבן ומתכת:
- 63..... סעיף ט'- הגעלת כלים שונים יחד:
- 63..... סעיף י'- סלים שמולחים בהם בשר:
- 63..... סעיף יא'- הכשרת מחבת:
- 64..... סעיף יב'- הגעלת ידות הכלים:
- 64..... סעיף יג'- כלי שיש בו טלאי:
- 65..... סעיף יד'- מכסה הקדרה:
- 65..... סעיף טו'- כיסוי קדירה שאופים עליו:
- 65..... סעיף טז'- מדוכה ודרך הגעלת כלי גדול:
- 66..... סעיף יז'- דברים שלשים עליהם במהלך השנה:
- 67..... סעיף יח'- הכשרת נפה ושאר כלי לישת בצק:
- 67..... סעיף יט'- הכשרת ה"פאלה":
- 67..... סעיף כ'- הכשרת שולחנות ותיבות לפסח:
- 67..... סעיף כא'- חביות של חרס:
- 69..... סעיף כב'- הכשרת כלים ששימושם בקר:
- 70..... סעיף כג'- מאני דקוניא:
- 70..... סעיף כד'- כלי עץ המצופים בסמנים:
- 70..... סעיף כה'- כלי שתיה:

- 71..... סעיף כו'- כלי זכוכית:
- 71..... סעיף כז'- שפוד ישן:
- 71..... סימן תנב'- דין זמן הגעלת הכלים:**
- 71..... סעיף א'- יזהר להגעיל קודם שעה חמישית:
- 73..... סעיף ב'- זהירות בהגעלת כלים בני יומן:
- 73..... סעיף ג'- הגעלת הרבה כלים יחד:
- 73..... סעיף ד'- החזקת הכלי בצבת:
- 74..... סעיף ה'- דינים נוספים בהגעלה:
- 74..... סעיף ו'- הגעלת כלי גדול:
- 74..... סעיף ז'- שטיפת הכלי בקרים:
- 75..... סימן תנג'- דיני החטים וטחינתם למצות:**
- 75..... סעיף א'- מיני הדגן למצה ודין קיטניות:
- 76..... סעיף ב'- מצה העסויה מעיסה של חיטה ואורז:
- 76..... סעיף ג'- ברירת החטים מאכילת עכבר:
- 76..... סעיף ד'- שמירת המצות:
- 77..... סעיף ה'- האידנא אסור ללתות:
- 77..... סעיף ו'- שימוש בשקי קמח בפסח:
- 77..... סעיף ז'- הולכת השקים על הבהמה:
- 78..... סעיף ח'- ניקור ריחי הטחינה ודין הקמח הראשון:
- 78..... סעיף ט'- מועד טחינת הקמח:
- 78..... סימן תנד'- באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו:**
- 78..... סעיף א'- אין יוצאין בפת סובין ובפת מורסן:
- 78..... סעיף ב'- עיסת הכלבים:
- 79..... סעיף ג'- חליטת בצק בזה"ז:
- 79..... סעיף ד'- מצה גזולה:
- 80..... סימן תנה'- דין מים שלנו:**
- 80..... סעיף א'- דיני מים שלנו:
- 81..... סעיף ב'- מים המכונסין בסיסטרנה:
- 82..... סעיף ג'- לישא במים חמים או פושרים ומי שעבר ולש בהם ובמים שלנו:
- 83..... סעיף ד'- ביטול מים ש"לא לנו" במים ש"לנו":
- 83..... סעיף ה'- נתינת מלח במצה:
- 83..... סעיף ו'- לש המצה בתבלינים:
- 83..... סימן תנו'- שיעור כמות לישת המצות:**
- 83..... סעיף א'- אין לשין עיסה גדולה בבת אחת:
- 84..... סעיף ב'- לש עיסה גדולה מהמותר:
- 84..... סעיף ג'- מדידת קמח ביו"ט:

- 85**..... סימן תנו' - דין הנהגת החלה בעיסת מצה:
- 85..... סעיף א'- כיצד מפרישים חלה מעיסה של מצה:
- 85..... סעיף ב'- כיצד מפרישים חלה ביו"ט:
- 86**..... סימן תנח' - דין מצוה ללוש המצוה בע"פ:
- 86..... סעיף א'- מנהג ללוש המצות בערב פסח:
- 87**..... סימן תנט' - דין מקום וסדר לישת המצות:
- 87..... סעיף א'- המקום בו לשים את הבצק:
- 87..... סעיף ב'- העיסוק בעיסה ומתי נעשית חמץ:
- 88..... סעיף ג'- המים בהם משתמשים בלישת החמץ:
- 88..... סעיף ד'- דין הכלים שמשתמשים בהם ללישת הבצק:
- 89..... סעיף ה'- עברה ולשה במקום חם:
- 89..... סעיף ו'- הוספת קמח לעיסה רכה:
- 90**..... סימן תס' - דיני מצת המצוה:
- 90..... סעיף א'- מצה שלש אותה גוי או חש"ו:
- 92..... סעיף ב'- חשיבות שיתעסק האדם במצת מצוה:
- 92..... סעיף ג'- הלש אחר זמן חמץ:
- 92..... סעיף ד'- עשיית סימנים על המצה:
- 92..... סעיף ה'- שתהא המצה דקה:
- 93..... סעיף ו'- עשיית פאנדי"ש:
- 93..... סעיף ז'- נתינת ביצים ודברים אחרים בעיסה של המצה:
- 93**..... סימן תסא' - דיני אפיית המצה:
- 93..... סעיף א'- הכשרת תנור האפיה:
- 94..... סעיף ב'- טפקא של חרס:
- 94..... סעיף ג'- מתי המצה עשויה כראוי:
- 94..... סעיף ד'- מצת מצווה ששרו אותה במיםאו בשלוח:
- 95..... סעיף ה'- מצה הנאפית עם חמץ בתנור אחד ודינים נוספים:
- 96**..... סימן תסב' - דין מי פירות אם מחמיצין:
- 96..... סעיף א'- האם מי פירות מחמיצין:
- 97..... סעיף ב'- מי פירות עם מים:
- 97..... סעיף ג'- לישת ביין:
- 97..... סעיף ד'- מה נכלל ב"מי פירות":
- 98..... סעיף ה'- חיוב חלה בעיסה שנילושה עם מי פירות:
- 98..... סעיף ו'- השהיית חיטה במי פירות:
- 98..... סעיף ז'- לברור המלח מן החיטה שלא יביאה לידי חימוץ:
- 99**..... סימן תסג' - אם מותר לחרוך שני שבליים יחד ודיני כרמל:
- 99..... סעיף א'- חריכת שיבולים המוציאה משקה:

99..... סעיף ב'- תבשיל הנקרא "ותיקא":

99..... סעיף ג'- בישול קמח של כרמל קלוי עם מים:

99..... סימן תסד'- חרדל שנתערב בתוכו קמח:

99..... סעיף א'- נתינת קמח בחרדל ושאר מיני טיבול:

99..... סימן תסה'- דיני מורסן בפסח:

99..... סעיף א'- שריית וחליטת מורסן:

100..... סעיף ב'- שפשוף הגוף במורסן בפסח:

100..... סעיף ג'- אווז ששפשו אותו עם מורסן:

100..... סימן תסו'- אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים:

100..... סעיף א'- הרוק מחמיץ:

100..... סעיף ב'- הנותן שעורים לבהמתו ומצא בהם ריר:

101..... סעיף ג'- קמח שנעשה לח מזיעת החומה:

101..... סעיף ד'- נפלו מים על הקמח:

102..... סעיף ה'- סוגי משקים אם מחמיצים:

102..... סעיף ו'- קמח שנופל עליו דלף בלי הפסק:

102..... סימן תסז'- דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא לתוכו חטה:

102..... סעיף א'- דגן שנפלו עליו מים רבים:

103..... סעיף ב'- דגן שנפלו עליו הרבה מים אסור גם אם לא נתבקע:

103..... סעיף ג'- האם חוששים שהחטים החמיצו:

103..... סעיף ד'- האם יש לחוש להחמצת חטים בשנה גשומה:

104..... סעיף ה'- מתי דגן מחובר מחמיץ מן הגשם:

104..... סעיף ו'- גדיש שנמצאו בו חטים מבוקעות:

104..... סעיף ז'- בור מים שחושש שיש חטים בקרקעיתו:

104..... סעיף ח'- כשרותם של מאכלים שונים לפסח:

105..... סעיף ט'- תבשיל שמצאו בו דגן:

106..... סעיף י'- תרנגולת מבושלת שנמצאה בה חטה מבוקעת:

106..... סעיף יא'- חטה בקוע שנמצאה בעיסה או במצה:

107..... סעיף יב'- חטה שנמצאה במים שמלגו או בשלו בהם:

109..... סעיף יג'- מי חמץ שירדו לבור מים בפסח:

109..... סעיף יד'- חטה מבוקעת שנמצאה בתרנגולת:

110..... סעיף טו'- תרנגולת צלוייה שנמצאה בה חטה:

110..... סעיף טז'- חטה הנמצאת בזפק העורף:

111..... סימן תסח'- שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות:

111..... סעיף א'- עשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות:

111..... סעיף ב'- דברים שיכול לעשות אחר חצות היום:

112..... סעיף ג'- עשיית לאכה קודם חצות:

112..... סעיף ד'- ההולך ממקום למקום- כמי ינהג:

- 113..... סעיף ה'- במקום שנהגו לעשות מלאכה עד חצות לא יתחיל מלאכה חדשה:
- 113..... סעיף ו'- הושבת שובך לתרנגול בערב פסח:
- 113..... סעיף ז'- מניעת הפסד ע"י מלאכה בערב פסח:
- 113..... סעיף ח'- גריפת זבל תחת רגלי בהמה:
- 113..... סעיף ט'- סילוק הזבל:
- 113..... סעיף י'- הבאת כלים מבית האומן לצורך המועד:
- 114..... סימן תסט' שלא ליחד בשר לפסח:**
- 114..... סעיף א'- זהירות בדיבור הנשמע כהקדשת בשר לקרבן פסח:
- 114..... סימן תע' - שהבכורות מתעניין בע"פ:**
- 114..... סעיף א'- תענית בכורות:
- 115..... סעיף ב'- תענית בכורות בערב פסח שחל להיות בשבת:
- 115..... סעיף ג'- שלא יאכל הרבה שיגיע תאב לסעודת הלילה:
- 115..... סימן תעא' - בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת:**
- 115..... סעיף א'- אכילת מאכלים ושתיית יין בערב פסח:
- 116..... סעיף ב'- הלחם שיכול לאכול בערב פסח קודם שעה עשירית:
- 116..... סעיף ג'- התחיל לאכול קודם שעה עשירית ונמשכה סעודתו עד לפסח:
- 116..... סימן תעב' - דיני הסיבה וארבע כוסות:**
- 116..... סעיף א'- יהיה שולחנו ערוך ויתחיל הסדר רק בלילה:
- 116..... סעיף ב'- יכין מקומו להסבה:
- 117..... סעיף ג'- דרך ההסבה:
- 117..... סעיף ד'- האם האשה צריכה הסבה:
- 117..... סעיף ה'- הסבת בן אצל אביו ותלמיד אצל רבו:
- 118..... סעיף ו'- השמש צריך הסבה:
- 118..... סעיף ז'- מי שלא היסב- האם יצא י"ח:
- 119..... סעיף ח'- ישתה הכוסות על הסדר:
- 119..... סעיף ט'- שיעור הכוס וכמה ישתה:
- 120..... סעיף י'- מי שקשה לו לשתות- ידחוק עצמו לשתות:
- 120..... סעיף יא'- מצוה לחזר אחר יין אדום:
- 120..... סעיף יב'- יין מבושל:
- 120..... סעיף יג'- אפילו עני חייב ב-ד' כוסות:
- 120..... סעיף יד'- גם נשים חייבות ב-ד' כוסות:
- 121..... סעיף טו'- חינוך התינוקות ל-ד' כוסות:
- 121..... סעיף טז'- מצווה להעיר התינוקות שישאלו:
- 121..... סימן תעג' - דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס השני:**
- 121..... סעיף א'- קידוש(והבדלה) בליל הסדר:
- 122..... סעיף ב'- שותים בהסבה:
- 122..... סעיף ג'- שתיה בין הכוסות:

- 123..... סעיף ד'- קערת הסדר:
- 123..... סעיף ה'- המרור והחרוסת:
- 124..... סעיף ו'- רחץ, כרפס, יחץ, מגיד:
- 125..... סעיף ז'- כוס שני והמשך המגיד:
- 125..... סימן תעד' - על כוס ב' אין מברכין:**
- 125..... סעיף א'- הברכה על ד' כוסות של יין:
- 126..... סימן תעה' - יתר דיני הסדר:**
- 126..... סעיף א'- רחצה, מוציא, מצה, מרור, כורך:
- 127..... סעיף ב'- כשאין לו ירק אחר לכרפס מלבד המרור:
- 127..... סעיף ג'- בלע מצה או מרור:
- 128..... סעיף ד'- אכל מצה בלא כוונה:
- 128..... סעיף ה'- אכל מצווה ונעשה שוטה:
- 128..... סעיף ו'- שיאכל המצה עד בכדי אכילת פרס:
- 129..... סעיף ז'- החובה לאכול מצה רק בלילה הראשון:
- 129..... סימן תעו' - מנהג אכילת צלי בליל פסח:**
- 129..... סעיף א'- אכילת בשר צלוי בליל הסדר:
- 129..... סעיף ב'- כל דבר הטעון שחיטה חל עליו דין זה:
- 130..... סימן תעז' - דיני אכילת האפיקומן:**
- 130..... סעיף א'- אכילת מצה לאפיקומן:
- 131..... סעיף ב'- שכח לאכול אפיקומן וכבר התחיל בהכנות לברכת המזון:
- 132..... סימן תעה' - שלא לאכול אחר אכילת האפיקומן:**
- 132..... סעיף א'- אחר האפיקומן אין לאכול שום דבר:
- 132..... סעיף ב'- מי שישן- האם יכול לחזור ולאכול מן האפיקומן:
- 132..... סימן תעט' - ברכת המזון על כוס שלישי:**
- 132..... סעיף א'- כוס שלישית:
- 133..... סימן תפ' - סדר כוס רביעי:**
- 133..... סעיף א'- סדר ההלל שעל כוס רביעי והברכה עליו:
- 134..... סימן תפא' - שלא לשתות אחר ארבע כוסות:**
- 134..... סעיף א'- שתיית משקה אחר ד' כוסות:
- 134..... סעיף ב'- חיוב לעסוק בהלכות הפסח עד שתחטפנו שינה:
- 135..... סימן תפב' - מי שאין לו מצה שמורה:**
- 135..... סעיף א'- כיצד ינהג מי שאין לו מצה שמורה:
- 135..... סימן תפג' - דין מי שאין לו יין:**

- 135..... סעיף א'- כיצד ינהג מי שאין לו יין בליל פסח:
- 136..... סימן תפד'- דין מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים:**
- 136..... סעיף א'- הרוצה לברך ברכות הסדר במקום אחר:
- 137..... סימן תפה'- דין מי שנשבע שלא לאכול מצה:**
- 137..... סעיף א'-שבועה /נדר/ על מצוות הסדר:
- 137..... סימן תפו'- שיעור כזית למצוות הסדר:**
- 137..... סעיף א'- מהו שיעור כזית:
- 138..... סימן תפז'- סדר תפלת ערבית של פסח:**
- 138..... סעיף א'- נוסח התפילה:
- 138..... סעיף ב'- אין מקדשים בבהכנ"ס:
- 138..... סעיף ג'- טעויות ושכחה בתפילת החג:
- 138..... סעיף ד'- הליל בליל פסח בבהכנ"ס:
- 139..... סימן תפח'- סדר תפלת שחרית של פסח:**
- 139..... סעיף א'-
- 139..... סעיף ב'- אפילו כמה יחד אומרים את ההלל- יכולים להוציא ל"ח:
- 139..... סעיף ג'- קריאת התורה, הפטרה ומוסף:

סימן תכט' - שאין נופלין על פניהם כל ניסן:

סעיף א' - שואלין בהל' פסח וקמחא דפסחא:

שו"ע - "שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום"¹.
רמ"א - "ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח². וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה (א"ז)".

סעיף ב' - מנהגי חודש ניסן:

שו"ע - "אין נופלין על פניהם בכל חדש ניסן, ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה, ואין מספידין בו³, ואין מתעניין בו להזכיר בצבור; והבכורות מתעניין בו בערב פסח⁴".
רמ"א - "גם אין אומרים צדוק הדין בכל חדש ניסן. ונהגו שאין מתעניין בו תענית כלל, אפילו יום שמת בו אביו או אמו⁵; אבל תענית חלום, מתעניין. ואין אומרים מזמור לתודה ואל ארך אפים ולמנצח בערב פסח ולא ביום טוב, (מנהגים). ונוהגין להרבות קצת באכילה ושתיה ביום אחר החג, והוא אסרו חג⁶, (גמרא ורש"י פרק לולב)".

¹ שואלים בהלכות הפסח 30 יום קודם לפסח - מקור הדין בגמ' בפסחים דף ו' ממה שמשה עמד בפסח ראשון והזהיר את ישראל על פסח שני - שהוא ל' יום אחרי כן.

ולפ"ז מצוה לכ"א לעסוק בהלכות הפסח מיום הפורים עצמו שהוא ל' יום קודם לפסח.

האם דין זה נכון בכל החגים:

בב"ד דן האם זהו דין מיוחד לפסח או שה"ה לפני כל חג וחג? שהרי **הגמ' במגילה לב' אומרת** - "משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בהלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג?" **והובאו בעניין זה מספר דעות:**

• **רש"י, תוס', מג"א, גר"א** - ה"ה לכל חג וחג.

• **בית יוסף** - החיוב ללמוד שלשים יום לפני הוא דווקא בפסח שהלכותיו מרובות, משא"כ בשאר ימים טובים.

ומ"מ לכ"ע יש ללמוד הלכות כל חג וחג בחג עצמו, **ובשער הציון(ה')** מביא בשם האחרונים שלימדו זכות על מה שישראל לא לומדים הכות כל חג בחג עצמו משום שסומכים על מה שקוראים בתורה בעניינו של יום. **אך תמה על כך שער הציון** שכן צריך ללמוד מהלכות החג דהיינו- איסור והיתר ולא רק לעיין בעניינו של יום.

² **מנהג "קמחא דפסחא"**: מנהג קדום עוד מזמן הגמרא שאוספים מאנשי העיר צדקה בכדי לתת לעניי העיר כסף לקמח לאפית המצות. זהו מנהג שיכולים בני העיר לכפות זה את זה עליו **ובאור זרוע כתב** שכל מי שדר בעיר יב' חודש חייב בו ומצד שני- נחשב לעני מן העיר שיש לתת לו. **במשנ"ב(ה')** **כתב בשם האחרונים** שהכל תלוי בכוננת האדם- ואם אנו רואין שנכנס בעיר על דעת להשתקע שם- לאלתר חייב. גם ת"ח הפטורים ממש חייבים בצדקה זו ושיעור הנתניה הוא כ"א לפי ממונו ויכולתו. **במשנ"ב כתב** - "ואלה השתמטים עצמם מלתן קמח עניין יש עון בידם".

מדוע דווקא בפסח תיקנו מגבית כזו? בשער הציון(י') הסביר:

א. פסח הוא זמן חירות ויושבים כל בני המשפחה יחד בשמחה ואין זה כבוד לה' שהעניים אז יהיו רעבים.

ב. כיוון שאסור לאכול חמץ והמצה אינה מצויה, אם לא ניתן לו כסף לאפיית מצות עלול הוא להשאר רעב בפסח יותר מבשאר ימים.

הספד לתלמיד חכם - חכם קודם שנקבר באדמה- נהגו שמספידין אותו אפילו בערב פסח וישתדלו להספידו בקיצור בלי להאריך.³

⁴ **אין מתעניין/ נופלים אפיים בחודש ניסן** - שכן רובו של ניסן של שמחה וקדושה הוא, שכן יב' ימים ראשונים הובאו קרבנות הנישיאים והם ימי שמחה, ועוד שבעה ימי פסח ואסרו חג- **נמצא שרובו בשמחה וקדושה** ולכן אין מתענים בכולו. אבל חתן וכלה וכן תענית חלום- כן מתענים בחודש ניסן, ואין צריך להשלים תענית על תעניתו.

עליה לקבר ביום יארציית שחל בחודש ניסן: רבים נוהגים לילך לקברות בתום השבעה/שלושים/שנה- גם בתוך חודש ניסן, ויש שנוהגים⁵ לדחות ההליכה או להקדימה לקודם ראש חודש ניסן וזאת כדי שלא יגיעו להרבות בבכי בחודש ניסן

הטעם למנהג "אסרו חג" - יש שכתבו(שדי חמד) שמנהג זה מקורו בארץ ישראל שעשו כן משום אחיהם שבחז"ל שעושים יו"ט שני, שלא⁶ יאמרו הגויין שישראל נעשים אגודות אגודות. ובשו"י "תורהלשמה" הביא בשם הארז"ל שיום אחרי חג יש לו עוד הארה מקדושת החג.

סימן תל' - שבת הגדול:**סעיף א- מנהגי שבת הגדול:**

שו"ע- "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו"⁷.
רמ"א- "והמנהג לומר במנחה ההגדה, מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו; ופוסקים לומר ברכי נפשי (מנהגים)".

סימן תלא' זמן בדיקת החמץ⁸:**סעיף א'- זמן הבדיקה והיכן בודקים:**

שו"ע- "בתחלת ליל י"ד בניסן⁹ בודקים¹⁰ את החמץ לאור הנר, בחורין ובסדקין, בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ"¹¹.

⁷ **מה הנס שנעשה באותה שבת? בטור מביא ע"פ המדרש** שאותה שבת לקחו בני"א את הכבשים לקרבן הפסח. הפסחים היו אלוהיהם של מצרים וכשראו את היהודים לוקחים אותם שאלו- מוע אתם לוקחים והם ענו שמצוות ה' עלינו לשוחטם לשם הפסח. המצרים שתקו ולא עשו כלום ועל זה הנס הגדול.

הב"ח שואל מדוע קבעו דווקא את שבת הגדול לשבת ולא את תאריך י' בניסן כיום הגדול? וכתב שבעשור לחודש ניסן עלו ישראל מן הירדן בכניסה לא"י כמובן שזה לא היה בשבת, לכן רצו להדגיש שהנס הגדול הוא אותה שבת במצרים. **וע' באחרונים שהביאו לכך הסברים נוספים.**
⁸ **הקדמה למצוות השבתת חמץ:** מצוות עשה מהתורה לבער את החמץ מרשותינו לקראת הפסח שנאמר- "אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים". חכמינו בגמרא למדו שהמצווה היא עד חצות יום יד' שנמר "אך"- לחלק.
 כל מי שלא השבית את החמץ מביתו עד חצות יום יד' עובר בכל רגע ורגע שהוא משתהה מלבערו בביטול מצות עשה של השבתת חמץ, ומשעה שיכנס הפסח בערב עובר על שני איסורים של בל יראה ובל ימצא.

כיצד מקיימים את מצוות השבתת חמץ? בשני אופנים אנו מבערים את החמץ מביתנו, במחשבה ובמעשה. במחשבה- ע"י הפקרתו והחשבתו כעפר הארץ, שאז החמץ לא שלנו ואנו לא עוברים עליו בבל יראה ובל ימצא. ובנוסף- במעשה- אנו מבערים את החמץ ע"י הבדיקה בליל יד' וביעורו למחרת עד שעה שישית. למרות שמהתורה די בדרך אחת- תיקנו חכמים ליתר ביטחון לבער בשתי הדרכים, כי חששו שלא יבטל כראוי ובלב שלם ועוד שמא ימצא מאכל חמץ בחג יבוא לאוכלו. גם על הבדיקה והבעור לא רצו לסמוך שמא לא ימצא היהודי בבדיקה אלא בחג ואז ישהה אותו בביתו ויבוא לעבור על איסור בבל יראה ובל ימצא בפסח. **למעשה- תהליך ההשבתה מורכב מארבעה שלבים:** בדיקה וביטול בליל יד' שריפה למחרת בבוקר וביטול נוסף.

⁹ **זמן הבדיקה-** מפורש **במשנה בריש פסחים-** "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר".

¹⁰ **ביטול חמץ- מקור והסבר:** בתורה **פרשת בא כתוב-** "אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים" ומכאן למדו שיש מצוה ביום יד' לקיים השבתה של החמץ.

הקדמה- איסור אכילת חמץ ממתני: מיום יד' מחצות היום אסור מהתורה באכילת חמץ שכן כתיב מצד אחד- "שבעת ימים תשביתו שאור מבתים", היינו שבכל שבעת הימים לא יהיה חמץ, ומנגד כתיב- "אך ביום הראשון תשביתו שאור..."- וכיצד יכול להשביתו ביום הראשון אם אסור הוא בכל שבת הימים?

מכאן למדו חכמים שמן התורה- גם ביום יד' יש איסור אכילת חמץ, ומכיוון ש"אך" זו מילת מיעוט- למדו חכמים שמן התורה יש איסור לאוכלו מחצות היום. אלא שראו חכמים להרחיב את האיסור משעה רביעית(כשיטת ר' יהודה במחלוקתו מול ר' מאיר במשנה בפסחים יא')- שלא יבואו לטעות ולהחליף בין שעה חמישית לשביעית.

מצוות ביטול חמץ(ביטול, בדיקה וביעור)- גדרה וטעמה: מן התורה למדנו שמלבד איסור האכילה ישנה מצוות עשה להשבית את החמץ מן הבית קודם לזמן איסור אכילתו, שנאמר- "אך ביום הראשון(=יד') תשביתו שאור מבתים". נחלקו הראשונים בשאלה **כיצד מתקיימת מצוות השבתת חמץ:**

סעיף ב' - שלא להתעסק קודם הבדיקה:

שו"ע - ייזהר כל אדם שלא יתחיל בשום מלאכה ולא יאכל¹², עד שיבדוק. ואפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמוד עד שיבדוק; ואם התחיל ללמוד מבעוד יום, אין צריך להפסיק. (ויש אומרים שצריך להפסיק, וכן נראה לי עיקר)¹³.

- **רש"י, סמ"ג, טור** - מצוות ההשבתה היא ע"י שמבטל בליבו שהרי כתיב "תשביתו" ולא כתוב "תבערו". וכל שביטל בליבו את החמץ(דהיינו שהפקירו מרשותו ואמר שאינו חשוב בעיניו יותר) קיים מצוות ההשבתה. אלא שחכמים קבעו בנוסף לבער את החמץ(דהיינו בדיקה ושריפה) שמא ימצא האם חמץ בביתו וכיוון שהוא רגיל בו - יבוא לאוכלו ונמצא אוכל חמץ בפסח. אבל מן התורה אין שום מקור לדין הביעור.
 - **ר"ן** - מן התורה מצוות ההשבתה היא או להשבית בליבו(ביטול) או לבער(בדיקה ושריפת החמץ) אלא שחכמים תיקנו שגם מי שביטל בליבו צריך בכל מקרה לבדוק ולבער מכיוון שאנו חוששים שמא לא ביטל כראוי או שמא ימצא חמץ בביתו בפסח ויבוא לאוכלו. מצד שני גם בבדיקה וביעור לא סגי בלבד, אלא מ"מ יש לבטל גם למי שבודק - שמא לא יבדוק יפה וימצא חמץ בפסח ויעבור עליו(בבל יראה/ימצא)(משנ"ב, ב').
 - **סיכום:** ל"ע חייבים לעשות בדיקת חמץ מתקנת חכמים(שמא ימצא חמץ ויבוא לאוכלו) אלא שנחלקו האם במקום לא ביטל בליבו ועשה בדיקת החמץ - יצא י"ח מצוות השבתה או לא. לרש"י - רק השבתה בלבד היא השבתה, אבל לר"ן גם בדיקת חמץ וביעור היא השבתה מן התורה.
- כיצד מועיל ביטול בלב:** הקשה הר"ן - כיצד בכלל מועיל ביטול בלב? הרי קי"ל שדברים שבלב אינם דברים? ובוודאי אדם שהפקיר חפץ שלו וכד' בליבו בלבד לא נחשב להפקר?
- ותירץ הר"ן** - שכיוון מהתורה כלל לא נחשב שהחמץ שלו, שהרי הוציאה התורה את החמץ מרשותו(ועשתו איסור אכילה והנאה) אלא מחזירה אותו אליו רק לעניין איסור - הרי שבזה מהני וסגי בגילוי דעתו שלא רוצה שיחזור אותו חמץ אליו לעניין איסור ולכן בכה"ג סגי בביטול בלב בלבד.
- האם יש חיוב לבדוק בספרים?** כל שאין בו כזית אין לחשוש לבל יראה ובל ימצא, אלא שחיישין אפלו לפחות מכזית מחשש שיבוא לאוכלו. ולפי זה יש להקפיד לבדוק כל ספר שיש חשש שנפל לתוכו חמץ(כגון שאכל ולמד בו) ורוצה להשתמש בו בזמן האוכל. אבל ספר שלא ישתמש בו באוכל אין צורך לבדוקו כי אין חשש לאכילה.
- ¹² אבל אכילת עראי שרי(משנ"ב, ב').
- ¹³ **לימוד ועיסוק קודם בדיקת חמץ** - בטור כתב ע"פ הגמרא בפסחים ד' שאין לאדם ללמוד וק"ו לעסוק בכל דבר קודם שבודק החמץ, שמא ישכח לעשות הבדיקה, ובמשנ"ב(ה') כתב - שהיינו מחזיקי שעה לפני זמן הבדיקה(צאה"כ).
- **התחיל ללמוד בזמן מותר(קודם צאה"כ):** רבינו יונה כתב שאם התחיל ללמוד מבעוד יום - אינו צריך להפסיק, אבל הטור כתב שכיוון שהטעם הוא שמא ישכח - מה לי לפני מה לי אחרי - הרי כיוון שעכשיו הגיע הזמן והוא עסוק יש לחוש שישכח. אבל אם התחיל ללמוד בזמן המצווה(בערב) - חייב להפסיק אפילו מלימוד שכן המצווה היא מן התורה כל עוד לא ביטל. ולמצווה מהתורה מפסיקים הכל, כדלעיל סימן רלה'.
 - **ובשו"ע כתב בסתמא כרבינו יונה** - שאם התחיל ללמוד מבעו"י א"צ להפסיק אבל אח"כ הביא ש"א" שגם בכה"ג צריך להפסיק כנ"ל בטור.
 - **ואם יש לו שיעור תורה קבוע** - כתב המשנ"ב(ז') שבזה שרי אם זה לא בביתו כי וודאי יחזור לביתו ויזכר, אך לא בפלפול יותר מדי כי אז ישכח.
 - **תפילת ערבית** - כתב המשנ"ב(ח') - שיתפלל קודם ערבית, כי - יש לה זמן קצוב ולא יבוא להימשך, ובחוק ליעקב כתב טעם אחר - כיוון שתדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם.
 - **בעלי מלאכה העובדים בלילות-איר יתנגדו בבדיקת חמץ?** כפי שכתב במשנ"ב - צריך להפסיק בכל מלאכה ולבדוק החמץ. ולכן ראוי לסוחרים ובעלי חנויות לסגור החנות ולהתפלל מעריב בזמנה ואז לבדוק את ביתם ואת החנות. ומי שאין אפשרותו לבדוק בזמן - יעשה את אחד מבאי ביתו או בניו הגדולים שליח, ויכול גם למות את אשתו - שיבדקו בברכה בביתו מיד בצאת הכוכבים.
 - **אכילה קודם הבדיקה:** במשנ"ב כתב שמזן של חצי שעה קודם לבדיקה-אין לאכול יותר מכביצה פת, אבל פירות אפילו הרבה - שרי. ולענין זה מיני מזונות דינם כפת - ואין לאכול יותר מכביצה. אולם משהגיע זמן הבדיקה - אפילו טעימה מועטת אין נכון לאכול.
 - **האם מותרת אכילה בזמן בדיקת חמץ ע"י העמדת שומר שיזכיר לו לבדוק?** בבה"ל(ד"ה "ולא יאכל") כתב מה שאסרו לאכול בזמן שהגיעה בדיקת חמץ הוא שונה מאיסור אכילה מתי שהגיע זמן תפילה, כי שם החשש הוא שמא ישכח להתפלל ולכן מהני ע"י שיעמיד שומר שיזכיר לו. אולם לענין בדיקת חמץ "השהייה דופא אף בלא אכילה אסור" כי עיקר מצוות הבדיקה הוא מיד בתחילת הלילה ואם

סימן תלב'- דין ברכת בדיקת חמץ:

סעיף א'- נוסח הברכה וזמנה:

שו"ע- "קודם שיתחיל¹⁴ לבדוק יברך: אשר קדשנו במצותנו וצונו על ביעור¹⁵ חמץ¹⁶. (ואם התחיל לבדוק בלא ברכה, יברך כל זמן שלא יסיים בדיקתו, כל בו); ויזהר שלא ידבר בין הברכה לתחלת הבדיקה. וטוב שלא ידבר בדברים אחרים¹⁷ עד שיגמור כל הבדיקה, כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסים בו חמץ".

סעיף ב'- ברכה אחת למספר בתים והנחת פתיתי חמץ:

שו"ע- "בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים¹⁸. ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו על סמך ברכה שבירך בע"ה¹⁹.
רמ"א- "ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבדוק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה²⁰, (מהר"י ברי"ן). ומיהו אם לא נתן לא עכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא. (כל בו)".

הוא מאחר מיקרי עובר על תקנת חכמים. **אולם יש שכתבו (מג"א, מקו"ח) שזמן הבדקה הוא כל הלילה כקריאת שמע ומה שאסרו אכול זה שמא ישכח וכמו שאסרו בק"ש.**

והנפק"מ בין השיטות ברורה- האם מהני העמדת שומר- שלשיטה הראשונה לא מהני ואילו לשניה כן.

ובשעת הדחק, כתב בפסקי תשובות (ז') שיכול לסמוך על השיטה השניה המקילה, כגון החושש שאם לא יטם משהו לא יוכל לבדוק כראוי וכד'.

¹⁴ **שכח לברך קודם הבדיקה-** כל עוד שהוא בודק יכול לברך דהוי עובר לעשייתו. **ואם סיים לבדוק- כתב המשנ"ב (ד')** שיברך מחר בבוקר קודם ששורף את החמץ, ואע"פ שכבר ביטל וקיים מן התורה מצוות ביעור- הרי שסו"ס מתקנת חכמים חייב גם לשרוף. **ויש אומרים** שלא יברך כלל, כי הברכה ניתקנה רק קודם לבדיקה, אך אם שכח- לא יכול לברך יותר אלא למחרת יאמר הברכה בלא שם ומלכות.

¹⁵ **לשון הברכה-** "על ביעור חמץ": מה שמברכים קודם הבדיקה את הברכה "על ביעור חמץ" הוא מסקנת הגמרא **בפסחים דף ו' הראשונים** האריכו לדון מדוע תיקנו חכמים לברך דווקא על "ביעור" החמץ? הרי עכשיו הוא בכלל בודק והביעור יהיה רק אחרי הבדיקה? והשריפה תהיה בכלל מחר?

התשובה לשאלות אלו היא- שעל הביטול שבלב לא מברכים שכן אין לברך על דברים שבלב, ועוד שהבדיקה היא תחילת תהליך הביעור. בנוסף על הבדיקה עצמה אין ברך שכן היא אינה תכלית בפני עצמה כך שאם למשל רק בדק ולא ביטל ולא ביער- לא קיים את מצוות הביעור. לכן למעשה יש לברך "על ביעור חמץ".

¹⁶ **מדוע לא מברכים "שהחיינו" בטור הביא בשם בעל העיטור** שיש מי שאומר לברך "שהחיינו" יחד עם ברכת ביעור החמץ שכן זו מצווה שבאה מזמן לזמן, פעם בשנה. אבל למעשה לא מברכים **וכפי שהסביר הרשב"א הטעם-** מכיוון שזוהי ברכה שאין לה זמן קבוע, שהרי מי שמפרש בים למשל מברך אפילו מראש השנה. והרא"ש **כתב טעם נוסף-** כי הבדיקה היא לצורך הרגל ואנו סומכים על מה שמברך "שהחיינו" לצורך הרגל.

¹⁷ **דברים שהם צורך הבדיקה-** מותר לכתח' לאומרם דלא חשיבי להפסק כלל.

¹⁸ **ברכה אחת מועילה לכמה בתים:** לפי זה מי שיש לו רכב וצריך לבדוק גם בו- יברך בביתו ואז ייצא לבדוק ברכב, וההליכה לא הוי הפסק שכן זוהי דרך הבדיקה וזוהי תקנת חכמים שיבדוק בכל מקום שברשותו.

אדם שברשותו כמה בתים המרוחקים זה מזה- האם מועילה ברכה אחת לכל או דהוי ההליכה הפסק (מ"ב, ז):

- פר"ח וח"א- ההליכה למקום רחוק נחשבת להפסק וצריך שוב לברך.
- חק יוסף ומאמ"ר- אין ההליכה נחשבת להפסק.

להלכה- ספק ברכות להקל.

¹⁹ **מינוי שיח לבדיקת חמץ ומי מברך עליה:** כתב המשנ"ב (י') שאם בעה"ב אנו בודק כלל ומצוה לאחר שיבדוק עבור- אותו אחר מברך, דהוי שלוחו של בעה"ב גם לברכה.

סימן תלג' - בדיקת חמץ:

סעיף א' - בודקים לאור הנר:

שו"ע - "הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר²¹ ולא לאור הלבנה. ואם עבר ולא בדק ליל י"ד כשבדוק ביום י"ד, לא יבדוק לאור החמה²² אלא לאור הנר. ואכסדרה שאורה רב, אם בדקה לאור החמה, דיו; וה"ה כנגד ארובה שבחדר²³".

סעיף ב' - בודקין רק לאור הנר:

שו"ע - "אין בודקין לאור האבוקה אלא לאור הנר²⁴, ולא בנר של חלב, ולא של שומן, ולא של שמן, אלא בנר של שעוה²⁵. (הגה: והוא יחידי, אבל שתי נרות ביחד, אפי' קלועים, דינם כאבוקה) (מהרי"ל בשם אגודה)²⁶".

האם חובה להניח פתיתי חמץ:

מהר"י ברי"ן שהובא בדרכי משה כתב - שצריך להניח פתיתי חמץ כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. וכמוהו פסק הרמ"א שסייג את הדברים שאם לא הניח - לא מעכב כי סו"ס הברכה היא על עצם המצווה. והט"ז חלק - שאין להניח הפתיתים מחשש שמא יאבד חלק מהם, ובכלל אין צורך כי הברכה היא בכלל על כל תהליך ביעור החמץ שכולל גם את שריפת החמץ מחר ממילא אין כאן ברכה לבטלה. ובספר "עמק הלכה" כתב שבימינו שמנקים את הבתים היטב - יש תוספת חיוב לבדיקה שכזו מכיוון שיש יותר לחוש לברכה לבטלה, כי אין חמץ. למעשה נהגו ישראל להניח פתיתי חמץ, וכן נהג האריז"ל.²¹ **בודקים לאור הנר:** פסחים דף ז: - "ת"ר אין בודקין לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר". וזוהי תקנת חכמים שדוקא לאור הנר כדי שיוכל לבדוק היטב גם בחורים ובסדקים.

האם מותר להקדים את הבדיקה לפני ליל יד'?

- **תקנת חכמים לבדוק בליל יד' לאור הנר** - הלילה הוא זמן שרוב בנ"א מצויים בבתיהם ובלילה יכול לבדוק לאור הנר בחורים ובסדקים.
- **הקדים לבדוק ביום יג' בבוקר** - כתבו האחרונים (משנ"ב, א') שצריך לחזור ולבדוק שוב בליל יד' - כתקנת חכמים (ומ"מ לא יברך שוב כי יש פוסקים האומרים שבדיעבד מהני גם ביום לפני ליל יד' (גר"א)).
- **אבל מי שבדק בליל יג' (אור ליד') עם נר** - אין צריך לחזור ולבדוק שוב, כי קיים המצווה כתקנת חכמים ובדק בלילה לאור הנר.

על איזה בדיקה מברכים:

- מי שבדק בליל יג' או בכל לילה שקודם ליד' - לא יברך.
- מי שבדק ביום יג' - בוודאי לא יברך, כי התקנה לבדוק בלילה (וצריך לחזור לבדוק בליל יד').
- מי שבדק בליל יד' או ביום יד' בבוקר - יברך, ואע"פ שהתקנה לעשות בלילה - מ"מ כשבדק ביום יד' או בתוך הפסח (כי שכח לבדוק) - אם ימצא צריך לבער מיד ולכן על זה יכול לברך.

²² **מה פירוש הברייתא - "ולא לאור החמה"** - הירושלמי הקשה מה פירוש הברייתא שאומרת שאין לבדוק לאור החמה? הרי זמן הבדיקה הוא בליל יד' ואין חמה?

והובאו לכך מספר תירוצים:

- מדובר שהוא שכח לבדוק בליל יד' ובודק למחרת ביד' בבוקר.
- הברייתא מחדשת שגם מי שלא ניקה את ביתו והייתי חושב שעדיף שיבדוק לאור החמה שאורה גדול - קמ"ל שיבדוק גם הוא לאור הנר, שכך מגיע לחורים ולסדקים.
- מדובר שבדק בבדיקה מוקדמת קודם יד' בניסן.

²³ **דין אכסדרה וחדרים עם חלונות:** כפי שהסברנו, החיוב הוא לבדוק בליל יד'. גם כאן יש חיוב לבדוק בליל יד' אלא שמדובר במי שלא בדק כי שכח או פשע וכד' ועכשיו עליו לבדוק במהלך יום יד'. הדין הוא שבמקום בו יש אור גדול של השמש - אין צורך לבדוק בו עם נר, אבל בשאר חלקי החדר כן צריך נר. דין זה נלמד מהגמרא בפסחים, ח' - דברי רבא שם: "אכסדרה לאורה נבדקת".

סעיף ג'- מקומות הצריכים בדיקה:

שו"ע- "בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ²⁷. ולכן כל חדרי הבית והעליות צריכים בדיקה²⁸; שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו. אבל אוצרות יין שאין מסתפק מהם, וכן מתבן וכיוצא בו, אינם צריכים בדיקה".

סעיף ד'- חורי הבית וזיזין:

שו"ע- "חורי הבית וזיזין הבולטים, מהכתלים, שאינם גבוהים הרבה ולא נמוכים הרבה, צריכים בדיקה; אבל הגבוהים שאין יד האדם מגעת שם, והנמוכים פחות משלשה טפחים, אינם צריכים בדיקה²⁹".

סעיף ה'- גגות:

שו"ע- "גג היציע והמגדל שגגיהם משופעים ומפני כך אין גגיהם ראויין לשום תשמיש, אינם צריכין בדיקה אפילו הם בתוך הבית".

סעיף ו'- רפת ולול:

שו"ע- "רפת של בקר אינו צריך בדיקה, שאם היה שם חמץ הבהמות יאכלוהו. וכן לול של תרנגולים אינו צריך בדיקה, מפני שאם היה שם חמץ התרנגולים יאכלוהו. וכן אמצעה של חצר אינו צריך בדיקה, שאם היה שם חמץ העורבים ושאר עופות המצוים שם יאכלוהו. והני מילי מספק חמץ, אבל ודאי חמץ לא³⁰".

²⁴ **בודקין דווקא לאור הנר:** מפרוש בגמ' בפ"ק בפסחים. וטעמו כי אינו יכול להכניסה לחורין ולסדקין ועוד שמתירא שמא ישרוף ביתו ולכן לא יבדוק יפה.

מי שבדק לאור האבוקה-לרוב האחרונים(מג"א, פרי חדש ועוד)- לא מהני, וכ"כ במשנ"ב(י) שלא כט"ז.

²⁵ **דווקא בנר של שעווה-** מכיוון ששאר נרות נוטפים ויכולים להשפך ולכן לא יבדוק יפה.

מי שבדק בשאר נרות- כתב המשנ"ב(י) שבשל חלב ושל שומן- בדיעבד חל הבדיקה, בשל שומן- יש דעות בין האחרונים.

²⁶ **בדיקה עם פנס חשמלי:** כתב בפסקי תשובות, סימן תלא', (ב')- "ומי שאינו יכול להשיג נר לבדיקת חמץ- יכול לבדוק החמץ ע"י פנס חשמלי ובברכה, כי מעיקר הדין אין שום סברא לאסור בדיקת חמץ ע"י אור החשמל, אלא שישראל קדושים הם ואינם משנים ממנהג אבותיהם...". וכן מצינו שהגמ' בפסחים לומדת מן הפסוקים שראוי שהחיפוש ייעשה בנר.

²⁷ **מקומות הצריכים בדיקה:** כל מקום שדרך להשתמש בו בחמץ, ובנוסף- מקומות שאין רגילות להשתמש שם בחמץ אבל יש לחוש שמא הגיע לשם חמץ באקראי. לכן, המטבח, סלון וכל חדר ומרפסת שנכנסים שם עם חמץ- חייבים בבדיקה, ארונות בגדים שאין רגילים להשתמש בהם בשעת הסעודה- אינם טעונים בדיקה. מכונית, תיקים, בגדים שלא כובסו וכד'- טעונים בדיקה.

²⁸ **בדיקת חדרי מדרגות בבניין משותף:** לפי דברי השו"ע כאן משמע שבבית משותף מוטל על כל אחד מן הדיירים לבדוק את חדר המדרגות עד הקומה בה הוא דר

²⁹ **בית שיש בו תינוקות:** כתב המשנ"ב(יט')- "בבית שהתינוקות מצויין בו, בכל גוונא צריכין בדיקה, שמא הניחו שם התינוקות מעט חמץ".

חמץ הנמצא בסדקים עמוקים שבין ארונות הקיר לכתלים: מסע' זה נלמד שאותם סדקים קטנים ועמוקים הנמצאים בין הארון לקיר וכד' ואין יד האדם מגעת לשם- א"צ לפרק הנסרים כדי לבדוק שם, ואפילו יודע בביור שיש שם חמץ- אין מטריחים אותו להוציא את החמץ משם אלא סומך על הביטול ודיו. **הטעם הוא-** שהרי עיקר תקנת בדיקת חמץ היא גזירה שמא יבוא לאוכלו בפסח, וחמץ כזה שא"א להגיע אליו- אין לחוש שיבוא לאוכלו.

³⁰ **מתי אפשר לסמוך שעופות המצויים יאכלו החמץ:** בשו"ע כתב שדווקא במקרה של ספק, כגון חצר רגילה ואולי יש בה חמץ- בזה אפשר

לסמוך על כך שהעופות יאכלו אותו ואין צריך לעשות שם בדיקה. אבל מקום שיש ודאי חמץ- אין לסמוך על כך שיאכלוהו.

ונחלקו האחרונים- מתי לא סומכים?

רמ"א- "אבל לקמן סימן תמ"ה סעיף ג' מבואר דמותר להשליך חמץ במקום שהעופות מצויים, כל שכן שאין צריך לבער משם אפילו חמץ ודאי, עד לאחר זמן איסורו³¹."

סעיף ז'- חור שבין יהודי לחברו ולגוי:

שו"ע- "חור שבין יהודי לחבירו, כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטל בלבו, ודיו; ושבין יהודי לא"י אינו צריך בדיקה כלל, שמא יאמר: כשפים הוא עושה לי ונמצא בא לידי סכנה".

סעיף ח'- כותל שנפל ויש תחתיו חמץ:

שו"ע- "כותל שנשתמש בו חמץ בחורין, ונפל ונעשה גל, אפילו אינו גבוה ג' טפחים כדי חפישת הכלב, אין צריך לבדוק תחתיו כיון שיש בו סכנת עקרב שמצויים בגלים חיישינן שמא אחר שישלים בדיקתו שאינו עוסק במצוה יחפש אחר מחט שנאבד לו ויבא לידי סכנה. והני מילי בסתם, אבל בידוע שיש תחתיו חמץ, אם אין עליו גובה שלשה טפחים, צריך להוציאו משם במרא וחצינא בענין שאין בו סכנה; ואם יש עליו גובה שלשה טפחים, מבטלו³² בלבו ודיו³³."

-
- **מג"א-** במקרה והכניסו לחצר את החמץ זמן רב קודם הפסח- אין צריך לבדוק.
 - **מקור חיים-** מה שלא סומכים שהם אכלו זה דווקא בחמץ שהשאיר אחרי בדיקת החמץ, אבל חמץ שהניחו סתם כך בחצר- סומכים על כך שהם אכלוהו.
- ³¹ **סתירה ותירוץ בשו"ע-** הרמ"א מעלה כאן סתירה בדברי השו"ע- כיצד כאן הוא כותב שצריך לבדוק ולבער כל חמץ ודאי שהוא מוציא לחצר, ואילו בסימן תמה' כתב שמותר להשליך חמץ במקום שהעופות מצויים?
- ותירצו הרבה מן האחרונים-** לחלק בין חצר שלו לבין מקום המופקר לרבים כמו הרחוב. בחצר שלו- אין לזרוק וצריך לבדוק שהעופות אכלו ודאי, כי סו"ס זה ברשותו. אבל במקום של רבים- יכול לזרוק ולסמוך על כך שיאכלו העופות, שכן גם אם לא יאכלו- הרי הוציא את זה מרשותו ולא עובר עליו יותר.
- ³² **חמץ תחת מפולת: חמץ ודאי שיש עליו גובה ג' טפחים- האם החיוב לבטלו מדאו' או מדרבנן(משנ"ב, לח'): פסחים לא'-** "חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו... שלשה טפחים. אמר רב חסדא וצריך שיבטל בליבו".
- במקרה כאן מדובר שידוע בוודאי שיש שם חמץ אלא שכיוון שיש עליו מפולת של ג' טפחים לא צריך להוציאו משום כי נחשב כמבוער, אלא שמ"מ צריך הוא לבטלו כדברי רב חסדא בגמרא.
- השאלה הנשאלת היא האם ביטול זה הוא מן התורה או לא:**
- **רש"י, ר"ן ורוה"פ-** הביטול הוא רק מדרבנן, אבל מדאו' אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא ולכן אין חיוב מן התורה לבטלו כי כבר אינו שלו. והטעם שמדרבנן צריך לבטל- שמא יפקח את הגל במועד ואז יעבור על בל יראה ובל ימצא.
 - **סמ"ק-** גם מדאו' חייב לבטלו, שאע"פ שיש עליו גל ואפילו אינו מתכווין לפקחו במועד- סו"ס יודע שיש שם חמץ ואם אינו מוציאו משם חייב לבטלו.
- נפק"מ-** מקום ששכח לבטלו וכבר הגיעה שעה שישית שלא יכול לבטל: **לשיטה הראשונה(רש"י וסיעתו)** לא נחשב שהוא ברשותו ולכן לא חייב בכלום, אבל לשיטת הסמ"ק נחשב עדיין ברשותו וכיוון שלא ביטלו ולא יכול עוד לבטלו- חייב לפקח עליו הגל ולבערו(שריפה).
- גל גדול שא"א לפקחו- בזה מוסכם לכ"ע** שחשיב חמץ זה אבוד לגמרי ולכ"ע לא קרינן ביה "שלך" וא"צ לפקחו.
- גל נמוך מ-ג' טפחים-** במקרה שהגל מאוד קטן- אין החמץ שתחתיו נחשב למבוער ולא סגי בביטול אלא צריך להוציא ולבטלו.
- ³³ **חמץ במפולת שלא ביטלו והגיע זמן איסור אכילת חמץ-** במקרה כזה כבר לא יכול לבטלו וממילא אם יש שם חמץ הוא עובר עליו בבל יראה ובל ימצא. ובמשנ"ב(לד') הביא בשם העלת שבת- שבמקרה כזה הוא צריך לחפש היטב בתוך אותו כותל שנפל, כי כבר לא יכול לבטל.
- חמץ שתחת המפולת שביטלו בליבו ואחרי הפסח פקח הגל ונמצא חמץ:** האם מותר להשתמש בו אחר הפסח?
- כתב המשנ"ב(לט')** שכיוון שהיה עליו גל ואף ביטלו בליבו- אין בו גזירה של חמץ שעבר עליו הפסח- שזה חל כקנס חכמים רק על חמץ שעברו עליו באיסור, כגון שלא ביטלוהו אבל הכא בעניינו לא עבר עליו בכלום ואין ראוי לקנס.

סעיף ט'-מרתף עם חביות:

שו"ע- "מרתף שמסדרין בו שורות של חביות זו אצל זו עד שנתמלא כולו, וחוזרין ומסדרין שורות אחרות על התחתונות עד הקורה, אין צריך לבדוק אלא שורה העליונה ואחרת למטה ממנה; דהיינו שורה על פני רוחב המרתף, ולא על כל שטח המרתף אלא העליונה הרואה את הקורה ואת הפתח, ואחרת למטה ממנה³⁴".

סעיף י'- בדיקה בבית הכנסת:

שו"ע- "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה³⁵ מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ".

סעיף יא'- חובת הבדיקה בבית נקי:

שו"ע- "המכבד חדרו בייג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ, אף על פי כן צריך לבדוק בליל י"ד³⁶".

רמ"א- "וכל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה. (מרדכי ריש פסחים) והכיסים או בתי יד של בגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ, צריכין בדיקה (מהרי"ו)".

סימן תלד'- דינים הנוהגים תכף אחר הבדיקה:**סעיף א'- חמץ שנעלם ממנו אחרי שבדק:**

שו"ע- "אחר הבדיקה יהא נזהר בחמץ שמשׂיר להצניע כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת, כגון אם יטלנו עכבר בפניו או אם יחסר לחמו כגון שיניח עשר ככרות וימצא תשע, אבל בסתם שאינו יודע אם חסר ממנו אם לאו, לא. ואם

³⁴ **מרתף של חביות:** משנה בריש פסחים- לב"ש בודק על פני כל המרתף ואילו לב"ה שתי שורות חיצוניות. ונחלקו בגמרא מאי חשיב 2 שורות חיצוניות?

• רב- שורה תחתונה וזו שתחתיה. וכ"פ הרמב"ם, רא"ש, סמ"ג רבינו יונה. וכ"פ השו"ע.

• שמואל- שורה עליונה וזו שמאחוריה. וכ"פ רב שרירא ורב האי גאון, רי"ץ גיאת, ר"ח ועוד.

בבה"ל ("אין צריך") כתב- שכיוון שהרבה מהגדולים פסקו כשמואל-קשה לדחות שיטתו ולא לחוש לו.

³⁵ **בדיקה בבית הכנסת: כך כתב במשנ"ב(מג')**- "והשמישים אינם נזהרים לבדוק בלילה אלא מכבדין היטב ביום, ולא יפה הם עושים וצריך להזהירם על כך שיקיימו מצות חכמים כתיקונה, ויכולים לברך על בדיקה זו, אבל א"צ לבטל אחר הבדיקה, שאינם יכולים לבטל ולהפקיר חמץ שאינו שלהם".

אבל הרבה פוסקים(ע' פסקי תשובות, ו') כתבו שעדיף שלא לברך למי שבדק בבתי כנסיות ומדרשות, כיוון שיסוד הבדיקה הוא משום בל יראה ובל ימצא וכיוון שזה לא שלו- אין לו על מה לברך. וכדי להסתלק מן הספק נכון להזהיר שיכוונו הגבאים בברכה בביתם גם על בהכנ"ס, ומיד בגומרם הבדיקה בבית ילכו לבדוק בבהכנ"ס.

³⁶ **גם מי שניקה את הבית לפסח חייב בבדיקת חמץ-** כן כתבו תה"ד והמרדכי והטעם הוא- שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, ועוד שתקנת חכמים לבדוק דווקא בלילה ולאור הנר. סיבה נוספת לחובת הבדיקה היא משום שלמרות שכבר נוקה הבית יש לחוש שמא יש מקום ששכחו לנקות בו ויתגלה בבדעקה

ולכן הלכה למעשה גם בית נקי ביותר חייב בבדיקת חמץ במקומות שרגילים או יש אפשרות שנכנס שם חמץ.

המנהג להקל בבדיקת חמץ במקומות שנוקו לפני הפסח: כתב בפסקי תשובות(ח'): "ועפ"ז כתב הדעת תורה שארונות... וחדרי הבית שמכבדים אותם היטב עד שידוע באומדנא ברורה שלא נשאר שם פירורי חמץ- הרי זה כמקום שאין מכניסים שם חמץ, ובליל יד' די לבדוק אותם לאור הנר בהעברה בעלמא".

כפה עליו כלי ולא מצאו, אינו צריך לבדוק, שודאי אדם נטלו. לכך יכפה עליו כלי או יתלנו באויר או יניחנו בתיבה, מקום שאין עכבר יכול לבא³⁷.

סעיף ב' - ביטול אחר הבדיקה:

שו"ע - "אחר הבדיקה מיד בלילה יבטלנו³⁸ ויאמר³⁹: כל חמירא דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה⁴⁰ לבטיל וליהוי כעפרא דארעא". **הגה:** ויאמר הביטול בלי שמבין (מהר"י ברי"ן). ואם אמרו בלי הקודש כל חמירא כולל חמץ ושאר (ת"ה סימן קל"ד), אבל בשאר לשונות צריך להזכיר כל אחד בפני עצמו (ד"ע), **שו"ע -** וטוב לחזור ולבטלו פעם אחרת ביום י"ד סוף שעה חמישית⁴¹, קודם שתגיע שעה ששית, שמשתגיע שעה ששית נאסר ואין בידו לבטלו. **הגה:** ואין לבטלו ביום אלא לאחר ששרף החמץ, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו (מהר"י"ו).

סעיף ג' - נוסח הביטול ביום:

שו"ע - "בביטול היום יאמר: דחזיתיה ודלא חזיתיה, דביערתיה ודלא ביערתיה".

37 אדם שבדק והשאר חמץ וחלק ממנו נעלם לו - מה דינו:

נפתח קודם בהלכה למעשה ואחרי כן בהרחבה: אדם שעשה בדיקה בליל יד' והותיר חמץ למחר או כגון שאסף את אותם י' פירורים שהשאר לבדיקה - אם מסופק ואינו יודע אם חסר ממנו חלק מאותו חמץ שהשאר - אין צריך לחזור ולבדוק כי חזקה שלא נלקח חמץ. אבל אם ודאי יודע שנעלם ממנו, כגון שהיו לו עשרה פירורים ומצא רק 9 או שנטל ממנו עכבר בפניו - צריך לשוב ולעשות בדיקה. אולם - אם הצניע את החמץ כמו שצריך כגון שכפה עליו כלי ואז נעלם ממנו - א"צ לשוב ולבדוק כי כנראה לקח את זה אדם שהרי כפה עליו כלי וכד' ולא יתכן שלקח את זה עכבר.

הרחבה: במשנה בפסחים דף ט' למדנו - שאין לחוש שמא גררה חולדה חמץ מבית לבית לאחר שעשה בדיקה. **ומקשה הגמרא -** א"כ מדוע אמרנו שמה שהוא משאר ישאירו בצניעה? מכאן שיש לחוש לחולדה? **ועונה שם רבא -** מה שחוששים זה רק במקרה שרואה ממש בעיניו את החולדה לוקחת ורב מרי אמר שחוששים רק במקום שהיו לו עשרה ועכשיו סופר ויש לו 9. **דהיינו -** סתם כך אין לחוש שמא אבד לו או לקחה חולדה אלא רק במקום שיועד בוודאות שהיא לקחה.

מקום שיועד בוודאות שנעלם לו - צריך לבדוק פעם נוספת, אבל לא יברך שהרי כבר בדק, ואם לא מוצא - צריך לשוב ולבטלו מכיוון שזה לא נכלל במה שביטל שהרי את זה הצניע למחר לשריפה ולא התכוון לבטל. ומ"מ אנחנו שמבטלים גם בשעת השריפה סגי בהכי.

³⁸ **ביטול אחר הבדיקה מיד: פסחים דף ו' -** "אמר רב יהודה אמר רב - הבודק צריך שיבטל **והטעם -** "שמא ימצא גלוסקא יפיפה ודעתיה עליוה" **ובהמשך שם -** אם כן מדוע שלא יבטל במהלך היום? - "כיון דלאו איסורא הוא ולא זמן ביעורא הוא - דילמא פשע ולא מבטיל ליה" אבל עכשיו(בזמן שבדק בלילה) שעסוק בבדיקתו יזכור.

³⁹ **נוסח הביטול: מקורו בתקופת הגאונים והביאו אותו הרי"ף והרא"ש.** וצריך להבין מה שהוא אומר, שאם לא הבין לא יצא, אבל אם הבין באופן כללי - מהני. ולכן עדיף שיאמר האדם בלשון שלו עצמו מאשר בלשון של מבין.

⁴⁰ **"דלא חזיתיה ודלא ביערתיה" -** דווקא חמץ זה שלא ראה, אבל את החמץ שמשאר לאכול ומשאר גם לשריפה מחר - אינו מבטל עכשיו, שהרי מתכווין לאוכלו אז איך מוציא מפיו שהוא כעפר הארץ? וכן אם רוצה לקיים בו מצוות הביעור ע"י שריפה אל לו לבטלו - כי אם כבר ביטלו לא מקיים בו מצוות הביעור בשריפה למחרת, וכפי שכתב הרמ"א בסוף הסעיף.

⁴¹ **טוב לבטלו פעם נוספת למחרת: כן כתב הרא"ש שטוב לבטל פעמיים -** האחת בלילה, כתקנת חכמים ש"הבודק צריך שיבטל" כי אז אין לחשוש שישכח כי עוסק עכשיו בבדיקה, ופעם נוספת ביום אחרי ששורף החמץ שכן הביטול של אתמול לא חל על החמץ שהשאר למחר עכשיו צריך לבטלו.

סעיף ד' - ביטול ע"י שליח:

שו"ע - "שלוחו יכול לבטל⁴². (וכשמבטל שליח צריך שיאמר: חמצו של פלוני יהא בטל וכו') (תשו' מהר"י ברי"ן). אם אין האיש בביתו, יבטל במקום שהוא; ואם אינו עושה כן, טוב שתבטל אשתו⁴³."

סימן תלה' - דין מי שלא בדק בליל י"ד:**סעיף א' - שכח לבדוק:**

שו"ע - "לא בדק בליל י"ד, יבדוק ביום י"ד⁴⁴ באיזו שעה שיזכור⁴⁵ מהיום. לא בדק כל יום י"ד, יבדוק בתוך הפסח⁴⁶.⁴⁷ לא בדק בתוך הפסח, יבדוק לאחר הפסח, כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה⁴⁸; ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יברך⁴⁹."

⁴² **ביטול ע"י שליח:** למדנו כאן ששליח יכול לבטל, ואע"פ שביטול חמץ הוא מדין הפקר ואין הפקר ע"י שליח, הרי שכאן אין זה הפקר רגיל אלא שמגלה דעתו שאינו רוצה לזכות בחמץ הזה, שהרי הוא יצא מרשותו בזמן שנאסר(וכפי שכתב הר"ן לעיל מדוע מהני כאן ביטול בליבו ולא בפיו אע"פ שדברים שלב אינם דברים, כי חשיב גילוי דעתא בלבד וסגי בהכי).

והב"ח היה מחמיר בדין זה ואומר שלא מהני ביטול ע"י אחר, **"ומ"מ כתב במשנ"ב(טו') למעשה -** "ויש מחמירין בזה ובשעת הדחק יש להקל, דרוב הפוסקים הסכימו לדעת המחבר."

⁴³ **ביטול ע"י האשה -** כיוון שהנכסים של הבעל- נכון לכתחילה שהוא יבטל, ואפילו הוא במקום רחוק הוא יכול לבטל. ומ"מ יכולה אשתו לבטל אפילו אם לא נתן לה רשות שכן מסתמא נותן לה רשות לכך. וכשמבטלת תאמר- "כל חמירא דאיכא ברשות בעל". ואלמנה יכולה לכתחילה לבטל בעצמה- שכן ודאי שהכל שלה הוא.

⁴⁴ **עד מתי יכול לבטל:** ביטול יכול לעשות רק כשהחמץ עוד ברשותו, לכן כשהגיעה שעה שישית והחמץ אסור עליו באכילה והנאה(מדרבנן) כבר יצא מרשותו ואינו יכול לבטלו. אבל כן עושה הבדיקה והביעור אם מצא.

⁴⁵ **ברגע שנזכר חייב לבדוק -** שמא ישכח פעם נוספת. ולא חיישינן שמא יבוא לאוכלו מכיוון שעסוק לבערו לא חוששים שישכח ויאכל.

מדוע צריך לבדוק אם הוא כבר ביטל? כבר למדנו שאע"פ שעשה ביטול וכבר אינו עובר בלא יראה ולא ימצא- יש לחוש שמא ימצא חמץ בפסח ויבוא לאוכלו, ולכן יעשה הבדיקה וימצא ויבער. ואע"פ שימצא חמץ עכשיו כשהוא בודק אין חשש שיבוא לאוכלו כי הוא גופא עסוק בביעור ואיך ישכח?

⁴⁶ **האם בודק ביו"ט עצמו?** שהרי ביו"ט גם אם ימצא לא יכול לבער ולשרוף?

- **מג"א, ט"ז -** יבדוק אפילו ביו"ט עצמו. ויכפה עליו כלי כשמוצאו וישרוף אותו מיד בצאת יו"ט.
- **ב"ח, א"ר -** לא יבדוק ביו"ט אלא בחוה"מ בלבד.
- **הכרעת הפרי חדש -** אם לא ביטל החמץ- צריך לבדוק ביו"ט(כי אז יש חשש חמור לאיסורי תורה) ואם ביטל קודם פסח- לא יבדוק ביו"ט אלא בחוה"מ.

⁴⁷ **מי שלא בדק קודם זמן איסורו ומת(משנ"ב(ג')):** אם בניו כיוונו לרשת אותו ולזכות בחמץ- צריכים מדינא לבדוק ולבער, אך אם לא כיוונו לזכות בהחמץ- אין צריך לבער.

⁴⁸ **מי שלא בדק בליל י"ד:** במשנה בפסחים דף י"ז- "וחכמים אומרים- לא בדק אור לארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר, לא בדק... יבדוק בתוך המועד, לא בדק... יבדוק לאחר המועד...".

ורוב ראשונים(תוס', רי"ף, רמב"ם) פירוש כפשוטו - שגם לאחר הפסח יש לבדוק למרות שכבר אינו בכרת, והטעם- שלא יבוא לאכול חמץ שעבר עליו הפסח- שעשו חכמים חיזוק לדבריהם. **אבל לרש"י פירוש יחודי -** שהכוונה ל"אחר המועד"- אחר שעה שישית של יום י"ד- שכבר אסור בחמץ אבל אינו בכרת, אבל בחג עצמו- אינו בודק אפילו לא בדק עד עכשיו- שמא ימצא חמץ ויבוא לאכול.

ולהלכה נקטין שלא כרש"י - ואפילו אחר הפסח יש לבדוק אלא שאחר הפסח לא יברך כי כבר אין לו איסור בדבר.

⁴⁹ **אין לברך על בדיקה שאחרי הפסח:** מכיוון שעכשיו כבר אינו אסור ב"בל יראה" ו"בל ימצא" אלא רק בודק כדי להבדיל בין חמץ שמותר לו לבין חמץ שעבר עליו הפסח.

על בדיקה בתוך הפסח - בוודאי שיברך ואפילו אם כבר ביטל כי תקנת חכמים עליו לבדוק אפילו אם ביטל(שמא ימצא ויבוא לאכול וכד').

סימן תלו' - דין המפרש בים והיוצא בשיירא, ובו ג' סעיפים.

סעיף א' - בדיקה ליוצא מביתו קודם הפסח:

שו"ע - "המפרש מיבשה לים או יוצא בשיירא, ואינו מניח בביתו מי שיבדוק תוך שלשים יום, זקוק לבדוק⁵⁰. (ולא יברך אז על ביעור חמץ⁵¹) (כל בו). קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק. (וכשמגיע פסח יבטלנו), (טור). ואם דעתו לחזור קודם הפסח⁵², צריך לבדוק ואח"כ יצא, דחיישינן שמא יחזור ערב פסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער⁵³. וכן העושה ביתו אוצר תוך שלשים יום, זקוק לבדוק ואח"כ כונס אוצרו לתוכו. קודם שלשים יום, אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ עושהו אוצר; ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק".

מי שבדק וביטל כדינו קודם הפסח וקיים תקנת חכמים ומצא חמץ - במשנ"ב(ה') מסתפק אם צריך לברך על כך שוב, ומסיים שאין לברך משום שברכה ראשונה כוללת גם את מה שימצא וספק ברכות להקל.

⁵⁰ **ואין מניח בביתו מי שיבדוק** - אבל מי שיש לו ילדים הגדלים בבית וכד' - לא תועיל לו בדיקתו כשיוצא מן הבית שהרי כולם אוכלים שם עוד חמץ. אלא צריך למנות אחד מילדיו שיעשה בדיקת חמץ וביטול בשבילו.

⁵¹ **"ולא יברך אז על ביעור חמץ"**: סיכום למעשה מתי מברכים על בדיקת חמץ(פנני הלכה, פסח, עמוד 41):

- הנצרך לנסוע מביתו ובדק באחד הלילות שלפני יד' בניסן- אף שבדיקתו כשרה- לא יברך עליה, שרק על בדיקה המתבצעת בליל יד' או אח"כ- מברכים, מפני שהיא בדיקה הסמוכה לביעור, שכל חמץ שימצא בליל יד' יבער למחר.
- מי ששכח או לא יכל לבדוק בליל יד' ובדק ביום יד' או בתוך הפסח- יברך, מפני שכל חמץ שימצא מיד יבער, ועל בדיקה כזו שייך לברך.
- הבודק לפני יד'- לא יברך.

הרחבה- אמנם לדעת הרא"ה והפר"ח כל שצריך ע"פ דין לבדוק- יברך, מפני שמגמת הבדיקה לוודא שלא יעבור אח"כ באיסור בל יראה ובל ימצא, וחכמים תיקנו שכל שיוצא ל" יום מהחג יבדוק- אז צריך לברך. אך למעשה דעת הרמ"א והרבה מהאחרונים שאין לברך אלא על בדיקה שלמחרת בבוקר יבעיר. כי הברכה היא על הביעור ולכן צריך להיות בסמיכות לביעור.

⁵² היוצא בתוך ל' יום לפסח ודעתו לחזור קודם הפסח- האם צריך לבדוק כשיוצא:

- **הר"ן והרמב"ם כתבו** שמה שצריך לבדוק זה לא רק כשמתכוין לחזור בתוך הפסח עצמו(ולא יוכל כבר לבטל) אלא אפילו במתכוין לחזור לפני הפסח- ואע"פ שיוכל אז לבטל, מ"מ חיישינן שמא יגיע קרוב לביה"ש של פסח וכבר לא יוכל לבטל.
- **לעומת זאת רש"י לא מביין כך** אלא סובר שדווקא במתכוין לחזור בתוך הפסח עצמו הוא מה שחייב לבדוק כשיוצא, אבל מי שיחזור קודם לפסח אינו חייב לבדוק כשיוצא כי יעשה זאת כשיחזור.

להלכה בסעיף א' כתב השו"ע כרמב"ם וסיעתו- שהיוצא לדרך ומתכוין לחזור גם קודם הפסח- צריך לבדוק ביציאתו. **אבל בסעיף ב' הביא כיש אומרים את שיטת רש"י-** שאע"פ שדעתו לחזור בתוך הפסח אינו צריך לבדוק(כל שיצא יותר מ-ל' יום מפסח).

ובמשנ"ב(כג') סיכם להלכה- "ולענין דינא פסקו הרבה אחרונים דיש להחמיר כדעה ראשונה(לבדוק גם במי שמתכוין לחזור לביתו קודם הפסח), ומ"מ במקום הדחק... יש לסמוך אדעה אחרונה(רש"י) ואינו צריך לחזור אם אין דעתו לבוא תוך הפסח".

היוצא לדרך שאינה רחוקה: האם גם אצלו יש לחוש שיתעכב אע"פ שמתכוין לשוב קודם הפסח?

כתב המג"א ועוד אחרונים וכ"פ במשנ"ב(ט')- שמה שהחמירו שיבדוק קודם שיוצא אם מתכוין לחזור קודם הפסח זה רק כשיוצא לדרך ארוכה וכד' ויש חשש שיתעכב ולא יוכל לבטל, אך אם אינו יוצא לדרך ארוכה- אין לחוש שמא יתעכב בדרך ובזה לכ"ע אינו צריך לבדוק כשיוצא לדרך אלא כשיחזור.

⁵³ **היוצא מביתו קודם הפסח- האם ומתי חייב בבדיקה:** **למדנו בגמרא בפסחים דף ו' -** "אמר רב יהודה אמר רב- המפרש בים והיוצא בשיירא קודם שלושים יום אין זקוק לבער, תוך שלושים יום- זקוק לבער... **אמר רבא...** לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור, אבל אם דעתו לחזור אפילו קודם שלושים יום זקוק לבער".

הסבר- למדנו שחכמים תיקנו על אדם לקיים בדיקה של החמץ בביתו ולבער, וזאת מלבד הביטול שמבטלו בפיו. הטעם לבדיקה זו הוא שמא ימצא חמץ ויבוא לאוכלו או שמא לא מבטלו בכל ליבו.

רמ"א- "ואוצר חטים שיש חטים מחומצים בקרקעית הבור, אם נעשה האוצר שלשים יום קודם הפסח אינו זקוק לבער אלא מבטלו בלבד ודיו. ומיהו לאחר פסח כשמפנה האוצר, אסור ליהנות מאותן חטים; ואם אין שם חמץ ידוע אלא ספק, מותר למכור האוצר כך ביחד. (תשובת הרשב"א סימן ע"י)".

סעיף ב'- היוצא מביתו ויחזור קודם הפסח- דעה שניה:

שו"ע: "וי"א דקודם ל' יום שא"צ לבדוק היינו כשאין דעתו לחזור בתוך הפסח, ואף על פי שדעתו לחזור קודם הפסח או אחריו, אינו צריך לבדוק כיון שהוא קודם ל' (וכשיגיע פסח יבטלנו), אבל אם דעתו לחזור בתוך הפסח צריך לבדוק אפילו מראש השנה. ואם שכח ולא בדק, יבטל כשיגיע הפסח ולא יברך על הבטול".

רמ"א- "גם אשתו תבדוק ותבטל בביתו, דילמא ישכח לבטל במקום שהוא (כל בו)".

סעיף ג'- ישראל היוצא מביתו קודם הפסח:

שו"ע- "ישראל היוצא מבית א"י תוך שלשים יום ונכנס בבית אחר בעיר זו, או הולך לעיר אחרת, אינו צריך לבער בית הא"י שהרי יקיים מצות ביעור באותו בית אחר⁵⁴. אבל אם הוא מפרש או יוצא בשיירא ולא יכנס בפסח בבית⁵⁵, יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור כיון שהוא תוך ל' יום, וצריך לבער בית הא"י שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצות ביעור, (אף על פי שהא"י יכנס לבית בפסח; וי"א שאינו צריך כשנכנס בו הא"י)⁵⁶ (טור)⁵⁷".

- **אדם שיוצא מן הבית לפני הפסח ולא יהיה בביתו בפסח-** אין חשש שימצא חמץ בפסח ולכן היה מקום לומר שסגי ליה במה שמבטל, אלא שלמעשה- כל שהוא שלושים יום מחג הפסח רובצת עליו מצוות הבדיקה שהיא תקנה שתיקנו חכמים ולכן אפילו אם לא יחזור לביתו- חייב לקיים תקנת חכמים.
 - **אבל אם יוצא מביתו יותר מ-ל' יום קודם לפסח-** כלל לא חלה עליה מצוות בדיקת חכמים ולכן כל שלא חזר לביתו בפסח- אינו חייב לבדוק ולבער אלא סגי ליה בביטול.
 - **אולם- מי שיחזור לביתו בתוך הפסח-** בוודאי שצריך לבדוק קודם שיוצא, כי כאן יש לחשוש מאוד שמא ימצא חמץ ויבוא לאוכלו. ועיין לעיל במחלוקת הראשונים מה דין מי שחזר לביתו קודם הפסח.
 - ❖ **סיכום דין בדיקת חמץ ליוצא מביתו תוך ל' קודם לפסח:** היוצא מביתו מליל יד' אדר והלאה- חייב לבדוק ביתו אפילו אם לא יהיה כלל בביתו כל ימי הפסח. וכך יעשה- בלילה שלפני יציאתו לדרך לבדוק החמץ לאור הנר, ולא יברך על בדיקה זו, ויצניע החמץ שצריך עוד לאכילתו שלא יתפזר בבית, ואחר גמר הבדיקה יאמר "כל חמירא וחמיעא... דאיכא בביתא הדין..." (במקום דאיכא ברשותי- שהרי עד פסח עוד יהיה בידו חמץ ואינו מבטל אלא חמץ שיש בבית זה).
 - **ולענין שריפת החמץ-** אם ירצה יכול לשרוף באותו הלילה ואם ירצה- ימתין למחרת וישרוף קודם יציאתו. **ומשאר ביתו נקי מחמץ ויוצא.**
 - ❖ **מי שיצא לדרך ושכח לבדוק החמץ לפני יציאתו-כתב בבה"ל ד"ה "זקוק"-** שאם יודע שיש בביתו כביצה ויותר חמץ- צריך לחזור ולבדוק או למנות שליח, ויכול למנות שליח גם במכתב או בטלפון, ויש לו עוד עצה- שימכור ממקום שנמצא בו את כל תכולת ביתו לנכרי וכך נפטר ביתו מבדיקת חמץ.
 - ❖ **בנים נשואים הנוסעים להוריהם לימי הפסח(פסקי תשובות, ב'): בסע' ג' כאן למדנו** שיהודי שיוצא מביתו של נכרי בתוך ל' יום מן הפסח- חייב בבדיקה אפילו אם א' יהיה שם היהודי בימי הפסח, והטעם- כדי לקיים מצוות ביעור חמץ שתיקנו חכמים ע"י בדיקה. **ועל כן אלה הנוסעים מביתם ומתאכסנים בפסח אצל הוריהם, ומוכרים במכירת החמץ לנכרי את כל תכולת דירתם וע"ז מפקיעים עצמם מחיוב בדיקת חמץ, לא טוב עושים ואינו ע"פ תורה, אלא עליהם לשייר לפחו חדר אחד בביתם שלא ימכר לנכרי, ויקיימו שם מצוות בדיקת חמץ בליל יד' כדן.** ואם יוצאים קודם ליל יד'- יבדקו אותו חדר בלילה שלפני יציאתם בלא ברכה.
- ⁵⁴ **היוצא מבית גוי ויכנס לבית אחר:** לכ"ע אינו צריך לבער, מכיון שאת מה שיש לו בבית אותו גוי הוא הפקיר, ומצד מצווה שתיקנו חכמים לבדוק חמץ- הוא מקיים תקנתם בבית האחר אליו הוא נכנס.
- ⁵⁵ **היוצא מבית גוי וכרגע אין לו בית אחר:** בזה נחלקו הראשונים האם חייב לבדוק או לא:
- **אם יוצא לפני ל' יום-** כלל אין לו חובה לבדוק.

▪ **אם יוצא בתוך ל" יום-**

- **הטור מביא בשם אבי העזרי-** שאע"פ שהוא מפקיר כל המעט חמץ שנשאר שם בבית, מ"מ כיוון שיצא בתוך ל" יום לפסח חלה עליו חובת בדיקה שתיקנו חכמים וכיוון שאין לו בית אחר שיקיים בו חובה זו- עליו לקיים אותה כאן בבית הגוי(ואע"פ שמפקיר כל מה שיש שם, עדיין מצד תקנת חכמים לבדו לא יצא י"ח).
- **אבל הטור עצמו חולק-** שאם נכנס שם גוי לבית- אין הישראל חייב בבדיקת חמץ, כי הביעור אינו חובת הגוף אלא חובת הבית שיש בו חמץ, וכאן כיוון שהפקיר חמצו תו לא צריך לבדוק שם.
- להלכה- בשו"ע הביא כ"ש מי שאומר" את אבי העזרי-** שגם אם נכנס גוי צריך לבדוק הבית כשיצא ממנו(כשהוא בתוך ל" יום), **אבל הרמ"א הזכיר כיש אומרים את הטור-** שאם נכנס גוי לא צריך לבדוק.
- ובמשנ"ב(לב') פסק-** "ולדינא יש דעות בין האחרונים אי כדעת המחבר(ב"ח וא"ר) או כהיש אומרים שהובא ברמ"א(ט"ז ופר"ח), ונראה דאם נכנס בו הנכרי יש להקל".

⁵⁶**היוצא מבית ונכנס אליו ישראל(מג"א, משנ"ב(כט'))-** בזה לכ"ע אינו צריך היהודי שיצא לבדוק מכיוון שנכנס ישראל אחר ועליו חלה חובת הבדיקה שכן הוא שם בבית בליל יד' ניסן. ואע"פ שהיהודי הזה אין לו בית אחר ולא יקיים בדיקה בשום מקום, מ"מ אפשר לומר שהישראל השני נחשב לשלוחו של זה(שער הציון, כט').

סיכום- היוצא מבית יותר מ-ל" יום קודם הפסח- אינו חייב בבדיקת חמץ. מי שיצא בתוך ל" יום- **אם זה ביתו:** ע' לעיל סע' א-ב'. **אם זה בית של גוי:** אם יש ישראל אחר שם בבית- החיוב עובר לאותו ישראל ומי שיצא אינו חייב בבדיקה. אם אין שם ישראל אחר- הרי שהחיוב על אותו ישראל שיצא כי תקנת חכמים לבדוק כל שהוא ל" יום קודם לפסח. ואם הוא יצא ונכנס גוי במקומו- מחלוקת אם יש עליו חובה או לא, ואם הוא נכנס לבית אחר- לכ"ע אינו חייב בבדיקה באותו בית.

⁵⁷**המוכר ביתו לגוי בערב פסח- האם חייב בבדיקת חמץ(משנ"ב(לב')):**

מי שמוכר במכירת החמץ את כל ביתו עם החמץ לנכרי(וכך למשל חוסך את ניקיון הבית והכנתו לפסח)- אבל המכירה תהיה רק ביום יד' בבוקר, האם חייב בבדיקת חמץ בליל יד'?

- **מקור חיים, חיי אדם-** צריך לבדוק, מכיוון שעתה בליל יד' הם ברשותו, ואפילו אם כבר מכר אותם- הרי הנכרי עדיין לא החזיק בבית וגם המפתח ברשות בעה"ב.
- **שו"ת בנין עולם,** א"צ לבדוק, כי עצם המכירה לגוי היא קיום מצוות "תשביתו", **ובחת"ס ובספר "אשל אברהם" הקלו גם- שאם מקיים מצוות בדיקת חמץ במקום אחד בבית- יכול לסגור את שאר הבית שאותו מוכר מחר לגוי ולא לבדוק שם, כי באותו חדר שבודק מקיים מצוות השבתה וביעור.**
- ❖ **הלכה למעשה- חיוב בדיקת חמץ במקומות שנמכרים במכירת חמץ לגוי:** מקום שמוכרים לגוי אינו חייב בבדיקה שהרי כל תקנת הבדיקה היא בביתו של ישראל שמא לא יבטל כדן או שמא ימצא גלוסקא יפה בפסח, אבל מקומות שאינם שלו- אינו חייב בכלל לבדוקם. לפי זה, מי שמוכר ביתו לגוי, או שמוכר את אותם ארונות או מקומות שלא ישתמש בהם בפסח לגוי- מקומות אלו אינם חייבים בבדיקה. [כל הדיון הוא מצד זה שהמכירה תחול רק מחר ביום יד' ואילו חיוב הבדיקה רמיה עליה עכשיו- בליל יג' שהכל עדיין ברשותו ולא מכר].
- להלכה כתב בפסקי תשובות(ג')-** "וכבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל כהמקילים שאין בודקין את המקומות שעתידים לימכר למחרת לנכרי, וגדולי וצדיקי עולם לא החמירו למכור את החמץ לנכרי ביום יג'.
- ובהערה(17) שם כותב-** "שכן נהגו החזו"א והגר"י קניבסקי צ"ל שהיו מוכרים לגוי ארונות וכד' שלא יהיו צריכים להשתמש בהם בפסח ולא היו בודקים אותם בבדיקת חמץ".

סיכום: חיוב בדיקת חמץ הוא רק על מקומות ששייכים לישראל, אפילו אם ניקה וביטל החמץ בפיו. לכן כל שטח שהוא שלו- חייב לבדוקו. חיוב הבדיקה הזה חל מ-ל" יום קודם הפסח, אבל קודם לכך אינו חייב לבדוק, אא"כ יחזור לביתו בתוך הפסח וי"א שחייב גם אם יחזור קודם לפסח. מי שגר בביתו והוא אינו שלו- ג"כ מחוייב בבדיקה ואפילו יצא ממנו ל" יום קודם לפסח- חייב לבדוק, אבל אם עבר להתגורר שם ישראל אחר- אינו חייב, ואם עבר לגור שם גוי- מחלוקת חכמים.

מי שמוכר ביתו לגוי- יש בכך חיסרון שמבטל מעצמו מצוות בדיקת חמץ שהיא תקנת חכמים של קיום מצוות "תשביתו", ולכן ראוי לו להשאיר חדר אחד אותו לא ימכור ויוכל לקיים בו הבדיקה. אבל מ"מ- כל מקום שמכר לגוי אינו חייב בבדיקה כי הוא אינו שלו.

ויש להקשות- איך לכ"ע מועילה מכירת הבית לגוי כדי לפטור מבדיקת חמץ והרי השו"ע כאן בסימן תלז', ג' פסק כאבי העזרי- שמי שהיה בבית גוי ל" יום קודם לפסח- חייב בבדיקת חמץ אפילו שהבית שייך לגוי ואפילו שגר שם גוי עכשיו.

ונראה לתרץ, ע"פ ערוך השולחן כאן, שיש לחלק בין סתם אדם שמוכר ביתו לגוי לבין המקרה כאן. במקום בו אדם מוכר את כל ביתו לגוי- אזי הוא מוכר את הבית עם כל החמץ שבו וכך למעשה הוא מפיקע מעצמו את הצורך לקיים את מצוות בדיקת חמץ, אבל במקרה כאן מדובר שהוא

סימן תלז' - המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור:

סעיף א' - המשכיר ביתו לפסח:

שו"ע - "המשכיר⁵⁸ בית לחבירו לצורך י"ד וממנו ואילך וקנהו בא' מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו, אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד על המשכיר לבדוק; ואם משמסר לו המפתח חל י"ד, על השוכר לבדוק^{59,60}."

סעיף ב' - בית שלא ידוע אם בדקו אותו:

שו"ע - "השוכר בית מחבירו בי"ד ואינו יודע אם הוא בדוק, אם הוא בעיר שואלו⁶¹ אם בדקו; ואם אינו בעיר, חזקתו בדוק ומבטלו בלבו ודיו⁶²."

לא מכר את החמץ לגוי אלא השאיר את החמץ שם בבית והגוי חזר לביתו. במקרה זה אכן הגוי נמצא בבית אבל החמץ עצמו עדיין של הישראלי וגם אם מבטלו הרי למדנו שגם על חמץ שמבטל הוא חייב בבדיקה ולכן ג"כ לפי השו"ע יש לבדוקו.

⁵⁸ **השכרה ולא מכירה** - כל הדיון בסימן זה הוא דווקא ביחסי שוכר ומשכיר, כאן לכל אחד יש צד של שייכות בבית ולכן יש לדון מתי מתחייב כל אחד מהם, אבל במקרה של מכירה - ברגע שנעשה מעשה המכירה - כבר אין לשוכר שום חלק בקרקע, ואפילו המפתח בידו של המוכר - אין לכך כל משמעות לחייבו כי אין לו שום קשר לקרקע אלא רק כמפקד המפתח אצלו והחייב על הלוקח לכ"ע.

⁵⁹ המשכיר בית לחברו לפסח - על מי חלה חובת הבדיקה:

הגמ' בפסחים דף ד' כותבת במפורש שהדבר תלוי במסירת מפתח - מי שהמפתח בידו בתחילת ליל יד' - עליו חלה חובת הבדיקה.

האם היה כבר מעשה קניין: נחלקו הראשונים האם מסירת המפתח קובעת דווקא אחרי שנעשה כבר מעשה קניין על הבית או אפילו קודם לכך:

- הר"ן במקום מדגיש - שמסירת מפתח כמובן שאינה קונה, ולכן מדובר כאן שכבר נעשה מעשה קניין כגון בכסף או שטר, ועכשיו כל שנותר הוא שיעביר בעה"ב את המפתח לקונה. ואע"פ שכבר היה מעשה הקניין - כל שלא הועבר המפתח לשוכר - מעוכב הוא אצל בעה"ב ולכן חלה עליו חובת הבדיקה.

- לעומת זאת, תוס' הסבירו, שעדיין לא היה מעשה קניין, ואע"פ כמי שהמפתח בידו חייב לבדוק ע"פ הסברה הפשוטה - "דאותו שאין בידו המפתח - איך יכנס ויבדוק?"

מלשון השו"ע משמע שסתם דבריו כר"ן וסיעתו - "המשכיר בית לחברו... וקנהו באחד מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו, אם עד שלא מסר מפתח... וכו'".

דהיינו - שכדי לחייב את השוכר לבדוק בעין תרתי לטיבותא - א. שהוא כבר קנה. ב. שהמפתח בידו. **ושלא כתוס'** שתלו הדבר רק במסירת המפתח

ובמשנ"ב (ב') **כתב להלכה** - "ויש מאחרונים שכתבו שנכון להחמיר כשניהם ואם כן חייב בדיקה בזה על השוכר והמשכיר" **והוא מסיים עם עצה טובה** - "מיהו לכ"ע יכול האחד לעשות שליח לחברו ויוצא ידי הכל".

⁶⁰ **דין המתארח בבית מלון לעניין בדיקת חמץ (פסקי תשובות, א')**: מדין זה של המשכיר ביתו אנו לומדים לאדם המתארח בבית מלון, וכיוון שמשלם הוא עבור חדר - נחשב לשוכר חדר ודינו כדין המוסבר בסימן זה.

אם הגיע לבית המלון קודם ליל יד' - חייב לקיים שם בדיקת חמץ.

אם הגיע למלון ביום יד' בבוקר או בתוך פסח - עליו לברר עם בעל המלון או המשגיח האם נעשתה שם בדיקת חמץ, ואם לא בדקו - יבדוק הוא את החדר בברכה.

חולה המתאשפז בבי"ח - כיוון שאין לו חדר המיוחד לו שהוא שוכר - הרי שאין החייב עליו אלא על בעלי הבי"ח, ומ"מ נכון הוא שיבדוק בליל יד' - בחדרו, בארון ובמיטתו שם ללא ברכה.

⁶¹ **למה צריך לשאול אותו אם הוא בדוק הרי יש חזקה שהבתים בחזקת בדוקים: כתב המג"א** שכיוון שכל השנה היה הבית בחזקת שיש בו חמץ ובחזקה זו שמן הסתם בדקו אתה מוציא אותו מחזקתו - לכתחילה יש לברר במקום שאפשר.

⁶² **סתם בית חזקתו בדוק** - בגמ' בפסחים ד' - "בעו מיניה מרב נחמן - המשכיר בית לחברו ביד' - חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק? למאי נפק"מ? דליתיה להאי דנשייליה".

ובמשך קובעת הגמרא - סתם בית בחזקת בדוק.

סעיף ג' - השוכר בית ומצא שאינו בדוק:

שו"ע - "המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק, על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות; ואפילו במקום שבדקים בשכר, שהרי מצוה הוא עושה"⁶³.

שו"ע - "וי"א דצריך להחזיר לו שכר הבדיקה הואיל והתנה בהדיא שיהיה בדוק. (המגיד פ"ב ומשמע לעיל סי' י"ד)".

סעיף ד' - הנאמנים על הבדיקה:

שו"ע - "בית שהוחזק שלא בדקו המשכיר ואמרו אשה או עבד או קטן: אנו בדקנוהו, הרי אלו נאמנים"⁶⁴; והוא שיהא קטן שיש בו דעת לבדוק"⁶⁵.

סימן תלח' - עכבר שנכנס למקום בדוק וככר בפיו:**סעיף א' - עכבר או תינוק שנכנסו לביתו עם ככר חמץ:**

שו"ע - "עכבר שנכנס לבית בדוק וככר בפיו, ונכנס אחריו ומצא פירורין אפילו כדי כל הככר, צריך לחזור לבדוק הבית"⁶⁶ אחר הככר שהכניס; לפי שאין דרכו של עכבר לפרר"⁶⁷, והני פירורין מעלמא אתו ולא מאותו ככר. אבל אם

לכן- כל שהמשכיר בפניו- יש לשאול אותו, אבל במקום שהוא אינו כאן וא"א לשאול אותו- אנו סומכים על כך שהבית בדוק, וכל זה מכיוון שכל הבדיקה היא רק דין דרבנן שתיקנו חכמים מלבד מה שמבטל החמץ מן התורה.

⁶³ **פירוש -** אע"פ שדרך העולם לבדוק החמץ והרי שם לא נבדק- אין כאן מקח טעות, כי בדיקת חמץ היא מצווה וניחא ליה לאיניש לקיים מצווה בממונו.

אם התנו במפורש שיבדוק - בזה כתב הפר"ח שאם יש תנאי גמור הוי מקח טעות ויכול לחזור בו מהכל. וכל מה שאיירי הכא בלא דיברו על כך במפורש.

האם צריך המשכיר להחזיר לשוכר את עלות הבדיקה: נכון הוא שניחא ליה לאיניש לקיים מצווה ועל כן אין המשכיר יכול לבטל את העיסקה, אך מ"מ יש לדון האם צריך המשכיר להחזיר לשוכר את עלות הבדיקה שעלתה לשוכר.

הראשונים דנו בשאלה זו:

• **דעת "אחרים" בר"ן, רמב"ן -** חידושה של הגמרא הוא רק שאין כאן מקח טעות ואינו יכול לחזור בו מהשכירות, **אבל על ענין העלות של הבדיקה -** בוודאי שצריך המשכיר להחזיר לשוכר.

• **ר"ן -** גם חיוב ממון אין כאן.

להלכה בשו"ע לא הזכיר שצריך להחזיר תשלום עבור הבדיקה, **אבל הרמ"א הזכיר וכתב -** "וי"א דצריך להחזיר לו שכר הבדיקה הואיל והתנה בהדיא שיהיה בדוק".

הלכה למעשה (משנ"ב, טו') - "ולדינא פסקו האחרונים כדעה קמייא דבכל גוני אינו צריך לשלם לו, דיכול לומר קים לי כדעה זו, והמוציא מחברו עליו הראיה".

האם השאלה היא האם צריך להחזיר לו את הכסף של עלות הבדיקה או שזה ודאי צריך להחזיר לו וכל הדיון הוא האם על אף שמחזיר לו יכול השוכר לחזור בו מהשכירות.

⁶⁴ **נאמנות אשה/ עבד/ קטן בבדיקת חמץ:** גמ' מפורשת **בפסחים, דף ד' :** "והטעם הוא כיוון שהבדיקה היא מדרבנן- מקילים שאלו נאמנים עליה. ולכן- מי שלא ביטל החמץ בליבו והגיע כבר שעה שישית של יום יד' ואינו יכול לבטל- הרי שחיוב הבדיקה הוא עליו מדאו' - ובהה"ם לא יהיו נאמנים".

⁶⁵ **נאמנות יהודים שאינו שומרי תו"מ בבדיקת חמץ:** כתב בפסקי תשובות (ה') - שאינם נאמנים.

⁶⁶ **מה עליו לחזור ולבדוק:** כתב המג"א שמה שצריך לחזור ולבדוק זה דווקא החדר שאליו נכנס העכבר, אך שאר חדרים הפתוחים אליו אינו צריך לחזור ולבדוק כי מדובר שכבר ביטל החמץ בפיו והבדיקה רק מדרבנן אז תלין לקולא.

תינוק⁶⁸ נכנס לבית בדוק וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין, אינו צריך לחזור ולבדוק שחזקתו שאכלו, ואלו הפירורין שנפלו ממנו בשעת אכילה, שדרך התינוק לפרר. וי"א שאם אין בפירורין כדי כל הככר, צריך לחזור ולבדוק⁶⁹. (דיני עכבר נכנס ויוצא השמיט הרב, הואיל ולא שכיחי)⁷⁰.

סעיף ב' - חמץ על קורה או בבור:

שו"ע - "כזית חמץ למעלה על הקורה, מחייבים אותו להביא סולם להורידו מפני שפעמים יפול מהקורה⁷¹; אבל אם היה חמץ בבור⁷², אין מחייבים אותו להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו".

⁶⁷ עכבר שנכנס עם ככר: גמרא בפסחים דף י: - דרך העכבר שלא לפורר פירורים ולעומת זאת דרך התינוק שכן לפורר פירורים. לכן - עכבר שנכנס עם ככר ומצאו פירורים - א"א לתלו שהם מהככר של העכבר מכיוון שאין דרכו לפורר פירורים, ולכן יצטרך לחזור ולבדוק אחר הככר. אבל אם מצאו ככר שלם - אין צריך לחזור ולבדוק, כי תולים שזו הככר שהכניס העכבר, וכיוון שאין זה פירורים אפשר לומר שזו הככר. ומה שתולים להקל אם מצא ככר זה דווקא אם כבר ביטל החמץ וממילא כל הבדיקה רק מדרבנן ולכן נאמר ספק דרבנן לקולא, אבל אם לא ביטל עדיין והבדיקה מדאורייתא לא מקילים ותולים שהככר באה מן העכבר, כי הוי ספק דאורייתא, ורק אם מזהה במפורש שזו הככר שאיתה נכנס העכבר - אז נאמר לא חייב לבדוק.

⁶⁸ תינוק שיש בו דעת - כתב המג"א שכל זה דווקא בתינוק שיש בו דעת, אבל בתינוק כזה שיש בו דעת - אפשר לשאול אותו אם הוא אכל את כל הככר או כמה ממנו.

⁶⁹ תינוק שנכנס לבית וככר בידו: דרך התינוק לפורר כשהוא אוכל ולכן אם מצא פירורים סימן שהתינוק אכל. הראשונים נחלקו - כמה פירורים צריך למצוא כדי לתלות את זה בתינוק ולומר שאינו צריך לבדוק את הבית מחדש:

- ר"ן, תוס' ועוד - רק אם מצא פירורים בגודל כדי הככר שהוא הכניס - אז תולים להקל וא"צ לחזור ולבדוק, אך פחות מכך - יזור ויבדוק.
 - רמב"ם - גם אם נמצאו פירורים פחות מגודלה של הככר - מ"מ אין צריך לחזור ולבדוק מכיוון שאנו אומרים שהתינוק אכל חלק מן הככר, שכן דרכו לפורר תוך כדי אכילה. ולכן, אפילו לא נמצאו פירורים כדי גודל הככר - תולים שאת השאר הוא אכל.
- להלכה השו"ע הביא בסתם כרמב"ם - "אם תינוק נכנס ... וככר בידו ומצא פירורין - א"צ לחזור ולבדוק..." , ואחרי כן הביא כר"ן וסיעתו כיש אומרים - "שאם אין בפירורין כדי כל הככר - צריך לחזור ולבדוק".

⁷⁰ גוי שנכנס לביתו עם חמץ - כתב המקור חיים - שבכה"ג א"צ לחזור ולבדוק כי בסתמא או שאכל או שהוציאו עמו, כי רק בקטן או עכבר חיישין שמא לא השגיחו, אבל בעכו"ם - או שאוכל או ששומר אצלו.

⁷¹ חמץ שעל הקורה - הסבר: מקום בו יש חמץ על קורה היינו חושבים לומר שכיוון שהוא רחוק ממנו אין לחוש שמא יבוא לאוכלו ולכן סגי במה שמבטל אותו קודם הפסח ואין בו יותר בל יראה ובל ימצא וסגי בהכי. אלא שאנו חוששים שמא הוא יפול ממנה בפסח ויבוא לאוכלו ולכן אנו מצריכים שיעלה קודם הפסח ויבערו.

בוודאי במקום שלא ביטלו קודם הפסח - אז בכל רגע שרואה אותו חייב לעלות ולבערו, מכיוון שכאן לא ביטלו ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא.

⁷² חמץ בתוך בור - כנ"ל - אם ביטלו אין עוד בל יראה ובל ימצא. ומבחינת שמא יאכל אין לחוש כי כאן זה עמוק בבור ולא חוששים שפול אלינו.

אך גם כאן - איירי במקרה שביטלו קודם הפסח, אבל אם לא ביטלו קודם הפסח עבר עליו בבל יראה ובל ימצא וחייב להוציאו ולבערו מן העולם. השוני בין חמץ בבור לחמץ מוטמן אותו חייבו להוציא ולבער: דווקא חמץ שהטמינו בעצמו הוא שהקפידו חכמים שלא ישהה אותו בפסח ולכן לא סגי ליה בביטול וצריך גם לבערו, אך חמץ כזה שבתוך בור, ברגע שאין חשש שיבוא לאוכלו (שונה מאותו חמץ שעל הקורה) - לא צריך לבערו בנוסף לביטול, כי דמי ליה לחמץ שנפל עליו מפולת שסגי בביטול.

סימן תלט' - דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח:

סעיף א' - קבוע ורוב בעכבר שנטל ככר:

שו"ע - "ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ, ובא עכבר ונטל ולא ידענו אם נטל חמץ או אם נטל מצה, ונכנס לבית בדוק, צריך לחזור ולבדוק, (מיהו אם הככר קטן שיכול העכבר לאכול תלין להקל שאכלו ואין צריך לבדוק) (טור), שכל הקבוע כמחצה על מחצה; ואם פירש הככר ממקום קביעתו, ונטלו העכבר משם, אין צריך לחזור ולבדוק; דכל דפריש, מרובא פריש⁷³.

סעיף ב' - ספקות נוספים בחמץ:

שו"ע - "ב' צבורין, אחד של חמץ ואחד של מצה, ובי' בתים, אחד בדוק ואחד שאינו בדוק, ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שנטל החמץ⁷⁴; וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס, או שידע שנכנס לאחד מהם ונכנס אחריו ובדק ולא מצא כלום, או שבדק קצת מהבית ומצא ככר, אינו צריך לחזור ולבדוק⁷⁵. (כך הם דברי הרמב"ם, אבל מסקנת הפוסקים אינו כן)".

סעיף ג' - מצא ככרות לא כפי שהניח:

שו"ע - "הניח ט' ככרות חמץ ומצא י', צריך לבדוק אחר כל הטי⁷⁶. וכן אם הניח י' ומצא ט', צריך לבדוק אחר כל הי' שאנו אומרים מה שהניח נטל ואלו אחרים הם. ויש אומרים דה"מ בקשורים יחד, אבל אם אינם קשורים יחד אין צריך לבדוק אלא אחר האחד⁷⁷".

73 נטל עכבר חתיכה ולא ידוע איזה ונכנס לבית:

במקרה כאן מדובר במספר חתיכות מעורבות שאחת מהם חמץ והעכבר נטל אחת מהן ולא ידוע איזה.

הראשונים נחלקו כיצד להתייחס לדין זה ואיך לפסוק להלכה:

- **טור -** אם החתיכה פרשה משאר חתיכות- הולכים אחר הרוב, אבל אם החתיכה לא פרשה קיי"ל (פסחים ט' ועוד) - "כל קבוע מחצה על מחצה דמי" ולכן יש לנו ספק אם לקח חמץ או לא ויצטרך לשוב לבדוק משום הספק.
 - **אלא שמוסיף הטור -** שקיימות 2 אפשרויות בהם ניתן להקל גם במקרה של קבוע- **הראשונה -** אם הוא ביטל את החמץ- הו"י ספק בדרבנן לקולא. **השנייה,** שהוא לא ביטל אבל מדובר בחתיכה קטנה כזאת שיש ספק שמא העכבר אכל את כולה, ולכן הו"י ליה ס"ס בדאו' - ספק אם היא הייתה בכלל חמץ וגם אם כן- יתכן והעכבר אכל את כולה.
 - **רמב"ם, רש"י, גאונים ועוד -** בכל מקרה גם אם ביטל וכד' ויש לנו כאן ספק רק מדרבנן- אנו מחמירים מכיוון של עניינה של בדיקת חמץ הוא על הספק- שמא יש חמץ ולכן בכל ספק של חמץ נחמיר ונצריך בדיקה נוספת, אפילו שבסתם ספק מדרבנן מקילים.
- להלכה כתב השו"ע כרמב"ם וסיעתו -** שאם הככר הייתה עם שאר הככרות- הו"י כל קבוע כמחצה על מחצה דמי- וחיישין לחמץ, ורק אם אותה חתיכה שהעכבר לקח- פירשה- אז אומרים מרובא פריש ואינו פוסל.
- אבל הרמ"א פסק כטור -** "שאם הככר קטן שיכול העכבר לאכול- תלין להקל שאכלו ואין צריך לבדוק".
- ובמשנ"ב (ג') כתב להלכה -** "ולדינא יש לסמוך על הכרעת הרמ"א ובפרטות כשבטלו".

⁷⁴ **הדין במקרה זה -** שאין צריך בדיקה. מכיוון שאירי הכא שביטל וממילא הו"י ספק מדרבנן ולכן תולים לקולא.

⁷⁵ **אין ידוע לאיזה בית נכנס -** בזה כתב השו"ע לקולא ש"אינו צריך לחזור ולבדוק", אך על זה אמר הרמ"א שמסקנת הפוסקים לא כן מכיוון שמדובר שבאו שניהם יחד להישאל- ודמי לסוגיה דשני שבילים שאחד טמא ואחד טהור ושם פסקנו להלכה כר' יוסי- שרק אם באו להשאל כ"א לבדו בזה אחר זה- אז שניהם טהורים, אך באו להשאל יחד- טמאים, וה"ה הכא אם באו להשאל יחד- איך כותב השו"ע להתירן בבת אחת?⁷⁶ שכיוון שמצא יותר ממה שהניח אומרים שבאה חולדה והחליפה את כל מה שהניח.

סעיף ד' - הניח חמץ ומצאו במקום אחר:

שו"ע - "הניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת, צריך לחזור ולבדוק".

סימן תמ' - דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל:**סעיף א' - נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל:**

שו"ע - "נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל, אם הוא חייב באחריותו מגניבה ואבידה, בין שהוא בביתו בין שהוא בכל מקום ברשותו⁷⁸, חייב⁷⁹ לבערו⁸⁰". **הגה:** ואפילו חזר והפקידו ביד אינו יהודי אחר (הגהות אלפסי פ"ק דפסחים). וי"א שאפ"י אינו עליו אלא שומר חנם שחייב בפשיעה, חייב לבערו⁸¹. ואפילו אם אינו חייב באחריותו בד"כ⁸², אלא שידוע שהאינו יהודי אלם וכפהו לשלם אם יאבד, חייב לבערו; ויש חולקים⁸³.

⁷⁷ **בקשורים יחד** - לשיטה זו, אם הניח עשרה ומצא תשעה - אינו צריך לחפש אלא את אותה אחת שלא מצא, כי רק אם הם קשורים זב"ז אנו אומרים שהכל הוחלף, אבל אם לא היו קשורים - הרי שאותם ט' שמצא הם ט' מן העשרה וחסר רק אחד. וכן הלכה.

⁷⁸ **אפילו השכיר או השאיל לו מקום (משנ"ב, ג')**: גם אם היהודי השכיר או השאיל לגוי מקום - עדיין חייב הוא לבער אם קיבל עליו אחריות, כי קי"ל ששכירות לא קניא. ולעניין דין חמץ שעבר עליו הפסח - אפשר להקל בזה.

⁷⁹ **יהודי שיש בידו חמץ של גוי - מה יעשה כשהגיע זמן הביעור:**

- א. הטוב ביותר שיחזירו לגוי שהוא בעלי החמץ.
 - ב. **ביטול או מכירת החמץ:** נחלקו האחרונים אם יכול למכור את החמץ הזה לגוי, שהרי החמץ לא שלו ואיך ימכור אותו.
 - ג. **מכירת הבית שהחמץ מונח בו לגוי אחר והגוי יקבל אחריות על החמץ שבבית-ואז אין כלל אחריות על היהודי ואינו עובר עליו(את הבית יכול למכור כי הוא שלו ולגבי החמץ של הגוי - הוא נותן לגוי אחר באחריות(לא מוכר)).**
וכתב להלכה המשנ"ב(ד') - "והנכון שיעשה שניהם דהיינו מכירת הבית וגם מכירת החמץ".
- ⁸⁰ **אם היהודי לא יבער - כתב המג"א שמ"מ** יכול להחזיר לגוי אחר הפסח, אבל יש להזהר שהגוי לא יחזור ומכור אותו לישראל אחר.
- ⁸¹ **חייב ביעור בחמץ של נכרי שהופקד אצל ישראל: בגמ' בפסחים דף ה':** "אמר מר - יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הגויים? ת"ל לא ימצא... והא אמרת רישא - שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה? לא קשיא - הא דקביל עליה אחריות והא דלא קביל עליה אחריות".
וכך ממשכה הגמרא ומספרת שרבא אמר לבני מחוזא שיבערו חמץ של חיילי הגויים שהשאירו בביתם - "כדאמר להו רבא לבני מחוזא - בעירו חמירא דבני חילא מבתיכון, כיון דאילו מיתבד או מיגנב ברשותיכו קאי ובעיתו לשלומי - כדכדכו שמי ואסור".
היוצא עד כאן - חמץ של גוי שהופקד אצל ישראל - חייב הישראל לבערו. השאלה הנשאלת היא - מה האחריות הנדרשת בכדי לחייב את הישאל בבדיקה - ובכך נחלקו הראשונים:

- **ר"י, רמב"ם - דווקא מי שנתחייב בגניבה ואבידה(כשומר שכר) הוא החייב לבער.**
 - **בה"ג - אפילו מי שחייב בפשיעה בלבד, כשומר חנם - גם הוא חייב לבער.**
- להלכה כתב השו"ע בסתם כרמב"ם וסיעתו -** "אם הוא חייב באחריותו מגניבה ואבידה". ואחרי כן הביא כי"א את שיטת בה"ג - "ויש אומרים שאפילו אינו עליו אלא שומר חנם שחייב בפשיעה - חייב".
- ⁸² **אפילו אינו חייב באחריותו בדין -** דהיינו שאין איזה הסכם או סיכום עם הגוי שהיהודי ישלם לו אם זה יגנב או אם הוא יפשע, אלא שהגוי מתקוף כוחו יבוא וידרוש בכל מקרה את החמץ שהשאיר אצל היהודי - גם בכה"ג זה נחשב לאחריות וחייב בביעור החמץ. כנלמד לעיל בגמ' שרבא אמר לבני מחוזא. ע"ש.

וגם בכך נחלקו הראשונים - מהי אותה "אחריות שאינה בדין" שחייב גם בה לבער:

- **רמב"ם ורוב ראשונים -** כפשטם של דברים, שהגוי כופו לשלם לו - גם זה נחשב לאחריות וחייב בביעור.
 - **ריטב"א -** מדובר שיש חובה מחוק המלכות לפרנס אנשי הצבא ולכן יש לו אחריות וחייב לבער.
- ⁸³ **יש חולקים שכפיה לשלם אינה נחשבת לקבלת אחריות -** כמובא לעיל בשם הריטב"א שאין אחריות אלא כשזה בא חוק של הגויים אבל לא מסתם כפיה.

סעיף ב'- חמץ של גוי שאינו באחריות הישראל:

שו"ע- "ואם אינו חייב באחריותו, אינו חייב לבערו אפילו אם כבוש תחת ידו, כגון שהוא גר תושב ושרוי עמו בחצר. וצריך לעשות לפניו מחיצה⁸⁴ גבוה יי טפחים, כדי שלא ישכח ויאכלנו⁸⁵."
רמ"א- "וא"י שהניח חמץ בבית ישראל בלא רשותו, כופה עליו כלי (ריב"ש סי' ת"א); ודוקא בי"ט, אבל אם הוא קודם יום טוב צריך לעשות מחיצה (ע"ל סימן תמ"ו סעיף א')."

סעיף ג'- גוי שנכנס בפסח לבית ישראל עם חמץ ביד:

שו"ע- "אינו יהודי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו, אינו זקוק להוציאו אעפ"י שהישראל רואה חמץ של א"י אין בכך כלום. אבל אסור להעלותו עמו על השלחן ואפילו בהפסק מפה⁸⁶."

סעיף ד'- ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל אחר או אצל גוי:

שו"ע- "ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל הא"י, אף על פי שקבל עליו הנפקד אחריות, עובר עליו (אף) המפקיד⁸⁷."

סימן תמא' - דיני מי שהלוה על חמץ:**סעיף א'- יהודי שלוח ומישכן את החמץ:**

שו"ע- "א"י שהלוה ישראל על חמצו ומשכנו בידו, ואמר ליה: מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך לזמן פלוני, והגיע הזמן ולא פרעו, מותר אפילו לא הגיע הזמן שקבע עד אחר הפסח; דמשהגיע הזמן ולא פרעו, נקנה לו למפרע והו"ל חמצו של א"י."

סעיף ב'- גוי שלוח מיהודי ומישכן חמצו:

שו"ע- "ישראל שהלוה לא"י על חמצו, אם משכנו בידו ואמר ליה: מעכשיו, והגיע הזמן אפילו אחר הפסח ולא פרעו, אפילו אין אחריותו עליו אסור, משום דקני ליה למפרע. אבל אם לא אמר ליה: מעכשיו, ואין אחריותו עליו, מותר."

⁸⁴ **בניית מחיצה:** אע"פ שבשאר איסורי תורה לא חיישין שמא יבוא לאכול, אבל כאן מדובר בחמץ שכל השנה הוא רגיל לאכול ממנו, לכן גזרו שיבנה מחיצה.

⁸⁵ **בניית מחיצה בפני חמץ של גוי:** גמ' בפסחים דף ו' - "אמר רב- חמצו של גוי עושה לו מחיצה גבוה עשרה", ואע"פ שלא קיבל עליו אחריות, כיוון שגרים יחד יש לחוש שמא יבוא לאכול החמץ ולכן יעשה מחיצה.

⁸⁶ ובמקרה זה **כתב הרשב"א** שגם לא צריך לעשות מחיצה, מכיוון שהחמץ בידו של הגוי והוא משמרו ואין לחוש שישראל יבוא לאכול.

⁸⁷ **ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל אחר או אצל גוי:** נחלקו האם עובר עליו משום **בל יראה ובל ימצא**- שכן מצד אחד הוא הפקיד אצל אחר והאחריות על השני, אך מצד שני- פקדון ביד בעליו ולא מהני מה שהפקידו להוציאו מרשותו לגמרי:

- **מקצת מן הגאונים**- כיוון שהנפקד קיבל אחריות- לא עובר עליו יותר ישראל המפקיד.

- **רבינו יונה, רא"ש- אע"פ שקיבל הגוי אחריות, מ"מ עיקר ממון ביד בעליו.**

להלכה **פסק השו"ע כרא"ש וסיעתו**- שאע"פ שהפקיד וקיבל הנפקד אחריות- מ"מ הוא שייך לישראל שהפקיד ועובר עליו.

סימן תמב' - דין תערובת חמץ:

סעיף א' - תערובת חמץ

שו"ע - תערובת חמץ עוברים עליו משום בל יראה (שמות יג, ז) ובל ימצא (שמות יב, יט) כגון המורייס וכותח הבבלי ושכר המדי וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה⁸⁸, מותר

⁸⁸ **תערובת חמץ - הקדמה והסבר:** סימן זה עוסק בתערובת חמץ שהיא תערובת בין חמץ לדברים נוספים. התערובת היא כזו שמצד אחד אין בה טעם חמץ וגם אין בה כזית חמץ בכדי אכילת פרס- שהלוא אם כן- הרי היא כחמץ לכל דבר ועניין. אך מצד שני- החמץ שבה אינו בטל לגמרי ולכן יש בה בעיה של אכילה ואיסורים בל יראה ובל ימצא. בגלל מצב ביניים זה מצב פחות חמור מאשר חמץ רגיל, אך מצד שני כן חלם עליה האיסורים בדרגת חומרה נמוכה יותר.

הסימן יעסוק באיסורים החלים על תערובת זו כאשר יש לחלק את האיסורים ל-2 קבוצות:
לעניין איסור בל יראה ובל ימצא - דין תערובת חמץ הוא כחמץ רגיל, ואע"פ שאין שם כמות חמץ גדולה (כזית) לעניין אכילה- אנו מתייחסים לכל התערובת כולה כאחת וכיוון שבכולה יחד יש כזית חמץ- עובר בבל יראה ובל ימצא.
לעניין איסור אכילה - הדין הוא מורכב: כמובן שאם יש בתערובת טעם חמץ (ואכל כזית) או שיש כזית חמץ בכדי אכילת פרס- יש כאן איסור בכרת וזה לכ"ע שהרי טעם כעיקר וכן כזית חמץ בכדי אכילת פרס הוא חמץ לכל דבר. כל הדיון בו נחלקו התנאים והראשונים הוא לגבי תערובת שיש בה חמץ אבל לא בכמות של כדי אכילת פרס וגם שאינו נותן טעם- בזה ודאי שאין כרת כי זה לא חמץ רגיל אלא נחלקו האם יש איסור (לאו) מן התורה או רק איסור מדרבנן.

השו"ע עצמו מתייחס בתחילת הסימן רק לעניין איסור בל יראה ובל ימצא, שדינם כפי שהוסבר לעיל.

הרחבה: קיימים שלושה סוגים של חמץ, המובאים בגמרא בפסחים דף מג':

- **חמץ רגיל** - על אכילתו חייב כרת.
- **תערובת חמץ** - דבר שאינו חמץ גמור אלא עירבוב של חמץ עם דבר נוסף, כגון: כותח הבבלי שהיה מאכל חלבי שהיו מוסיפים לו פירורי לחם וכד'.

בסוג זה נחלקו התנאים במשנה מה דינו (לעניין אכילה):

- **רבי אליעזר** - חייב עליו לאו כי אסור הוא מן התורה.
- **חכמים** - אין בו לאו אלא איסור מדרבנן בלבד. ונחלקו הראשונים כמי הדין בחמץ זה.
- **חמץ נוקשה** - חמץ שאינו גמור, כגון מים וקמח שעירבם לעשות עיסה להדבקות מודעות או כזה שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק:

גם בסוג זה נחלקו התנאים:

- **ר' אליעזר** - אסור בלאו מהתורה.
- **חכמים** - יש רק איסור דרבנן.
- ונחלקו הראשונים כמי הדין.**
- למעשה דין חמץ נוקשה** - שאין בו בעיה של בל יראה ובל ימצא אבל כן חייבים מדרבנן לבערו.

שיטות הראשונים בתערובת חמץ ובחמץ נוקשה:

- **רמב"ם, עיטור, רי"ץ גיאת, ר' נטוראי** - הלכה כר"א - שיש לאו מהתורה (אבל לא כרת).
- **רי"ף, רא"ש ועוד** - הלכה כחכמים שאין איסור מן התורה.

וכ"ע מסכימים - שאם יש בתערובת חמץ טעם של חמץ או כזית חמץ בכדי אכילת פרס - **לכ"ע יש איסור מהתורה.**

סיכום: לעניין איסור אכילה נחלקו תנאים וראשונים האם על תערובת חמץ שאין בה כזית בכדי אכילת פרס- יש איסור לאו מן התורה או שיש בו רק איסור מדרבנן. כרת לכ"ע אין מכיוון שאין פה כזית חמץ בכדי אכילת פרס ורק נחלקו איך להתייחס לתערובת חמץ שאין בה כדי אכילת פרס האם איסור תורה או רק מדרבנן.

אולם - לעניין איסור "בל יראה ובל ימצא" - בזה מסכימים כולם שגם בתערובת חמץ יש איסור מן התורה של בל יראה ובל ימצא, מכיוון שכל חלקיו מונחים בכלי אחד הרי הכל מצטרף זה עם זה כי אפילו אין בו כזית חמץ בכדי אכילת פרס, עדיין לעניין בל יראה ובל ימצא נחשב לכזית חמץ יחד.

לקיימו בפסח; כגון עריבת העבדנין שנתן לתוכו קמח ועורות, אפילו נתנן שעה אחת קודם זמן הביעור הרי זה מותר לקיימו. ואם לא נתן העורות, ונתן הקמח קודם ג' ימים לשעת הביעור, מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש; תוך שלשה ימים, חייב לבער. וכן הקילור והרטיה והאספלנית והתריאק"ה שנתן לתוכו חמץ, מותר לקיימן בפסח שהרי נפסד צורת החמץ".

סעיף ב' - מאכל שאינו ראוי למאכל כלב:

שו"ע - "הפת עצמה שעטיפשה ונפסלה מלאכול הכלב"⁹⁰, ומלוגמא שנסרחה, אינו חייב לבער".

סעיף ג' - חמץ שנשתמש בו למלאכות שונות:

שו"ע - "בגדים שכבסו אותם בחלב חטה, וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכל כיוצא בזה, מותר לקיימן בפסח שאין צורת החמץ עומדת"⁹¹.

רמ"א - ולכן מותר לדבק ניירות בחלון תוך שלשים לפסח; ויש מחמירים אם נראה מבחוץ (תה"ד סימן ק"י / קי"ז / ופסקיו סימן קמ"ט ומהרי"ו).

סעיף ד' - תערובת חמץ שאינה ראויה לאכילה ורוצה לאוכלה:

שו"ע - "דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אף על פי שמותר לקיימו אסור לאכול עד אחר הפסח, ואף ע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכול"⁹².

רמ"א - "ולקמן סימן תמ"ז סעיף ד' בהגה יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קיימא לך"⁹³.

פסיקת ההלכה: השו"ע מביא את הדין רק לעניין איסורי "בל יראה ובל ימצא", לעניין זה הוא כותב - "תערובת חמץ עוברים עליו משום בל יראה ובל ימצא", דהיינו - ללא קשר למחלוקת דלעיל לעניין איסור האכילה של תערובת חמץ.

ולעניין חמץ נוקשה - כתב המשנ"ב (ב') בשם המג"א - שעליו לא עוברים משום "בל יראה ובל ימצא" ורק מדרבנן צריך לבערו, מכיוון שראוי לאכילה ע"י הדחק יש לחוש שמא יבוא לאכול.

אבל מה שכלל אינו ראוי למאכל כלב - אין גם חובה לבערו כלל, כי לא חוששים שמא יבוא לאכול.

היוצא מדברינו - השו"ע מתייחס רק לאיסורי "בל יראה ובל ימצא" ביחס לתערובת חמץ, אך אינו כותב את ההלכה במחלוקת הגדולה לגבי איסור האכילה של תערובת חמץ וחמץ נוקשה - אותה הזכרנו למעלה.

⁸⁹ חמץ שאינו ראוי למאכל כלב: אין בו בעיה של בל יראה ובל ימצא ומותר לקיימו בפסח. וגם שמא יאכל אין לחוש כי כלל לא ראוי לאכילה, בשונה מחמץ נוקשה שיש חשש שמא יאכל כי במשהו הוא ראוי לאכילה. ומ"מ מדרבנן אסור באכילה מדין "אחשביה".

חשוב להדגיש - דין זה שאינו ראוי למאכל כלב הוא דווקא כאשר אינו ראוי לפני שהגיע זמן איסור חמץ, אבל אם כשהגיע זמן איסור חמץ היה ראוי למאכל כלב, אף אם אח"כ נפסל מאכל כלב - חייב לבערו, שכיוון שחלה עליו מצוות ביעור חמץ - אינו נפטר עד שיאבדו לגמרי (משנ"ב, ט')

⁹⁰ ברגע שאנו ראוי למאכל כלב - נחשב כעפרא בעלמא ולכן אינו חייב בביעורו.

⁹¹ כל הדברים הללו שנשתמש בחמץ עבורם - החמץ הזה כבר לא ניכר ולא נראה ובוודאי שאינו ראוי למאכל כלב ולכן אין בעיה להשתמש בהם.

והרמ"א הביא דעה מחמירה שאם רואים מבחוץ נחשב כצורת חמץ ואסור לקיימו, וכ"כ בבה"ל שנקטינן לכתחילה כדעת היש מחמירין.

⁹² אע"פ שאינו ראוי לאכילה - אסור לאכול: אכן אינו חייב לבער חמץ זה כי הוא כבר אינו ראוי לאכילה, אבל מ"מ אין זה אומר שיצא ממנו שם חמץ לעניין שמותר לי לאכול אותו, מכיוון שאם אני אוכל אותו זה נקרא שאני החשבתי אותו כאוכל ושאלתי חמץ - "אחשביה".

⁹³ חמץ שנתבטל קודם לפסח: קושיה גדולה כאן על הרמ"א שמשמע ממנו כאן שפסק שכל דבר שבטל לפני הפסח שרי לאכול גם בפסח כי הוא כבר בטל ואין לחוש ש"חוזר וניעור". והרי לקמן בסימן תמז', ד' פסק במפורש שאנו כן חוששים לדין חוזר וניעור.

סעיף ה' - דין שכר העשוי מחמץ ודין דבר המעמיד:

שו"ע - שכר שעושים מחטים ושעורים חייבים לבערו. וכן אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים, חייב לבערם⁹⁴.

סעיף ו' - גירור המקומות שנגע בהם חמץ:

שו"ע - "נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו. ואם יש חמץ בסדק, שאינו יכול לחטט אחריו, יטיח עליו מעט טיט".

סעיף ז' - בצק שבסדקי עריבה:

שו"ע - "בצק שבסדקי עריבה, אם יש כזית במקום אחד⁹⁵ חייב לבער; ואם לאו, אם היה עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב, בטל במיעוטו; ואם לאו, חייב לבער".

סעיף ח' - צירוף חצאי זיתים לחובת ביעור:

שו"ע - "היו בו שני חצאי זיתים בבי' מקומות וחוט של בצק ביניהם, רואים כל שאלו ינטל החוט ניטלין עמו, חייב לבער; ואם לאו, אינו צריך לבער. במה דברים אמורים, בעריבה, אבל בבית אף על פי שאם ינטל החוט אין ניטלין עמו, חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותם. היה חצי זית בבית וחצי זית בעלייה, חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה, חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו, הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקים בכתלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער⁹⁶ אלא מבטלו בלבו ודין⁹⁷".

סעיף ט' - הזמן הקובע הוא קודם זמן איסורו:

שו"ע - "חמץ שנתעפש⁹⁸ קודם זמן איסורו ונפסל מאכילת⁹⁹ הכלב¹⁰⁰, או ששרפו באש (קודם זמנו) (ר"ן) ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, או שייחדו לשיבה וטח אותו¹⁰¹ בטיט, מותר לקיימו בפסח¹⁰²".

⁹⁴ ואע"פ שאין שום טעם מן החיטים לאותם גבינות- מ"מ לא בטלי היו דבר המעמיד שלא בטל לעולם.

⁹⁵ **החידוש בסעיף זה** - שאם יש לנו בצק שאינו ראוי למאכל אבל יש בו שיעור כזית- צריך לבער. ובסעיף הבא ידון מתי אנו מצרפים חצאי זיתים להצריך ביעור במקום שאינו עשוי אלא לחבר וכד.

⁹⁶ **הסבר:** מדובר כאן שמשמש בבצק וכד' לסיבת חורים בקירות וכד'- ואנו לומדים שאין חובה לבדוקם כי אינם ראויים לאכילה ואע"פ שבסעיף הקודם למדנו שאם עשה אותם לדבק ויש בהם כזית במקום אחד- שחייב לבערו-ה"מ בכזית יחד, אבל כאן שכל חצי כזית במקום אחר- אין חובה.

⁹⁷ **האם צריך לבער חמץ קטן שגודלו פחות מכזית(משנ"ב, לג')**:

המשנ"ב כתב כאן שיש בזה מחלוקת הפוסקים-יש אומרים שהואיל ואם יאכל אותו בפסח יעבור על איסור- לכן גם יש לבערו, ויש מקילים כי אין בו שיעור לכרת וגם לא כזית לבל יראה ובל ימצא.

ושאלה זו היא נפק"מ גם לענין בדיקת חמץ- עד כמה יש לדקדק ולחפש בבדיקה זו- האם גם פירורים פחות מכזית? **ונראה שלמ"ד** שהביעור הוא גם על פחות מכזית ממילא יוצא שגם בבדיקה צריך לחפש פחות מכזית- שהרי הבדיקה היא חלק מתהליך הביעור.

⁹⁸ **דווקא נתעפש(בה"ל)**- דווקא התעפש כדרכו, אבל חמץ ששפכו בתוכו דבר חריף וכד' ואינו יכול לאכול מחמת חריפותו- בעבור זה לא מתבטל ממנו שם אוכל.

ולפ"ז כתב בפסקי תשובות(ח') "וכל שכן אם בכונה החמיצו דבר חמץ כי כך הוא תהליך היצור, וע"י כך מפיקים ממנו אח"כ תועלת- הרי לא בטל ממנו שם אוכל, ולא הותר לקיימו בפסח. **ומזה נלמד לדינא**- במה שמצוי בזמננו חומצות לימון וכד' שעשויים מעמילן חטה ומערבים אותם

סעיף י' - דיו משעורים:

שו"ע - "דיו שהוא מבושל בשכר שעורים, מותר לכתוב בו¹⁰³".

סעיף יא' - כלי לשה:

שו"ע - "עריבות שלשין בהן חמץ, אין לסמוך על מה שרוחצים אותן בחמין ומנקרין החמץ מהן; כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית, והכלי מצרפו; וצריך ליתנן במתנה לא"י עד לאחר הפסח, או לטוחן בטיט. וה"ה לבצק שבכלי נסרים שאינו יכול להוציאו".

רמ"א - "וטוב לעשות כן בכלים שמניחים בהם קמח כל השנה (מהרי"ו), וכן בכלים שמניחים בהם פת כל השנה. ומפה שהיתה מונחת על שק קמח, לא מהני לה ניעור וצריכה כבוס כדי להשתמש עליה בפסח (מהרי"ל)¹⁰⁴".

במוצרי מזון... שהם חמץ גמור מן התורה ואין היתר להשתמש בהם בפסח. ואף דחומצת לימון וכד' כשלעצמם אינם ראויים לאכילת כלב,

מ"מ כמבואר - כל שכך הוא דרך עשייתו לקלקלו בכוונה ע"מ להפיק ממנו תועלת לאכילה - אינו בגדר ההיתר של נפסל למאכל כלב".

⁹⁹ אבל אם לא היה ראוי למאכל אדם וכן ראוי למאכל כלב ואז בא זמן איסורו - חייב בביעור כיוון שבזמן חלות האיסור היה ראוי למאכל כלב - לכן יש חובת ביעור.

¹⁰⁰ **למה דווקא מאכילת כלב:** לעומת כל איסורים שמספיק במה שנפסל לאכילת אדם - בהלכות פסח צריך שיפסל מאכילת כלב וכתב הר"ן

הטעם משום שכל שזה ראוי למאכל כלב זה ראוי לחמץ עיסות אחרות.

¹⁰¹ **דרך נוספת כיצד לא להיות חייב לבער חמץ(משנ"ב, מב):** גם אם הוא עדיין ראוי למאכל אדם - אם עושה בו מעשה שמוציא ממנו שם אוכל

כגון שקובע אותו כספסל - אינו חייב בביעור כי אין שם אוכל עליו.

¹⁰² **פעם נוספת - מותר דווקא לקיימו אבל לא לאוכלו(משנ"ב, מג):** דהיינו, אע"פ שהוא לא ראוי למאכל כלב ואין עליו שם חמץ ולכן אינו חייב

בביעורו, מ"מ - אסור לו לאכול את החמץ אפילו שאינו ראוי למאכל - שכן אם הוא יאכל "אחשביה" למאכל ואסור.

¹⁰³ כי נתבטל ממאכל כלב קודם הפסח.

סיכום כללים מסימן זה -

- א. כל שאינו ראוי למאכל כלב - אינו חייב בביעור.
- ב. לעניין זה צריך שקודם זמן האיסור יהיה לא ראוי למאכל כלב, אבל אם כשהגיע פסח עוד ראוי למאכל כלב ונפגם רק אח"כ - חייב ביעור, שכן כבר חלה עליו חובת הביעור.
- ג. גם אם אינו ראוי למאכל כלב ואינו חייב בביעור - עדיין אסור לאכול ממנו, מדרבנן, כי מה שאוכל ממנו עושה אותו כמאכל עבור עצמו - "אחשביה" למאכל.
- ד. דרך נוספת שלא להצריך חמץ בביעור הוא ע"י ביטולו במעשה ולהוציאו משם מאכל כגון לחבר אותו בטיט לאדמה כדי שישמש ככסא וכד'.
- ה. גם חמץ שאינו ראוי לאכילה, אם הוא במקום אחד יותר מכזית - צריך לבערו, כגון בצק שבסדקי הערבה(סע' ז').

דינים מעשיים העולים מהסימן(פסקי תשובות):

❖ **שימוש במשחות וטיפות רפואיות -** בדברים אלו שאינם ראויים לאכילה אבל מעורב בהם חמץ - למדנו בסימן זה שאין בהם חיוב של ביעור. ולכן - כל שימוש חיצוני כגון טיפות עיניים, משחות, זריקות וכד' - מותר להשתמש בהם, אפילו אם מעורב בהם אלוהול של חמץ וכד'. אבל יש להקפיד להשתמש רק במשחות וכד' שיצורם נעשה קודם פסח כי אם בשעת תחילת זמן איסור חמץ היו ראויים למאכל כלב - חייב לבערם.

❖ **שימוש במוצרי קוסמטיקה - סבונים, בשמים וכד':** כתב בשעה"צ(יב) - ש"תכשיטי נשים מיקרי נוקשה מטעם שאינו ראוי

לאכילה". לפי זה יוצא - שיש למוצרי קוסמטיקה דין חמץ נוקשה, דהיינו - שאין עוברים עליו בבל יראה ובל ימצא אבל חייבים

מדרבנן לבערו כיון שראוי קצת לאכילה.

מה הדין במוצרי קוסמטיקה בימינו?

יש מקילים שמור להשתמש בהם מכיוון שנפגמו עד שאינם ראויים למאכל כלל ואינם בגדר חמץ נוקשה אלא חמץ שאינו ראוי למאכל כלב - וכ"פ בילקו".

סימן תמג' - דין חמץ בערב פסח לאחר שש:

סעיף א' - דין החמץ מחצות היום של יד':

שו"ע - "חמץ מו' שעות ולמעלה ביום י"ד, אסור בהנאה¹⁰⁵, (אפי' חמצו של אי"י אסור ליהנות ממנו¹⁰⁶) (טור סימן ת"ן וריב"ש סימן י"ח /ת"י), ואסרוהו חכמים שתי שעות קודם דהיינו מתחלת שעה חמישית¹⁰⁷, ומיהו כל שעה

יש מחמירים לאסור שימוש בהם כיוון שהאלכוהול המתפשט מהם ומדיף הריח הוא החמץ.

❖ **דין תרופות בפסח - בסע' ד'** למדנו שאסור לאכול מיני תרופות כאלו אפילו שאינן ראויות למאכל כלב, כיוון שבאכילתו "אחשביה" למאכל.

תרופות בזמנינו (פסקי תשובות): יש תרופות שמעורב בהם חמץ עם סמי המרפא - **אם אינן ראויות למאכל אדם** - הרוב המכריע של גדולי האחרונים מתירים לשימוש כרגיל ולא חושש לדין "אחשביה" בהם, משום שדעתו על הסמים המרפאים (ולא בשל היותו מכל, אז אין כאן דין "אחשביה"). אבל רבים מישראל מחמירים על עצמם משום חומרת פסח ומחזרים למצוא תרופות כשרות שאין בהם כלל חמץ מחשש לדין זה של אחשביה.

תרופות של מציצה, לעיסה וכד' או סירופים ממותקים - כתב השש"כ, פ"מ, הערה קסג' שאסור להשתמש בהם אם מעורב בהם אפילו כלשהו חמץ וזאת כי הם ראויות למאכל אדם מעצם טבעם.

❖ **חמץ שפסול למאכל כלב אך כר היא דרכו** - כגון חומצת לימון, וכל מיני מאכלים שכלב לא יאכל אותם אבל הם משמשים למאכל - בהם לא חל דין זה שמותרים כי אינם ראויים למאכל כלב אלא רק מה שנתעפש מחמת עצמו אבל לא שכך עשו אותו כדי ייצר משהו - וע' באריכות בהערות על סע' ט'.

סיכום סוגיית חמץ שנפסל מאכילת כלב:

הגמ' בפסחים מה' - פת שעפשה ונפסלה ממאכל אדם אך ראויה למאכל כלב - יש לשורפה.

דייק הרי"ף - מכאן שאם נפסלה גם ממאכל כלב - אין צורך לשורפה, כבר אין בו איסור.

וכתב הר"ן - שכל זה דווקא בנתעפשה ואינה ראויה למאכל כלב קודם זמן איסור חמץ, אבל אחר זמן איסור חמץ - כיוון שהיה זמן שהיה חיוב ביעור - כבר א"א להתירה בלי ביעור.

ונחלקו הראשונים - מה מותר לעשות בעיסה כזאת שנפסלה ממאכל כלב - האם מותר רק להנות ממנה או אפילו לאכול אותה? י"א בטור(וכן משמע מהרי"ף) שפקע האיסור לגמרי והיא מותרת אף באכילה. אבל הרא"ש והר"י ברצלוני אמרו שמותר רק בהנאה אבל באכילה אסור, מכיוון שברגע שאוכל הוא "אחשביה" למאכל.

השו"ע פסק כאן בשני סעיפים: "הפת שעפשה ונפסלה מלאכול הכלב - אינו חייב לבער" (ב') ובסע' ט' - "ומותר לקיימו בפסח".

על לשון זאת מסביר המשנ"ב - שה"ה שמותר אפילו להנות מחמץ זה שנפסל ממאכל כלב, אבל באכילה אסור מדרבנן כיוון דאחשביה.

מתוך כך הגיעו האחרונים לדון בדין תמרוקים ותרופות בפסח ואלו עקרונותיהם:

1. אם הם נעשו בפסח-חובה לבערם כי בתחילת פסח היו ראויים למאכל וחלה עליהם חובת ביעור חמץ.

2. אם נוצרו לפני פסח ואינם ראויים למאכל כלב כלל: בהנאה - מותרים, ולכן איפור, שמן גוף וכד' - כ מה שאינו אכילה - מותר, אבל לאכול אסור משום אחשביה.

3. אם זה לא פסול למאכל כלב אלא רק שאינו ראוי כ"כ למאכל אדם והוא חמץ נוקשה - הוא חמור יותר ולא רק שאסור בהנאה אלא שמדרבנן יש חובה לבערו.

4. **תרופות:** בתרופות יש דין מיוחד שהקלו הפוסקים עוד יותר - שאע"פ שגם מה שאינו ראוי למאכל כלב - אסור באכילה מדרבנן, מ"מ בתרופות הקלו להתיר באכילה כי כאן אין לומר "אחשביה" בכך שאוכל - כי אין דעתו למאכל אלא רק על הסם המרפא ועוד שבד"כ החמץ בא רק כדי לדבק. ולכן בהן יש להקל יותר ולהתיר אפילו באכילה, אא"כ אלו תרופות מציצה וכד' שיש גם שחיבות לטעם שבהם.

¹⁰⁵ **דין חמץ מחצות היום של יד' - מקורות וביאור:** בגמ' בפסחים דף כח' נחלקו התנאים מה דין חמץ מחצות היום של יד' בניסן:

• **רבי יהודה** - חמץ משש שעות של יום יד' אסור מהתורה באכילה ובהנאה. דין זה נלמד מן הפסוק (שמות, לד') - "לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח" - שמשעה שראויה לשחיטת הפסח, דהיינו מחצות יום יד' - אין לאכול חמץ. וכיוון שאסור באכילה אסור בהנאה.

אולם, עד חג הפסח אין איסורו בכרת אלא בלאו בלבד.

חמישית מותר בהנאה ורשאי למוכרו לא"י, אפילו הרבה ביחד שודאי לא יאכלנו קודם פסח; ויכול להאכילו לבהמה חיה ועוף, ובלבד שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו, ויבער מה ששיירו ממנו, ומתחלת שעה ששית ולמעלה¹⁰⁸, אסורוהו גם בהנאה¹⁰⁹. **הגה:** ובשנת העיבור שהיום ארוך, אלו הארבע שעות לפי ענין היום ומותר לאכול חמץ עד שליש היום (רמב"ם בפירוש המשנה ריש ברכות ומהרי"ו), וי"א עד ב' שעות קודם חצות (תה"ד סימן קכ"א).

סעיף ב' - ישראל שמופקד אצלו חמץ של ישראל:

שו"ע - "ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון, יעכבנו עד שעה חמישית¹¹⁰, ואם לא בא בעליו ימכרנו לא"י¹¹¹; ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו¹¹², אפילו אם אינו חייב באחריותו¹¹³".

ולענין איסורי "בל יראה ובל ימצא" - כתב המג"א שלהרבה פוסקים אין איסורים אלו חלים אלא מכניסת פסח עצמו, כי בהם אומר הכתוב במפורש "שבעת ימים לא יראה לך". ומ"מ על מצוות עשה של "תשביתו" עובר. כי אותה אפשר לקיים רק עד חצות יום יד'. וכמוהו פסקו- הרמב"ם, רא"ש, חלק מהגאונים, וכ"פ בב"י והוסף וכתב- שכך נהגו ישראל ואין לשנות ממנהגם, "והגס לבו בהוראה להתייהר בפני עמי הארץ להורות קולא בדבר (כ"ר"ש)...ראוי לנזיפה".

- **רבי שמעון -** חמץ אינו אסור כלל ביום יד', אלא רק בפסח עצמו. וכ"פ בעל המאור - שכל יום יד' מותר באכילה ובאכילתו הוא מקיים מצוות תשביתו. גם העיטור פסק כ"ש שאין איסור תורה באכילתו משעה שישית, אבל איסור דרבנן ישנו. להלכה - פסק בשו"ע כרבי יהודה והראשונים דכוותיה - "חמץ משש שעות ולמעלה ביום יד' אסור בהנאה".

¹⁰⁶ **איסור הנאה מחמצו של אינו יהודי:**

בשו"ת הריב"ש ששאל האם מותר להנות מחמץ של גוי? **והוא ענה -** שדין איסור הנאה כדן איסור אכילה, וכשם שאסור לאכול כל חמץ אפילו של גוי כך אסור להנות מכל חמץ אפילו של גוי. **ובבה"ל כאן דן** בשאלה האם מותר להנות **מהרחת מאפיות של גויים בפסח** וכתב- שיש אחרונים שכתבו באמת לאסור, אבל ב"חמד משה" כתב שמותר כי הפת אינה עשויה להריח וכל שאינו עשוי להריח אין בעיה להריחו. אבל הבה"ל **עצמו כותב** שזה לא כ"כ ברור שפת לא עשויה להריח ועד טעם יש לאסור משום שמא יבוא לאוכלו- ולכן למעשה יש לאסור הנאת הריח ממאפיות של גויים בפסח.

¹⁰⁷ **איסור אכילה מדרבנן מתחילת שעה חמישית:** נפסקה הלכה כשיטת רבי יהודה במשנה בפסחים דף י"א - "אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחילת שש". פירוש- חכמים חששו שיבואו להתבלבל ביום המעונן ולכן גזרו לאסור אכילת חמץ מסוף שעה רביעית. אבל איסור הנאה מן החמץ אסרו חכמים רק מסוף שעה חמישית.

¹⁰⁸ **מרגע שנאסר בהנאה לא מועילה מכירה לגוי -** כיוון שהוא אסור עליו בהנאה ואכילה כברלא נחשב לשלו ולכן לא מועילה יותר המכירה. לכן יש להקפיד למכור את החמץ עד סוף שעה חמישית שאז נאסר בהנאה מדרבנן.

¹⁰⁹ **איסור הנאה מתחילת שעה שישית:** איסור הנאה מן החמץ בשעה השישית הוא מדרבנן, ונחלקו הראשונים בגדר האיסור. את שיטת הראשונים בדין זה ניתן ללמוד מן השאלה - מה דין אדם שקידש אשה בחמץ בשעה שישית בערב פסח - האם חוששין לקידושין או לא: **בגמ' בפסחים ז' למדנו -** שאין אדם יכול לבטל את החמץ בשעה השישית מכיוון שהוא אסור עליו בהנאה וכל שאסור עליו בהנאה, אפילו מדרבנן, לא מצי מבטל ליה:

"וניבטליה בשית? כיוון דאיסורא דרבנן עליה - כדאורייתא דמי ולא ברשותיה קאי ולא מצי מבטיל ליה. דאמר רב גידל אמר רב - המקדש אשה משש שעות ולמעלה - אפילו בחיטי קרדנייתא - אין חוששין לקידושין". **במה מדבר רב גידל שלא חוששין לקידושין?**

- **רש"י, רמב"ם -** מדובר שמקדש אותו בחמץ בתחילת שעה שישית (קודם חצות) - ואע"פ שהאיסור הנאה הוא רק מדרבנן - מ"מ אין לחשוש כלל לקידושין כי איסור הנאה מדבריהם כאיסור הנאה מדאורייתא.
 - **ר"ת, עיטור -** מדובר שמקדש אותה בסוף שעה שישית שאיסור הנאה הוא מהתורה - ולכן לא חוששים לקידושין, אבל בתחילת שעה שישית שהאיסור הנאה רק מדרבנן - יש לחוש לקידושין.
- [אלא שקשה לפי הסבר זה מה הראיה שמביאה הגמרא מרב גידל לענין איסור הנאה בשעה שישית אם רב גידל עצמו דיבר על סוף שעה שישית? **ומתרג' תוס' -** שחיטי קרדנייתא זה חמץ נוקשה שאיסורו רק מדרבנן ולכן למשו מחמץ דרבנן בשעה אסורה מדאורייתא לשעה מדרבנן בחמץ האסור מן התורה].

הטור סתר עצמו וכאן פסק כרמב"ם אבל באבן העזר פסק כר"ת.

¹¹⁰ **גמ' מפורשת בפסחים יג' שכך הורה לעשות רבי יוחנן חקוקאה.**

סעיף ג' - חמץ אינו תופס דמיו:

שו"ע - "אם קנו שום דבר בחמץ אחר שש שעות, מותר מפני שחמץ אינו תופס דמיו¹¹⁴".

¹¹¹ **חמץ שמופקד אצלו- אם לא באו הבעלים ימכרו בשעה החמישית: המג"א כתב** שאם זה דבר שקשה למכור ולא בטוח שימצא קונה- יכול למכרו קודם לכן. אבל בבה"ל כאן מבהיר שא"א לסמוך על זה בקלות כי בשו"ע, חו"מ, סימן רצב', סע' יח' מוכח שגם אם הדבר יפסד לגמרי לא ימכור אלא ימתין לבעלים שמא יבואו הבעלים ויטלו. **ומ"מ מסיים הבה"ל** שיש סברא בדברי המג"א ולכן רק באופן שמשער שלא ימצא קונים בכלל ויפסד לגמרי- יכול למכרו כשרואה שהבעלים לא באו.

¹¹² **אדם שהיה אצל פיקדון ולא מכרו לגוי ולכן הוצרך לבערו בשריפה- האם צריך לשלם על כך לבעלי הפיקדון(משנ"ב, יב'):** כמובן שאם לא הייתה לו אפשרות למכור או שחשב שבעלין מכרו אותו או שלא מצא מקום למכרו- בזה לכ"ע לא יתחייב שהרי נחשב לאנוס ואיך יתחייב על זה?

כל השאלה היא ביכל למכור אבל התעצל או הקל ראש בדבר ולא מכרו- האם במקרה כזה חייב לשלם לבעליו על החמץ שעכשיו הוא שרף או לא:

- **מג"א**- חייב לשלם למפקיד דמי הפקדון אפילו אם הוא רק שומר חנים כי זה פשיעה.
- **חק יעקב**- מחלק בין שומר שכא שיתחייב לשומר חנים שלא יתחייב.
- **רוב אחרונים**- מסכימים שבין שומר חנים ובין שומר שכר- **פטור**, כי בכלל השמירה חייב רק להחזיר את החפץ בשלמות כפי שהוא אבל לא להצילו מאיסורים כאלה ואחרים, ובוודאי שלא קיבל עליו למכור את החמץ. כל מה שמחוייב כאן למכור **זה מדין השבת** אבידה ועל השבת אבידה לא חייבים לשלם אם לא השבת.

חמץ הממושכן אצל ישראל (בגלל הלואה): בזה לכ"ע אם לא מכר מי שזה ממושכן אצלו- הוא יתחייב לשלם לבעל המשכון את ההפסד, כי כל משכון הוא על דעת שכל זמן שלא יחזיר המלוה את משכנו- לא יחזיר הלווה את ההלוואה.

ואם לא יבער את המשכון- כגון חמץ שמושכן אצל אדם והוא לא ידע שעליו לבער את המשכון וכך הוא נשאר כל הפסח ואחרי הפסח בא הלווה להחזיר את ההלוואה. במקרה זה הוא יחזיר ללווה את המשכון עצמו אבל מבחינה הלכתית זה חמץ שעבר עליו הפסח שאסור באכילה-

- **מג"א**- נשאר בצ"ע אם צריך לשלם לו או לא.
- **ט"ז**- ידו של הלווה על התחנתונה מכיוון שהוא מביא לו את המשכון כפי שהוא וזהו חסרון שאינו ניכר.

¹¹³ **חיוב ביעור במקום שלא קיבל עליו אחריות:** אע"ג שלישראל עצמו שזה אצלו איז איסור שהרי אפילו לא קיבל עליו אחריות, מ"מ צריך לבערו כדי שלא יעבור עליו המפקיד.

אבל לפי הגר"א ועוד- אע"ג דלא קיבל עליו אחריות- עדיין יש עליו חיוב מן התורה לבער- כיוון שהחמץ בביתו והוא שייך לישראל.

¹¹⁴ באורחות חיים הובא מעשה בשפחה גויה שקנתה ירקות בחמץ אחרי שש שעות- **והתיר רבינו תם את הירקות** כי איסור חמץ אינו נתפס בדמים שקיבל.

הסבר- משעה שישית אסור לאדם לקנות בחמץ שום דבר ולרוה"פ זה אסור מן התורה, כמו שאכילה בזמן הזה אסורה מן התורה. מ"מ לענין איסור בחפצא של מה שהוא קנה- אין איסור, כי קיי"ל שרק בשלושה דברים הקדושה או האיסור נתפס - ע"ז, הקדש ושביעת.

❖ **האם ההיתר להשתמש בדבר שקנו אותו בחמץ בזמן האיסור הוא גם למי שעבר במזיד וקנה:**

- **מפשט השו"ע נשמע** שאפילו מי שקנה גופא את הדבר באיסור- גם לו אין אסור הנאה מאותו חפץ שקנה, למרות שקנה אותו במזיד.

- **אבל המשנ"ב(טז')** כתב בשם הרבה מגדולי הפוסקים(ע' בשה"צ- רש"י, תוס', רא"ש, סמ"ג, ריטב"א, מאירי, נמוק"י, ועוד)- דנהי שחמץ אינו תופס דמיו- מ"מ לבעל החמץ עצמו שמכר את החמץ- קנסו חכמים שלא להנות ממנו כיוון שעבר על האיסור.

וכתב המשנ"ב(שם) להלכה- "ויש להחמיר כדעת פוסקים אלו שלא במקום הפסד מרובה".

ומ"מ אם קנה דבר אחר באותם דמים- הוי חליפי חליפין שמוותר לכ"ע.

ועוד הסכימו כולם לקולא- שאם לא לקח את חליפי החמץ בשעה שנתן את החמץ אלא לאחר זמן- בזה ודאי שאינו אסורים החליפין אפילו לדעת המחמירים. **ולפ"ז כתב בפסקי תשובות(ג')** שאם נתן היהודי לנכרי חמץ והנכרי נתן לו בעבור זה צ'ק- אפילו אם תאריך הפרעון הוא ליום נתינתו- שוה דינו כאילו קיבל בהקפה ומותר הממון בהנאה לכו"ע, משום שהוא רק התחייבות על כסף ולא הכסף עצמו.

חמץ שעבר עליו הפסח ונזרע באדמה- האם גידוליו אסורים:

- **חק יעקב**- גידוליו מותרין, כי זה כמו חליפין שהתיר כאן השו"ע (ונלע"ד שלאותו אחד שעבר וזרע הדין כמו שכתב המשנ"ב).
- **מקור חיים**- חולק שהדין כאן שונה- ודעתו שגידולים גרועים מן החליפין ולכן אסורים.

סימן תמד' - דין ערב פסח שחל להיות בשבת:**סעיף א' - מתי בודקים ומבערים חמץ בע"פ שחל בשבת:**

שו"ע-י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר¹¹⁵. ומבערים הכל לפני השבת¹¹⁶, ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת, דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה¹¹⁷, וצריך לעשותה קודם שעה עשירית".

רמ"א - "ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב סעיף ד' בהגה, יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים¹¹⁸ כדלעיל סימן רצ"א סעיף ו' בהגה".

סעיף ב' - יבער ביג' לפני חצות:

שו"ע - "טוב לבער בערב שבת קודם חצות, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. (וביום השבת, יבטלנו) (טור)¹¹⁹".

¹¹⁵ וכשבודק יברך ויבטל כמו בכל שנה.

¹¹⁶ **מתי מבערים את החמץ כשיד' חל בשבת: בעניין זה מצינו 2 גמרות:**

א. **פסחים יג' -** "ת"ר יד' שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת... ומשיירין מזון שתי סעודות מן הטבורות כדי לאכול עד ארבע שעות דברי רבי אלעזר איש ברתותא... אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כמותו".

ב. **פסחים מט' (פרק אלו עוברין) -** "תנן ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים בזמנו, רבי אלעזר ב"ר צדוק אומר תרומה מלפני השבת וחולין בזמנו".

לכאורה עולה סתירה בין 2 הסוגיות - מצד אחד בסוגיה הראשונה נפסק הלכה כרבי אלעזר ברתותא שמבערין את הכל מלפני השבת, מצד שני בסוגיה השנייה אמרו חכמים שמבערין "בזמנו" דהיינו בשבת. - **הכיצד?**

▪ **כתב הרי"ף -** הלכה כרבי אלעזר ברתותא - שיש לבדוק את הכל מלפני השבת, ובפרק אלו עוברין כתב שהלכה כרבי אלעזר ב"ר צדוק שפסק הלכה כרבי אלעזר ברתותא.

אלא שקשה על הרי"ף שכן יש מספר הבדלים בין שיטת ר' אלעזר ברתותא לשיטת ר"א ב"ר צדוק, למשל - לר"א ברתותא מבערין את הכל מלפני השבת ואילו לר"א ב"ר צדוק - מבערין חולין בזמנו (היינו ביד' - בשבת ולא מע"ש).

○ **לכן הסביר הר"ן על הרי"ף כך:** מה שכתב הרי"ף שהלכה כר"א ברתותא ושדברי ר"א בר צדוק הם כמותו - זה רק לעניין תרומה - שבה שניהם מסכימים שיש לבערה מבעוד יום (ביום ו'), אבל לגבי חולין - בזה הלכה כחכמים - שכתבו לבער בזמן והיינו ביום יד' בבוקר שהוא שבת.

○ **אלא שקשה הב"י על הסבר זה -** כיצד יכול הר"ן לומר שמה שאמר הרי"ף שהלכה כר"א ברתותא זה לעניין תרומה, הרי תרומה ליכא בזמן הזה וקיי"ל שלא כותב הרי"ף אלא דברם הנוגעים בזמנו.

על כרחך, מסביר הב"י, שהרי"ף עסק לענין חולין ובה כתב שהלכה כר"א ברתותא - שמבער מע"ש, ולגבי השאלה כיצד הרי"ף כתב שר"א ב"ר צדוק סובר כר"א ברתותא והרי לר"א בר צדוק צריך לשרוף בזמנו (יד') - יש לומר שכוונת חכמים ור"א ב"ר צדוק בפרק "אלו עוברין" היא שבאמת יש לשרוף הכל בע"ש אלא שלגבי מזון 2 הסעודות שיש לשייר לשבת - אם נותר מזה משהו - צריך לבער אותו בזמנו - היינו בשבת, אבל לגבי שאר דברים - יש לבערו בזמנו.

פסיקת ההלכה בשו"ע - כר"א ברתותא וכהסבר הב"י **ברבי אלעזר ברבי צדוק וחכמים -** יש לבער את החמץ מע"ש ולהותיר כדי 2 סעודות למחר, ומה שישאר מזה יבער מחר, בשבת, בזמנו.

¹¹⁷ **סעודה שלישית -** ע"פ סימן רצ"א א"א לעשותה קודם מנחה.

¹¹⁸ **סעודה שלישית בע"פ שחל בשבת:** בשו"ע כתב שיקיים אותה עם מצה עשירה, אך לבני אשכנז זה בעייתו כי לידם מצה עשירה היא חמץ. ולכן כתבו שיכולים או לעשות על בשר, דגים, פירות או אפילו תבשיל כמו קניידלעאך, ובבאור הגר"א כתב דרך נוספת והיא - שיעשה 2 סעודות קודם לזמן איסור אכילה. כגון: שיקום להתפלל בנץ - יעשה קידוש על יין ולחם. ימתין כשעה ויעשה סעודה נוספת.

¹¹⁹ כ"כ המרדכי שהנהיג רש"י.

סעיף ג'- ניקוי כלי חמץ בשבת:

שו"ע- "אין מבשלין לשבת זה דייסא וכיוצא בזה, ואין עושין בו פת הצנומה בקערה"¹²⁰.
רמ"א- "ואם עבר ובשל והמאכל דבוק בקדירה וא"א לקנחו, יש להדיחו מעט להעביר החמץ (מהרי"ו)".

סעיף ד'- ניקוי הכלים ושאריות המזון:

שו"ע- "אחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית¹²¹, ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבעו ויטמנם מן העין עם שאר כלי החמץ, ואם נשאר פת¹²² יכול ליתנו לא"י על מנת שלא לצאת בו לר"ה, דרך הערמה, ודבר מועט".

סעיף ה'- חמץ שנשאר אחרי הסעודה:

שו"ע- "אם נשאר חמץ אחר שאכלו, מבטלו וכופה עליו כלי¹²³ עד מוצאי יום טוב, ומבערו".

סעיף ו'- ביטול חמץ בשבת בבוקר:

שו"ע- "אעפ"י שלא ישאר החמץ בבית אחר סעודת שחרית, צריך לבטל החמץ כדרך שהוא מבטל בשאר שנים".

¹²⁰ **הבעיה במאכלים שקשים לניקוי:** כתב כאן בשו"ע שיכין מאכלים הקלים לניקוי, מכיוון שאם החמץ ידבק בקערה- יהיה אסור לו לשוטפה

היטב מכיוון שאסור להדיח כלים שלא יצטרך להם באותו היום, **כמבואר בסימן שכג', ו'.**

הכנת שאר דברים משבת לצורך ליל הסדר: כשם שאסור לנקות כלים שלא יצטרך בהם לשבת, כך אין להכין משבת ליו"ט שום דבר, ולכן יש הכין שולחנות, כאות וכד' לליל הסדר מלפני השבת, או רק במוצ"ש

¹²¹ **סדר הדברים אחר סעודת שחרית:** ינקה את המקום שאכל ויטאטא היטב ואז יזרוק כל הפירורים שנשארו לבית הכסא ואז יבטל החמץ כמו ביום יד' של חול.

¹²² **נשאר לו מעט פת-** ורוצה להפטר ממנו- יכול ליתנו לגוי במתנה.

נשאר לו חמץ הרבה ושכח למכור אותו מע"ש(משנ"ב. כ):

- **נתינה במתנה לגוי:** העצה הטובה ביותר- שיתנו במתנה לגוי שמכיר אותו, אבל צריך לעשות מעשה קניין שמועיל לקניה כמו הגבחה או למשל מסירת המפתח של החדר שהחמץ בו. **ואע"פ שאסור לתת מתנה בשבת- לצורך מצווה(שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא) התירו.**
 - **מכירה לגוי בשבת: אם חושש לתת לגוי במתנה כי חושש שלא יחזיר לו- יש אחרונים שהקלו שיכול לעשות מכירה לגוי בשבת** ואל מקרי מקח וממכר בשבת כיוון שאינו עושה אלא להנצל מאסורי חמץ, אבל כמה אחרונים חולקים ודעתם שאסור למכור בכל גווי אפילו אינו לוקח מעות אלא רק מסכמים על סכום- כי אין להתיר מקח וממכר אפילו לצורך מצווה(כמבואר בסימן שו', ו').
- ¹²³ **מדוע כופה עליו כלי ולא מבערו בשבת:** שריפה של החמץ ודאי אסורה בשבת אבל שאר ביעור ודאי ששרי, ולכן כל מה שכתוב כאן איירי באין שם נכרי ליתנו לו במתנה או שאין שם חיה לתת לה שתאכל ותבערו, אבל אם יש שם בית כסא וכד'- דבר שיכול לבערו בו בהיתר בשבת- יבער ולא יכפה עליו כלי.

ואכן נהוג בכל תפוצות ישראל שאת החמץ שנשאר אחר סעודת השבת מפוררים לחתיכות ומשליכים אותו לבית הכסא.

זריקת החמץ שנותר לפח הזבל שברחוב: כתבנו שמי שנשאר לו חמץ בשבת זו- עליו לבערו מן העולם או עי נתינה לנכרי או ע"י שזורקו לבית הכסא וכד' וגם מהני לפוסלו ממאכל כלב כגון ע"י זירוק עליו אקונומיקה וכד'.

אבל להשליך לפח הזבל של העיריה לא מהני כיוון שהוא פח משותף לכל בני העיר- עדיין חלה עליו חובת הביעור.

שאע"ג שהוא מבטל אותו הרי תיקנו חכמים שיקיים גם ביעור ע"י שריפה או השמדת החמץ שמא יבוא לאוכלו.

סעיף ז'- החיוב לחזור ולבער למי שהלך מביתו:

שו"ע- "ההולך ביום ארבעה עשר לדבר מצוה, כגון למול את בנו או לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שיש לו חמץ בביתו, אם יכול לחזור לביתו ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער; ואם לאו, יבטלנו¹²⁴ בלבנו¹²⁵. ואם היה הולך להציל מן הנהר ומן הדליקה ומהמפולת ומיד האנס¹²⁶, יבטלנו בלבו ולא יחזור אפילו יש שהות¹²⁷. ואם יצא לצורך עצמו, יחזור מיד; עד כמה הוא חוזר¹²⁸, עד כביצה, פחות מכאן מבטלו בלבו ודיו".

סעיף ח'- ביטול בתוך פסח קודם שנעשה חמץ:

שו"ע- "היתה לו עיסה בביתו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא תחמיץ, מבטלה בלבו קודם שתחמיץ¹²⁹; אבל אם החמיצה אין הביטול מועיל, אם הוא אחר זמן איסורו¹³⁰".

¹²⁴ **אם הגיעה שעה שישית וכבר לא יכול לבטלו: כתב המג"א** שחייב לחזור ולבער את החמץ מביתו ואפילו שע"י זה יבטל מצווה כמו ברית

מילה כי עשה דתשבייתו חמור יותר משאר עשה- כי עליו עובר בכל רגע, מה שא"כ בשאר מצוות עשה שלא עובר עליהם בכל רגע ורגע.

ויש אחרונים שחולקים- שגם במצוות מילה החיוב עליו בכל רגע ורגע. **אבל בשה"צ מצדד לתמוך במג"א-** שמילה כן חיובה ביום השמיני אבל מה שמקדימים זה משום זריזין. ועוד- שמצוות מילה אם ימול בסוף- הכל יהיה כרגיל, אבל עשה דשבייתו- ברגע שביטלו יום אחד- שוב לא יוכל לתקן את אותו היום.

¹²⁵ **ההולך לדבר מצוה ולא יבער את החמץ בביתו: משנה בפסחים דף מט'-** "ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו או לאכול סעודת אירוסין

בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך הבית- אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצוותו- יחזור ויבער, ואם לאו- יבטלנו בלבו".

דהיינו- במקום שהולך למצווה ואם יחזור לבער החמץ יפספס את המצווה- מספיק שיבטל את החמץ בפיו ואז יוצא י"ח מן התורה ב"תשבייתו" אלא שחכמים תיקנו שגם יבער החמץ בבדיקה ובשריפה- אבל זה רק מדרבנן ובמקום מצווה העמידו אותו על דין תורה ולא הצריכוהו לחזור ולבער.

אם הולך למת מצווה- לא יבער עד שיקבור את המת: כתב המג"א **ועוד אחרונים-** שאם האדם הולך לקבור מת מצווה, אפילו הוא כבר בתוך הפסח ונזכר שיש לו חמץ ולא ביטלו(ועכשיו כבר לא יכול לבטלו שהרי אסור בהנאה)- מ"מ ימשיך במצוות קבורת המת ולא יחזור לביתו לבער אפילו שבכל רגע עובר על בל ימצא- מ"מ חמור מת מצווה משום שגדול כבוד הבריות שדוחה כל המצוות שבתורה בשב ואל תעשה.

¹²⁶ **ההולך להציל ממונו- האם נחייבו לחזור לבער או שגם חשיב כהולך בדר ונסמך שסגי ליה בביטול: כתב בבה"ל כאן- שה"ה** **במי שהולך**

להציל ממונו- שאינו חייב לחזור ולבר אלא סגי ליה בביטול בלב.

¹²⁷ פשוט הוא- דבמקום פקוח נפש סגי ליה בביטול בליבו מן התורה ולא צריך לחזור ולבער.

אם עבר זמן ביטול והולך להציל נפשות אבל יש לו שהות לחזור לביתו ולבערו ולהספיק להציל נפשות(משנ"ב. ל):

- **מג"א-** כיוון שיש לו שהות לחזור ולבער ועדיין להספיק להציל- יעשה כן, כי לבטל כבר לא יכול כי עבר זמנו ובכל רגע עובר עליו באיסור.

- **הרבה אחרונים-** גם בכה"ג לא יחזור לבער משום שלפעמים אנשים מתמהמהים ולא יוכל להציל אח"כ.

¹²⁸ **עד כמה הוא חוזר:** כל המקרים שלמדנו לעיל שצריך הוא לחזור לביתו כדי לבער- זה דווקא ביש בחמץ שיעור כביצה, אבל על פחות מכך- לא

הטריחוהו לחזור אלא די במה שמבטל בליבו.

אבל אם כבר לא יכול לבטל- וא"כ החזרה לבער היא מהתורה- צריך לחזור מיד אפילו יש רק כזית חמץ, שהרי כל זמן שלא מבערו עובר על מצות עשה של תורה. **ואם יש שם פחות מכזית- במג"א כתב שלא הטריחוהו לחזור, אבל רעק"א** **ועוד מפקפקין בזה-** שגם אם יש פחות מכזית חייב לחזור ולבער.

¹²⁹ **נזכר שיש לו חמץ בביתו-** בשונה משאר הסימן שמדבר על ביטול החמץ קודם שהגיע זמן איסור- סעיף זה מדבר על אדם שישב בפסח עצמו

בביתו¹²⁹ ונזכר שיש לו עיסה שעוד מעט תהיה חמץ. במקרה כזה ושאינו יכול לצאת ולבער- סגי ליה במה שיבטל אותו. **וכאן מועיל הביטול מכיוון**

שהיא עדיין לא החמיצה ולכן היא עדיין שלו ויכול לבטלה.

ש: מדוע לא הכריחו אותו לחזור ולבער מרגע שהיא החמיצה? הרי גם אם ביטל סו"ס היא חמץ עכשיו בביתו שחייב לבערו?

ת: כתב בשער הציון(לא')- שיתכן והרלו כאן שלא לחייבו לחזור ולבער מיד מכיוון שביטל את החמץ קודם שנעשה חמץ ולכן אין בכך בכלל תקנת חכמים של ביעור, ומ"מ ברגע שמסיים מה שמונעו לשוב- מיד יחזור ויבער שמא יבוא לאוכלו.

סימן תמה' -דין ביעור חמץ:**סעיף א' - כיצד מבערין את החמץ:**

שו"ע¹³¹ כיצד ביעור חמץ, שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים¹³². ואם היה החמץ קשה ואין הים מוחתכו במהרה, הרי זה מפררו¹³³ ואחר כך זורקו לים¹³⁴.

¹³⁰ **אם החמיצה אין הביטול מועיל** - כפי שהסברנו - בזמן שהחמץ אסור עליו בהנאה ואכילה(דהיינו משעה שישית ביום יד') כבר לא מועיל בו לא ביטול ולא מכירה(אלא רק שריפה וביעור בלבד) מכיוון שמזמן זה החמץ כבר לא שייך לו שהרי הוא אסור עליו בהנאה - וממילא גם לא יכול לבטל או למור מה שלא שלו. מקרה זה מובא במפורש **בפסחים דף ז'**.

¹³¹ **מצוות ביעור חמץ(בשריפה) הקדמה:** מ"ע מהתורה להשבית החמץ מביתו דתיב- "תשביתו שאור מבתיכם" והשבתה זו נעשית על ידינו בביטול שאנו מבטלים אותו בפינו, שכן נאמר "השבתה" ולא דווקא ביעור. אלא שחכמים תיקנו שהאדם גם יבער את החמץ שלו באופן אקטיבי והוא שיאבד אותו מן העולם וזאת בגלל שאע"פ שביערו בליבו- יש לחוש שמא יבוא לאוכלו או שמא לא כיוון באמת לבטלו כעפר הארץ. **סימן זה עוסק בשאלה כיצד מקיימים את מצוות חכמים זו של ביעור** - האם ע"י שריפה דווקא או בכל דרך אחרת שמאבד אותו, ונפסקה הלכה כחכמים- שכל דרך שהיא ואפילו מפררו וזורקו לאויר נחשב לביעור. גם הוצאת החמץ מביתו והפקרתו נחשבת למעשה של ביעור- שהרי פיזית מוציא את החמץ, וה"ה אם נותנו לגוי במתנה או לכלב לאכול וכד'- שבכל אלו לא רק שמבטלו בליבו אלא ממש עושה מעשה המוציא אותו מביתו. ניתן גם לזרוק את החמץ לשירותים ולהוריד עליו את המים או לפגום אותו באקונומיקה.

לכתח' אנו חוששים לשיטתו של רבי יהודה שאמר שמצוות הביעור היא בשריפה, ולכן נהגו המוני בני ישראל לשרוף את החמץ שנשאר ברשותם עד שעה שישית של יד' - שאז כבר הוא אסור בהנאה ולא יכול לעשות את הביטול שאחרי השריפה.

¹³² **כיצד מקיימים מצוות ביעור חמץ: נחלקו ר' יהודה וחכמים במשנה בפסחים דף כא'** - האם מצווה זו דווקא בשריפה: **"רבי יהודה אומר:** אין ביעור חמץ אלא שריפה, **וחכמים אומרים:** אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים".

ונחלקו החכמים כמי ההלכה:

- **רש"י, סמ"ג** - הלכה כר' יהודה.
- **רמב"ם, רא"ש, ריטב"א, ר"ן ועוד** - הלכה כחכמים.
- **הגר"א והב"ח כתבו** שגם לחכמים המצווה לכתחילה בשריפה אלא שיכול לבטל גם בדרכים אחרות.

שיטת רבי יהודה - דווקא שלא בשעת ביעורו: **בגמ' בפסחים יב' למדנו** - אמר רבי יהודה: אימתי - שלא בשעת ביעורו, אבל בשעת ביעורו - השבתתו בכל דבר", **פירוש** - שבזמן ביעורו גם לרבי יהודה יכול לבטלו בכל דבר.

נחלקו הראשונים מה נחשב "שלא שעת ביעורו":

- **רש"י** - שלא בשעת ביעורו- זה בתחילת שש שאסור רק מדרבנן- אז חייב בשריפה, אבל בשעת ביעורו- משעה שביעית והלאה- יכול בכל דבר העיקר לבערו.
 - **ר"ת** - הפוך מרש"י- שלא בשעת ביעורו הוא אחרי שעה שישית- כי אז רוב העולם כבר לא מבערים- ואז זה רק בשריפה, אבל בשעת ביעורו- שהוא שעה שישית וקודם לה- שאז רוב העולם מבערים- אז יכול לבער בכל דבר.
- דהיינו** - לרוה"פ- גם לר' יהודה המצווה רק לשרוף היא על חמץ שנמצא אחר חצות של יד', אבל לפני חצות- אפשר גם לר' יהודה לבטלו בכל דרך.

הלכה למעשה בשאלה- כיצד מבערין את החמץ:

הלכה כתב השו"ע כחכמים שמבערין את החמץ בכל דרך שמשביתו מן העולם- בין בשריפה בין בפזורה ברוח ובין בזריקה לים או לבית הכסא. **אולם כתב הרמ"א שנהגו לכתחילה לשורפו** כדי לחוש לאותם ראשונים הפוסקים כרבי יהודה שאין ביעור חמץ אלא בשריפה.

ומתי שורפו? מכיוון שלאחר השריפה צריך גם לבטלו פעם נוספת הרי שיש לסיים את כל הביעור קודם לתחילת שעה שישית, כי בתחילת שעה שישית נאסר עליו בהנאה וכבר אינו שלו אז לא יכול לבטלו.

¹³³ **האם קודם שזורק לים צריך לפורר:**

בתוך שיטת חכמים שאמרו - "מפרר וזורה לרוח או מטיל לים" **נחלקו בגמ' ובראשונים** אי בעינן לפורר גם קודם שמטיל לים:

רמ"א- "והמנהג לשורפו¹³⁵. וטוב לשרפו ביום דומיא דנותר שהיה נשרף ביום (ד"ע), אך אם רוצה לשורפו מיד אחר הבדיקה כדי שלא יגררנו חולדה, הרשות בידו. (הגהות מיימוני פ"ג וכל בו)".

סעיף ב' - הנאה מן הפחמים והאש מהם שרף את החמץ:

שו"ע- "ואם נתנו לאינו יהודי קודם שעה ששית¹³⁶, אינו צריך לבער¹³⁷. ואם שרפו קודם שעה ששית, הרי זה מותר ליהנות בפחמין שלו בתוך הפסח¹³⁸; אבל אם שרפו משעה ששית ולמעלה, הואיל והוא אסור בהנאה, הרי זה לא יסיק בו תנור וכיריים ולא יבשל; ואם בישל או אפה, אותה הפת ואותו התבשיל אסורים בהנאה וכן הפחמין שלו אסורים בהנאה, הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה¹³⁹".

פסחים דף כח עמוד א' - "איבעיא להו, היכי קאמר: מפרר זזורה לרוח, ומפרר ומטיל לים. או דילמא: מפרר זזורה לרוח, אבל מטיל לים בעיניה.... **אמר רבה:** מסתברא, עבודה זרה דלים המלח קא אזלא - לא בעי שחיקה, חמץ דלשאר נהרות קאזיל בעי פירור. **אמר ליה רב יוסף:** אדרבה, איפכא מסתברא! עבודה זרה דלא ממיסה - בעי שחיקה, חמץ דממיס - לא בעי פירור".

וכך פסקו הראשונים בזה:

- **רמב"ם** - כרב יוסף - שא"צ לפורר קודם שזורק לים.
- **רא"ש טור** - כרבה - שצריך גם לפורר.

ופסק להלכה המשנ"ב(ה') - "ודע דכמה פוסקים (סיעת הרא"ש) מחמירים אפילו בפת שאינו קשה דבעי פירור כשמטילים לים ולנהר וע"כ הסכימו האחרונים (מג"א ועוד) להחמיר ולעשות פירור בכל מקום".

¹³⁴ **האם יש מצוה לחזר אחר חמץ כדי לקיים מצוות ביעור חמץ** - אדם שאין לו כלל חמץ בבית - נסתפקו האחרונים אם הוא חייב להשיג חמץ כדי שיוכל לקיים מצוות ביעור חמץ או שהמצווה מתקיימת בשב ואל תעשה מעצם זה שאין לו בביתו חמץ. **ובשו"ת שבט הלוי, חלק ד', סימן מה' האריך לבאר השיטות:**

- א. **מהרי"ק** - מקיים המצווה מעצם זה שאין לו חמץ בביתו אבל לא צריך לשרוף בפועל.
 - ב. **מקור חיים** - המצווה היא בקום עשה שישרוף את החמץ.
- ומ"מ צריך להשתדל כדי לצאת ידי כולם להשיג חמץ ולשרוף.

¹³⁵ **המנהג לשורפו** - לחוש לשיטתו של רבי יהודה שמצוות ביעור רק בשריפה. ולפ"ז כתב בפסקי תשובות (א') שצריך לעמוד על המשמר שישרוף היטב כדי לקיים המצווה.

¹³⁶ מכיוון שבתוך שעה שישית כבר אסור עליו בהנאה מדרבנן ולא מהני נתינה לגוי עוד.

¹³⁷ **טוב שישאיר אצלו חמץ לקיים מצוות ביעור חמץ בשריפה(משנ"ב, י')**: אע"פ שסגי במה שנותן לגוי ובכך משבית החמץ מביתו, מ"מ טוב שיניח כזית חמץ בביתו שישרוף אותו ביום יד' - כדי לקיים מצוות "תשביתו" כתיקונה.

¹³⁸ **שרפו קודם שעה ששית - מותר להנות ממנו ומפחמיו:** כיוון ששרפו קודם שעה ששית הרי שהוא יצא משם חמץ קודם לזמן איסור חמץ וממילא מותר להנות מן הפחמים כי אין להם שם חמץ. אבל אחרי שעה ששית יש כאן כבר איסור הנאה וממילא אין להנות מן האש או הגחלים שבאו מן השריפה, ואם נהנה כגון שהכין תבשיל מהאש של שריפת החמץ, כשהיא נוצרה בשעה השישית שהחמץ כבר אסור בהנאה - אסור להנות מאותו תבשיל.

¹³⁹ **חמץ שנשרף ונעשה לגחלים ומעוניין להשתמש בהם ובחום שיוצא מהם לבשל בו בפסח:** למדנו שבגמ' בפסחים כא' נחלקו ר' יהודה ו**חכמים** כיצד מצוות ביעור חמץ. לפי ר' יהודה המצווה בשריפה - יש לנו כלל ש"כל הנשרפין אפרן מותר", אבל לפי חכמים שמצוותו לאו דווקא בשריפה - הוי בגדר נקברין שקיי"ל - "כל הנקברין אפרן אסור". **מכאן יש לגזור לגחלים:**

הב"י מביא בשם רבינו ירוחם - שכיוון שקיי"ל כחכמים - א"כ אפר החמץ אסור, וק"ו שהגחלים של חמץ שהם יותר ממשות. **וזה מה שפסק השו"ע כאן.** וכמובן אם זה קודם זמן איסור הנאה - אז אין בעיה כי כבר בטל שם חמץ ממנו ועכשיו שרי להנות כי כבר לא חשיב חמץ. **ובמשנ"ב הוסיף** - שהנאה מגחלי חמץ אחר זמן איסור הנאה אסורה אפילו בתוך תנור - ואע"פ שהי"ו "זה וזה גורם" שהדין בד"כ - מותר, כאן יהיה בכל מקרה אסור כי הגחלים הם גורם יותר חזק ולכן אסורים כל הנאה מהם.

סעיף ג' - השלכת החמץ לחיות קודם זמן איסורו:

שו"ע - "קודם זמן איסורו יכול להשליכו במקום שהעורבים מצויים שם"¹⁴⁰; ואם מצאו אחר זמן איסורו, שלא אכלוהו העורבים, אף על פי שהמקום הפקר לא יניחנו שם אלא יבערנו¹⁴¹. (ואם לא מצא חמץ כשבדק ישרוף הכלי שלקח לבדיקה, כדי שלא ישכח חובת ביעור) (מהרי"ל)."

סימן תמו' - דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד:

סעיף א' - המוצא חמץ בביתו ביו"ט או בחוה"מ:

שו"ע - "המוצא חמץ בביתו¹⁴², אם הוא בחול המועד יוציאנו ויבערנו מיד. ואם הוא יום טוב, יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו, (לפי שלא יוכל לטלטלו ביום טוב (ריב"ש) גם לשרפו במקומו אסור¹⁴³) (רי"ן)¹⁴⁴."

¹⁴⁰ הפקרת החמץ קודם זמן איסורו [או- האם מותר לזרוק את החמץ למקום שהעורבים מצויים שם]: הבי"ח כתב בשם רבי יהודה בן קלומינוס

שקודם זמן איסור חמץ- יכול להשליך החמץ למקום שעורבים מצויים שם ויאכלוהו. והשו"ע פסק כן להלכה כאן- ש"קודם זמן איסורו יכול להשליכו במקום שהעורבים מצויים". אבל אחרי זמן איסור חמץ- החמץ כבר איננו ברשותו שהרי הוציאו הכתוב מרשותו ואסרו בהנאה- ומרגע זה חייב הוא להשביטו ולבערו מן העולם ולא תועיל הפקרתו לעורבים.

קושיה מסימן תלג', ו' - שם כתב השו"ע על מקומות שונים שא"צ בדיקה כמו רפת של בקר, לול תרנגולים וכד', והוסיף- שגם חצר שלו שיש שם עורבים- א"צ בדיקה כי סומכים על כך שהעורבים יאכלוהו- ודווקא כשאנו מסופקים אם יש שם חמץ. אבל אם ודאי יש חמץ- לא יכול לסמוך על כך שהעורבים אכלוהו ויצטר לבדוק. ולכא' קשה- מדוע בזה לא סומך שהעורבים אכלו ואילו אצלנו כתב השו"ע שיכול קודם זמן האיסור להשליכו למקום שהעורבים מצויים שם??

ותירצו האחרונים(משנ"ב, שם על סע' ו' בסימן תמג'): שיש לחלק בין חצר שלו לחצר של שותפין: לחצר שלו לא יזרוק כי אם ישאר שם- האחריות תהיה עליו, אבל למקום הפקר של רבים יכול להשליך- כי גם אם העורבים לא יאכלו- סו"ס הוא הפקיר וזה לא אצלו ואינו חייב לבער.¹⁴¹ מי שהפקיר את חמצו קודם זמן האיסור- האם צריך לבערו כשמוצא אותו בזמן האיסור: כגון כאן- שזרק את שאריות הלחם שאכל ביום יד' בבוקר לציפורים, ואת זה עשה קודם שעה שיטית והרי הפקיר החמץ מרשותו. ואחרי חצות יום יד' רואה עדיין את החמץ שהפקיר- האם צריך לבער חמץ זה או לא:

- **שו"ע** - כתב שצריך לבערו אע"פ שהפקירו- "ואם מצאו אחר זמן אסורו שלא אכלוהו העורבים, אע"פ שהמקום הפקר- לא יניחנו שם, אלא יבערנו".
- **הרבה אחרונים**- אם הפקירו וזרקו למקום הפקר קודם זמן האיסור- שוב אין עליו חובת ביעור(ע"פ סימן תלג'). ויש אחרונים כמג"א ועוד שהסבירו שזו גם דעת השו"ע בעצמו.

זריקת החמץ בפח האשפה הציבורי: הבעיה בעניין זה היא שביטול חמץ הוא אמנם עשה אבל לא ביערו. השאלה היא אי מהני זריקתו לפח של העירייה לעניין ביעור?

אז ודאי שאם הוא שורפו שם או מבערו ע"י חומר חריף כקונומיקה, אבל סתם לזרוק אותו לפח:

- אם הפח שייך לו- גם אם גילה דעתו שביטלו והפקירו- מ"מ מצוות חכמים עליו לבער כל מה שברשותו אפילו אינו שלו.
- אם הפח שייך לאדם אחר או לעירייה(ואינו ברשותו)- ברגע שזרקו לשם עשה אותו הפקר וביטלו ואין עליו חיוב ביעור כי זה לא ברשותו.

¹⁴² **פסחים דף ו'** - "אמר רב יהודה אמר רב- המוצא חמץ בביתו ביו"ט- כופה עליו את הכלי"- והיינו אע"פ שביטלו ולא עובר עליו בבל יראה ובל ימצא, מ"מ צריך לבערו ברגע שיכול כי תקנת חכמים לבער אחר הביטול. וכיוון שביו"ט לא יכול לשרפו- לכן יכפה עליו כלי בשביל ההיכר כדי שלא יבוא לאוכלו.

¹⁴³ מדוע לא יכול לשרפו ביו"ט: כתב הר"ן שאע"פ שקיי"ל "הבערה- מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך"- מכיוון שכבר בטלו- יצא י"ח שביתה ויכול להמתין למוצאי יו"ט.

מי שלא ביטל את החמץ קודם יו"ט ומצא חמץ ביו"ט(ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא)- מה יעשה:

- **רמב"ם, ר"ן, טור**- אפילו אם לא ביטלו ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא, מ"מ אין להוציאו ביו"ט ולגעת בו מכיוון שבלאו בכי לא יכול לשרפו ולא יקיים את המצווה כתיקנה- כרבי יהודה.

סעיף ב'- יו"ט שני כחווה"מ:

שו"ע- ויש מי שאומר דיום טוב שני דינו כחול המועד לענין זה¹⁴⁵.

סעיף ג'- חמץ המתגלגל מגג גוי לגג יהודי:

שו"ע- יגגו של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ מגגו של אינו יהודי לגגו של ישראל, הי"ז דוחפו בקנה¹⁴⁶. ואם היה בשבת או ביו"ט, כופה עליו כלי, (דאסור לטלטלו ביו"ט ושבת)¹⁴⁷.

סעיף ד'- מצא פת בפסח ומסופק אם היא חמץ או מצה:

שו"ע- "מצא פת בפסח בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה, מותר אפילו באכילה דאזלינן בתר בתרא; ואם הוא מעופש הרבה, שאי אפשר לו להתעפש כל כך משנכנס הפסח, אז ודאי הוא חמץ. ואם עברו מימי הפסח שנוכל

- **הרב יחיאל(אחי הרא"ש)-** אם לא ביטלו- יכול להוציאו ולשורפו ביו"ט, שמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך- והוי צורך כי עשוי כשגילה יעבור על איסור תורה במזיד, ולכן שרי ליה לטלטלו ולשורפו.
מהשו"ע כאן נשמע כשיטת הרמב"ם וסיעתו- שגם אם לא ביטלו- יש רק לכפות כלי ולא לטלטלו או לשורפו.
ובמשנ"ב(ו') הביא את כל השיטות גם של הפוסקים שהתירו לטלטל ולפררו ברוח וגם את אלו המקילות אפילו להתיר שריפתו, אך מסכמ-
"וכתבו האחרונים שנהגו העו לם כדעה הראשונה וכסתימת השו"ע- שבכל גונוי כופין עליו כלי. מ"מ היכי דנהוג לשורפו- אין להם לבטל מנהגם".

פתרון נוסף- אמירה לגוי להטילו לים- דהוי שבות דשבות במקום מצוה(סימן שז, ה').

סיכום- מה יעשה מי שמצא בביתו חמץ בפסח, כגון ששכח למכור חמץ או שהשאיר חמץ בארון שלא זכר:

בגמ' בפסחים ו'- "אמר רב יהודה אמר רב- המוצא חמץ בביתו ביו"ט- כופה עליו כלי" **והטעם שלא שורפו- 1.** הוא מוקצה כי אסור באכילה. **2.** אסור לשרוף ביו"ט שלא לצורך.

ולכן- אם מוצא בחוה"מ- לכ"ע חייב שורפו מיד, אבל אם מצא ביו"ט- **נחלקו הראשונים** בהבנת הגמרא:

יש שסברו(רש"י, ר"ן ועוד)- שדברי רב הם בין אם ביטל החמץ ובין אם לא ביטלו- בכל גוונא אסור לשרוף ביו"ט כי זה לא לצורך.

ויש שסברו(ר' יחיאל אח הטור) שרב איירי רק בביטל קודם פסח, אבל אם לא ביטל הרי שהיהודי עובר בכל רגע על ב"י וב"י ובכה"ג אפילו ביו"ט עצמו ישרוף כי הוי קצת צורך מצווה ושרי.

השו"ע לא חילק וכתב- מי שמוצא בחוה"מ- ישרוף, ואם מוצא ביו"ט עצמו- כופה עליו כלי. **ומשמע מכך שלא חילק** שזה בין אם ביטלו בין אם לא ביטלו. **אבל המשנ"ב הביא-** שיש פוסקים שמקילים שאם לא ביטלו יכול לטלטלו ביו"ט(אע"פ שהוי מוקצה- שהרי עובר על איסורי תורה כי לא ביטלו) ולזרוקו לבה"כ, ויש שהקלו עוד יותר שאפילו שרף שרי. **אולם מסיים המשנ"ב למעשה** שנהגו העולם כשו"ע שבכל גוונא- מי שמוצא חמץ ביו"ט כופה עליו כלי ולמוצאי יו"ט שורפו.

ברכה על ביעור של חמץ בפסח: במקרה כזה שמצא חמץ בפסח ומבערו- האם צריך לבער? **אם לא קיים מצוות ביעור לפני פסח-** יברך עכשיו, אבל אם קיים מצוות ביעור כבר לפני פסח- **כתב המשנ"ב** שעכשיו אינו צריך לברך על שריפה זו, כי במה שבירך קודם הפסח קאי גם על מה שימצא בתוך הפסח.

¹⁴⁵ **דהיינו-** שמותר ביו"ט שני לטלטלו כדי לזרוקו בנהר וכן לשורפו. **ולהלכה כתב המשנ"ב(ח')** שהסכימו האחרונים לחלק בין מצב בו הוא ביטל את החמץ קודם לפסח למצב בו הוא לא ביטל: היכא שביטל- גם עכשיו יכפה עליו כלי, שהרי לא עובר עליו בבל יראה ובל ימצא, אבל אם לא ביטל ועובר עליו באיסור תורה- יש לסמוך בזה על סברת היש מי שאומר(שהוא האורחות שבת) ולהתיר לטלטלו ולזרוק לים או לבית הכסא.

¹⁴⁶ **עולה מכאן יסוד חשוב-** שאפילו חמץ שאינו שלו ואינו עובר בבל יראה- **מ"מ אסור לאדם להשהות ברשותו חמץ אפילו שאינו שלו- שמא יבוא לאכול ממנו.**

¹⁴⁷ **חמץ של גוי המתגלגל מגגו לגג היהודי:** בשבת וביו"ט חמץ הוא מוקצה מכיוון שאינו ראוי לאכילה, ואילו בחוה"מ- חמץ אסור בנגיעה שמא יבוא לאוכלו כי רגיל לאכול ממנו, ורק אם לוקח אותו לביעור אז לא חוששים שיבוא לאוכלו מכיוון שטרוד בשריפתו ואיך יבוא לאוכלו. **לכן,** חמץ שמתגלגל- אם בשבת אסור בכלל לגעת לכן יכפה עליו כלי, ואם בחוה"מ- יטלטלו ע"י מקל

לתלות שנתעפש משכנס הפסח עד עתה, אם אנו נוהגים לאפות בפסח פת חס בכל יום תולין להקל אפילו הוא מעופש הרבה, שאנו תולים לומר בכל יום אפה פת חס ונתנו עליו ולפיכך הרבה להתעפש¹⁴⁸.

סימן תמוז' - דיני תערובת חמץ בתוך הפסח:

סעיף א' - חמץ בפסח אוסר בכל שהוא ודין תערובת חמץ:

שו"ע - "חמץ בפסח אוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו, במשהו¹⁴⁹, אפילו בהנאה". **הגה**: וצריך לשרוף הכל, ולא סגי בפדיון דמי החמץ¹⁵⁰ ולמכור השאר (מרדכי פ"ק דפסחים ופסקי מהרא"י סי' קס"ד ותשובת מהר"י ברי"ן). מיהו כלים שנתבשל בהם¹⁵¹, מותרים לאחר הפסח ואין צריכין שבירה או הגעלה. (ד"ע ותוספות פרק כל שעה)¹⁵².

148 מי שמצא עוגה בביתו בפסח, ואין ביכולתו לזהות אם היא חמץ- האם מותר לאוכלה:

השו"ע כתב כאן- שהולכים אחר הרוב- ולכן אם הוא מסופק וזה בפסח- מסתמא זה כשר לפסח, אא"כ זה מראה סימני עיפוש שזה נעשה לפני זמן רב ואז ברור שזה מלפני הפסח והוא חמץ ויש לבערו.

המשנ"ב כותב שדין זה היה רלוונטי דווקא לימיהם שמראה לחם ומראה מצה היו דומים אך בימינו אין מקום לטעות.

ובבה"ל הביא בשם פר"ח שתמוה מדוע כל הראשונים לא כותבים את הדין הזה ולכן מחדש הפר"ח שדין זה הוא דווקא במאכל שנמצא אחר הפסח שאז חמץ אסור רק מדרבנן באכילה ובזה יש ללכת אחר הרוב לקולא. אבל אם נמצא מאכל זה בפסח עצמו- הוי ספק בדא' ובאיסור חמור ל חמץ וא"כ אין להקל ולהתיר לו לאכול משום דאזלין בתר רובא.

149 חמץ בפסח אוסר בכלשהו:

הקדמה- מדא' חמץ לא שונה משאר איסורים שאינם תערובת אלא בנותן טעם בתערובת(ב-60), אלא **שחכמים החמירו בחמץ בתוך הפסח** וגזרו שאוסר בכל שהוא.

מדוע גזרו חכמים שחמץ יאסור בכל שהוא:

1. **רמב"ם**- חמץ הוא דבר שיש לו מתירין(אחר הפסח)- ולכן אינו בטל אפילו באלף.(והקשו עליו שהרי הוי חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה).
2. **רא"ש**- מכיוון שהתורה עצמה החמירה בחמץ לאוסרו בכרת- החמירו חכמים לאוסרו בכל שהוא. **אך קשה על טעם זה** שכן גם דם וחלב הם בכרת ובהם לא החמירו לאסור בכל שהוא.
3. **טעם נוסף ברא"ש**- כיוון שחמץ לא בדילי אינשי מיניה במהלך השנה- החמירו בו חכמים.

הרחבה:

- **לעניין אכילה- "פסחים ל"**- "אמר רבא - חמץ בזמן[=בתוך פסח] בין במינו בין שלא במינו- אסור". **וכתבו רוב הראשונים(רי"ף, רא"ש, רמב"ם ועוד)**- מדלא יהיב שיעורא למילתיה ש"מ בכלשהו. **ולא כשאליות שבדעת יחיד אמר** שגם בחמץ הדין הוא בנותן טעם(ביטול ב-60). **וברשב"א כתב**- "שכן ההלכה רווחת ותורה יוצאה לכל ישראל שהוא בכל שהוא".
וכ"פ בשו"ע-שחמץ בפסח אוסר בכל שהוא.
- **ובדרכי משה(א')** **כתב** שאפשר לסמוך על שיטת השאליות כצירוף צד להתיר. **וכ"פ במשנ"ב(ב')**- "והיכא דאיכא עוד הרבה צדדים להקל, סמכינן אשאליות דסבירא ליה דחמץ בפסח שוה לשאר איסורין דבשישים. **דהיינו**- כיוון שכל החומרא שחמץ אינו בטל אפילו בכל שהוא זה רק מדרבנן- לכן בשה"ד אפשר להקל כשאליות בצירוף עוד דברים.
- **לעניין הנאה- הסכימו רה"פ(רש"י, תוס', רי"ף, רמב"ם, רא"ש ועוד)** שלעניין זה איסור אכילה ואיסור הנאה הם אותו דבר. **שלא כראב"ד, רמב"ן ורשב"א שכתבו** שרק באכילה אוסר בכל שהוא, אבל בהנאה אינו אסור אלא בנותן טעם. **ובשו"ע כתב כרוה"פ** שגם בהנאה אוסר בכל שהוא.

¹⁵⁰ **"פדיון דמי החמץ"- לא מהני: הסבר-** המרדכי **כתב** שכל הדברים שאסורים בהנאה והם בתערובת- אפשר לקחת כסף כנגד אותו דבר שאסור בהנאה ומעוררב ולהשליך אותו לים המלח ואז אפשר להנות מן התערובת. **כתב כאן הרמ"א** שכה"ג לא מהני הכי אלא יש לשרוף את הכל.

¹⁵¹ **כלי חמץ או כלים שבושל בהם חמץ בפסח- האם צריכים הגעלה אחר הפסח:** פירוש- כעת למדנו שחמץ בפסח אוסר במשהו, לפי זה יש לשאול מה דין כלים שבושל בהם חמץ ועבר עליהם פסח- האם הם ג"כ נפסלים ונאסרים במשהו חמץ שיש בתוכם או שמא לא?

שו"ע- ודין תערובתו כדין שאר התערובות, אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות מס' אוסר בחמץ במשהו; אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ששים אלא קליפה או נטילת מקום, אף בחמץ כן¹⁵³. שחם בחם בלא רוטב די בקליפה כשאר איסורים. וכן אם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ואין שם דבר המפעפען, לא אסור אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר¹⁵⁴.

רמ"א- "ובדין ריחא מלתא לענין תבשיל שיש בו חמץ עם שאר תבשילין, יש מקילין במקום דהיה מותר בשאר איסורים (מרדכי פרק כל שעה); ויש מחמירין דמשהו מיהו איכא (הגהות סמ"ק ותוס' דע"א). ודוקא במקום ששיך בו ריחא, אלא דבשאר איסורים לאו מלתא היא כמו שיתבאר בי"ד סימן ק"ח בס"ד¹⁵⁵.

על כך כותב הרמ"א בפשטות- "כלים שנתבשל בהם [חמץ] מותרים לאחר הפסח". **הטעם לכך** שהכלים מותרים ולא נאסרים בגלל הכל שהוא חמץ שבלוע בתוכם היא כי הכלים עכשיו הם כבר לא בני יומם וממילא החמץ שבהם פגום, ולענין זה לא שייך לגזור כלים שאינם בני יומן אטו בני יומן. **בנוסף-** על חמץ הבלוע לא עובר בכל ימצא במה שמשהה אותו (כפי שיתבאר להלן **בסימן תנא'**) ולכן אינו בכלל גזירת "חמץ שעבר עליו הפסח".

152 סיכום דין "חמץ בכלשהו בפסח:

למדנו בפסחים ל'- בשם רבא- "שחמץ בזמנו... אוסר" ומכך למדו רוב האחרונים (רי"ף, רמב"ם ועוד)- שכיוון שלא נתן שיעור בדבריו- ש"מ שאוסר בכל שהוא (והסיבה שהחמירו בו: **רמב"ם-** הו' דשיל"מ, **רא"ש-** ינשי לא בדילי מיניה). **אבל השאלות חלק** שחמץ כמו כל איסור אוסר בנ"ט= בשישים.

בתוך שיטת רוב הראשונים שאוסר בכל שהוא- נחלקו האם זה אוסר גם בהנאה בכלשהו או רק באכילה? **הרי"ף, הרא"ש ועוד סברי** שאין לחלק וגם בהנאה אסור, **אבל הראב"ד סובר** שבהנאה אינו נאסר בכל שהוא. **המרדכי הביא** שניתן לפדות את דמי החמץ והשאר למכור לגוי.

השו"ע פסק שבין בהנאה בין באכילה- חמץ אוסר בכלשהו. הרמ"א הוסיף שאן לסמוך על מכירת דמי החמץ. **המשנ"ב הביא בשם אחרונים** שבמקום הפסד גדול אפשר לסמוך על קולא זו של פדיון דמי החמץ.

לגבי הכלים הרי שהם מותרים לאחר הפסח, מכיוון שהכל רק בלוע בהם והו' לא ב"י ונטל"פ וא"כ אינו אוסר.

153 "ודין תערובתו כדין שאר תערובות": מקורו ברב המגיד וברא"ש. **פירוש-** כל דיני תערובות באיסור והיתר נכונים גם לגבי תערובת חמץ, אלא שיש הבדל אחד אותו הזכרנו- שחמץ אוסר בכל שהוא ושאר איסורים בנותן טעם= בשישים. אבל לשאר עניינים נדון ונפסוק הדין בתערובת חמץ כמו בתערובת איסור שיש בה יותר מאחד לשישים בהיתר. **לדוג'-** נגיעה של יבש חם ביבש חם- צריך רק קליפה וכד'.

¹⁵⁴ עד כאן היא דוגמא למה שכתב שדין תערובת חמץ כדין שאר תערובות.

155 ענין ה"ריחא" ברמ"א- הסבר והלכה: בחלק יו"ד, סימן קח' דנים הפוסקים ע"פ הגמרא האם "ריחא מילתא או לאו מילתא". דהיינו- האם איסור שנותן ריח(ולא טעם) בהיתר- אוסר אותו או לא. להלכה נפסק ש"ריחא לאו מילתא" אבל חילקו בהלכה בין מקומות בהם גם לכתח' ריחא לאו מילתא למקומות שבהם לכתח' אומרים שיש בעיה ורק בדיעבד לא.

כגון: תנור קטן וסתום- לכתח' אין לתת בו יחד היתר ואיסור משום ריחא, אבל בדיעבד אם נתן לא נאסר כי "ריחא לאו מילתא", לעומת זאת- תנור גדול ופתוח- מותר לכתח' יש לתת בו איסור והיתר יחד כי בזה לכ"ע לא חוששים לריחא.

מתוך כך נחלקו השיטות בדין "ריחא" לענין חמץ- האם דינו שווה לכל איסור וכפי שהסברנו או שחמץ נחמיר בו יותר לענין ריחא, כפי שהחמירו בו חכמים יותר לענין ביטולו(שאינו בטל אפילו באלף):

- **מרדכי-** היקל שדין חמץ לענין ריחא כדין שאר איסורים.
- **סמ"ק-** בעניינים שלכתח' חיישנין לריחא(כמו תנור קטן וסגור)- לענין חמץ נחמיר גם בדיעבד כי דומה לפסול בכל שהוא- כי ריח נחשב ככל שהוא לאסור.

להלכה כתב המשנ"ב(יג')- הרמ"א היקל ביו"ד למעשה גם בחמץ אם זה מקום של הפסד מרובה- ולסמוך על סברא ראשונה- שדין חמץ כדין שאר איסורים שנתיר בדיעבד אפילו בתנור קטן וסתום.

אבל המג"א החמיר שרק במקום שעכ"פ התנור הקטן קצת פתוח יש לסמוך על סברא ראשונה לקולא, אבל בסתום לגמרי- לא מקילים בחמץ אפילו במקום הפסד, וכ"פ הא"ר.

סעיף ב' - דין חמץ שנתערב מחצות יד' עד כניסת החג:

שו"ע - "חמץ שנתערב משש שעות (ולמעלה) עד הלילה, אינו אוסר במשהו¹⁵⁶ אלא דינו כשאר איסורין¹⁵⁷. (ונותרן טעם לפגם נמי שרי) (ד"ע אליבא דכ"ע)¹⁵⁸.

סעיף ג' - חטה שנמצאת בתבשיל בע"פ:

שו"ע - "חטה שנמצאת בע"פ בתרנגולת מבושלת, מותר לבטלה בס'159. אבל אם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו".
רמ"א - "ומיהו בחימום כלי שני אין לחוש¹⁶⁰ (הגהות מיימוני פ"א). ויש מחמירין בכלי שני בפסח, וטוב להחמיר אם היד סולדת בו, דבלאו הכי לא מקרי כלי שני".

¹⁵⁶ **מדוע אינו נחשב לדבר שיש לו מתירין ויאסר אפילו בכל שהוא?** שהרי אחרי פסח כבר לא יהיה אסור? וכתב בבה"ל ד"ה "חמץ שנתערב" שהשו"ע כאן פסק כמ"ד שדבר שיש לו מתירין היינו שיהיה מותר לעולם, אבל החמץ יחזור להיות אסור גם בפסח הבא ולכן לא נכנס לגדר דבר שיש לו מתירין ומילא כן בטל. וכן בבאור הגר"א בדין "דבר שיש לו מתירין" - יו"ד, סימן קב'.
¹⁵⁷ **חמץ משעה שישית עד לכניסת הפסח:** כל מה שאמר רבא שחמץ אוסר בכל שהוא - זה דווקא "חמץ בזמנו", אבל בשעה זו שלא נחשב לגמרי זמן חמץ - דינו ככל איסור לענין שאינו אוסר אלא בנותן טעם (ב-60).
הטעם שמקילים כל שלא נכנס הפסח: כתב המשנ"ב (טו) - שמכיוון שבזמן זה אין איסור כרת על אכילתו, לא גזרו חכמים לאוסרו בכל שהוא.

▪ **בכמה סתם איסור אוסר:** לענין זה נכון להזכיר כאן את מחלוקת רש"י ור"ת בסעיף ב' בסימן צח' ביו"ד - בכמה בטל איסור רגיל: לכ"ע מין בשאינו מינו אינו בטל מן התורה אלא ב-60, כי כל שאין שישים - הוא נותן טעם, וטעם כעיקר מן התורה. נחלקו רש"י ור"ת בדין מין במינו האם בטל ובכמה (שהרי הוא לא נותן טעם):

- לפי ר"ת - מן התורה הוא בכלל לא נותן טעם ולכן אינו אוסר, אלא שחכמים גזרו שגם הוא יאסור כל שאין שישים כנגדו.
- לפי רש"י (פוסק כרבי יהודה) - שמין במינו אינו בטל בכלל אפילו מן התורה ואפילו באלף לא בטיל (שלומד כן מדם הפר ודם השעיר). להלכה בסימן צח', ב' (ביו"ד) כתב השו"ע שבמין במינו - אם יש ספק - אנו מקילים כל שידוע שהיה רוב של היתר - כי מדאו' כל שיש רוב היתר סגי.

וה"ה לכאן - חמץ בין חצות לפסח - דינו כשאר איסורים שאינו אוסר בכל שהוא אלא בשישים (ואם הייתה הלכה כרש"י - אז במין במינו גם בכל שהוא - סימן שאין הלכה כמותו).

האם חמץ נוקשה (= שראוי למאכל אדם ע"י דחק) - פוסל גם הוא בכלשהוא?

לפי מה שלמדנו בסעיף זה - עד שלא נכנס הפסח לא גזרו חכמים שחמץ יאסור בכל שהוא כי הוא עדיין לא בכרת. לפי זה גם חמץ נוקשה - לעולם אינו בכרת (אלא בלאו או רק מדרבנן) - ג"כ לעולם לא יאסור בכל שהוא, אפילו בפסח עצמו. ובאמת נחלקו בשאלה זו האחרונים - האם חמץ נוקשה פוסל בפסח בכלשהוא:

- ט"ז, פר"ח - פוסל בכל שהוא משום לא פלוג.
- מג"א, ח"א, מקו"ח ועוד רבים - כיוון שאין בו כרת לא גזרו עליו חכמים שיפסול בכל שהוא - גם בפסח עצמו. להלכה כתב המשנ"ב (יד') - שיש לסמוך על המקילים בשעת הדחק.

¹⁵⁹ כיוון שלא נכנס עדיין החג - כן בטל החמץ ב-60 ולכן זה בסדר, אבל אם יחמם אותו בפסח - אפילו בכל שהוא פוסל.

¹⁶⁰ **האם חימום בכלי שני מבליע או מפליט:** ביו"ד סימן קה' סעיף ב' נפסק שכלי שני אינו מבשל אך שיש ספק אם הוא מבליע או מפליט. אם הונח בכלי השני "דבר גוש" - בזה חיישנן שבולע ומפליט, כגון: מי שהניח חתיכת בשר רותחת בקערה של חמץ (שהיא כלי שני) - הוי דבר גוש והיא נפסלת לאכילה בכל שהוא.

הלכה למעשה בכלי שני - האם נחשב למבשל ומבליע חמץ: מצד אחד כתב הרמ"א - "בכלי שני אין לחוש", מצד שני כתב אחרי כן - "וטוב להחמיר (בכלי שני)".

והסבירו בערוך השלחן (כאן, סע' יא') - "ונראה להדיא דדעתו (של הרמ"א - א.ה) נוטה לדינא שאין לאסור בכלי שני, דכיוון שלא מחמירין בחמץ רק במקום שבאיסורים אחרים... כלי שני שאינו אוסר בשארי איסורים ממילא דגם בחמץ אינו אוסר, אלא שכתב (הרמ"א) שטוב להחמיר מפני שלדעת הרשב"א אוסר כלי שני גם בשאר איסורים...".

ומ"מ הרמ"א כתב שטוב להחמיר כאן בכלי שני אותן דעות הסוברות שיש בו ביטול.

סעיף ד'- דין "חוזר וניעור":

שו"ע-¹⁶¹ "אם נתערב החמץ קודם הפסח¹⁶² ונתבטל בס', אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו¹⁶³, ויש חולקים"¹⁶⁴.
רמ"א- "ונוהגין כסברא הראשונה בכל תערובות שהוא לח בלח¹⁶⁵. (ת"ה סי' קי"ד) ומיהו בדבר יבש שנתערב או¹⁶⁶ שיש לחוש לתערובת, כגון פת שנפל לין אף על פי שנטלו משם, אסור בפסח דחיישינן שמא נשארו בו פירורין ונותנין טעם בפסח. (בית יוסף בשם תשובת הרשב"א).

¹⁶¹ **ההבדל בין סעיף זה לסעיף הקודם:** בסעיף הקודם למדנו שאם חזר וחימם את התרנגולת בפסח בעוד החיטה בתוכה- הכל נאסר, ואילו בסעיף זה אנו לומדים שאם משהו התערב לפני פסח וחוזרים ומבשלים אותו בפסח- אין (לפי חלק מהשיטות) דין חוזר וניעור? **ההבדל הוא**- שכל דין חוזר וניעור הוא לגבי טעם שבטל קודם הפסח שעכשיו אינו חוזר וניעור בפסח, אבל בסע' הקודם לא דובר רק בטעם שנתבטל אלא בחיטה שהיא ממשות ולכן בה אין בכלל להכנס לדין חוזר וניעור כי כל שהוא בעין הוא אסור בפסח בכל שהוא.
¹⁶² אפילו אחר חצות היום של יד'.

¹⁶³ **דוגמא למקרה שקרה:** הפר"ח מספר שבא לפניו מקרה בו הסל שאליו הוציאו את המצות שאפו הייתה בו חתיכה אחת של בצק חמץ- ולא היה ידוע באיזה מהמצות נגע החמץ- והוא היתר את המצות כיוון שהתערבות הייתה מלפני הפסח.
¹⁶⁴ **דין "חוזר וניעור":**

האם חמץ שבטל לפני הפסח בשישים חוזר וניעור בפסח:

- **רא"ש, סמ"ג, טור ועוד**- שאינו חוזר וניעור. **והביאו ראייתם ממשנה פ"ט בכלאים**- צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה- אם רוב מן הגמלים- נתבטל (צמר הרחלים) ומותר לחברו אח"כ עם פשתן. **מכאן נלמד** שכיוון שצמר הרחלים בטל פ"א שוב אינו חוזר וניעור ואין בעיה לתת אותו עם פשתן בשל כלאיים.
 - **רמב"ם, רשב"א**- יש דין חוזר וניעור. **ולמדו כן ממסכת בכורות דף כב'**- שם מובא שמים שנתבטלו בציר ואח"כ בא הכל לקדירה שיש בה מים- חוזרים המים וניעורים.
- הסבר נוסף שהביאו האוסרים**- לפני פסח החמץ כלל לא היה איסור ולכן הוא בכלל לא בטל, וממילא אין פה דין חוזר וניעור, שהרי זה בכלל לא בטל כדי שנצטרך להעירו. **והקשה על כך בערוה"ש**- שכן בע"פ מחצות היום כן נחשב החמץ לאיסור וממילא הוא כן נתבטל אז כן צריך לשוב ולהעירו.
- להלכה השו"ע** הביא בסתם- שאין חמץ חוזר וניעור, ואחרי כן כתב "יש חולקין".
- הטעם לפסיקה זו**- שהרי כל דין שחמץ אסור בכל שהוא זה רק מדרבנן, אבל מדא' גם חמץ בטל ב-60, וא"ם כן יש לנו מחלוקת על דבר שמדא' הוא כבר בטל, אלא בגזירה של חכמים- וכיוון דהוי מחלוקת הפוסקים בדרבנן- הכריע לקולא.
- אבל הרמ"א הכריע כבעל תרומת הדשן**- שאם החמץ שהתבטל לפני פסח היה לח- הלכה כמקילים שאין דין חוזר וניעור. **אבל אם החמץ שהתבטל בשישים היה יבש**- הלכה כמחמירים שחוזר וניעור. **לדוג':** טיפת בירה(חמץ) שנפלה למשקה אחר ובטלה בו- אין דין חוזר וניעור, אבל פירור חמץ שנפל לתוך כשר לפסח יבש- כיוון שהפירור עדיין עומד בעינו- יש בו חשיבות מסויימת והוא חוזר וניעור. **וכן נוהגים האשכנזים.**

פסיקת האחרונים בדין חוזר וניעור:

- **בני אשכנז**- כאמור, כרמ"א- חוששים לדין חוזר וניעור ביבש שנפל ליבש.
 - **בני ספרד**- מפשט השו"ע הלכה כסתם- שאין דין חוזר וניעור, **אבל בכף החיים ועוד כתבו שגם מנהג ספרד לחוש ולהחמיר בכך**, אבל ביבי"א, ח"ב, או"ח, כג- האריך בסוגיה וחיזק דעת המקילים שהרי רוב ראשונים סברי שלא חוזר וניעור, ועוד שלדעת השאילתות אפילו בפסח חמץ בטל בשישים, ואף למחמירים שחמץ בכל שהוא זה רק מדרבנן- אז הוי ספק דרבנן עם הרבה צדדים להקל).
- נפק"מ**- תרופות שיש בהם מעט חמץ שבטל בהם קודם הפסח- לפי השו"ע יהיה מותר כיוון שבטל ואין דין חוזר וניעור, אך לפי הרמ"א אם לא מדובר בלח- אז חוששים לדין חוזר וניעור וגם בתרופות(אם זה יבש) צריך לחוש לכך.
- ¹⁶⁵ **"לח בלח"**- הרמ"א כתב שאין דין חוזר וניעור כאשר מדובר בחמץ לח שנפול לתוך היתר לח, כגון בירה(חמץ) שנפלת לקולה. **ובבה"ל ד"ה "בלח" מחדש בשם החמד משה**- שהכל תלוי רק בחמץ, וכל שהחמץ לח- אין דין חוזר וניעור אפילו אם היתר יבש. **כגון** אם נפלה טיפת בירה על חתיכת בשר- הוי חמץ לח על היתר יבש- שבזה גם לרמ"א(לפי החמד משה) לא יהיה דין חוזר וניעור.
- ¹⁶⁶ **"או"**- דהיינו, הרמ"א מחמיר בדין "חוזר וניעור" ביבש שנתערב, וכאן מביא עוד דבר שיש לחוש אליו בלי קשר לזר וניעור- שגם אם נטלו את היבש מן הנוזל שאליו נפל וכבר אין פה יבש שנתבטל כי הוציאו אותו- מ"מ יש לוש לפירורים שנשארו שם, בלי קשר לדיני תערובות.

סעיף ה' - סוגי מאכלים שיש בהם תערובת חמץ:

שו"ע - "בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח ולא נזהרו בהם, מותר לאכלם בפסח¹⁶⁷; מיהו דגים מלוחים השרוים במים בפסח בכלי חמץ, יש להחמיר ליזהר מהן מפני שהם בולעים בפסח מפליטת הכלים, וחמץ בפסח במשהו¹⁶⁸".

רמ"א: "ויש חולקין ומחמירין¹⁶⁹".

¹⁷⁰ ובמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחלה שלא לאכול גבינות ודגים ובשר יבש; אבל אם הדיחו הבשר ג' פעמים קודם פסח, נוהגין לאכלו. ובכרכשות אין מועיל הדחה, לפיכך אין להשרות הטבחות היבשות (מהרי"י ברי"ן), ובדיעבד אין להחמיר באלו. אבל בשומן מהותך בכלי חמץ, אסור מדינא אם לא היו נזהרין בשעת עשייתו מחמץ ושלא התיכו אותו בכלי חמץ שהם בני יומן (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). וכן כל דבר שמבשלים בכלי חמץ, כגון יין מבושל או מרקחת וכדומה, אסור בפסח. אבל ביום טוב האחרון יש להקל ב¹⁷¹ (פסקי מהרי"א סי' קע"ז). וה"ה אם נתערב משהו מדברים אלו תוך המאכל, שאין להחמיר לאסור התערובות כנ"ל. יש מחמירין להסתפק מחומץ יין שמסתפקין ממנו כל השנה, דחיישינן שמא נתנו בו מן הנשאר מן הסעודה ולפעמים יש בו פירורי לחם (מהרי"ל). ובמקומות אלו שאין חומץ יין מצוי, לא ראיתי מחמירין בזה. עוד יש מחמירין לכתחלה שלא למלאות מן יין וחומץ יין תוך לי לפסח בכלי חמץ, ואם מלאוהו תוך שלשים נוהגין שלא לשתותו בפסח (תשובת מהרי"י ברי"ן), והמיקל לא הפסיד, כל שכן במקום שאין יין וחומץ מצוי כן נראה לי. תבית יין שדבקו נסריו בבצק, אם הוא תוך שני חדשים קודם פסח עדיין רך הוא ונותן טעם בפסח ואסור לשתותו; ואם נתנוהו קודם לכן, כבר נתייבש ואינו נותן טעם בפסח, וש"י (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). מיהו אם יש כזית בצק במקום אחד, חייב לבערו אף על פי שעשו לחזק (פסקי מהרא"י סימן קמ"ט) כדלעיל סימן תמ"ב סעיף ז".

¹⁶⁷ **המקרה, הבעיה והדין:** אדם שמלח לפני פסח בשר או דגים וזה היה בקערה שהיא של חמץ וגם את המלח לא בדק ויש לחוש שמא נמצא בו קצת חמץ. **מקרה זה הביאו הטור וכתב שרשי התירו** לפסח ואמר שאין לחוש לא לטעם של חמץ שנכנס מן הקערה בה מלחו ולא מקצת חמץ שאולי היה במלח שנמחו בו.

הטעם-

- לגבי הקערות: סתם כלים אינן בני יומם וממילא נתנו רק טעם פגום. **ועוד שקי"ל ע"פ העיטור שדווקא חמץ בעין הוא שאוסר** אבל חמץ הבלוע בכלי אינו אוסר קודם הפסח.

- לגבי המלח: הוי ספק וגם אם היה בו חמץ- הרי שהוא נתבטל קודם הפסח ואינו חוזר וניעור(ובפסח אנו כן חוששים שמא היה חמץ ואע"פ שהיו ספק(שמא בכלל יש חמץ) בדרבנן- שהרי כל שהוא אוסר רק מדרבנן- מ"מ **כתב בבה"ל ד"ה "שמא"-שהיו ספק הקרוב לודאי ולכן חוששים לזה)** וגם למ"ד שחוזר וניעור בפסח- הרי שכאן יש לנו ספק שמא היו פירורי חמץ במלח- ובספק לא אומרים חוזר וניעור.

¹⁶⁸ **דגים השרויים בפסח בכלי חמץ-** בגלל שיש מלח אנו חוששים שמהו חמץ נבלע לתוך הדגים ולכן אסורים, שכן אנו חוששים שמא המלח נחשב כדבר חריף שאוסר אפילו באינו בן יומן. החידוש כאן הוא- שאפילו הכלי של החמץ אינו בן יומן-מחמירם בחמץ בפסח שאוסר בכל שהוא- שאולי גם נתן קצת טעם באותם דגים ולכן אסורים.

¹⁶⁹ **מי הם החולקים:** אותם אלו שהביא הרמ"א בסעיף הקודם- שביבש אנו אומרים שחוזר וניעור- א"כ הכי נמי דהוי יבש ביבש- מלח בדגים- יש לחוש לחוזר וניעור. ולכן ממשיך הרמ"א ואומר שבמדינות אלו נהגו להחמיר שלא לאכול בשר או דגים שנכבשו מלפני הפסח- כי לא נזהרו בבדיקת המלח ושמה היה שם חמץ והרי הוא סובר שחוזר וניעור. ורק אם שטפו היטב את הבשר ג' פעמים והסירו ממנו כל הנדבק בו- אז הקלו לאכול.

¹⁷⁰ **הקדמה לדברי הרמ"א הארוכים:** הרמ"א מביא עכשיו באריכות סוגי מאכלים ודברים שנהגו בארצות אשכנז לא לאכול משום חומרא של חמץ בפסח ושהחמירו לחוש לכל מיני דברים(גם אם מצד הדין אין להחמיר בהם). כך למשל חשש לחתיכות חמץ שנתערבו, כך למשל חששו לטעם טוב של חמץ שיוצא מכלים וכד'. ועוד.

¹⁷¹ **יש להקל ביו"ט שני-** דהיינו, כיוון שכל יו"ט שני של פסח הוא רק מדרבנן וכל הדין כאן הוא בכלל ספק- שמא היו חתיכות חמץ, ועוד שבכלל דין חמץ בכלשהו הוא רק מדרבנן- לכן ביו"ט שני מקילים.

סעיף ו'- שימוש בפסח במלח במדוכה של חמץ:

שו"ע - "מלח ששמו במדוכה, מותר למלוח בו בשר בפסח ¹⁷²(משום דאינו מפליט בצונן)".

סעיף ז'- בוסר שדכו במדוכת חמץ:

שו"ע - "בוסר שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות, מותר לאכלו בפסח ¹⁷³".

רמ"א - "משום דאינו מפליט בצונן. ואפילו אם נעשה בפסח, אינו אוסר אם היה הכלי נקי ¹⁷⁴; אבל אם חתכו בסכין של חמץ תוך הפסח, יש להחמיר, דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו ¹⁷⁵ (מהרי"ל). אבל אם נתערב אותו דבר בתבשיל, אין לחוש ולהחמיר ולאסור מספק ¹⁷⁶, כנ"ל".

172 דין מלח כדוגמא לדבר מלוח שהיה מונח בכלי חמץ:

מלח שהיה מונח במדוכה שבד"כ מכינים בה חמץ- לא נפסל לפסח. מכיוון שלא היה שם בישול וגם תהליך של כבישה אין כאן מכיוון שאין דין "כבוש" אלא בלח ולא ביבש. לפ"ז המלח הזה מותר בשימוש בפסח, ואע"פ שקיי"ל ש"מליח כרותח" והיינו שמליחה דומה לבישול- הני מילי במאכל, אבל לענין פליטת כלים בקר- אין שום בעיה עם המלח. אמנם אם המלח נדך בתוך אותה מדוכה והיינו שנדחק ונטחן שם- בזה כן אומרים שדוחק הסכין מפליט מן הכלי אפילו היה יבש.

¹⁷³ **המקרה והדין:** מדובר כאן בפירות חדשים שעדיין לא הבשילו והוא טוחן ודך אותם במדוכה של חמץ, לפני פסח. **השאלה היא**- האם אותו בוסר שדך אותו- מותר או אסור בפסח?

צדדי הדין: מצד אחד- הבוסר נטחן בכלי חמץ קודם הפסח וכבר ראינו **בסע' ה'** שמאכלים שנמלחו קודם הפסח בכלי חמץ- מותר לאכול, מכיוון- שסתם כלים אינם בני יומן ועוד (**כפי שאמר בעל העיטור**-) שדווקא חמץ בעין פוסל אבל חמץ שנבלע בכלי אינו פוסל (קודם הפסח) ועוד- דהוי דבר קר שאינו בולע ולא מבליע.

אבל מצד שני, אומר המשנ"ב (פא) ע"פ הט"ז והמג"א- בחלק יו"ד, סימן צ"ד דן הסימן בדין דבר חריף, שם נפסק להלכה שבדבר חריף יש דין מיוחד שהוא נבלע במאכל גם אם המאכל קר (בתנאי שיש גם דוחק של סכין). **ושם כתב השו"ע** שדבר חריף הוא גם דבר שיש לו חמיצות ולפי זה- גם בוסר הוא דבר שיש בו חמיצות וממילא חלים עליו דיני דבר חריף. אם כן, במקרה כאן שהבוסר נדחק ונדוך במדוכה והוא נחשב לדבר חריף- נבלע בבוסר מן הדפנות של המדוכה חמץ והחמיץ אותו, וחמץ זה לא בטל בבוסר כי צריך שישים כנגד כל המדוכה וליכא. לכן במקרה זה הבוסר הזה יהיה אסור.

אולם, מסיים המשנ"ב "ועיין באחרונים שכתבו, דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך על הפוסקים דסבירא להו דפירות מוצצים לא הוי בכלל דבר חריף".

סיכום: מאכל שהיה בכלי חמץ קודם הפסח ושניהם היו קרים- המאכל לא נאסר ומותר הוא בפסח, אבל אם מדובר במאכל חריף שנדוך באותו כלי- הרי שהוא בולע מן הכלי טעם חמץ שאינו בטל בו ולכן אפילו זה היה קודם הפסח- המאכל אסור.

¹⁷⁴ כי דבר קר שאינו חריף אינו בולע מתוך הדפנות אפילו שדחקו אותו. כי דוחקא לבד אינו מבליע אלא רק בדבר חריף.

¹⁷⁵ **תתנו בסכין של חמץ בפסח:** ראינו מקודם שאם השתמשו בכלי של חמץ בפסח שהיה נקי- אין בעיה עם המאכל, אא"כ דחקו אותו והוא היה גם חריף דאז הוא בולע בדפנות. כאן מדובר בכל מאכל אפילו אינו חריף וחותר אותו בפסח בסכין (לכא) נקיה של חמץ- בכה"ג לכ"ע המאכל נאסר בפסח, כי בסכין יש דין מיוחד שע"י דחיקתה המאכלים והשמנונית נדבקות בה ואינה יוצאת ע"י סתם הדחה אלא דווקא בנעיצתה באדמה וכד'.

חתך בפסח דבר חריף בסכין של חמץ: כאן בלי קשר לחשש של הלכלוך על הסכין אלא עצם זה שחתך דבר חריף בסכין של חמץ- עורר את טעם החמץ הבלוע בה נאסר, וה"מ בסכין שבלעה חמץ בחום, אבל כזו שלא בלעה חמץ בחום (כגון סכין שחותכים בה רק מאכלים קרים)- אין לה מה להפליט וגם אם חתך בה חריף- אין לה מה להפליט ושרי.

¹⁷⁶ **הסבר המקרה והדין:** אם אותו דבר היתר כגון מלפפון שחתך בסכין של חמץ בפסח- ואמרנו שהמלפפון אסור שמא יש על הסכין לכלוך של חמץ (כי כן הדרך בסכינים)- אעפ"כ אם נפל אותו מלפפון לתבשיל והתערב בו- לא אוסרים לאותו תבשיל. **הטעם**- כיוון שדין חמץ אוסר בכל שהוא הוא מדרבנן, ובנוסף יש לנו ספק אם בכלל הסכין הייתה מלוכלכת מחמץ- הרי שיש לנו ספק בדרבנן לקולא.

יש מחמירים- המג"א ועוד אחרונים החמירו וכתבו- שבסכין שלא ניקו אותה לפני (ע"י נעיצה באדמה וכד'-) בטוח הוא שיש עליה מן החמץ שחתכו בה וממילא זה לא ספק, ולכן אפילו נתערב אותו מלפפון שנחתך על ידה במאכל אחר- עדיין הוי ודאי חמץ שאוסר בפסח בכל שהוא- ולכן גם התערובת שנפלה אליה המלפפון- נאסרת כולה לשיטתם.

סעיף ח' - זיתים שנכבשו בקדירת חמץ שאינה בת יומא:

שו"ע - זיתים שנוהרו לחתכם בסכין חדשה, אפילו לא נוהרו לכבשם בקדירה חדשה אם אינה בת יומא¹⁷⁷ מותרת לכולי עלמא¹⁷⁸.

סעיף ט' - ביטול חמץ בפסח של יבש ביבש:

שו"ע - ייבש ביבש¹⁷⁹, אף על גב דבשאר איסורים חד בתרי בטיל, חמץ במצה אפילו באלף לא בטיל. וי"א דחמץ שוה לשאר איסורין בזה¹⁸⁰.

סעיף י' - דין נטל"פ בפסח:

שו"ע - נותן טעם לפגם, מותר גם בפסח.

וכתב המשנ"ב (פח) למעשה - "ובהפסד מרובה ולצורך שמחת יו"ט - יש להקל".

¹⁷⁷ **קדירה בת יומא שכבש בה זיתים** - משמע מהמחבר כאן שדווקא בגלל שהקדירה אינה בת יומא הזיתים כשרים לפסח, אבל אם היא הייתה בת יומא וכבש בה זיתים - היו נאסרים לפסח. **ולכאן קשה** - שהרי כדי שכבישה תועיל היא צריכה להיות "מעת לעת", והרי אחר מעת לעת כבר זה טעם פגום?? אם כן - כיצד כבישה בקדירה בת יומא של חמץ תאסור הזיתים?

מתוך המשנ"ב (צ', בסופו): כיוון שהזיתים חריפים קצת - יש להחמיר בזיתים שהם בולעים בכבישה אפילו פחות מעת לעת ואז הטעם שבה עדיין לא פגום ולכן קדירה בת יומא הייתה אוסרת. **וכ"פ לחומרא בעניין זה הבה"ל.**

¹⁷⁸ **הדין הפשוט של הסעיף:** זיתים הם דבר חריף כמו צנון ובצל, הוא חתך אותם בסכין חדשה לגמרי וממנה לא נבלע בהם שום טעם. ואז הוא כבש אותם בקדירה של חמץ שאינה בת יומא - הזיתים הללו מותרים בפסח.

השאלה הגדולה היא - שהרי בסימן צו' ביו"ד נפסק ברמ"א **כבעל התרומה** - שדבר חריף נאסר אפילו בקדירה שאינה בת יומא כי הוא הופך את הטעם לנותן טעם לשבח, וא"כ ה"ה הכא - כיוון שהזיתים נחשבים לדבר חריף - הטעם שיוצא מן הקדירה שאינה בת יומא צריך לאסור אותם?! **על כך יש לומר** - שמדובר כאן שנתן עם הזיתים מים לצורך כבישתם **ומים אלו ביטלו את חריפות הזיתים**. כי כל נזל או מים שמונח בו דבר חריף - אם המים הם יותר מן הזיתים (הדבר החריף) - הם מבטלים את חריפותן של הזיתים וממילא כבר אין כאן דין חריף, ולכן אם הקדירה אינה בת יומא - היא אינה אוסרת את הזיתים והם מותרים לאכילה בפסח.

¹⁷⁹ **דוגמא:** **כלי חמץ שנתערב בין כלי פסח ואינו יודע איזה מהן מה:** אם זה היה בפסח - הרי שקי"ל שיבש ביבש לא בטיל אפילו במשהו - וכל הכלים יהיו אסורים לשימוש בפסח.

ובמגן אברהם כתב - שאפילו נתערבו הכלים לפני פסח (שאז אנו לא אומרים שאוסר במשהו) מ"מ יש להחמיר שלא להשתמש בהם מכיוון שהכלי הוא דבר שיש לו מתירין שאפילו באלף לא בטיל. **ומ"מ מסיים המשנ"ב (צג') -** שאם הכלי חמץ לא היה בן יומא - אפשר להקל במקום מניעת שמחת יו"ט - אם הוא נתערב בערב פסח.

ובפסקי תשובות (יא') כתב - "והרבה פוסקים כתבו שלא רק בע"פ ניתן להקל אלא גם בפסח אם נתערב כלי חמץ בכלי פסח - אם הכלי חמץ אינו בן יומא מבליעת החמץ - אפשר להקל במקום מניעת שמחת יו"ט, כגון שאין לו כלים אחרים... אך צריך לסלק כלי אחד מהתערובת".

¹⁸⁰ **ביטול חמץ ב"יבש ביבש":** חמץ יבש כמו אטריות של חמץ, שהתערבו עם יבש כשר לפסח כמו אטריות מקמח מצה - מה דינו? האם גם הוא אינו בטל אפילו באלף, או שמא דין יבש ביבש שונה?

המשנה בע"ז, עד' מביאה - "אלו אסורין ואסורין בכל שהן... ואינה מציינת שם חמץ בפסח. **בא רבי עקיבא ומוסיף** - "אף ככרות של בעל הבית". **נחלקו הראשונים בדין זה - מדוע לא הזכירה המשנה חמץ כמי שאינו בטל אפילו בכל שהוא:**

- **רש"י** - באמת חמץ יבש בטל ברוב אבל צריך להשליך אחד מן התערובת לים ואז היא מותרת בהנאה (ולא באכילה).
 - **רא"ש** - אינו מבין את רש"י וכותב בצורה ברורה - שכל מה שאומרים שחמץ אוסר בכל שהוא זה רק בלח שיש בו דין של נותן טעם, **אבל ביבש - חמץ בטל ברוב.**
 - **רי"ף** - דחה את המשנה ומדבריו משמע שאין לחלק וגם חמץ יבש אוסר בכל שהוא.
- להלכה השו"ע מביא בסתם כרי"ף** - שחמץ יבש ג"כ אינו בטל אפילו באלף, ואחרי כן מזכיר **כיש אומרים** שחמץ כשאר איסורים ובטל ברוב ביבש עם יבש (כרא"ש).

רמ"א- "ויש מחמירין, וכן נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור (ת"ה סימן קצ"ח /קכ"ח) 181".

סעיף יא'- דין "חמץ שעבר עליו הפסח" בתערובת חמץ:

שו"ע- 182 "בין חמץ שנתערב קודם פסח 183 ועבר עליו הפסח, בין שנתערב בפסח ועבר עליו כל הפסח, בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח, 184 בטל בסי'. (ובפחות מששים סגי ליה בהשלכת הנאת האיסור לים המלח) (הגהות מיימוני פ"א)".

181 דין נטל"פ בפסח- הראשונים נחלקו האם דבר שהוא נותן טעם לפגם אסור בפסח:

- **רשב"ם, רשב"א ועוד-** אע"פ שהוא נותן טעם לפגם, הרי שאפילו כל שהוא חמץ אסור למרות שאין טעמו ניכר, מכאן נלמד שהסיבה לאיסור היא החומרה שבחמץ וללא קשר לטעמו, לכן אפילו טעמו פגום- אסור. ומ"מ גם לשיטה זו- אם החמץ נפסד לגמרי עד שהוא כעפר הארץ- בזה גם הם מודים שאין בו איסור כלל.
- **ר"ת, ר"י, רא"ש, ר"י מפריז ועוד-** נכון שחכמים לאסור אותם אפילו במשהו, אבל זה בגלל שסו"ס שם איסור עליהם, אבל כאשר זה נותן טעם לפגם- פקע איסורו, ואינו אסור יותר בכלל. וכתב הב"י- "ולענין הלכה- כיון דרבו המתירין הכי נקטינן". ובתרומת הדשן כתב- שבמקום שאין מנהג ידוע- המיקל לא הפסיד והמחמיר תבוא עליו ברכה. להלכה כתב השו"ע כדבריו בב"י- "נותן טעם לפגם- מותר גם בפסח". והרמ"א כתב שבמקומותיו החמירו- "ויש מחמירין, וכן נוהגין במדינות אלו".

182 הקדמה וביאור לסעיף: יש כלל ש"חמץ שעבר עליו הפסח"- אסור באכילה ובהנאה (כגון למכור במכולת) אחר הפסח, שזהו קנס שקנסו חכמים כל מי שהשהה חמץ בביתו. אפילו חמץ שהיה בתערובת, כגון שוקולד שיש בו מעט חמץ- גם הוא יש בו דין חמץ שעבר עליו הפסח. **בסע' זה מתבאר-** שאם החמץ עורבב בהיתר [שלא במזיד עמ"נ להשהותו בפסח, אלא התערבב כי כך למשל מכינים את המאכל] ומדאו' יש ביטול (כגון ב-60) של החמץ- אע"פ שמדרבנן אסור להשהותו בפסח כי חמץ בכלשהו אסור- מ"מ בכה"ג אם עבר הפסח- מותר באכילה. וכן אם זה חמץ ממש שעבר עליו הפסח ואז אחרי פסח- הוא התערב במאכל היתר ובטל בשישים- בכה"ג ג"כ שרי. **דהיינו- מתחדש כאן** שכל החומרא שחמץ אסור בכל שהוא זה דווקא בפסח עצמו, אבל אחרי הפסח- אם זה בטל בשישים (או שזה בטל לפני פסח ובפסח עצמו החמרנו כי חמץ אסור בכל שהוא)- הרי שאחרי הפסח כל הדינים חוזרים להיות באופן רגיל של ביטול בשישים וכבר לא אסור בכל שהוא.

183 דווקא חמץ כזה שמדאו' בטל (כגון שנתערב בשישים ולמ"ד שאע"פ שבטל קודם הפסח- חוזר וניעור לאסור בכל שהוא בפסח)- הוא זה שאומרים בו שאחר הפסח איננו אסור משום "חמץ שעבר עליו הפסח", אבל חמץ שגם מן התורה לא בטל- אפילו אחרי הפסח הוא "חמץ שעבר עליו הפסח" שאסור באכילה והנאה.

▪ **דוגמא:**

- **חבילת מטרנה (מזון לתינוקות)-** שאינה כשרה לפסח כי יש בה חומרי חמץ שונים שהם כעשרה אחוז ביחס לכל המטרנה. את המטרנה הזו ייצרו חודש לפני פסח. בגלל שאין כאן יחס של ביטול בשישים- הרי שתערובת זו היא תערובת חמץ לכל דבר ואסורה באכילה בפסח וגם באיסורי בל יראה ובל ימצא. מטרנה זו לאחר הפסח ג"כ תהיה אסורה מכיוון שמן התורה אינה בטילה שהרי החמץ שבה לא בטל בשישים.
- **במבה-** שאינה כשרה לפסח כי יש בה צבע מאכל שהוא עשוי מחיטה (חמץ) והוא בשיעור של 1% ביחס לכל הבמבה. את הבמבה הזאת ייצרו חודש לפני פסח וממילא אותו חמץ שבה בטל בשישים (ויותר) ביחס לשאר הבמבה. לפי דין השו"ע בסימן זה בסע' ד' אין חמץ "חוזר וניעור" וממילא עקרונית הבמבה הזאת מותרת לאכילה בפסח (וע"ש שאסור לבטל לכתחילה חמץ כדי לאוכלו בפסח ועוד שיש מאחרוני ספרד שהחמירו בדין זה כרמ"א כמו כף החיים, החיד"א ועוד). אבל לפי הרמ"א שיש דין חוזר וניעור- הרי שהחמץ "מתעורר בפסח" ואסור את הבמבה באכילה, אפילו שמן התורה הוא בטל בשישים- הרי מדרבנן חמץ אסור בפסח בכל שהוא (מטעמים שהזכירו בסעיף א').
- **בסע' שלנו התחדש-** שאותה במבה שאסורה לאכול בפסח משום שחמץ בפסח אסור בכל שהוא- תהיה מותרת אחרי הפסח ולא יהיה בה קנס של "חמץ שעבר עליו הפסח" בגלל שמדין תורה כן היה כאן ביטול בשישים.

184 חמץ שנתערב לאחר הפסח: הגמרא בפסחים דף ל' מביאה את קנס חכמים של "חמץ שעבר עליו הפסח" ואומר שם רבי שמעון- שכל הקנס הוא דווקא כשהחמץ בעיניה אבל ע"י תערובות לא.

סעיף יב' - חמץ נוקשה:

שו"ע - "חמץ נוקשה, אפילו בעינינו אינו אסור בהנאה אחר הפסח¹⁸⁵. והפידאוי"ש, חמץ גמור הן ואסורים בהנאה אחר הפסח".

רמ"א - "יש נמנעין לשחוק על השלחן עם קלפים הנקראין קרטין בפסח, דחוששין שמא יפול מחמץ נוקשה שבהן לתוך מאכל (פסקי מהרא"י סי' קס"ו)".

סימן תמח' - דין חמץ שעבר עליו הפסח:**סעיף א' - חמץ של גוי מותר אחרי הפסח:**

שו"ע - "חמץ של אינו יהודי שעבר עליו הפסח, מותר אפילו באכילה¹⁸⁶".

סעיף ב' - גוי שמביא חמץ במתנה לישראל בתוך הפסח:

שו"ע - "אם אינו יהודי מביא לישראל דורון חמץ ביום אחרון של פסח, לא יקבלנו הישראל וגם לא יהא ניכר מתוך מעשיו שחפץ בו; וטוב שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו¹⁸⁷".

לפי זה נחלקו הראשונים - מהי אותה תערובת שבה אין קנס של חמץ שעבר עליו הפסח:

- הטור כתב שבטל הוא בשישים, וכ"כ כאן השו"ע.
 - **אבל המשנ"ב (קה"ה) כתב -** "אבל כמה פוסקים חולקין על זה וסבירא להו דכשנתערב לאחר הפסח בין במינו בין שלא במינו - ברובא סגי, דלא קנסו לאסור בנתערב לאחר הפסח כשההתר רבה עליו, וכתבו האחרונים דבמקום הפסד מרובה או שע הדחק יש לסמוך להקל".
 - **ומ"מ גם לדעה הראשונה מועיל שיוליך דמים כנגד החמץ לים המלח -** ואז יוכל להשתמש בתערובת כולה.
- ¹⁸⁵ **חמץ נוקשה - אין בו דין חמץ שעבר עליו הפסח - מקורו בתשובת הריב"ש.** חמץ נוקשה הוא חמץ שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק. בחמץ כזה אין איסור בל יראה ובל ימצא אלא רק איסור אכילה (ע' לעיל סימן תמב', א' במשנ"ב). מכיוון שעל חמץ זה לא עובר באיסור חכמים - גם לא קנסו אותו בדיון חמץ שעבר עליו הפסח.

האם חמץ זה מותר גם באכילה (משנ"ב, קז'):

- **מג"א -** חמץ נוקשה מותר גם באכילה אחר הפסח, אלא כיוון שאין דרך אוכלו נקט השו"ע לשון הנאה.
 - **רוב אחרונים -** הוא אסור באכילה, כי מ"מ שם חמץ עליו וחשיב במובן מסויים חמץ שעבר עליו הפסח.
- ¹⁸⁶ **מקור האיסור בחמץ של יהודי שעבר עליו הפסח וההיתר בחמץ שלו גוי:**
- מסכת פסחים, דף כח', א' -** "חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח - מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה". ובגמרא הסבירו הטעם לקנס - שקנסוהו חכמים הואיל ועבר עליהן בבלי יראה ובל ימצא.
- ❖ **חמץ של הפקר - כתב המשנ"ב (ב') -** שכיוון שאינו שייך לאף אחד ולא נעשה איסור בהשתייתו - לא הטילו חכמים קנס לאסור אכילתו. ולפ"ז כתב בספקי תשובות (א') שגם חמץ של עמותות צדקה וכד' - שיש ברשותם חמץ, גם אם שכחו למוכרו לפני הפסח לגוי - אין החמץ נאסר לאחר הפסח.
- ❖ **שני ישראלים שיש להם שותפות ורק אחד מכר חלקו (משנ"ב, שם):** כתב המשנ"ב (שם) שחלקו של זה שמכר מותר וחלקו של השני אסור. והסיבה משום שגם על חמץ של שותפים יש איסור בל ירא ובל ימצא וחייבים לבערו או למוכרו לגוי.
- ¹⁸⁷ **הסבר המקרה והדין:** גוי שהוא (למשל) שכן של ישראל, ראה שכבר שבוע הוא לא אכל לחם. הוא שמע וידע שהיום בלילה יסתיים חג פסח ויוכל היהודי לאכול חמץ ולכן החליט הגוי להביא לשכנו היהודי ככר לחם טריה שעה לפני צאת הפסח, כדי שיהיה לו לחם טרי ללילה. **השאלה** היא - מה על הישראל לעשות כדי שלא לעבור על חמץ זה בבל יראה ובל ימצא:
- **הרא"ש כתב** שהישראל יאמר בפיו המפורש - שאינו מעוניין שתקנה לו חצרו - ואז גם אם הגוי יניח שם את ככר החמץ זה לא יועיל כי אינו יכול להקנות לחברו בלא רצונו של הקונה (של חברו).

סעיף ג' - מכירת החמץ לגוי:

שו"ע - "חמץ של ישראל¹⁸⁸ שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה¹⁸⁹ אפילו הניחו שוגג או אנוס¹⁹⁰. ואם מכרו¹⁹¹ או נתנו לאינו יהודי שמחוץ לבית¹⁹² קודם הפסח, אף על פי שהישראל מכרו לאינו יהודי ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא

-
- **אבל הרשב"א כתב** שאפילו אם היהודי לא יאמר שום דבר - ג"כ מהני מכיוון שאין הישראל מעוניין לקנות חמץ כי הוא אסור עליו עכשיו, וא" להקנות לאדם דבר בלי רצונו. לכן, גם אם הישראל לא דיבר - הוא לא רוצה לקנות את החמץ וממילא אינו שלו ולא חשיב חמץ שעבר עליו הפסח.
 - השו"ע הביא להלכה: בתחילה כרשב"א -** שסגי במה שאינו מראה רצון לקנותו, **ורק אחרי כן מביא כרא"ש** ובלשון שאינו חובה - "וטוב שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו".
 - וכך כתב המשנ"ב(ו') -** "אף דמצד הדין אפילו בסתמא נמי שרי, מ"מ לרוחא דמילתא יאמר בפירוש שאינו רוצה".
 - חשוב לזכור - בסימן תמ' למדנו -** שכל חמץ שיש ברשות הישראל אפילו הוא של גוי ואין לישראל אחריות עליו - מ"מ יש לשים לפניו מחיצה גבוה(בחווה"מ) או לכפות עליו כלי(ביו"ט) שמא יבוא לאוכלו.
 - ¹⁸⁸ **ישראל שגזל חמץ מחברו(בה"ל): הנוב"י כתב -** שהחמץ מותר לנגזל. **אבל רוב אחרונים** חלקו עליו לאסור.
 - גוי שגזל מישראל - הא"ר והפמ"ג -** התירו את החמץ לישראל שנגזל ממנו, כי הוא אצל גוי.
 - ¹⁸⁹ **מי ששכח למכור יין שרף - האם יש דרך להתיר את החמץ אחר הפסח: בשערי תשובה הביא בשם שו"ת פני יהושע** מקרה כזה והו"ה הפסד מרובה - וכתב שאין לסמוך להתיר מחמת הביטול, רק שיש לצדד היתר לפי מה שכתב בתשובה ד"ין שרף אינו רק חמץ מדרבנן, וכיון ששכח הו"ה ליה כאנוס.
 - וכבר התבאר שעל חמץ מדרבנן אין דין "חמץ שעבר עליו הפסח".**
 - ❖ **כלים שבישלו בהם חמץ שעבר עליו הפסח -** צריכים הגעלה כי נבלע בהם טעם איסור(פסקי תשובות, ד').
 - ¹⁹⁰ **אפילו באנוס -** אפילו אם בטעות ובאנוס השאיר את החמץ בביתו - גזרו וקנסו חכמים כל חמץ ששהה בבית ישראל, וגם את ההיתר אגב האיסור.

- **אנוס מיוחד - האם החמץ אסור גם בו משום ש"עבר עליו הפסח":**

כתב בית הלל שבא לפניו מקרה - על יהודי שהיה לו קודם הפסח - דגן בריחים של גוי, כדי לטחון אותם, ובגלל שהגיע פסח הדגן נשאר שם והוא עדיין לא טחנו, ולקראת סוף הפסח בא הגוי וטחנו ועשה ממנו לחם והביא אותו ליהודי אחר הפסח - האם בכה"ג החמץ מותר או לא:

והאחרונים ברובם התירו את הפת הזאת ממספר סיבות:

- **בית הלל -** התיר הנאה מן פת, דהיינו שיתן אותה לגוי ויקח ממנו דמים בעבורה.
- **חק יעקב - התיר אפילו באכילה,** כי אולי הגוי סו"ס החליף דגן והיהודי לא ידע ולכן הו"ה ספק חמץ עבר עליו הפסח שהוא דינא דרבנן וספקו לקולא.
- **בית מאיר - מותר גם באכילה,** אבל מטעם אחר - משום שלא כל האנוסים שווים, ובאנוס כזה לא היה יכול כלל לאסוקי אדעתיה שיאפה הגוי מקמחו בפסח - ובכה"ג לא קנסוהו חכמים.

- **מי שביטל את החמץ בביתו אבל נאנס מלבדוק - האם גם הוא בכלל "אנוס" שהחמץ לו נאסר אחר הפסח(בה"ל ד"ה אפילו):**

הבה"ל משווה את השאלה הזו לדין שיתבאר להלן בסע' ה': שם כתב השו"ע שגם חמץ שביטל אותו לפני פסח - גם הוא נאסר אחר הפסח משום "חמץ שעבר עליו הפסח", **ונחלקו שם האחרונים -** האם דין זה נכון גם במקרה שהוא עשה בדיקה: **יש שהחמירו** שבכל מקרה יש לאסור ואין לחלק ואפילו מי שבדק וביטל כדין ואיכשהו מצא חמץ אחרי פסח - לא פלוג ואסור גם חמץ זה. **ויש אומרים** שכיוון שביטל ובדק כדין - אין לו לעשות יותר מכך ולכן ודאי שהחמץ שלו שמצא יהיה מותר אחרי הפסח, וכל מה שכתב השו"ע הוא במי שביטל ולא בדק. **מתוך כך גוזר הבה"ל גם לענייננו:** מי שביטל את החמץ ולא בדק כי נאנס - למ"ד שאפילו אם בדק יש דין חמץ שעבר עליו הפסח - בוודאי ג"כ כשלא בדק - יש דין זה, אבל למ"ד שם שאם ביטל ובדק אין דין חמץ שעבר עליו הפסח - ה"ה הכא שאם ביטל אבל לא בדק מאנוס נחשב כאילו בדק וממילא אין לו קנס של חמץ שעבר עליו הפסח.

- ¹⁹¹ **מכירת החמץ לגוי מועילה להוציא מדין "חמץ שעבר עליו הפסח":**

המקור לדין מכירה לגוי הובא ברא"ש בשם התוספתא בפסחים - "ישראל וגוי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל - הרי הוא מוכר לגוי או נותנו לו במתנה, וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח, ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה...".

ובתרומת הדשן כתב - שאפילו אם יודע הישראל שהגוי לא יגע בחמץ שלו אלא ישמור לו אותו עד אחר הפסח - זה בסדר כל שבאמת מכר לו ללא כל תנאי.

ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו, מותר ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה¹⁹³ בלי שום תנאי, או שימכרנו לו¹⁹⁴ מכירה גמורה בדבר מועט; אבל מתנה על מנת להחזיר¹⁹⁵ לא מהני¹⁹⁶.

מכירת חמץ גמור - ראה בהמשך הסעיף ובהערות שלמעשה נוהגים להמליץ שלא למכור חמץ בעין כשזה אדם פרטי, ורק בהפסד גמור מוכרים גם חמץ גמור.

ואת החמץ המכור שמשאיר בביתו יש לחסום במחיצה או לסגרו בארון עם מדבקה שלא יבוא לאוכלו בפסח.

192 "מחוץ לבית" - האם מכירה לגוי מועילה רק אם הגוי מוציא את החמץ מבית היהודי (משנ"ב, יב)?

מלשון השו"ע כאן משמע שמה שמועילה מכירה של החמץ לגוי היא דווקא אם - "מכרו או נתנו לאינו יהודי שמחוץ לבית...". [לפי זה יוצא שמכירת החמץ היום היא בעייתית שכן החמץ שאנו מוכרים לגוי כן נשאר בביתינו] **נחלקו האחרונים - האם יש חובה שהגוי יוציא את החמץ מבית ישראל כדי שתועיל המכירה או שלא:**

- **חק יעקב ועוד אחרונים** - אין חובה שהחמץ ייצא מבית הישראלי, אלא סגי במה שמוכר אותו לגוי, וכפי שלמדנו בסימן תמ"א - שחמץ ברשותו של ישראל שאינו באחריותו - אינו עובר עליו ורק צריך לשים מחיצה בפניו שלא יבוא לאוכלו.
 - **פ"ח ועוד אחרונים** - נכון שישנה מציאות (כמו סימן תמ"א) שבה יש חמץ בבית ישראל והוא אינו שלו ולכן אינו עובר עליו, אבל הכא שאנו וגרוע יותר ולא סגי במכירה לגוי אלא צריך גם שיוציאו מביתו. וזאת מכיוון שכאן הגוי יודע שהחמץ יחזור לישראל ולכן לא נוגע בו כלל (אע"פ שקנהו), ועוד שיש לחוש שמא הישראלי יבוא לאוכלו, שהרי זה שלו אלא שמכר כדי לא לעבור עליו. לכן במכירה לגוי לא סגי במכירה בלבד אלא צריך גם שיוציא הגוי את החמץ מרשות הישראלי.
- ולהלכה כתבו הב"ח והמג"א עצה טובה** - במקום שיש לו חמץ הרבה למכור וא"א לו להוציאו מביתו - יכניס הכל לחדר אחד וימכור את החדר עצמו לאותו גוי ואז גם החמץ לא יהיה כלל ברשותו של הישראלי.
- ומכירת החדר תתבצע ע"י שיתן לגוי מפתח לחדר או לכה"פ שיאמר לו שבכל רגע יוכל להכנס וליטול את החמץ שלו**. שאל"כ או שלמשל סוגר את החדר עם מפתח - יכולה להחשב כל מכירתו כהערמה בעלמא ולא תועיל.

193 מתנה גמורה - רק מתנה גמורה היא שמתקיימת בה העברת חמץ לגוי, אבל כל מעשה שעושה היהודי שמלמד שאינו שלם בדעתו על המכירה/מתנה - פוגם בכל העניין ואז יש חיסרון של חמץ שעבר עליו הפסח.

דוגמא לדבר:

- **בשערי תשובה על הסעיף** - הביא מספר מקרים ובהם מקרה בו נמכר מרתף של שכר יקר לגוי ובאחד מימי הפסח הגוי ירד לאותו מרתף והתחיל להשתכר ולגרם להפסד מרובה באותו מרתף. היהודי היה עני ושאל את הרב לעצה מה יעשה עם החמץ שלו שנמכר לגוי. **הרב יעץ לו** שבעת שהגוי ירדם - יקח המשרת את המפתח של המרתף מכיס הגוי והגוי יחשוב שהמפתח אבד לו - וזה בסדר.

194 באיזה סוג קניין קונה הגוי (משנ"ב, יז): יש הרבה סוגים של קניינים (כסף, משיכה, הגבהה, חליפין, חצר ועוד) אבל על חלקם יש המפקפקים ואומרים שאינם אלא בישראל בלבד ולא בגוי.

"ולעניין דינא, כתב המשנ"ב - לכתחילה ודאי צריך להקנות בקניין גמור ומוסכם לכ"ע - דהיינו בכסף ובמשיכה יחד, מאחר דנוגע באיסור תורה של בל יראה..."

ובדיעבד - אף אם לא מכר אלא בכסף בלבד או שמכר באחד משארי קניינים שהזכרנו ועבר עליו הפסח - מותר החמץ ואין לו דין "חמץ שעבר עליו הפסח".

במקומות שיש חמץ מרובה וא"א להגביהו או שהחמץ לא לפנינו: כתב המשנ"ב (יט) - "יש לו להקנותו לנכרי בשאר קניינים, כגון ע"י תקיעת כף [=לחיצת יד], או ע"י נתינת פרוטה... או במקומות שנהגו שמסירת המפתח הוי גמר המקח... וכן כל כיו"ב כל מקום ומקום לפי מנהג הסוחרים - חשיב הדבר כקנין ע"פ דין תורה, ושפיר יש להקנות גם החמץ בקניין כזה".

195 מתנה עמ"נ להחזיר: השו"ע כתב כאן שמתנה עמ"נ להחזיר לא מהני כאן, ולמרות שבכל התורה כולה מתנה עמ"נ להחזיר שמה מתנה - כאן הצריכו חכמים מתנה גמורה משום חומרא של חמץ.

196 נקודות חשובות בעניין מכירת חמץ לגוי:

- **סוף זמן מכירת חמץ** - המכירה יכולה להתבצע עד תחילת זמן איסור ההנאה מן החמץ - שהוא מתחילת שעה שישית (שעות זמניות מעלות השחר) של יום יד'. (מאותו רגע - אם מצא חמץ עליו לבערו מיד, אפילו אם ביטלו).
- מותר למכור את החמץ דרך שני רבנים שונים, שהרי ממ"נ בטוח מכירה אחת תופסת.
- **האם מוכרים גם את כלי החמץ במכירת החמץ? ואם כן - האם צריך להטבילם?**

סעיף ד' - שימכור או יתן במתנה ללא שום תנאי:

שו"ע - "ירשאי ישראל לומר לאינו יהודי בשעה חמישית או קודם: עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתים שמא אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח¹⁹⁷; אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי¹⁹⁸, ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה (שמות יג, יז) ובל ימצא (שמות יב, יט)".

יש מגדולי הדור שכתבו שאין מוכרים את כלים עצמם אלא רק את החמץ הדבוק בדופני הכלי, לגבי החמץ הבלוע- כבר אמרנו שאין בעיה של בל יראה ובל ימצא בחמץ בלוע(ע' להלן סימן תנאי, סע' א'). יש שהיו מוכרים את החמץ הדבוק ולגבי הכלי היו אומרים שהם רק מושכרים או מושאלים לנכרי.

במקרה בו נמכרו גם הכלים עצמם- האם צריך להטבילם אחרי הפסח? יש אחרונים(פת"ש, גר"א, חכ"א ועוד) שכתבו שצריך להטביל את הכלים בשנית אחרי הפסח, ויש שכתבו שאין צריך לחזור ולטבול הכלים כלל משום שדעת הקונה והמוכר היא שלא יתקיים מקח זה לעולם, ולכן לא נקרא שם הנכרי על כלים אלו, ולכן אינם חייבים בטבילה(ערוה"ש, שו"ת ארץ צבי ועוד). ובפסקי תשובות הביא כל הדעות וכתב- שמנהג העולם שלא לטבול גם כלים כאו שנמכרו לגוי לפסח.

▪ **מכירת חמץ גמור ודין קמח שנטחן קודם לפסח:** האם מותר למכור במכירת חמץ חמץ גמור בעין?

שאלה זו נוגעת לעצם דין מכירת חמץ ולבעיות ההלכתיות שבו-

במכירת חמץ יש מספר בעיות שיש עליהם את הדעת ובגללם נהגו שלא למכור חמץ בעין אלא דווקא חמץ בתערובת וכד':

1. מהמשנ"ב נשמע שהנכון הוא שיוציא הגוי את החמץ מביתו של הישראל, ובימינו אין עושים כן בשל ריבוי החמץ.
2. ככלל- עיקר תקנת מכירת חמץ לגוי הייתה של שעת הדחק ולא של שיש ברשותם חמץ רב ולא לכל בעה"ב.
3. יש לחוש לכל דין המכירה דמחזי כהערמה.
4. אין מוסרים את המפתח לגוי.
5. לפי חוקי המדינה- מכירה שכזו לא חלה.

עקב כל החששות הנ"ל ועוד נהגו בעלי תורה שאין משאירים בביתם חמץ בעין, ומוכרים לגוי רק חמץ שהוא נוקשה וע"י תערובת- כמו תרופות וכיו"ב. **אבל מעיקר הדין-** התירו הפוסקים לסמוך על מכירת חמץ בפסח, אפילו על חמץ גמור שהוא בעין.

ולכן יש המחמירים שלא לקנות אחר הפסח- חמץ שהיה בעין ונמכר לפני פסח, **אבל לגבי קמח שנטחן לפני הפסח- יש שמקפידים שלא להשתמש בו אבל זו חומרא יתירה, וגדולי עולם היו משתמשים בקמח כזה לכתחילה(פסקי תשובה, י').**

▪ **סימן היכר במקומות שנמכרו לגוי:** כל מקום שיש בו חמץ נמכר לגוי וצריך לציין זאת ע"י כתיבת "חמץ" או "מכור לגוי".

▪ **מכירת החמץ דרך הרב ובמקום בו אינו יכול להגיע לרב:**

למדנו שיכול למכור את החמץ שלו ע"י שליח וכן נהגו בדורות האחרונים בכל תפוצות ישראל- שממנים את הרב להיות שליח למכור את החמץ. בד"כ המינוי נעשה ע"י שחותמים על כתב הרשאה שבידי הרב ועושים גם מעשה קניין, אך למעשה גם במקום שלא חתם על ההרשאה ואפילו לא הגביה- ג"כ מהני, מכיוון שכל מה שעושה כאן הוא מינוי שליח ובשביל מינוי שליח א"צ לקבל קניין או לחתום אלא סגי בגילוי דעת. וכל מה שנהגו לחתום ולעשות קניין הוא הידור בעלמא- כדי שיהיה גמירות דעת ולצורך חיזוק העניין.

▪ **מכירת חמץ בטלפון/אינטרנט וכד':** לפי דברינו לעיל יוצא שמי שלא יכול ללכת לרב יכול גם למנותו לשליח דרך הטלפון או לשלוח בקשה דרך האנטרנט. אך מ"מ כתיבת הכתובת של הדירה היא מעכבת לכ"ע.

▪ **מכירת חמץ שאינה מקובלת ע"פ חוקי המדינה:** המשנ"ב(י"ט) כתב שענין ההקניה לגוי הוא לפי מנהג הסוחרים באותו מקום. בימינו- אנו מוכרים את החמץ אגב הקרקע וע"פ חוקי מדנ"י לא מועיל מכירת קרקע ללא חוזה רשום בכתב- וא"כ כיצד מתבצעת המכירה? וכתבו הפוסקים שאין בכך בעיה כי המכירה הזו אינה אלא להפקיע מאיסור חמץ ולא לצאת י"ח כלל המדינה.

▪ **פירוט סוג החמץ ושם וכתובת מדוייקת של המוכר את החמץ:** כך משמע מהבה"ל ד"ה "בדבר מועט"- שצריך לפרש כל מין שיש לו ולא יכתוב סתם "אני מוכר לך כל שיש בו חשש חמץ"- וכתבו האחרונים שצריך כמה שיותר לדייק במכירה שתהיה אמיתית ולא תראה כהערמה בעלמא ולכן במקום שאפשר יכתוב הפרטים של החמץ, ויש שעושים מחברת מיוחדת בה כ"א כותב במפורש איזה חמץ הוא מוכר. ובימינו רבים מקילים שלא לכתוב פירוט החמץ כי אינם יודעים, אך ציון שמו המדוייק של המוכר וכתובתו של המקום- מעכב.

▪ **מי ששכח למכור חמצו ונזכר בערב פסח לאחר חצות:** בשערי תשובה הביא מקרה דומה וכתבו האחרונים(נוב"י, חת"ס ועוד)-

שבחמץ בעין שמכרו אחר חצות- אין להתיר, ומה שהקל בשערי תשובה הוא רק ביי"ש שהוא חמץ נוקשה ועוד שביטלו בעליו.

כל הבעיה היא בהתניה בעצם המתנה או המכירה עצמה, אבל אמירות או אפילו סיכום שהיהודי יחזור ויקנה את החמץ- זה בסדר. ¹⁹⁷

סעיף ה' - חמץ שהיה בבית ישראל אסור אפילו אם ביטלו:

שו"ע - "חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח, אסור אף על פי שביטלו"¹⁹⁹, 200.

סעיף ו' - אסור להאכיל בחמץ שום בהמה:

שו"ע - "אסור להאכיל חמצו בפסח אפילו לבהמת אחרים או של הפקר"²⁰¹.

¹⁹⁸ **העיקרון הוא -** שכל שיש במכירה לשון תנאי-המכירה אינה מכירה באמת כי אם לא יתקיים הנאי נמצא שלא נמכר ועובר הישראל בבי" ובל ימצא.

¹⁹⁹ **מדוע חמץ שהישראל ביטל אותו והיה בבית ישראל חייב בשריפה?** כתב הרא"ש שאע"פ שהישראל ביטל את החמץ ולא עובר עליו בבל יראה ובל ימצא, מ"מ גזרו חכמים על כל חמץ שהיה בבית ישראל שאסור באכילה והנאה אחר הפסח - כדברי רבי יוחנן בירושלמי - **שחשש להערמה - שמא יניח כל אדם חמצו לאחר הפסח ויאמר שביטל אותו כדי שנתירו לו.**

חבילות דואר שיש בהם חמץ ובפסח היו בדואר: אע"פ שלא נמכרו ע"י אף אחד - מ"מ יש לסמוך על המקילים במי שבדק והיה אנוס מליבטל - שהרי לא היה החמץ בידו ולא יכל לבטלו.

- **האם דין זה נכון גם במי שבדק את ביתו כדין לפני הפסח ואז ביטל:** נחלקו האחרונים האם אדם שעשה הכל כדין - ניקה ובדק את ביתו ואז ביטל את החמץ ואחרי הפסח מצא חמץ שלא ידע עליו - האם גם על חמץ זה יש דין של חמץ שעבר עליו הפסח שאסור?
 - **פר"ח, א"ר, נוב"י, חת"ס ועוד -** אפילו אדם בדק ועשה הכל כדין - כל חמץ שהיה בבית ישראל נאסר מדין חמץ שעבר עליו הפסח, **דלא פלוג רבנן.**
 - **חק יעקב, מטה יהודה, מגן האלף -** החמץ מותר **בהנאה**, שכן מה היה לו לעשות יותר ממה שעשה? הוא נהג הכל ע"פ מה שקבעו חכמים. לכן **בהנאה** אין לאסור את החמץ.
- משנ"ב(כה') -** במקום הפסד מרובה יש לסמוך על המקילים.

❖ **מקרה נוסף בו לא ביטל כי היה אנוס -** ראה לעיל בסעיף ג' ע"פ הבה"ל, **וגם כאן כותב המשנ"ב(כה') -** שאם היה בדרך ונזכר שיש לו חמץ למכור ואין לידו גוי למכור לו והוא עמד והפקיר את החמץ מול שני עדים - **יש להקל שהחמץ לא יאסר ויוכל לזכות בו** אחר הפסח - כיוון שהחמץ לא היה בידו ולא יכל למכור או לבער - היו כמי שקיים מצוות חכמים ואין לקונסו לאסור החמץ כשחוזר וזוכה בו.

200 סיכום מקרים שונים בחמץ שעבר עליו הפסח:

1. **חמץ שביטלו וגם בדק חמץ ואז מצא אחרי הפסח:** מחלק' אחרונים: יש מחמירם לאסור אע"פ שעשה כדבעי - כי לא חילקו בדבר וכל חמץ שעבר עליו הפסח אסור. **ויש מקילים -** שאם ביטל וגם בדק - עשה כל מה שמוטל עליו ומה הי לו לעשות יותר מזה? ולכן אין בחמץ זה איסור. **ויש לסמוך על המקילים בשה"ד.**
2. **מי שביטל החמץ ולא בדק:** אם לא בדק בכוונה - הרי שעבר על תקנת חכמים ובוודאי החמץ אסור בהנאה, אך אם ביטל ולא בדק כי היה אנוס - כתב **בה"ל** שזה תלוי במחלק' שהבאנו זה עתה - ע' למעלה המי שבדק ולא מצא (כי אנוס מלבדוק דמי לבדק ולא מצא).
3. **מי שהפקיר חמצו:** אם מדובר שהיה הולך בספינה וחמצו בידו - אם יש שם גוי - ימכור לו. ואם אין שם גוי ולא יכול למכור והפקיר בפני שניים - **נחלקו האחרונים מה דינו -** רוה"פ מחמירם שהחמץ אסור (שסו"ס היה עליו לבערו ולא ביער אלא העדיף להפקיר) **ובהפס"מ יסמוך על המקילים** שלא נאסר בהנאה. אבל אם מדובר שהוא בדרך **והחמץ בביתו** - וממילא גם אין לו גוי למכור לו וגם אין בידו לבערו - בזה יסמוך על דעת המקילים שהחמץ לא אסור ויכול לזכות בו חזרה.

²⁰¹ **איסור הנאה בפסח מחמץ:** אסור להנות בפסח מחמץ, בין אם זה חמץ שלו בין אם הוא לא שלו. **הטעם לכך הוא** מכיוון שדין איסור הנאה מחמץ בפסח הוא מקביל ודומה לאיסור אכילה, וכשם שאיסור אכילה אינו דווקא בחמץ שלו, ה"ה נמי שאיסור הנאה הוא בכל חמץ שהוא. **דין זה התבאר לעיל בסימן תמג' ע"ש.**

המתחדש בסעיף זה הוא שההנאה היא - "במה שממלא רצונו להשביע לבהמה" (משנ"ב, כח'). וכיוון שכך - אסור לו להנות בנתינת אוכל אפילו לחיית הפקר.

המשנ"ב מביא בשם האחרונים - שדין זה נכון גם לחמץ שעבר עליו הפסח - שכיוון שהוא אסור בהנאה - גם אותו אסור להאכיל חיה אחרי הפסח.

סעיף ז' - הנאת בהמתו מחמץ שלו גוי בפסח:

שו"ע - "אסור ליתן בהמתו לאינו יהודי להאכילה בימי הפסח²⁰², אם הוא יודע שמאכיל אותה פסולת שעורים שהוא חמץ^{203,204}."

סימן תמט' - דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים או בהפר:**סעיף א':**

שו"ע - "חנות של ישראל ומלאי (פירוש הסחורה וכלי החנות) של ישראל ופועלים הנכנסים לשם אינם יהודי, חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה²⁰⁵. חנות של אינו יהודי ומלאי של אינו יהודי ופועלים הנכנסים לשם ישראל, חמץ שנמצא שם מותר אפילו באכילה; כך היא גרסת רש"י ורבינו האי, אבל רבינו חננאל גורס בהפך²⁰⁶."

סימן תנ' - דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות:**סעיף א' - ישראל שלוח ככר קודם הפסח:**

שו"ע - "ישראל שלוח ככר מחבירו קודם הפסח צריך לפורעו אחר הפסח²⁰⁷ ויש בו משום גזל אם אינו פורעו."

סעיף ב' - ישראל שצריך לקבל ככרות מן הגוי בפסח:

שו"ע - "ישראל שמקבל מאינו יהודי ברבית ככרות בכל שבוע, יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות, וכיון שהתנה עמו כך אף ע"פ שאחר הפסח נותן לו ככרות חמץ, חליפי הקמח והמעות הן ושרי²⁰⁸."

²⁰² **דווקא בנותן לגוי לימי הפסח(משנ"ב, לא):** דווקא בנותן לגוי את הבהמה לימי הפסח, אבל מי שנתן לגוי לשמור הרבה לפני הפסח ובתוך כך גם הייתה אצלו בפסח והאכילה חמץ- מותר.

²⁰³ **הטעם -** שהרי נהנה מחמץ בפסח שמפטם בו העכו"ם את בהמתו, וחמץ אפילו של עכו"ם אסור להנות ממנו בפסח. אבל בדיעבד אין בשר הבהמה נאסר(משנ"ב, ל').

²⁰⁴ **חלב של בהמה אוכלת חמץ- האם מותר: נחלקו בזה האחרונים:**

- פמ"ג- מותר רק אחרי מעת לעת מאכילת החמץ על ידה.
- ישועות יעקב- אפילו באותו יום שאכלה חמץ שרי- אם היא אוכלת בשחרית וערבית מדברים המותרים.

ולכן כתבו האחרונים- שיש להכין קודם הפסח בשר ועופות, חלב וביצים הצריכין לו לכל ימי הפסח או לקנות ממקום הידוע שאין מאכילין להם חמץ בפסח.

²⁰⁵ כי תולים אנו שהחמץ הוא משל ישראל, שהרי הוא הבעלים וממילא סיכוי יותר גדול שזה שלו.

²⁰⁶ **שיטת ר"ח היא שתולים שהחמץ הוא של הפועלים כ הם מצויים שם יותר. ולעניין דינא כתב המשנ"ב(ה') דנקטינן כשעה קמייטא. ויש שהסבירו שכלל אין מחלוקת בין הדעות ומי שאמר שהולכים אחר הפועלים שזה בחנות של סחורה שאינה מוכרת אוכל ולכן תולים שהפועלים הביאו את האוכל, וכן להיפך.**

²⁰⁷ **ישראל שלוח כסף מישראל אחר והלוה השהה בביתו את החמץ בפסח:** גם במקרה כזה שהלוה עבר באיסור כי השהה את החמץ בביתו- מ"מ צריך הוא לשלם ולא אמרין שיש כאן בעיה של "חליפי חמץ" שבגללה לא יוכל המלוה לקבל כסף בעבור ההלוואה. הסיבה שאין כאן "חליפי חמץ" היא מכיוון שהחמץ עברה לגמרי להיות של הלוה ואין לו למלוה אלא דמים על מה שנתן.

סעיף ג'- ישראל וגוי השותפים בתנור:

שו"ע- "ישראל ואינו יהודי שיש להם תנור בשותפות, אומר לאינו יהודי קודם הפסח: טול אתה של פסח ואני אטול אחי"כ".

סעיף ד'- איסור השתכרות מתנור שהשכיר לגוי בפסח:

שו"ע- "ישראל שהיה לו תנור ואפו בו אינו יהודי חמץ בפסח, אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה; ואם קבל כבר המעות, מותר ליהנות מהם".

סעיף ה'- השכרת תנור לגוי לפסח:

שו"ע- "ויש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי על מנת שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו".
רמ"א- "וכן מותר להשכיר לו בית לדור בו, ואף על פי שמכניס בו אחר כך חמץ, שרי (אגור)".

סעיף ו'- נתינת כסף לעבדו לאכילה בפסח:

שו"ע- "מותר לומר לעבד בפסח: הילך דינר זה וקנה ואכול, אף ע"פ שיודע שיקנה חמץ; אבל לא יאמר לו: צא ואכול ואני פורע; ויש מתירים גם בזה, אא"כ הקדים דינר או שנשא בידו"²⁰⁹.
רמ"א- "ואסור לקנות חמץ לאינו יהודי בפסח, אפילו במעותיו של אינו יהודי (ריב"ש סימן מ"א / ת"א)".

סעיף ז'- השכרת כלי לגוי שיבשל בו חמץ:

שו"ע- "אסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שיבשל בו חמץ, אבל משכיר לו חמור להביא עליו חמץ"²¹⁰.

²⁰⁸ **אפילו אם לא התנה עמו(משנ"ב, ב, ד')**- כתבו האחרונים- שגם אם לא התנה ישראל עם הגוי שיתן לו מעות או קמח בעבור השבוע- יכול לקבל ככרות אחר הפסח, כי כל זמן שלא באו לרשותו- ישראל לא זכה בהם, אלא שהגוי חייב לו ככרות וממילא הרי הן של עכו"ם כל הפס ולא עובר עליהם הישראל.

²⁰⁹ **תינוק יהודי שנחנך לו לאכול או לשתות חמץ- מה יעשה(משנ"ב, ב, יח')**:

כתבו האחרונים שכך יעשה: יקח את הילד לבית נכרי ויבקש ממנו שיאכיל אותו. ואם הנכרי רוצה תשלום- יכול הבטיח לו שישלם לו אח"כ(כי סו"ס עכשיו לא שילם אז לא קנה בפסח את החמץ). אבל לא יתן לנכרי מעות קודם או בשעה שמאכיל את הילד כי קונה את החמץ וזה אסור לכ"ע. ואם הילד לא רוצה ללכת לבית הגוי- יזמין הגוי לביתו עם החמץ ויאכילו וכן יעשה בכל פעם. ואם א"א למצוא גוי שיבוא אליו כל כמה שעות- יגיד לגוי להשאיר את החמץ בביתו כדי שישפיק לכמה פעמים ויאמר בפירוש שאינו רוצה לקנות(שאל"כ קונה רשותו), ויצוה על קטן להאכיל לתינוק, אבל האדם עצמו לא יאכיל את התינוק חדא כי אסור לו לגעת בחמץ ועוד שמא יקנה אותו.

ומסיים המשנ"ב- "וכל זה אם אין התינוק מסוכן לזה, דביש סכנה אין צריך לדקדק בכל זה, כדי למהר באכילתו".

ובפסקי תשובות(ה') הוסיף- שאם אין שם ילד קטן- יכול גם הישראל הגדול להאכילו, ולכתח' טוב שלא שיהיה שם עוד אדם איתו כדי שלא יבוא לטעות ולאכול בפיו.

²¹⁰ **השכרת כלים/רכב לעכו"ם בפסח:**

הטור כתב שאסור להשכיר בפסח כלי חמץ לעכו"ם. **הטעמים לכך:** 1. הוא רוצה בחמץ שמתבשל שם ע"י הגוי כי הוא מונע את הביקוע של הכלי שלו. 2. הכלי עצמו אסור בהנאה כי בלוע בו חמץ.

בתוספתא מובא- שמוותר לאדם להשכיר חמורו לעכו"ם להביא עליו חמץ. **והטעם ברור-** כי החמור אינו אסור בהנאה, לא בלוע בו חמץ. וכך פסק כן השו"ע- אסור להשכיר כלים בפסח אבל מותר להשכיר חמורו אפילו להביא עליו חמץ.

רמ"א- "ויש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרחוץ בהן וכן שאר צרכי הנאה בכלי חמץ²¹¹, וכן הוא המנהג²¹² (תוספות פרק אין מעמידין ומרדכי פרק כל שעה).

סימן תנא'- דיני הגעלת כלים:

סעיף א'- הכשרת כלי חרס:

שו"ע- "קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה, אפילו אותם שעושים בהם דייסא ומיני קמחים, משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח²¹³ להשתמש בהם בין במינו בין שלא במינו. ומצניען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח²¹⁴. אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכה רותחין²¹⁵. **הגה:** ויש אוסרים אפילו בכלי שני (המגיד פ"ה)²¹⁶. **שו"ע-** ואפילו אם ימלאו

והביא במשנ"ב את קושיית האחרונים: כיצד מותר להשכיר לו את החמור- הרי סו"ס יודע שיהיה עליו חמץ והוא משתכר מהובלת חמץ? והרי אסור להרויח מאיסורי הנאה?

ותירצו שני תירוצים: א. מדובר בשיטה של מ"ד שאין איסור להשתכר מכל איסורי הנאה אלא רק מע"ז. ב. מדובר שהשכיר סתם שלא לצורך חמץ והגוי גם בחר לתת בו חמץ.

הלכה למעשה- השכרת רכב בפסח לגוי שיוביל בו חמץ: כתב בפסק"ת ע"פ הנ"ל- שאם משכיר לגוי בפסח משאית במיוחד להובלת חמץ- אסור, אבל אם משכיר לו רכב בסתם לכל שימוש והוא בוחר להוביל בו חמץ- שרי.

²¹¹ **האם מותר לישראל למכור לגוי כלים שבלוע בהם חמץ(משנ"ב, כח):**

המרדכי ור"ת כתבו שמותר לאדם להשתמש בכלי חמץ לשימושים אחרים כמו חימום מי לרחיצה וכד'- כי סו"ס אינו נהנה מן החמץ עצמו. הרמ"א הביא את שיטתם וכתב- "ויש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרחוץ בהן וכן שאר צרכי הנאה בכלי חמץ, וכן הוא המנהג".

אבל המשנ"ב צימצם את ההיתר בשם האחרונים וכתב- שדווקא בכלי המיוחדים לצרכים אלו ושאינן הדרך להשתמש בהם לחמץ, אבל כלי שדרך להשתמש בו לאכילה ושתייה- יש להצניעו ואין להשתמש בו אפילו לשאר צרכים, **גזירה שמא ישתמש בו לאכילה**, ורק בדרך עראי שרי.

²¹² **שימוש בכלי חמץ לשאר צרכים שאינם צרכי אכילה:** הרמ"א כאן כתב שמנהגם היה להשתמש בכלים שבלוע בהם חמץ לשאר צרכים כמו רחיצה, חפיפת הראש וכד'. **והטעם-** אע"פ שבלוע כאן חמץ- הוא אינו נהנה מן החמץ שבלוע אלא מהכלי עצמו ולכן שרי. **וכתבו**

האחרונים(משנ"ב, כז')-

²¹³ **קדירות של חמץ- השהיתן בחג הפסח:** אדם שיש לו קדירות של חמץ שאינו מכשיר אותם לפסח- יכול כמו קדירות החרס כאן- לנקות אותם מכל חמץ שהוא בעין ולהשהותן כמו שהם עד לאחר הפסח. בעיה של בל יראה ובל ימצא אין אלא בחמץ הניכר לעין, אבל בחמץ הבלוע לא קנסו חכמים(משנ"ב, ה'), ועוד שהחמץ הבלוע פגום אחרי הפסח כי הכלים אינם בני יומם.

²¹⁴ **קדירות של חרס מנקים ומשהן בביתו:** כשיטת שמואל בדף ל' בפסחים- "אמר רב קדרות של פסח ישברו, ושמואל אמר לא ישברו אלא משהי להו עד אחר זמנו".

²¹⁵ **כלי חרס אינם נעשים כשרים בהגעלה או ליבון:** פסחים דף ל'- קדירות של חרס לא מהני בהו היסק, משום דהיסקן מבחוץ, וכי תימא- ליעביד ליה הסקה גם מבפנים? **עונה הגמ'**- שיש לחוש שמא יחוס עליהם הבעלים ולא יכשירם כדין כי לא ירצה שהם יפגעו ויתפקעו.

²¹⁶ **כלי שני:** לענין הכשר כלי חרס שבלוע ככלי שני- כתב הרמב"ם "כל כלי חרש שנשתמש בהן חמץ בחמין בין בכלי ראשון כגון קדרות, וכן בכלי שני כגון קערות"- שני אלו אסורים לשימוש בפסח.

לדוג'- צלחות מאכל שהם כלי שני- אנו מצריכים(אם הם ממתכת) הגעלה שלהם ככלי ראשון. וגם בכלי חרס דין כלי שני הוא ככלי ראשון לענין בליעתו, ולכן גם בכלים אלו אין היתר ע"י הגעלה.

המשנ"ב כתב **שלכתחילה מחמירים כרמ"א-** שכלי חרס הוא ככלי שני, **אולם, בדיעבד אפשר להקל(משנ"ב, יא')**- שאם נשתמש בפסח בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו אלא ככלי שני, כמו צלחות וכד'- יש להקל במקום הפסד מרובה ומניעת שמח יו"ט, אם הוא אינו בן יומו שהוא נטל"פ- שאפשר יהיה להשתמש בו.

כך למשל- אשה שגילתה לביל הסדר שהכלי שהגישה בו את מאכלי החג הוא כלי הגשה של חמץ שלא הגעילה אותו לפני הפסח- נוכל להקל ולדון אותו כאן ככלי שני שלא בלע וסגי ליה בשטיפה ולכן האכול שהגישה בסדר וכשר לפסח.

גחלים, דחיישינן דלמא חייס עלייהו שמא פקעי²¹⁷ (פיי שמא יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא. ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים, מותר דכיון שמכניסין להסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דילמא פקעי²¹⁸, אבל לתנורים שלנו לא".

רמ"א - "כל כלי הצריך לבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר²¹⁹ (מרדכי ר"פ כל שעה ועיין ב"ד סי' קכ"א)".

סעיף ב' - כוביא:

שו"ע - "כוביא, שהוא כלי שעושיין מלבנים ועפר ואופים ומטגנין בו, וכן תנור קטן שקורין פידלי"א הסיקו מבחוץ אסור לאפות בו בפסח, דאין חמץ שבו נפלט בכך; ואם מלאו גחלים מבפנים, שרי²²⁰".

סעיף ג' - הכשרת סכינים:

שו"ע - "סכינים מגעילין²²¹ בכלי ראשון ומותרין²²². וכלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש, אפילו אינו עתה על האש רק שעודנו²²³ רותח²²⁴. וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחזת או ברחיים להעביר כל חלודה²²⁵ שבהם

²¹⁷ **כלים שעלולים להנזק בליבון:** מדין כלי חרס אנו לומדים לכל דבר שעלול להנזק ע"י הליבון. שלא ניתן להכשירו כי חיישינן שלא יכשירו כראוי כי יחוס עליו. לכן- סירי פלא, מחבתות טפלון, תבניות אפיייה של תנורים וכד'- שהם דברים שעלולים להנזק בליבונם- לא ניתן להכשירם לפסח.

²¹⁸ **האם החזרת כלי חרס לכבשן האש מועילה להכשירו:**

▪ ראב"ן ועוד- גם זה לא מועיל כי גם כאן חושיים שמא יחוס עליהם ולא יכשירם כדן.

▪ אבי העזרי, תוס', שאילתות- החזרה לכבשונות זה ליבון מחדש ו"פנים חדשות באו לכאן".

ודקדק הרא"ש- שכל מה שאומרים המתירים בהחזרה לכבשונות- זה דווקא לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים- שהאש שם כ"כ חזקה

שדודאי הוא שלא חס עליהם, אבל לתנורים שלנו שאין האש שם חזקה- לא חשיב כבשן המתיר להשתמש בהם.

וכ"פ השו"ע כרא"ש- אפשר להתיר קדרות של חרס ע"י החזרתם לכבשן אבל דווקא בכבשן של אש שבו עושים אותם ולא בתנורים שלנו.

²¹⁹ **שימוש בכלי שלא הוכשר למאכל קר:** ב"ד, סימן קכ"א נפסק שאין להשתמש בכלים אסורים שימוש בקר למרות שקר אינו בולע- כי חיישינן דלמא אתי להשתמש בו בחמין. אבל דרך עראי התירו להשתמש שם, אם ניקה ושיפשף את הלכי היטב.

²²⁰ כל כלי שאם יניח בו גחלים מבפנים אין דרכו להפקע- אפשר להכשירו בכך, שלא חיישינן דילמא חייס עלייהו.

²²¹ **הכשרת סכינים בהגעלה:** אע"ג שב"ד, סימן קכ"א כתב להכשיר סכינים ע"י ליבון באור, כי היו משתמשים בהם לעיתים גם להפיכת דברים שעל האש עצמה והיה נכנס בהם דרך ליבון- מ"מ הקלו הפוסקים שכן רוב תשימים של הסכינים לא ע"י האור ולכן התירו בהגעלת כ"ר בלבד.

²²² **אחרי שהכשירם לפסח יכול גם לשנות ייעודם מבשרי לחלבי וכד':** חידוש כאן החת"ס (משנ"ב, יט')- שהגזירה שלא להגעיל ולשנו את סוג השימוש בכלי(מחלבי לברי וכד') היא דווקא במגעיל בכוונה לשם החלפה, אבל מי שהגעיל את הכלי כדי להכשירו לפסח- יכול אגב כך להחליפו מבשר לחלב וכד', כיון שזו לא היתה כוונת ההגעלה.

****בפסקי תשובות כאן(טז') מביא מספר אופני היתר אם נצרך להגעיל כלי בשרי ע"מ להשתמש בו לחלבי או להיפר:**

- בשעת הדחק מותר.
- המוכר כליו לאחר.
- שיטריף הכלי ואז יגעילו מטריפתו ואגב כך ישנה אותו מייעודו.
- אם עבר יב' חודש מהשימוש האחרון בהם- יש להקל בכך.
- יכול להגעיל הכלי לעשות בו שימוש "פרוה" ולאחר זמן יכול לייחדו שוב לאיזה שימוש שירצה.

²²³ היינו שהוא מבעבע.

²²⁴ **כלי ראשון: שבת מב', א' במשנה**- האילפס והקדירה שהעבירן מרותחים- לא יתן לתוכן תבלין".

²²⁵ **העברת החלודה קודם ההגעלה:** הרא"ש למד מפרשת מדין(ממנה למדו דיני הגעלת והטבלת כלים) שדווקא כלי זהב מועילה הגעלה להפליט את הבלוע, כיוון שבזהב אין חלודה, אבל שאר כלים לא מועילה הגעלה להוציא כי החלודה אינה נותנת למי ההגעלה לחדור פנימה ולהוציא את הבלוע.

קודם הכשרם. הילכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה, אין מועיל לו הגעלה²²⁶ (פ"י הפלטה שהכלים פולטים האיסור שבהם והוא מלשון שורו עבר ולא יגעיל) (איוב כא) לבד וצריך ליבון במקום הגומות²²⁷.
רמ"א - "והנדן של סכינים אין לה תקנה²²⁸ בהגעלה ואסור להכניס בה הסכין, בפסח (מהרי"ל)".

סעיף ד' - ליבון:

שו"ע - "כלים שמשמשים בהם על ידי האור²²⁹ כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון²³⁰; והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם²³¹".

רמ"א - "ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ (מרדכי סי' פ"ז והגהות מיימוני פ"ז מהלכות מ"א). ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו, סגי בליבון קל כזה. חצובה צריך ליבון²³² (מהרי"ל)".

עפ"ז כתב הרא"ש - שכלים שיש עליהם חלודה - א"א להכשירם עד שיסיר החלודה.

מהי חלודה המונעת את פעולת ההגעלה: כתב המשנ"ב (כב') שדווקא חלודה כזו שיש בה קצת ממשות - שאם כשמנסה לגרד אותה יוצא קצת נקודות קטנות של מתכת - היא החוצצת בפני ההגעלה, אבל אם אין ממשות בחלודה אלא רק מראה שחור או אדמומי וכד' - זו חלודה שאינה מפריעה.

❖ **הגעלת קומקום ומיחם שיש בהם הצטברות אבנית (פסקי תשובות, יד')**: יש שיטה מחמירה שאומרת שאותה אבנית נחשבת כחלודה וכל שלא הסירה ע"י חומרים כימיים - לא מהני הגעלה של המיחם כי חיישינן שמא נפל לתוכו חמץ. ויש שיטה מקילה האומרת אין לדקדק בהאי כ"כ כיוון שאלו כלים שדרך שימושם עם מסכה - אין לחשוש לכך ומותר להגעילו לפסח.

אם יש בו גומות - א"א להגעילו יפה: לפ"ז כתבו האחרונים שקשה מאוד להגעיל היום סכינים שכן יש חיבורים שונים כגון בין הקת ללהב ויש כל מיני מסמרים וכד' - שהם מקומות שא"א לנקותם ולהסיר מהם חלודה וממילא הגעלה לא מועילה שם.

ליבון במקום הגומות - כי בליבון קי"ל שהאש שורפת הכל וא"צ לנקות לפניו.

כלי צר - ומכאן נלמד לכל כלי צר - שלא מהני ביה ההגעלה אם א"א להסיר החלודה מתוכו.

מה נחשב "כלים שמשמשים בהם ע"י האור": כצב המשנ"ב (כז') דהיינו - כלים שהנגיעה בינם לבין החמץ היא בלי משקה באמצע. ואפילו שיפוד שמושחים אותו בשמן קודם שמניחים החמץ - מ"מ לא חשיב כמשקה שהופך את זה לבישול. שכיוון שזה נבלע ע"י צריבה באש - כך יש להוציאו רק ע"י האש.

מקור הדין - תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף עה עמוד ב

מתני'. הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל - יטביל, להגעיל - יגעיל, ללבן באור - ילבן באור. השפוד והאסכלא - מלבן באור. הסכין - שפה והיא טהורה .

ליבון קל וליבון חמור:

- **ליבון חמור: בגמ' בע"ז, עו'** - "ועד כמה מלבנן? א"ר מני עד שתסיר קליפתן". **ובירושלמי ע"ז** - הליבון צריך שיהיה ניצוצות מנתזין ממנו.

- **ליבון קל: הביא הגהות מיימון בשם הרב אביגדור** - שיניח קש על הצד השני של הדבר שמלבן ואם הקש מאדים או נשרף - הוי ליה ליבון. **מרדכי** - סומכים על שיטה זו רק בהוצאת דבר היתר שנבלע.

הלכה למעשה - כתב הרמ"א - כל דבר שנבלע בו חמץ באש צריך ליבון חמור, ורק מה שמחמירים להצריך בו ליבון או שיש בו חריצים שלא סגי להו בהגעלה או שזה דבר שסתם כך סגי ליה בהגעלה - מהני ליבון קל.

הרחבה (ב"י, משנ"ב, כח'): רק דבר שבולע איסור ע"י האש הוא שחייב ליבון, אבל דבר שבולע היתר אפילו ע"י האש (כגון שיפוד שבלע נותר) - סגי ליה בהגעלה. **נחלקו הפוסקים** האם חמץ חשיב היתרא (שהרי שלא בפסח הוא נבלע ואז היה היתר) או שמא חשיב איסורא (כי סו"ס עכשו בפסח החמץ אסור), **ולהלכה הסכימו רה"פ לחומרא** - להחשיבו כחמץ ולכן צריך ליבון ולא סגי ליה בהגעלה.

המחבר שהצריך כאן ליבון חמור - סובר שחמץ איסורא הוא ולכן לא סגי ליה בהגעלה או ליבון קל, אבל שיטת המקילים שמביא הרמ"א - שאומרת שמספיק ליבון קל - היא מאותם הסוברים שחמץ היתרא בלע וסגי ליה בהגעלה או ליבון קל.

במקום הפסד/ צער יו"ט - אפשר בדיעבד להקל: כתב המשנ"ב (לב') **בשם האחרונים** - שבמקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט - אם הכלי אינו ב"י ונשתמש בו להגשת אוכל בפסח אבל לא עשו בו ליבון חמור אלא הגעלה או ליבון קל בלבד - בכל אופן סגי ושרי, כיוון שסומכים אנו על האומרים שחמץ היתרא בלע וסגי ליה בהגעלה.

סעיף ה' - כפי תשמישו כך הכשרו:

שו"ע - "כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון; ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני²³³; וכלי שמשמשין בו בעירו שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני אלא צריך לערות²³⁴ עליו מכלי ראשון²³⁵."

רמ"א - כל הכלים שיש בהן סדקים או גומות או חלודה והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקרן ולנקותן, אין להגעילן וצריכין ליבון במקום הסדק והחלודה²³⁶ (רשב"א בתשובה)."

סעיף ו' - כלי שמשמשים בו למספר דברים:

שו"ע - "כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו²³⁷; הלכך קערות אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירו שמערה עליהן מכלי ראשון²³⁸, כך הוא הכשרן."

רמ"א - "ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון (טור בשם אבי העזרי ומרדכי פ' כל שעה ותוספות סוף מסכת ע"א), וכן הוא המנהג. וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון, כגון כפות וכדומה לזה (הגהות מיימוני פ"ה ואגור). ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אעפ"י שתשמישן בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין (רבינו ירוחם); וכן הוא המנהג להגעילן, ובדיעבד סגי להו בשטיפה. וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי

²³² **הכשרת חצובה:** ברמ"א כתב ע"פ המר"י וייל להצריכה ליבון חמור. אבל מעיקר הדין - אפילו לא הכשירה היא כשרה מ-2 סיבות: 1. שהרי ק"ל (ביו"ד, צב, ז') ששתי קדירות חמות הנוגעות זו בזו - אין יוצאת הבליעה מאחת לשניה. ועוד מכיון שיש אש תחת החצובה ששורת כל דבר שבא אליה ומכלה אותו.

לכן - בוודאי שסגי לה בליבון קל ואף אם נשתמש בלי ליבון כלל - אין לאסור.

²³³ **כלי שני ששכח להכשירו:** ע' במשנ"ב (ביא') ולעיל בסעיף א' ברמ"א - שבשעת הדחק מקילים שכלי שני אינו בולע ולא מפליט ולכן אם הוא היה שלא בן יומו והיה נקי מבחוץ - אינו אוסר התבשיל שהונח בו.

²³⁴ **עירו כלי ראשון - במסכת שבת, דף מב, א' - נחלקו ר"ת ורשב"ם** אם עירו כ"ר ככ"ר או ככ"ש - והכריע תוס' - שכ"ר הוא באמצע - **מבשל כד' קליפה**.

²³⁵ **כדרך שימושם - כך דרך הכשרן:** מסכת עבודה זרה דף עה עמוד ב'.

"ת"ר: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, דברים שלא נשתמש בהן - מטבילין והן טהורין; דברים שנשתמש בהן ע"י צונן, כגון כוסות וקטניות וצלוחיות - מדיחין ומטבילין והם טהורין; דברים שנשתמש בהן ע"י חמין, כגון היורות הקומקמוסין ומחמי חמין - מגעילין ומטבילין והן טהורין; דברים שנשתמש בהן ע"י האור, כגון השפודין והאסכלאות - מלבנן ומטבילין והן טהורין."

²³⁶ כפי שהוסבר בסע' ג' גבי סכינים - שבמקום חלודה לא מהני הגעלה, ולכן יעשה שם ליבון קל ואז יוכל להגעיל.

הלכה למעשה - מקום שמגעילים סירים וכד' שיש להם ידידות מבחוץ והם מוברגות לסיר עם ברגים או כגון מכסים שיש להם ידידות המוברגת - כל אלו נופל החמץ גם בידיות ובחורים החיצונים וא"א להכשירם ע"י הגעלה כי א"א לנקות כמו שצריך אלא חייבים ליבון קל לאותם מקומות וסדקים.

נפק"מ גדולה לצבא.

²³⁷ **האם הולכים בכלי אחר רוב תשמישו או שחוששים גם למיעוט שימוש - מחלוקת הראשונים:**

- **אבי העזרי, תוס', מרדכי - חוששים גם למיעוט תשמישו ולכן יש להגעיל כפות, קערות וכד' (- שרוב תשמישן בכלי שני) בכלי ראשון** מחמת מיעוט שימושם. וכ"כ הרמ"א שהמנהג לחוש לשיטה זו. **הסברא** - סו"ס כיוון שנשתמשו בו כך אפילו מעט - א"א להוציא אלא באותך הדרך.

- **רי"ף, רמב"ם ועוד - הולכים אחר רוב תשמישו.** וכ"פ בשו"ע. **הסברא** - כיוון שבלאו הכי כלי אינו בן יומו ופולט רק טעם פגום - אין לדון אותו אלא ע"פ רוב תשמישו הרווח

הלכה למעשה - מחלק' שו"ע - רמ"א, אבל לענין דיעבד - ודאי גם לרמ"א סומכים על דעה ראשונה כפי שפסק השו"ע.

²³⁸ כך למשל כוסות לשתיה קלה שמדי פעם השתמשו בהם לשתיה חמה - סגי ליה לשיטה הראשונה בשטיפה והדחה בקרים.

ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון, והוי ככלי ראשון. וכן כל כיוצא בזה. ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו²³⁹ (מרדכי פ' כל שעה והגהות מיימוני פ"ה ואגור ואיסור והיתר הארוך כלל נ"ח).

סעיף ז- כפות העשויות מקרן:

שו"ע- "יש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דלמא חייס עליהו".

סעיף ח'- הכשרת כלי עץ, אבן ומתכת:

שו"ע- "אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה²⁴⁰".
רמ"א- "וכן כלי עצם צריכים הגעלה (מרדכי פרק כל שעה)".

סעיף ט'- הגעלת כלים שונים יחד:

שו"ע- "המגעיל קודם שעה חמישית יכול להגעיל ביחד כלי ראשון וכלי שני וכלים שבלעו דבר מועט, ואינו חושש (גם כן אם מגעיל מקצת הכלי שני פעמים) (ד"ע)".

סעיף י'- סלים שמולחים בהם בשר:

שו"ע- "סלים שמולחים בהם הבשר, יש מצריכין להם הגעלה ויש מי שחולק, ונראין דבריו, (וטוב להגעילן או לקנות חדשים)²⁴¹".

סעיף יא'- הכשרת מחבת:

שו"ע- "מחבת שמטגנין (פ"י שיוצקין בה שמן לאפותו) בה, מותרת בהגעלה; ואם היא ארוכה, משים חציה והופך עוד ומשים חציה האחר. ואם היא ארוכה ביותר, מלבנה באמצע".
רמ"א- "ובליבון כל דהו שקש נשרף עליו סגי ליה. ויש מחמירין ללבן המחבת, אך בלבון כל דהו דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונוהגין ללבנו לכתחלה²⁴², מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהרי"ל)²⁴³".

²³⁹ ובמשנ"ב (נא') הסתייג מהגעלה בצורה הזו של אבן חמה.

²⁴⁰ כיצד מכשירים כלי אבן:

- ר' יצחק מסימפונגו- סגי להו בשטיפה.
- רב האי גאון- אין להם תקנה ככלי חרס.
- רי"ף- דינם כד"ן כי עץ וכלי מתכת, וכ"פ בשו"ע.

²⁴¹ **הסבר השיטות:** מי שמצריך הגעלה חושש שמא בזמן שהגעילו לא בדקו טוב את המלח והיה בו מעט חמץ, ומי שחולק סובר שלא מחזיקים אתם איסור.

השו"ע כתב שנראין דברי המקילין. אבל הרמ"א כתב שטוב להגעילין.

ומ"מ בדיעבד- גם אם לא הגעילין ומלח בהן בשר בפסח- מותר לאכול הבשר אפילו אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה, מפני שאין מלח מפליט מה שבלוע בכלים.

²⁴² **הכשרת מחבת טפלוני:** מחבת זו א"א להכשירה, אפילו באופן של "היתר בלע", כיוון שמשמשים בה ללא שמן- חייבת ליבון חמור, וכיוון שהיא מתקלקלת בליבון חמור- שוב אסור ללבנה".

סעיף יב' - הגעלת ידות הכלים:

שו"ע - "כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן²⁴⁴."

רמ"א - "מיהו אם לא הגעילו הידות, אין לאסור בדיעבד²⁴⁵; ואפילו לכתחלה יכול להגעילן על ידי עירו שמערה עליהן²⁴⁶ (איסור והיתר הארוך כלל ע"א)".

סעיף יג' - כלי שיש בו טלאי:

שו"ע - "כלי שיש בו טלאי²⁴⁷, אם קדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו דכבולעו כד פולטו; ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור,

243 האם מחבת צריכה ליבון?

- רבינו יואל, רשב"א ועוד - המחבת צריכה ליבון מכיוון שפעמים שאין בה נוזלים ויש עליה מאכל שהוא יבש לגמרי ונבלע בה כמאפה תנור.
- רא"ש, מרדכי, הגהות - מספיקה הגעלה. מכיוון שאם נחשוש לכך שלפעמים מתייבש השמן והוא כמאפה תנור - אז יש לחוש גם בכל סיר וסיר שזה קורה, אלא ודאי יש לחלוחית משקה במאכל ולא חשיב כאפיה, אפילו אם לפעמים נדבק המאכל לדופני הקדירה. להלכה - השו"ע כתב לקולא - שהיא מותרת בהגעלה, והרמ"א כתב שיש מחמירין ללבן את המחבת ליבון קל, ושכך נוהגים למרות שמעיקר הדין סגי ליה בהגעלה.

244 הגעלת ידות הכלים:

כתב הב"י בשם המרדכי - שיש להגעיל ידות הכלים ככלים, וכ"פ בשו"ע.

במשנ"ב הביא שני טעמים: 1. בכלי מתכת אמרין חם מקצתו חם כולו וממילא נתפשט החמץ גם לידידות. 2. בשאר כלים שאינם ממתכת או בכלי מתכת שהידיות שלהם מעץ וכד' - באלו אנו חוששים שמא כשבישל ניתז על הידידת חמץ מסיר אחר. בשל כך הקלו להגעילן ע"י עירו כלי ראשון - כי אם נכנס להם חמץ מכלי אחר ע"י ניצוצות או שידיו המלוכלכות נגעו בזה - סגי ליה בעירו מכלי ראשון.

הרמ"א כתב שאם לא הגעיל הידות - בדיעבד אנו מעכב, וע' בהערה הבאה.

245 הגעלת ידות הכלים - אינה מעכבת בדיעבד - מדוע: כתב הרמ"א שמי שלא הגעיל את ידות הכלים עצמם - זה לא אוסר את המאכל, מכיוון שאם חוששים ל"חם מקצתו - חם כולו" וכך הגיע החמץ לידידות - אז גם נאמר שבאותו האופן בהגעלה עכשיו יוצא כל החמץ גם אם לא מגעיל הידות, ולגבי שאר החששות - הם רק ספק(שמא פגע לכלוך וכד') ולא לחיישין לכה"ג בדיעבד.

246 חריטות/ הטבעות/ אותיות וכד' המצויות על כלי - המשנ"ב(עט') כתב בשם המגן אברהם - שקשה לנקרן(לנקותן) היטב ולכן מוטב אם יעשו גם שם ליבון קל.

247 באיזה "טלאי" מדובר? המשנ"ב(עו') מבאר כאן עניין חשוב - שכל הדיון והחשש מחמץ בעין או בלוע במקום הטלאי - זה דווקא בחתיכת מתכת שהדביקו אותה לסיר עם מסמרים וכד', אבל טלאי(כמו בימינו) והיינו שמחברים חתיכת מתכת ע"י הלחמה במקום החור - בזה כלל אין דיון ולא חיישין לשום דבר אלא "כיון שנדבק ע"י חום האש - נעשה ככלי אחד ממש". ולכן בימינו אם יש חור בסיר וסוגרים אותו ע"י הלחמה של מתכת בסיר - בזה אין לחוש לכלום אלא מגעילים אותו כסיר רגיל.

248 מה הבעיה אם יש "טלאי"(משנ"ב, עה'):

- רוה"פ(כרשב"א) - חוששים שמא היה חמץ בעין קודם שנתן את הטלאי ועליו שמו את הטלאי, והרי חמץ בעין אינו יוצא בהגעלה.
- מגן אברהם(כרא"ש) - לא רק לחמץ בעין חוששים, אלא לבליעת האיסור שנבלע בכלי קודם ששמו את הטלאי - חיישין שמא לא יוצא הפליטה לגמרי בהגעלה דרך הטלאי כי הוא מפסיק.

הנפק"מ בין השיטות -

א. אם ניקה טוב מקום הטלאי קודם שהניחו הטלאי - לשיטה הראשונה שחוששת רק לחמץ בעין - סגי בהכי, אבל לשיטה השנייה זה לא מועיל כי היא חוששת גם לחמץ הבלוע במקום התלאי.

ב. איזה ליבון מועיל? לפי הטעם הראשון - סגי בליבון קל באותו מקום כי זה ודאי שורף את החמץ שנשאר בעין, אך לשיטה השנייה החוששת לחמץ הבלוע - צריך ליבון חמור וניצוצות כדי להוציא החמץ הבלוע במקום התלאי.

וסיכום המשנ"ב - "ונראה דבאינו בן יומו יש לסמוך להקל בזה".

אם ישנו, ואחר כך מגעיל כל הכלי; ואם הוא של עץ, אין לו תקנה אלא א"כ ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו²⁴⁹.

רמ"א- "רושם שעושים האומנים בתוך כלים, מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש; וינקרם היטב (איסור והיתר והגהות)".

סעיף יד'- מכסה הקדירה:

שו"ע- "כסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה; ואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה, כל התבשיל אסור²⁵⁰, שזיעת הכסוי מתערב בתבשיל".

סעיף טו'- כיסוי קדירה שאופים עליו:

שו"ע- "כסוי של ברזל שמשימים אותו על החררה כשנאפית על הכירה, צריך ליבון".

סעיף טז'- מדוכה ודרך הגעלת כלי גדול:

שו"ע- "מדוכה מותרת בהגעלה²⁵¹; ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה²⁵², משים בה מים רותחים ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה, דכל כהאי גוונא הוי הגעלה דכלי ראשון".

²⁴⁹ בימינו במקום שיש תלאי וכד' - אנו עושים ליבון קל ששורף את החמץ שזה מקבל לאותם גחלים שהם היו מניחים כדי לשרוף החמץ.

²⁵⁰ **אדם שהניח בטעות בפסח מכסה של סיר חמץ על כלי שהוא מבשל בו מאכל לפסח:**

למכסה של הסיר אנו מתייחסים כמו הסיר עצמו, כיון שבלע ע"י זיעה. לכן, אפילו אם הוא נקי לגמרי - אנו חוששים לחמץ הבלוע בו שהוא יוצא ונכנס למאכל שמבשל בפסח ואוסר אותו לגמרי.

לעניין זה חשוב להדגיש - בפסח לא נוכל להקל ולומר אולי יש במאכל פי שישים מן המכסה והוי ביטול בשישים - כי חמץ בפסח אוסר בכל שהוא, וכן בפסח לא נוכל לומר שהמכסה אינו בן יומו והוי נותן טעם לפגם, כי כבר למדנו **בסימן תמז', י"א** - שהרמ"א החמיר בנותן טעם לפגם (ולשו"ע שרי).

אבל אם הניח את המכסה ביום יד' אחרי חצות היום אבל קודם שנכנס החג - בזה אנו יכולים להקל בשני הדברים הללו - לעניין זה שכן יש ביטול בשישים, אז אם יש במאכל שישים כנגד המכסה - הוא לא ייאסר (לא מצוי מציאותית) ועוד שאם הכיסוי אינו בן יומו - בשעת הדחק אפשר להקל ולומר שלא נאסר במאכל כי הוי נטל"פ [אע"פ שבסימן צג' ביו"ד החמיר הרמ"א לכתח' בכיסוי קדירה גם כשאינו ב"י - מ"מ בשה"ד לכ"ע אפשר להקל].

אם הניח המכסה ותוך רגע נזכר שטעה וזה מכסה חמץ: אם זה היה לזמן קצר מאוד שעדיין המכסה יבש ולא התחיל להזיע מחום התבשיל - בכה"ג אומרים שעדיין לא התחיל תהליך של העברת המאכלים מן המכסה למאכל ולהיפך - והכל שרי, אבל אם יש לנו ספק - הכל נאסר.

²⁵¹ **כיצד מכשירים מדוכה?**

הקדמה - מדוכה היא כלי מעץ / מתכת / אבן שדכים = טוחנים ודוחקים בתוכו מיני גידולים, בעיקר חריפים כמו שום וכד' ולפעמים עושים את זה יחד עם פירורי לחם. התהליך כולו נעשה ללא חימום אבל מכיון שיש בו דחיקה עוצמתית וכן שימוש בחריף - הוא בולע יותר מסתם שימוש בקר.

נחלקו הראשונים - עד כמה המדוכה הזו בולעת וממילא כיצד מכשירים אותה?

- **רש"י, ר"ת -** הגעלה לא מספיקה כי בליעתה קשה כמו בית שאור (כלי שמהיין ומכניס בו השאור והחמץ) ולכן **צריכים ליבון**.
- **ר"י, רא"ש, ערוך, רי"ץ גיאת, טור, אבי העזרי ועוד -** לא יתכן שבליעה של מדוכה שהיא אמנם בדחיקה אבל אין בה שום חימום תהיה קשה יותר מבליעה ע"י חום כלי ראשון, ולכן **סגי ליה בהגעלה**.

להלכה - השו"ע היקל - סגי לה בהגעלה (כמו שפסק גבי בית שאור), **אבל הרמ"א החמיר וכתב -** "ויש מחמירין ללבן המדוכה" וכן נוהגים הם לעשות לכתחילה - "ונוהגין ללבנו לכתחילה מיהו סגי לה בהגעלה אם אין בו גומות".

המשנ"ב (צ') הסביר דברי הרמ"א - שהוא מסכים כדעה ראשונה שסגי בהגעלה, אלא שלכתח' נהגו ללבן, **אבל איפה שא"א ללבן כמו כלי עץ -** יכול להגעיל ללא בעיה.

רמ"א- ויש מחמירין ללבן המדוכה (טור י"ד בשם רבי יואל ותשובת רשב"א וטור בשם רש"י ור"ת), אך בלבון כל דהו דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונוהגין ללבנו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהרי"ל); ואם המדוכה של עץ, יש לקלפו בכלי אומנות דחיישינן לגומות, ולהגעילו אחר כך. (הגהות מיימוני פ"ה)ו".

סעיף יז'- דברים שלשים עליהם במהלך השנה:

שו"ע- "הדף שעורכים עליו כל השנה, וכן עריבה שלשין בה, צריכים הגעלה^{253,254}.

רמ"א- "ולא מהני בה קילוף בכלי אומנות. וכן כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה (מהרי"ו). והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהם כל השנה²⁵⁵, אפילו ע"י הגעלה, וכן עיקר²⁵⁶ (מרדכי פ' כל שעה וכל בו). וכבר נתבאר לעיל סימן תמ"ב סעיף י"א".

²⁵²**שיטת הגעלה לכלים גדולים שלא נכנסים ליורה:** השו"ע מביא בשם רבינו ירוחם שאם הכלי שצריך הגעלה גדול מדי- ניתן לחממו ע"י מים בתוכו ואז לגרום ע"י אבן רותחת וכד' לגלישת המים ממעל לו ועל שפתיו ובכך הוא יוכשר.

המשנ"ב(פז') **מסתייג מעט משיטה זו-** ואומר שבכלי קטן אין להשתמש בשיטה זו כי יש פוסקים שסוברים ששיטה זו נחשבת לעירו כל' ראשון ולא לכלי ראשון ממש.

²⁵³**הגעלה-האחרונים העלו סתירה בדברי השו"ע מסימן תמב',** יא'- שם מהשו"ע נשמע שהחמיר יותר בערבות וחשש שא"א להכשרם ולכן אמר למוכרן לגוי: "ערבות שלשין בהן חמץ אין לסמוך על מה שרוחצים אותו בחמין ומנקרין החמץ מהם, כי א"א לנקרן שלא ישאר בהן..." ולכן הוא מציע שם- למכור אותם לגוי.

אבל כאן אצלנו השו"ע כותב שניתן להכשירן בהגעלה(בה"ל, ד"ה צריכים הגעלה")?

▪ **מג"א-** בכל מקום מדובר בערבות אחרות. שם **בסימן תמב'** מדובר בערבות גדולות המחוברות ממספר נסרים ושם יש חשש שהבצק נפל או נדבק היטב בין הנסרים- ולכן שם כתב השו"ע למכור ושא"א לנקות. **אבל כאן** מיירי בערבות קטנות מנסר אחד שאין לחוש שיתקע חמץ בין הנסרים ולכן אותם ניתן לנקות היטב.

אבל מ"מ הסכים המג"א לדעת הרמ"א כאן- שגם בערבה קטנה יש להחמיר ולא להשתמש בה בפסח ואע"פ שאפשר לנקרן ולנקותן היטב- אנו הולכים כשיטת המחמיר לענין בית שאור שאומר שבליעתו קשה ושא"א להכשירה אפילו בהגעלה.

²⁵⁴**הכשרת דף וערבה שלשין עליהם כל השנה-** הגמ' בפסחים דף ל: **אומרת-** "אגני דמחוזא(כלים של בני מחוזא) דרגילי למילש בהו כולי שתא ומשהו בהו חמירא- כבית שאור שחימוצו קשה דמי".

ועל זה כתב רבינו ירוחם- שה"ה לכל הכלים שלנו שרגילים ללוש בהם כל השנה, ודווקא הרגילין תדיר.

המרדכי היקל- שרק בכאלו שדרך ללוש בהם בכל יום הוא מה שצריכים הגעלה, אבל כאלו שרק פעם בשבוע לשיין בהם- אינם צריכים הגעלה. אך למעשה הוא ממשיך- שנהגו בהם העולם איסור, מכיון שא"א לגרדן ולנקותם יפה יפה שלא ישאר בהם משהו חמץ באחת הפחתים.

סיכום: סתם כלי פשוט, כמו קרש חיתוך, שיש וכד'-**כתב המרדכי** שסגי להו בעירו כל' ראשון, שהרי כל מה דחיישינן הוא שניתז עליהם מכלי ראשון. אבל כלים שלשים עליהם במהלך השנה- כמו הדף, העריבה וכד'-**עליהם כתב בהגהות המרדכי-** שלא סגי להו בעירו כל' ראשון אלא צריכים הם הגעלה, כמו בית שאור.

הבעיה היא שלפעמים קשה טכנית להגעיל כלים אלו, כגון- מקום בשיש בו לשים בצק- א"א להגעילו, **לכן כתב הריב"א עצה-** שילבן אבנים וישים אותם בצמוד לשיש וכד' ואז ישפוך עליהם מים רותחים- וזה נחשב כהגעלה.

להלכה כתב השו"ע- שהדף והערבה שלשין עליהם כל השנה- צריכים הגעלה אבל הרמ"א כתב שנוהגים להחמיר שלא להשתמש בהם כלל בפסח(כי קשה לנקות החריצים מחמץ ועוד שדמי לבית שאור שבליעתו קשה).

²⁵⁵ וכאלו שלא לשיין עליהם כל השנה- אפשר להקל ולבכשירם בהגעלה.

²⁵⁶**סיכום דין ערבה הלכה למעשה:** במשטח כזה שלשים עליו את החמץ יש 2 בעיות: 1. החמץ נדבק וקשה מאוד לנקותו. 2. הבליעה היא קשה מאוד וקשה להוציאה.

לענין הבעיה הראשונה- אם הערבה קטנה ומנסר אחד- אין לחוש וניתן לנקות, אך מ"מ לענין הבעיה השנייה- נהגו להחמיר ולחוש שלא ניתן להוציא את מה שנבלע אפילו בהגעלה. אולם למעשה- מעיקר הדין הגעלה מהני וכפי שפסק השו"ע.

סעיף יח' - הכשרת נפה ושאר כלי לישת בצק:

שו"ע - "הנפה צריך לדקדק בה מאד לנקותה מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה, וישפשופו אותה במים יפה יפה; והוא הדין לכל שאר כלי הלישה, שהשפשוף בהם עיקר גדולי²⁵⁷.
רמ"א: "ונהגו שלא להשתמש בנפה ע"י הגעלה ואין לשנות (מהרי"ל ובי"ל); וכן בכל כיוצא בזה, כגון הכלי שקורין ריי"ב אייזין, או הכיס של רחיים (מהרי"ל), בכולן לא מהני להו הגעלה. וכן סלים שמשתמשין בהן חמץ דינם כנפה, אבל שקים ישנים נוהגין בהן היתר ע"י כבוס; וצריך להתיר כל התפירות שבהן קודם הכבוס (ת"ה סימן קי"ו)".

סעיף יט' - הכשרת ה"פאלה":

שו"ע - "הרחת שקורים פאל"ה²⁵⁸, יש אומרים שאין מועיל לה הגעלה וצריך לקנות חדשה".

סעיף כ' - הכשרת שולחנות ותיבות לפסח:

שו"ע - "השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן²⁵⁹".

סעיף כא' - חביות של חרס:

שו"ע - "חביות של חרס²⁶⁰ שנתנו בהם שכר שעורים, מותרים בהגעלה או בעירווי גי²⁶¹ ימים²⁶²".

²⁵⁷ אבל הבית יוסף העיד בעצמו כמובא ברמ"א - "ואנו לא ראינו מי שנהג הגעלה בנפה".

²⁵⁸ פאל"ה = כלי מעץ שמכניסים איתו את הבצק לתוך התנור ואיתו גם הופכים = רודים שם את הבצק. הבליעה שלו היא ע"י האש ולכן לא סגי להו בהגעלה

²⁵⁹ הכשרת השיש, שולחנות וכד': בהגהות מיימונית כתב שביענן עירוי מכ"ר על גבי השיש/שולחן, כי פעמים שנשפך מרק או רוטב עליהם.

במשנ"ב הביא את שיטת המרי"ו שלא סגי בעירווי כ"ר עליהם אלא צריך לשפוך המים על אבן רותחת, ובמג"א כתב בשם המהרי"ל - לשים גם מפה מעל השולחן, וזו חומרא בעלמא.

* הכשרת שיש ושולחן אוכל - הלכה למעשה - מכאן יוצא שסגי להו רק בעירווי כ"ר (כגון מקומקום שרתח) ולא צריך דווקא שהקומקום יהיה מחובר לתקע וימשיך לבעבע, שהרי כל מה שהצרכיו זה עירווי כ"ר שמא נשפך מכלי ראשון, ולא כתבו להצריך דווקא כלי ראשון שעוד מבעבע.

²⁶⁰ מה שמתחדש בסעיף זה הוא - שמה שאנו אומרים שכלי חרס אינו פולט מדפנותיו לעולם את מה שבלע - הני מילי בבליעה ברותחים, אבל בבליעה בקר יכול הוא לפלוט או ע"י הגעלה או אפילו עירווי ג' ימים.

* הכשרת כיוור בבית: בכיוור ישנה בעיה נוספת על פני שיש רגיל - כי בד"כ הוא עשוי מחרסינה וא"כ דומה להרבה פוסקים דינו לכלי חרס שלא ניתן להכשירו.

א"כ - מה דין כיוור? האם ניתן להכשירו? בעניין זה יש שתי גישות - מקילה ומחמירה. הגישה המחמירה אומרת שבאת הוא ככלי חר שלא ניתן להכשירו וממילא יש להניח בתוכו כיוור נוסף ששייך רק לפסח. הגישה המקילה אומרת - שניתן להכשיר את הכיוור ע"י הגעלתו מכלי ראשון וזאת אחרי שהוא נוקה היטב.

השאלה היא - כיצד מועילה הגעלה להכשיר כיוור שהוא עשוי מחרסינה ודומה לכלי חרס? התשובה היא: ששיטה מקילה זו סומכת על פסיקת השו"ע בסימן תנא, ו' - שהולכים אחר רוב תשמישו, והרי רוב התשמיש בכיוור הוא צונן ולזה מועילה הגעלה גם לכלי חרס. בנוסף - י"א שחרסינה חלקה דינה כזכוכית שהשו"ע פסק בה בסוף הסימן שאינה בולעת כלל. בנוסף, הרי שכל הזמן יש בה שאריות מזון, לכלוך, סבון וכד' וממילא כל מה שנבלע הוא פגום מעיקרו, מה גם שאחרי 24 שעות בוודאי שטעמו פגום. וע' בספר "הגעלת כלים" קנד' - קנד'.

רמ"א-' והגעלת החביות יעשה בדרך זה²⁶³, ילבן אבנים וישימם בהם, ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום (הגהות מיימוני פ"ה). ובדיעבד אם נתנו בהם יין או דבש²⁶⁴ בלא הגעלה, רק

²⁶¹ **כיצד נעשה אותו "עירוי ג' ימים": מסביר המשנ"ב(ק"ח)-** שממלאים את הכלי במים, אפילו צוננים, על כל גדותיו, והם שוהים שם למעלה 24-שעות, ואז מחליף למים חדשים ושם אותם כנ"ל 24 שעות, וכן פעם נוספת- סה"כ ג' פעמים. ואין צורך לדקדק שיהיה בדיוק 24 שעות אלא אפילו יותר מכך מהני וגם אין צורך שיהיה דווקא בצורה רציפה. ואחרי תהליך זה- הכוסות(למשל) כשרים לשתיה בפסח. **הש"ך מחמיר בשאר איסורים- ביו"ד, סימן קלה' החמיר הש"ך- שלא מהני עירוי כזה על בליעה של משקה קר אלא דווקא באיסור חמץ(שהוא קל בעניין זה מצד שבטל בשישים והוא היתר כעת) אבל בשאר איסורים ששהו 24 שעות למשל בכוס- לא מהני בהו עירוי ג' ימים שכזה שהרי "כבוש כמבושל" ולכן צריך דווקא הגעלה.**

²⁶² **דינא דגמרא והפוסקים בחביות של חרס שנבלע בהם חמץ:**

- **בגמרא במסכת פסחים דף ל עמוד ב-** שאלו את אמימר מה דין "מאני דקוניא" הם כלי חרס- לגבי הכשרתם לפסח, אמימר מסביר שרואים שכלי החרס סופגים מהם לתוכם ולכן אסור להשתמש בהם. אבל אז מקשים עליו מדברי מרימר שהתיר להשתמש בכלי חרס שהונח בהם יין נסך? א"כ מאי שנא יין נסך שלא נבלע ואילו שכר של חמץ כן נבלע? **עונה לו אמימר-** "זה תשמישו על ידי חמין, וזה תשמישו על ידי צונן".
 - **מזה למדו- שכלים שבלעו משקה של חמץ בקר- אפשר להכשירם בפסח ע"י הגעלה.**
 - **בירושלמי הוסיפו-** שלא רק שהגעלה מהני להו, אלא אפילו- "הני גרבי דכותחא ממלאן שלושה ימים מעת לעת ומערן"- **דהיינו שאפילו פעולה של עירוי ג' ימים בקר מהני להכשיר כלים שבלעו משקה בקר.**
 - **בהגהות מיימוניות הקל עוד יותר וכתב-** שכדי חרס שבלעו קר- לא חייבים דווקא הגעלה בכלי ראשון, אלא אפילו עירוי מכלי ראשון עליהם גם כן סגי.
 - **במרדכי בשם האור זרוע הוסיף להקל ואמר-** שמותר לכתחילה להדיח ולשטוף חבית של שכר(חמץ) ולנגבה ואז לתת בה יין ודבש לצורך הפסח, כי טעם השכר שבהם יוצא ובטל בשישים קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח.
- הלכה למעשה: השו"ע כתב שחביות כאלו מותרים בהגעלה(כגמ' בפסחים ל') או בעירוי ג' ימים(כמובא בירושלמי).**
- ברמ"א הסביר** כיצד עושים את אותה הגעלה שהזכיר השו"ע- "והגעלת החבית יעשה בדרך זה- ילבן אבנים וישימם בהם ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון, ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום", **ואחרי כן הביא להלכה שבדיעבד מהני כשיטה המקילה של המרדכי-** "**בדיעבד** אם נתנו בהם יין או דבש בלא הגעלה, רק שהדיחן היטב תחילה- מותר לשתות ממנו בפסח".
- סיכום-** אע"פ שכלי חרס דינם חמור שאינם מפליטים מה שבלעו בתוכם- זה דווקא בבליעה בחם, אבל בבליעה בקר יכולים לפלוט מה שבתוכם ובכך ראינו מספר שיטות כיצד הם יפלטו. להלכה הזכיר השו"ע שאם מגעיל אותם או אפילו מערה בהם(אפילו צוננין) ג' ימים- סגי להכשירם, וברמ"א הזכיר בדיעבד שאפילו שטיפת הכלי בלבד מהני.

²⁶³ **האחרונים הסכימו להחמיר שלא להשתמש כלל בחבית עץ של שכר(משנ"ב,ב,ק"ט):** כי קשה לנקות אותה מן החמץ שיש בה בעין בנקבים שבה, ולא מהני הגעלה לחמץ שבעין.

הכשר כלים ששהה בהם י"ש חמץ וכוסיות י"ש: כתב המשנ"ב(ק"כ) "וכתבו האחרונים דכלים שהיו בהם י"ש לא מהני להם כלל ההגעלה, דנשאר בו ג' אח"כ טעמו וריחו, אכן אם בישל אותן היטב במים עם אפר[כמו סבון של ימינו] עד שנשתלק הריח לגמרי- מותר להגעילו אח"כ". **בפסקי תשובה(מז')** כתב- "וכל זה בכלים שמשמשין בהם בקביעות לאיחסון י"ש של חמץ, אבל בכלים שאין משתמשים בהם בקביעות כמו כוסיות של י"ש- מועיל בהם הגעלה".

²⁶⁴ **סוגי משקים שנתן בכלים שבלעו שכר של חמץ וכשרותם לפסח(משנ"ב,ב,קכב):**

הדברים שנאמרים כאן יוצאים מנקודת הנחה שהכלים עצמם נקיים מחמץ בעין- שאל"כ ודאי שמה שנתנים בתוכו נעשה חמץ.

האחרונים נחלקו בסוג המשקה שהניח בכלי והאם הוא כשר כדלהלן:

- **מג"א, חק יעקב-** יש לחלק בין יין לדבש. בין- אפילו הכלי בן יומו והניח בו מים- היין מותר, כיוון ששכר ביין הוא נטל"פ. **אבל בדבש-** שכר הוא נותן טעם לשבח ולכן דווקא אחרי מעת לעת, שהכלי שבו הונח הדבש אינו בן יומו- אז הוא נטל"פ והדבש כשר.
- **גר"ז, ח"א(ע"פ הט"ז והש"ך ביו"ד סימן קה, א)-** גם בדבש אפשר להקל אפילו הלכי בן יומו, מכיוון שכבוש כמבושל תוך מעת לעת- ואז כבר הטעם נעשה פגום וממילא לא נכנס טעם טוב לדבש אלא פגום ושרי.

דווקא קודם הפסח: וחושב לבזכיר שכל מה שנו אומרים כאן שזה טעם פגום שנכנס ליין או לדבש ולכן אינו אוסר- הני מילי בעירו את היין והדבש מכלי החמץ קודם הפסח ואז הם נעשו מותרים קודם הפסח, אבל אם הם נשארו בכלי החמץ בפסח- הם אוסרים- כי אנו נוהגים לאסור בפסח נטל"פ(סימן תמצ, י', ברמ"א).

שהדיחן היטב תחלה, מותר לשתות ממנו בפסח (מרדכי פרק כל שעה והגהות אשר"י פ"ב דע"א ותה"ד בסימן ר"א)²⁶⁵.

סעיף כב' - הכשרת כלים ששימושם בקר:

שו"ע - "כל הכלים, אפילו של חרס, שנשתמש בהם חמץ בצונן, מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמין, חוץ מבית שאור²⁶⁶ ובית חרוסת שאף ע"פ שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, אסור להשתמש בהם מצה בחמין, אבל בצונן להניח בהם מצה אפויה, מותר²⁶⁷; אבל אסור ללוש בהם²⁶⁸. וכל זה בלא הגעלה, אבל על ידי הגעלה, אפילו בית

265 סיכום אחרון - כיצד מכשירים חביות של חרס שנתנו בהם שכר?

הראשונים נחלקו - האם מה דאמרין "כלי חרס - אינו יוצא מידי דופיו לעולם" - האם זה גם בבליעה בקר? רבינו יואל והמרדכי סברי שכלי חרס שבלעו בקר - מועילה הגעלה או עירוי ג' ימים בקר. (כי דווקא בבליעה באור לא יוצא מידי דופיו לעולם). רבינו האי - כלי חרס אין לו תקנה אפילו בבליעה בקר אלא ע"י ליבון. השו"ע פסק לקולא - ש"חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים - מותרים בהגעלה או בעירוי ג' ימים". הש"ך כתב שדווקא בחמץ שהוא היתרא בלע מקילים שמהני עירוי ג' ימים, אבל בשאר איסורים לא. ובחבית של עץ החמירו האחרונים שלא להשתמש בפסח אם יש בהם חריצים - כי א"א לנקרם היטב. ²⁶⁶ הכשרת בית שאור - מקור הדין וחומרנו של "בית שאור" נלמד בג' בפסחים דף ל"ז: "אמר רבא בר אבא אמר שמואל - כל הכלים שנשתמשו בהם חמץ בצונן - משתמש בהם מצה חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה. אמר רב אשי - ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי".

דין בית שאור הוזכר לעיל בסיף טז' גבי מדוכה. שם ראינו שהשו"ע היקל להכשיר מדוכה שהיא כלים שדכים וטוחנים בו דברם חריפים ע"י הגעלה ואילו הרמ"א כתב שם שלכתחילה נכון ללבנה ובדיעבד גם הגעלה מהני.

מקור הדברים שם היה במחלוקת הראשונים כיצד מכשירים בית שאור:

- רש"י, ר"ת - בית שאור בליעתו קשה ולכן הגעלה לא מספיקה אלא צריך ליבון.
 - ר"י, רא"ש, עוך, רי"ץ גיאת, טור, אבי העזרי ועוד - לא יתכן שבליעה של בית שאור ובית חרוסת שהיא אמנם בדחיקה או בחריף אבל אין בה שום חימום, תהיה קשה יותר מבליעה ע"י חום כלי ראשון, ולכן סגי ליה בהגעלה. השו"ע אצלנו פסק כפי שפסק בעניין מדוכה - שסגי להו בהגעלה - "אבל ע"י הגעלה אפילו בית שאור וחרוסת מותרים", אך הרמ"א שם בסעיף טז' כתב שלכתחילה נוהגים ללבן כי חוששים לשאריות חמץ שלא הצליח להורידם היטב, ובדיעבד סגי להו בהגעלה. המשנ"ב (קלא') כאן הסביר שגם כאן מסכים הרמ"א, כפי שכתב בסימן טז', שצריך לכתחילה ללבנה.
- ²⁶⁷ מה שמותר להשתמש שימוש בקר בכלי שבלוע בו איסור - הטעם הוא כי קר אינו מפליט מה שבתוך הכלי, ומ"מ צריך לזכור מה שכתבנו בסע' א' בזה הסימן ע"פ הרמא ביו"ד סימן קה' - שרק שימוש דרך ארעי שרי, אבל לעשות שימוש כזה בדרך קבע אסור (משנ"ב, קכח').

268 הכשרת כלים ששימושם בקר - הסבר והלכה למעשה:

סעיף זה דן בכלים שונים שבלעו חמץ בקר ובשאלה - איזה שימוש מותר בכל כלי וכלי והאם ניתן להכשירם:

להבנת הדברים נחלק את הכלים לשלושה סוגים (מבחינה הלכתית):

- א. כלי חמץ רגילים ששימושם בקר - סתם כלי ששימושם בקר אינו בולע לתוכו ולכן מספיקה הדחה בכדי להעביר מה שדבוק בעין. אחרי הדחתו יכול להניח בו בפסח כל אוכל שירצה, אפילו חם (שהרי אין בלוע בפנים שייצא).
- ב. בית שאור ובית חרוסת - בית השאור הוא כלי שהאשה שורה בו את השאור ולפעמים השאור שוהה הרבה זמן באותו הכלי, ומחמת שחימוצו קשה - נבלע טעמו באותו כלי אפילו בצונן. בית החרוסת הוא כלי שנותנים בו דברים חריפים עם חמץ אשר בשל חריפותם בליעתו קשה והוא בולע גם בקר.
- ג. דין כלים אלו - שימוש בפסח בקר - מותר (כי קר אינו מפליט), אבל שימוש בפסח בחם אסור כי זה יפליט מה שנבלע בתוכו. אמנם, כמו שאר כלים שבלעו - מועילה גם בהם הגעלה. ברגע שהגעלים - פלטו כל מה שבלעו ויכול להשתמש בהם בפסח אפילו בחם.
- ד. כלי חרס - פסחים דף ל"ז - "התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם". המיוחד בכלי חרס איננו בגלל סוג המאכל שנותנים בתוכם אלא בשל החומר ממנו הם עשויים. כלי חרס בליעתם קשה ואין הבלוע יוצא מן הדופן בשום דרך. בכלים אלו - אפילו אם השתמש רק בקר - הם בולעים לתוכם ובליעה זו אינה יוצאת אפילו בהגעלה. בשל חומרם - אסור חכמים להשתמש בהם כל שימוש של פסח, אפילו בקר.

שאור וחרוסת מותרים אם אינם של חרס, אבל לשל חרס לא מהני הגעלה, ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, לא ישתמש בהם מצה אפילו בצונן²⁶⁹. והאידינא נהגו עלמא דלא לאשתמושי בפסח במאני דפחרא עתיקי (פי' כלי חרס ישנים). (ותנור של בית החורף דינו ככלי חרס ואסור לשום שום דבר על התנור בפסח) (מהרי"ו).

סעיף כג' - מאני דקוניה:

שו"ע - "כלי חרס המצופין בהתוך זכוכית²⁷⁰, דינם ככלי חרס²⁷¹".
רמ"א - "ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזאר"ט אפילו חדשים (מהרי"ל), ואין להחמיר רק במקום המנהג (תשובת מהרי"ל)".

סעיף כד' - כלי עץ המצופים בסמנים:

שו"ע - "כלי עץ המצופים בסמנים שקורים ברניס, דינם ככלי חרס²⁷²".
רמ"א - "ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים צבועים אפילו הן חדשים (מהרי"ל), וכן המחופין בבדיל; ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור (תשובת מהרי"ל)".

סעיף כה' - כלי שתיה:

שו"ע - "כל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואעפ"י שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישן²⁷³".
רמ"א - "מיהו יש מחמירים ומצריכים הגעלה, וכן נוהגין (וע"ל סעיף ו'²⁷⁴)".

סיכום: כל כלי שהשתמשו בו בחמץ רק בקר- יכול להדיחו ולהשתמש בו בפסח כל שימוש. בית שאור ובית חרוסת- נבלע בהם הטעם גם בצונן לכן יכול להשתמש בה בפסח רק בקר, א"כ מגעילם ואז יכול להשתמש בהם גם בחם. ובכלי חרס יש תרתי לגרעיותא- שבולעים בקר וש"א להכשירם ולכן אין להשתמש בהם כל שימוש בפסח, אפילו רק בקר משום גזירת חכמים.

²⁶⁹ **מדוע אין להשתמש בהם שימוש קר:** הרי אם בלעו בקר והוא משתמש בקר- אין שימוש בולע כלום? **כתבו הראשונים (רי"ף, רא"ש ועוד)** - שזו גזירה מיחדת בכלי חרס מכיוון שלא ניתן להגעילם- שלא ישתמשו בהם אפילו בצונן שמא יבוא להשתמש בהם בחם.

הסבר נוסף: כיוון שבכלי חרס הבליעה קשה ואינה יכולה לצאת- הרי שהיא נחשב כגוף האיסור ממש, וכמו היתר שנוגע באיסור- חייב הדחה, ג"כ נצטרך לכך ולכן אסרו הנחת קר בכלי חרס כי רבים לא יידעו דבעינן הדחה.

²⁷⁰ **כלי חרס המצופים במתכת:**

²⁷¹ אע"פ שלהלן נראה שפסק המחבר שכלי זכוכית אינם בולעים- הני מילי בפני עצמם, אבל כאן שהזכוכית מעורב בחרס- יש לה דין אחר ובלע טפי.

²⁷² **הכשרת כלי עץ צבועים:** בגלל שהם צבועים נכנסת בהם הבליעה ולא יוצאת. אבל אם השתמש בהם בצונן, כמו רוב השולחנות בימינו, **כתב בשה"צ (קפט')**- שאין להחמיר וניתן להכשירם.

הכשרת כלי עץ לפסח: כבר כתב השו"ע בסעיף ח' בזה הסימן- "אחד כלי עץ... דינם להכשירם בהגעלה", והיינו שכל סוג של כלי עץ, גם סיבית וגם המצופה בפורמייקה- סגי ליה בהגעלה ככלי מתכות. מה שהתחדש בסימן זה הוא רק לענין אם זה צבוע.

²⁷³ **כלי שתיה כשרים בשטיפה-** כ"כ הטור והר"ן ועוד. **והרשב"א כתב בתשובה (ח"א, סימן שעב')**- "משורת הדין נראה שאינו צריך אלא הדחה, כמו ששינוי בברייתא בע"ז דף עה: כוסות וצלוחיות מדיחן ומטבילן והם טהורים, שאע"פ שפעמים עושים כן (=ששתמשו בהם לחמים)... כל שאינו בן יומו מותר, ולפיכך לא הלכו בהם חכמים אלא אחר עיקר תשמישן, ומ"מעכשיו נהגו להגעיל את הכל משום חומרא של חמץ".

²⁷⁴ **הרמ"א מחמיר לחוש למעט שימוש-** לעיל בסעיף ו' כתב השו"ע שאנו הולכים אחר רוב תשמישו והרמ"א הביא שנוהגים להחמיר ולחוש אפילו למיעוט שימוש- ולכן מגעילים כוסות שבד"כ שימושם בקר וכד', אך בדיעבד זה לא מעכב.

סעיף כו' - כלי זכוכית:

שו"ע- "כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו".²⁷⁵

רמ"א- "ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו; וכן המנהג²⁷⁶ באשכנז ובמדינות אלו²⁷⁷ (סמ"ק ואגור). וכן כלי כסף שיש בתוכן התוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט, אין להגעילו; אבל מבחוץ אינו מזיק (תה"ד סימן קל"ב)".

סעיף כז' - שפוד ישן:

שו"ע- "שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח, מותרין, אף ע"פ שמקודם צלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק".
רמ"א- "מיהו אין להתיר רק בדיעבד. וכן הברזות שבחביות של יין, נוהגין להדיחן (אגור מהרי"ל). וכן העצים שתוחבין בהם כלי שתייה, צריכין הדחה לשום בהם כלים בפסח (מהרי"ו)".

סימן תנב' - דין זמן הגעלת הכלים:**סעיף א' - יזהר להגעיל קודם שעה חמישית:**

שו"ע- "יש ליזהר להגעיל²⁷⁸ קודם שעה חמישית²⁷⁹ כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו). (טור) וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה²⁸⁰. וכן

²⁷⁵ **דין כלי פלסטיק והכשרתם:** כלי פלסטיק הם מוצר יחסית חדש שלא נידון בקרב הראשונים. אחרוני זמנינו נחלקו- האם ניתן להגעיל כלי פלסטיק?

- אג"מ ועוד- כיוון שהוא מין חדש שלא שיערום אבותינו- יש לדונו ככלי חרס שלא ניתן להגעילו.
- צי"א, חזון עובדיה, שרידי אש, צי"א ורוב פוסקי זמנינו- החומרים שבכלי הפלסטיק בולעים ופולטים ולכן ניתן להגעילם כשאר כלים.

²⁷⁶ **השתמש בכלי זכוכית של חמץ בפסח:** הרמ"א היבא שנהגו כמחמירים שאסור להשתמש בכלי זכוכית בפסח, וכן נוהגים בני אשכנז. השאלה היא מה הדין במי שבטעות השתמש והניח למשל מצה חמה בתוך אותו כלי זכוכית- האם המצה נאסרת? התשובה לכך, כתבו האחרונים, שבמקרה זה נוכל לסמוך וללכת אחר רוב תשמישו ונאמר שאם רוב תשמישו בחמץ קר- נלך אחר רוב תשמישו ולא נאסור המצה. אבל אם רוב תשמישו בחמים- אז אפילו בדיעבד יש לאסור את מאכל הפסח שהונח בו(אם המאכל היה חם, כי אז הוא מפליט ממנו את החמץ שבלוע בו) א"כ הכשירו אותו מתחילה ע"י ההגעלה או ע"י מילוי ועירוי(כנ"ל בסע' כא').

הכשרת כלי זכוכית:²⁷⁷

נחלקו הראשונים- האם וכיצד ניתן להכשיר כלי זכוכית:

- רבינו יחיאל, מרדכי-כלי זכוכית נוצרים מן האדמה ולכן דינם חמור כדון כלי חרס ולא נית להכשירם כי בליעם אינה יוצאת.
- ראבי"ה, ר"ן, רבינו ירוחם, רא"ש, רשב"א- כלי זכוכית "שיע" חלקים וכלל אינם בולעים ולכן אין צורך להכשירם אלא שרי בהדחה בעלמא.

להלכה- השו"ע פסק לקולא שכלי זכוכית מותרים בשטיפה בלבד. אבל הרמ"א החמיר שכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו וכן המנהג באשכנז. ומ"מ בדיעבד אם השתמש בו- אם רוב שימושו אינו בחם- אינו אוסר בפסח כי הוי ס"ס- שמא הולכים אחר רוב שימושו ואז גי בשטיפה וגם אם לא- שמא הלכה כשו"ע שפוסק שזכוכית חלקה ולא בולעת.
הח"א כתב שבשעת הדחק- שאין נמצא בידו של אדם כלים אחרים- יכול לסמוך להקל ולנקותן יפה יפה ולהכשירו ע"י עירוי שלושה ימים.

ובשדי חמד כתב שיש מבני ספרד המחמירים ונוהגים כאשכנזים בעניין זה.

²⁷⁸ **מסכת ע"ז, דף עו'-** "כיצד מרתיחן, אמר רב הונא יורה קטנה בתוך יורה גדולה".

אם משהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי ואינו משהה אותן כל כך²⁸¹. וכן כדי שלא יצטרך לזוהר שלא ינוחו המים מרתיחתן²⁸².

רמ"א-א אך רבים חולקים וסבירא להו דאין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותחים (וכן משמע מהרא"ש וסמ"ג ות"ה סימן קל"א ואגור וטור בסימן ק"ה). ע"כ יש לזוהר אפילו קודם זמן איסורו שלא ינוחו מרתיחתן כל זמן²⁸³ שמגעיל²⁸⁴ (ד"ע) י".

שו"ע-י "ושלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים²⁸⁵. וכן כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה, שמגעילים בה, תחלה וסוף²⁸⁶".

רמ"א-א "ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח²⁸⁷, שאז חמץ במשהו ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובולע. אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח²⁸⁸ (ד"ע ותשובת רשב"א). וכשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך לזוהר בכל הדברים הנזכרים שאין צריך לזוהר בהן קודם שש²⁸⁹".

²⁷⁹ **זוהר להגעיל קודם שעה חמישית:** בשעה החמישית של יום יד' נאסר החמץ באכילה ומאותו רגע הוא עובר מגדר "היתר" לגדר איסור.

המחבר מביא כאן מספר סיבות שהובאו בראשונים בגינם יש להיזהר להגעיל את הכלים בפסח קודם שעה חמישית.

דנה, ענין הגעלה הוא שרתיחת המים מוציאה את הבלוע בכלי ואז יש לחוש שמה שיצא יחזור ויבלע בכלי בשנית ולכן אמרו חכמים שאין הגעיל את הכלי אלא אם הוא אינו בן יומו או שיש במי ההגעלה פי שישים כנגד הסיר בו מגעילים- כדי לבטל את פליטת האיסור.

על זה אמר המחבר- שאם הוא מגעיל בע"פ קודם שעה חמישית- אין לו לחוש לכל אלו מכיוון שבלאו הכי מה שיפלט הוא כרגע נחשב להיתר ואז הוי נ"ט בר נ"ט דדהיתרא שאינו אוסר, כי הטעם של החמץ שהיה בסיר נפלט למים והוא נבלע חזרה בתוך הכלי.

חששות נוספים שנפתרים יוסברו בהמשך הסעיף.

²⁸⁰ **שבליעת מועטת-** דהיינו שיש לחוש שכלים שבלעו מעט כגון כוסות וכד' יניח להגעיל עם כלים שבלעו הרבה- קערות וקדרות, ויש לחוש

שאחר שיגמרו הכלים שבלו מעט את פליטתן- יתחילו לבלוא מן הכלים האחרים.

²⁸¹ **בעיה נוספת** שעלולה להיות היא שאינו יודע כמה זמן להשהות את הכלי שמגעילים בתוך המים. זמן קצר מדי לא יפליט את כל מה שבלוע

וזמן ארוך מדי יגרם לבליעה מחודשת של מה שנפלט. וכיוון שא"א לדקדק בכך כ"כ הרי שאם זה קודם שעה חמישית- יש דין בר נ"ט ואין לחוש שיחזור ויבלע מחדש את האיסור.

²⁸² **בעיה נוספת** שנחסכת אם מגעיל קודם שעה חמישית- שסתם כך צריך לחוש שכל הזמן סיר ההגעלה יבעבע כי אם מפסיק מרתיחתו אין

להגעיל בכלי שבו המיכבר אינו טרוד בלפלוט ויכול לבלוע חזרה איסור אליו, אבל כל זמן שזה היתר הוי נ"ט בר נ"ט ששרי.

²⁸³ **במשנ"ב(ח') מסביר** שטבע המים כשמכניסים להם כלי הם מתקררים ולכן יש להיזהר לשים לב שההגעלה מועילה רק כשהם מבעבעין ממש.

²⁸⁴ **הסבר הרמ"א-א** הרמ"א הבין שהש"ע סובר שקודם זמן איסור חמץ- מועילה הגעלה גם כאשר המים לא רותחים ומבעבעין. לכן כתב הרמ"א-

שאינן הדין כן אלא ודאי גם קודם זמן איסורו יש להגעיל רק במים רותחים ומבעבעין. **אבל הרבה מהאחרונים חלקו על הבנת הרמ"א בשו"ע**

וכתבו- שודאי גם לשו"ע צריך תמיד הגעלה במים רותחים ומבעבעין, ומה שרצה לומר השו"ע זה לענין שאם יפסיק מרתיחתו- כבר לא יהיה עוסק

בלפלוט וממילא יוכל לבלוע חזרה האיסור.

²⁸⁵ יש להזהר שלא להכניס את הכלים להגעלה קודם שיש בה רתיחה, בגלל שבזמן הזה עד שתגיע הרתיחה הנדרש- הכלי בולע חמץ מן היורה

הגדולה, ואע"פ שאחרי כן הוא יפלוט ע"י ההגעלה- מ"מ לכתחילה אין כדאי להוסיף בה בליעת חמץ(משנ"ב, ט').

²⁸⁶ **בעיה נוספת היא** שהיורה הגדולה שמגעי בה פולטת גם היא מה שבלוע בדפנותיה, ולכן קודם שמגעילים בה יש להגעיל אותה בעצמה- שלא

תפלוט טעם איסור, וכן לאחר שמגעילים בה- צריך להגעי אותה בפ"ע שהרי נבלע בה טעם איסור. **לכן,** ע"י שמגעיל את הכלים קודם שעה

חמישית- יש בה טעם היתר והוא נ"ט בר נ"ט שאינו אוסר את הכלי ואינו חוזר ובולע.

²⁸⁷ **זמן האחרון להגעלה- עד הפסח:** דהיינו- לכתחילה יגעיל עד שעה חמישית, ואם שכח וצריך- יכול להגעיל עד הפסח עצמו, אבל בפסח

וחו"מ עצמו לא יכול להגעיל את הכלים מכיוון שאז קיי"ל שחמץ אוסר בכל שהוא ולכן הכלי שרוצה להגעיל ופולט חמץ אוסר הכל ונאסר חזרה,

אפילו הוא קטן משישים- שהרי חמץ אוסר בכל שהוא. ועוד- שאע"פ שהוי נטל"פ- הרי קיי"ל(תמז', י') שבפסח מחמירים בדין נטל"פ שאסור.

יוצא- שרק עד הפסח עצמו אפשר להגעיל אך בפסח עצמו לא מהני.

²⁸⁸ **ליבון כלי בפסח-** את זה היתר הרמ"א שכן ליבון אינו פולט ובולע חזרה אליו אלא מפליט ומשמיד כל מה שיש בו.

²⁸⁹ **סיכום דין זמן הגעלת כלים:** את זמן הגעלת כלים ניתן לחלק לשושלה חלקים:

1. **קודם הפסח, עד שעה חמישית-** בזמן זה מגעיל כדרכו ואין צריך לחוש ולהקפיד על שום דבר(מלבד זה שהמים יהיו רותחים), מכיוון

שאז החמץ הבלוע הוא היתר וגם אם הוא נפלט ועובר בין הכלים הרי שזה נ"ט בר נ"ט שאינו אוסר.

סעיף ב'- זהירות בהגעלת כלים בני יומן:

שו"ע- ייש לזהר מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב ביחד, אא"כ אחד מהם אינו בן יומן. (כל שכן כלי של איסור; ע"כ נהגו²⁹⁰ שלא להגעיל שום כלי בן יומן)²⁹¹.

סעיף ג'- הגעלת הרבה כלים יחד:

שו"ע- "לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד (אם נוגעים זה בזה)²⁹²".

סעיף ד'- החזקת הכלי בצבת:

שו"ע- "אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי, דאם לא כן במקום הצבת לא סליק דיקולא דמיא".

בבה"ל ד"ה "שאין" מביא שיש כמה אחרונים שסוברים אפילו קודם זמן חמץ צרי להקפיד שלא יהיו הכלים בני יומן או שיהיה במים שישים לבטלן.

2. **ערב פסח משעה חמישית ועד לפסח עצמו** - אפשר להגעיל אבל צריך לחוש למספר בעיות, מכיוון שבזמן זה החמץ כבר אסור וממילא הוא נפלט מן היררה שמגעילים בה אל הכלים שמגעילן. לעניין זה- צריך להקפיד בכל הדברים שהזכיר המחבר בסע' הזה:

א. שלא יהיו הכלים בני יומן.

ב. שיהיה שישים במים ההגעה כנגד הכלים שמגעיל בהם.

ג. שלא יגעיל יחד כלים שבליעתם מועטת עם כלים שבליעתם מרובה.

ד. שלא ישהה הכלים שמגעי ביורה יותר מדי ולא מעט מדי.

ה. שלא יכניס הכלים שמגעיל קודם שהיררה רותחת ומבעבת.

ו. להגעיל היררה הגדולה קודם שמגעיל בתוכה.

3. **פסח וחובה"מ- לבני אשכנז:** בזמן זה לא מהני הגעלה כלל, שכן החמץ הבלוע הוא איסור ואע"פ שיש פי שישים כנגדו- הרי שבפסח

אומרים שחמץ אסור בכל שהוא, וגם אם נאמר שהכלי אינו בן יומו וטעמו פגום- הרי כבר ראינו שבפסח אנו מחמירים(תמז, י') גם בנטל"פ. אבל לבני ספרד- גם בתוך פסח אפשר להגעיל כלי ולהכשירו- אם שני הכלים אינן בני יומן כי השו"ע פסק בסימן תמז' י' שיש דין נטל"פ בפסח.

מי שמצא כלי חמץ בפסח ורוצה להגעילו כדי להשתמש בו- הלכה למעשה: לבני ספרד יכול להגעילו אם הוא אינו בן יומו ואם הכלי בו מגעיל אינו בן יומו. לרמ"א הגעלה לא תועיל אבל יכול לעשות בו ליבון.

²⁹⁰**מנהג שלא להגעיל אלא כלים שאינן בני יומן- הרמ"א מציין כאן מנהג שנהגו-** שלא להגעיל לעולם כלי בני יומן, כי גם אם לפעמים הם בסדר, הרי שזה עלול לגרום בעיות רבות כגון שמא יגעיל כלי של איסור בן יומו ואין שישים כנגדו וכד'.

²⁹¹**הסבר הסעיף:** סעיף זה מדבר באופן כללי על דרך הגעלת כלי איסור וכלי של בשר וחלב ומציב בפנינו בעיה חדשה. בסע' הקודם למדנו שקודם שמגיע זמן איסור חמץ- יכול להגעיל את כלי הפסח אפילו הם בני יומן מכיוון שיש שם דין נ"ט בר נ"ט. במקרה דנן שחד הלכים הוא בשרי והשני חלבי או שאחד מהכלים של איסור- כבר אין דין נ"ט בר נ"ט כי הוא רק בהיתרא וכאן יש איסור, וממילא מה שפולט כלי זה בולע השני וכן להיפך ולכן הכלי נאסרים מן הטעם בשר וחלב/איסור שנבלע בהם.

במקרה זה יש **2 דרכים** בהם ניתן יהיה להכשיר א הכלים הללו שמגעיל יחד: 1. שאחד מהם אינו בן יומו. 2. שכנגד אחד מהם יש במי ההגעלה שישים.

דהיינו- במקרה שמגעיל יחד כלי בשר וחלב- אם אחד מן הכלים אינו בן יומו- הרי שהטעם שהוא פולט הוא טעם פגום וממילא הוא אינו פוסל את הכלי השני כמו גם שאינו נאסר מבליעת הטעם הטוב שבשני כי סו"ס הטעם שלו פגום. באותה מידה- אם אחד מן הכלים יש כנגדו 60 במים- הרי שהטעם היוצא ממנו בטל בשישים וממילא אינו אסור את הכלי השני וגם אינו נאסר כי הוא נפלט ובטל.

²⁹²**לא יגעיל כלים הרבה יחד-** שכן בנגיעתם אינם פולטים מה שבלוע שם, ואע"פ שלעניין טבילה אין חוצצין- לעניין רתיחה שאנן(משנ"ב, כ').

סעיף ה' - דינים נוספים בהגעלה:

שו"ע - "אין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה תולדות האור, וכבולעו כד פולטו, מה בולעו ע"י תולדות האור, אף פולטו ע"י תולדות האור"²⁹³.

רמ"א - "מיהו אם נשתמש בו רק במי טבריה, מגעילו בהן (ב"י בשם א"ח). ואין מגעילין בשום משקה, רק במים; מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה (ב"י בשם א"ח). אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר, אין להגעיל עוד באותן המים (ר"ן פרק כל הבשר)²⁹⁴".

סעיף ו' - הגעלת כלי גדול:

שו"ע - "כלי גדול"²⁹⁵ שאינו יכול להכניסו לתוך כלי אחר מחמת גודלו, עושה שפה לפיו בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו, וממלאו מים ומרתיחו; או יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו".

סעיף ז' - שטיפת הכלי בקרים:

שו"ע - "נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד"²⁹⁶.

²⁹³ **הגעלה ע"י מים שהוחמו במיקרו-גל/ דוד שמש וכד':** מים כאלו הם בכלל מים מחמי טבריה שלא השמש חימתם וממילא אין להגעיל בהם אא"כ האיסור נבלע גם בחום כזה.

וכתב הגרעק"א - שכדי להכשיר כלים שבלעו ע"י חמי טבריא כן מהני לעשות הגעלה בחמי האור!

²⁹⁴ **הגעלה בשאר משקים:**

נחלקו הראשונים - אי שרי להגעיל כלים בשאר משקים שאינם מים:

- רמב"ן - אסור, כי שאר משקין אינם מפליטים.
- רש"י, רשב"א - שרי.
- אורחות חיים - כ המחלק' בלכתחילה, אבל בדיעבד - לכ"ע מותר.

להלכה: השו"ע לא הזכיר דין זה, אבל הרמ"א כתב שאין מגעילים בשו משקה מלבד מים, והביא בדיעבד כאו"ח - שמיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה, ואחרי כן הזכיר את הר"ן - שמים שהגעיל בהם הרבה ונעשו כציר - כבר לא ממהני בהו הגעלה.

האם מותר לתת אקונומיקה במי ההגעלה: אחרוני זמננו דנו בשאלה זו בעקבות הדין של הגעלה בשאר משקים ובמים שנשתנו לציר. רוב האחרוני הקלו - ששרי לתת אקונומיקה במים, כי לא נותן הרבה ולא ניכר בעין הדבר ולא משנה את צבע או מהות המים - ושרי, וכ"פ החזו"א והגרי"ש אלישיב זצ"ל. ויש שהחמירו בדין זה (סידור פסח כהלכתו).

²⁹⁵ **הגעלת כלי גדול - מקור הדין בגמ' בע"ז דף עו', א' -** "ההוא דודא דהוה בי רב עקביה אהדר ליה גדנפא דלישה אפומה ומליוה מיא ואתחא. אמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מילתא אי לאו רב עקביה דברא רבה הוא".

²⁹⁶ **הטעם לשטיפת הכלי בקרים אחר הגעלתו - כתב ההטור בשם רש"י שהטעם -** כדי שלא ישוב ויבלע ממה שנפלט. אבל הלכה למעשה אם לא עשו כן אין לחוש לכך מכיוון שבלאו הכי מגעילים את כלי הפסח לפני זמן איסור אכילת חמץ אז היתרא בלע. ובלאו הכי מגעילים כלי שאינן בני יומן אז הם הותנים טעם לפגם ואם לא - הרי שדואגים שיהיה חומר פוגם או פי שישים במים, ולכן בלאו הכי אין בליעה של טעם אסור. כך כתב גם ר"י - שאפילו לא שטפו מיד - לא נאסר כי אינו חוזר ובולע ומכל מקום נוהגים לשטפו מיד וכן ראוי לעשות.

חובת השטיפה היא בכל רמה של הכשרה: בין אם מכשיר כלי בתוך כלי, בין בעירו כ"ר או בכ"ש - תמיד יש לשטוף בקרים אחרי זה. **אחרי ליבון** - א"צ בשטיפת קרים אחרי זה.

סימן תנג' - דיני החטים וטחינתם למצות:**סעיף א' - מיני הדגן למצה ודין קיטניות:**

שו"ע - "אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה, בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון, (והמנהג ליקח לכתחלה חטים), (מהרי"ל), אבל לא באורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל²⁹⁷."

רמ"א - "ויש אוסרים (טור והגהות מיימוני פ"ה ומרדכי פ' כל שעה). והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות²⁹⁸. מיהו פשוט דאין אוסרים בדיעבד אם נפלו תוך התבשיל. וכן מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם²⁹⁹, ואין אוסרים אם נפלו לתוך התבשיל. וכן מותר להשהות מיני קטניות בבית (ת"ה סי' קי"ג). וזרע אקליז"א (מהרי"ל) ואני"ס אליינד"ר אין מיני קטניות, ומותר לאכלן בפסח, כן נ"ל."

²⁹⁷ **מיני דגן שיוצאים בהם י"ח מצה בפסח** - מן הגמ' בפסחים לה' א' למדנו - שרק מין דגן שיכול להחמיץ הוא זה שיוצאים בו י"ח למצה של פסח: "אלו דברים שיוצאין בהם ידי חובת מצה - חטים, שעורים, כוסמין שיבולת שועל ושיפון". ובגמרא - הני אין אורז ודחן לא. מנא הני מילי? אמר ריש לקיש וכן תנא דבי רבי ישמעאל אמר קרא "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות" - מכאן אתה למד שדוקא בדברים הבאים לידי חימוץ - יוצא האדם י"ח במצה של פסח.

ובגמרא שם מובאת דעת רבי יוחנן בן נורי המחמיר ואומר - שגם אורז מין דגן הוא וחייבים על חימוצו בכרת, אך לא נפסקה הלכה כמותו וכן מסופר על רב הונא שהיה מבשל אורז בפסח.

ברמ"א הביא בשם המהרי"ל - שלכתחילה המנהג לעשות המצה מחטים - משום שהוא חביב על האדם ואיכא משום הידור מצווה. **מצה משאר מיני דגן לחולי ציליאק (פסקי תשובות א')**: מן הפוסקים ברור שעדיף לעשות מצה מחטים מכמה טעמים: 1. כיוון שזה חביב וטעים. 2. שאר המינים הללו ממחרים להחמיץ יותר מאשר קמח חיטה, ולפ"ז זז בעיה גדולה שמא יכין המצה מקמח של דבר אחר וממחר הוא להחמיץ!?!?

לכן אין להקל בסתם אדם ולהכין לו מצה משאר מינים, אלא רק לחולים אלו שאינם יכולים כלל לאכול חיטה וגם אז - יעשו רק כמות מועטת וידקדקו היטב לקצר בזמנים שלא יחמיץ.

²⁹⁸ **מנהג איסור קיטניות**: לכ"ע מיני קטניות אינם נעשים חמץ (שהרי רק מה שנוצר מחמשת מיני דגן החייבים בחלה הוא גם חמץ) אך מ"מ נהגו בני אשכנז להחמיר ולא לאכול. בבית יוסף מביא בשם רוב הראשונים שלא חששו למנהג הקטיות אך הביא גם כאלה שחששו לו:

- רבינו ירוחם, סמ"ק, הרב יחיאל ושאר גדולים - לא חשש למנהג הקיטניות.
 - הרב שמואל מאירא, מהרי"ל ובני אשכנז - חוששים לקיטניות ממספר סיבות (מובא בב"י): 1. כיוון שקטניות מכינים בקדירה וגם מיני דגן - ויש לחוש שמא עמי הארץ יראו שמבשלים ואופים מאכלים מקמח של קטניות בלא שנזהרים מחימוץ ויטעו להתיר לבשל ולאפות גם קמח מחמשת מיני דגן. 2. פעמים שהתבואה מעורבת בהם ואי אפשר לברור יפה.
- וכתב המשנ"ב (ז')** - שאין לשנות אפילו ביו"ט אחרון של פסח. ומ"מ בשעת הדחק שאין לו מה לאכול - מותר לבשל כל המינים חוץ מחמשת

מיני דגן.

❖ **הגדרת מין "קטניות" (פסקי תשובות, ז')**: "כל גרעיני זרע שזרעים אותו ומצציח גרעינים כמותו, והזרע נאכל, ולא נוסף עליו בשר (לאפוקי עגבניות ומלפפונים וכד' שנוסף בשר פרי על הזרעים) הרי הוא בכלל קטניות. והגדל על העץ אינו בכלל קטניות".

דוג': אורז, אפונה, דוחן, חמוס, חילבה, חמניות, חרדל, כמון, לוף, סויה, פשתן, שעועית, שומשום, תירס **ועוד**.

❖ **בני זוג מעדות שונות - כתב הרשב"ץ בשו"ת התשב"ץ (ג', קעט)** שהולכים בזה אחר הבעל.

❖ **שמני קטניות** - נחלקו הפוסקים בדין שמנים הנעשים ממיני קטניות. לדעת המקילים - איסור קטניות אינו חל על שמן היוצא מהם ויש המחמירים לאסור. בכל אופן - לגבי שמן סויה, קנולה וכותנה - יש יותר להקל מכיוון שהם לא היו בכלל באירופה כשהתחילו

לאסור קטניות. הרב דב ליאור הורה להתיר שמן סויה.

❖ **קטניות לילדים קטנים**: בשעת הצורך אפשר להקל לילדים כפי צורכם.

²⁹⁹ **אין איסור הנאה מן הקיטניות**: כל האיסור הוא דווקא באכילה ולא בהנאה, ולכן כתב כאן הרמ"א שמותר להדליק משמן שנעשה קטניות את הנרות בפסח.

סעיף ב' - מצה העשויה מעיסה של חיטה ואורז:

שו"ע - "העושה עיסה מן החטים ומן האורז, אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו בפסח"³⁰⁰.

סעיף ג' - ברירת החטים מאכילת עכבר:

שו"ע - "אם לא ביררו החטים מאכילת עכבר, אין בכך כלום"³⁰¹.

רמ"א - "וכן אם לא ביררו ממנו אותו דגן שצמח"³⁰²; מיהו צריך לראות שאין בו כל כך שלא יהא ששים כנגדו מן ההיתר (הגהות מיימוני בשם סמ"ק ותי"ה סימן קי"ד)".

סעיף ד' - שמירת המצות:

שו"ע - "החטים שעושים בהם מצת מצוה"³⁰³ טוב לשמרן³⁰⁴ שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, ולפחות משעת טחינה³⁰⁵. ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק"³⁰⁶.

³⁰⁰ **עיסה העשויה מחיטים ואורז:** המשנה במסכת חלה, פרק ג', משנה ז':

"העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה אדם י"ח חובתו בפסח ואם אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח".

נחלקו הראשונים - אם מלבד מה דבעינן טעם דגן צריך גם שתהיה כמות כזאת כדי שיאכל כזית דגן בכדי אכילת פרס(ע' משנ"ב, יד):

- **רמב"ם, ראב"ד, ר"ח(מחמירים)** - בתערובת של אורז וקמח חיטה צריך שתהיה כמות כזאת שיאכל כזית דגן בזמן של כדי אכילת פרס. אבל בתערובת של חיטה ושאר מיני דגן כמו דוחן - בזה גם אם יש שיעור של כזית קמח חיטה בכדי אכילת פרס - לא מהני לצאת בו י"ח של אכילת מצה בלילה ראשון של פסח.
- **ירושלמי, רמב"ן, רא"ש, טור(מקילים)** - בתערובת של חיטה ואורז - אפילו אין כזית דגן בכדי אכילת פרס - יוצא י"ח כל שיש בה טעם דגן. אבל בתערובת של חיטה ושאר מיני דגן(שאינם מחמשת המינים) כגון דוחן וכה"ג - בזה רק אם יש כזית חיטה בכדי אכילת פרס - מהני למי שאוכל כזית ממנה.

מהשו"ע משמע - שלא בעינן דווקא שיהיה כזית בכדי אכילת פרס שהרי לא כתב.

אבל המשנ"ב(יד) מביא את שתי השיטות וכותב שלכתחילה נכון להחמיר בשל תורה כסברא המחמירה של סיעת הראב"ד - שרק אם יש כמות של קמח חיטב בכדי אכילת פרס - רק אז סגי בהוא יוצא י"ח מצה בפסח, ובשעת הדחק בלבד יש לסמוך על סברת המקילים שאפילו אין בעיסה שיעור חיטים שיהא כזית בכדי אכילת פרס - שג"כ יוצא בה י"ח כשאוכל כזית מן העיסה.

³⁰¹ **האם צריך לברור את החיטים:** נחלקו הראשונים אם צריך לברור את החיטים ולבדוק שלא אכלן עכבר:

- **רבינו פרץ, סמ"ק** - יש נוהגים לברור החיטים אחת מאכילת עכבר, ויש חולקין ואין להקל. ואין לומר דחשיב רוק העכבר כמי פירות, שהרי למדנו בגמרא בפסחים לט: שלא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו מפני שמחמיצין - אלמא שלחלו הפה מחמיץ, וה"ה לעכבר.
- **רמב"ן, רשב"א, טור** - אין לחוש למנהג זה כ: א. הרוק הוא כמו מי פירות שאינו מחמיץ. ב. אין לחוש לזה כ"כ. **להלכה כתב השו"ע** - שברירה זו אינה מעכבת.

³⁰² לעיתים רחוקות יש דגן שצומח מלחלוחית הארץ ורבונו יחיאל כתב שהוא חימוץ גמור. לכן כתב הרמ"א שצריך לדאוג שתמיד יהיה שישים כנגדו כך שכשאפו לפני פסח הוא בטל בשישים(ואע"פ דהוי יבש שסגי ליה ברובו, הרי שבאפיה הוא נותן טעם).

³⁰³ **דווקא במצת המצוה של ליל יו"ט ראשון של פסח:** כל הדין הזה הוא דווקא במצת מצוה של לילה ראשון(שרק אז יש מצווה לאכול מצה), אבל שאר מצות של פסח אינן צריכות שמירה מיוחדת. **אבל הגר"א(מובא בבה"ל)** היה זהר בזה כל ימי הפסח לאכול רק מצות שמורות.

³⁰⁴ **האם מותר לשלוח החיטים או הקמח במשלוח ברכבת וכד':** בבה"ל ד"ה "טוב לשמרן" הסתפק אי שרי לשלוח קמח שמורה על הרכבת בלא שומר ישראל, והביא בשם ספר "תוספות ירושלים" שיש בכך ספק ושאינן כדאי לשלוח בלא שומר. **בספר שדי חמד כתב** - שמותר לשלוחם אם שולחם סגורים וחתומים בשתי חותמות.

שלוח ע"י דואר רשמי - הרבה הסיכמו שיש להקל יותר כיון שיש פיקוח ממשלתי וחוששים לפגוע בעבודתם ולאכן לא יעשו העובדים שום דבר. **מ"מ** - לכתח' למצות מצוה נכון להחמיר ולא להשתמש בחיטים או קמח ששהו ללא שמירת ישראל.

סעיף ה' - האינדנא אסור ללתות:

שו"ע - "האינדנא אסור ללתות³⁰⁷ בין חטים בין שעורים".

סעיף ו' - שימוש בשקי קמח בפסח:

שו"ע - "שקים שנותנים בהם קמח כל השנה, אם רוצה ליתן בהם קמח ומכבסים אותם יפה, צריכים להתיר קודם הכבוס כל התפירות שבהם בקצוות או אם הם מטולאים³⁰⁸".

סעיף ז' - הולכת השקים על הבהמה:

שו"ע - "כשמוליכים השקים שיש בהם קמח מהרחיים אסור להניחם על גבי בהמה שאין אוכף או עור עב תחת השק³⁰⁹".

רמ"א - "וכן יזהר לכתחלה שלא להניח הרבה שקין עם קמח זה על זה, במקום שאפשר³¹⁰ (מרדכי ס"פ אלו עוברין)".

הלכה למעשה באיסון והשגחה על מצות מצווה: לכתח' נכון שהקמח, מים שלנו והמצות צריך לאחסנם תחת שומר ישראל או לנעול אותם

בחדר שהמפתח שלו ביד ישראל.

³⁰⁵ **שמירת המצות:** כתוב בתורה "ושמרתם את המצות" ומכאן למדו חכמים שצריך להיזהר ולשמור על המצות שלא יבואו עליהם מים ויחמיצו אותם. ובגמרא בפסחים דף מ' מסופר על רבא שהיה אומר לאלו שהיו הופכים את התבואה וקושרים אותה בימי הקציר- שיהפכו אותם לשם מצווה, דהיינו יזהרו וישמרו המצות כבר משעת ההפיכה. אבל בהמשך הגמרא משמע ששימור משעת הלישה מספיק מכיוון שרב הונא עצמו אמר שבצקות של גויים מותרים באכילה, והגמ' הסבירה- כי הם שמורות משעת הלישה.

לפיכך נחלקו הראשונים- ממת ים לשמור את מצת המצווה של ליל הפסח:

- רי"ף ורמב"ם- מכך שרבא לא חזר בו מן האמירה לאותם שהפכו את החיטים- או לומדים שמצווה לשמור החיטין משעת הקצירה.
- רא"ש, שאלתות- השמירה, כפי שדחתה הגמרא את רבא, זה דווקא מזמן הטחינה- "נוהגין באשכנז ובצרפת לשומרן משעת טחינה לפי שאז מקרבין אותן אל המים שטוחנין בריחים של מים".
- הגאון- מי שלקח קמח מן השוק – בשעת הדחק מותר ויוצאין בן|כי סומכים על כך שמשעת לישה (גי) שלא מחזקינן איסור אבל לכתחילה בעי שימור.

להלכה כתב השו"ע- שטוב לשמרן משעת קצירה ולפחות משעת טחינה ובשעת הדחק מותר ליקחן מן השוק.

**** בדין שמירה משעת קצירה-** כל עוד החיטים מחוברים לקרקע- אין לחוש מחימוץ, אפילו ירד עליהם גשם, אבל אם החיטים כבר נתייבשו

לגמרי ואינם צריכים עוד לקרקע- בזה הם כבר מקבלים חימוץ ולכן המנהג לקצור דגן של שמורה בעודן לחין קצת.

³⁰⁶ אבל חיטים מותר לכתח' לקחת מן השוק- כי ישמור עליהם משעת טחינה.

³⁰⁷ **לתינה=** רחיצת גרעיני הדגן במים לפני כתישתם, כדי להרפות את קליפת הגרעינים או כדי לנקותם מחול/עפר. ואע"פ שבתקופת הגמרא היו לוטטין כאותה גמרא דלעיל על רבא, אבל האינדנא אסור זאת **הגאונים כי אין אנו בקיין בזה ועלול להחמיץ החמץ.**

³⁰⁸ בשם תרומת הדשן.

³⁰⁹ כ"כ בתרומת הדשן מפני שלעיתים הבהמות מזיעות וזה מרטיב את הבהמה או כי הקמח מתחמם ע"י גוף הבהמה ועלול להתחמץ.

ובדיעבד- אין לאסור, אבל עכ"פ צריך להמתין מעת לעת עד הלישה שיתקרר הקמח.

³¹⁰ **איחסון הקמח:** הטעם כי יכולים להתחמם ע"י זה, ובב"י כתב שהאינדנא לא חוששים לזה כי אנחנו לא לוטטים אז החיטים כלל לא רטובים

ואין לחוש שחימום יביא להחמצתם.

דרך האיחסון בזמננו: בזמננו נוהגים המדקדקים לאכסן את הקמח בפחים או בחביות עם מכסה סגור היטב, ובזה אפשר להניחם זה על זה ללא חשש חימום הקמח.

סעיף ח' - ניקור ריחי הטחינה ודין הקמח הראשון:

שו"ע - "ונוהגים לנקר הריחים משום דזמנין נתנו בהם תבואה לתותה לסולת³¹¹. ונוהגים שקמח הראשון שנטחן אחר הניקור שומרים אותו עד לאחר הרגל".
רמ"א - "ואנשי מעשה רגילים לילך בעצמם אל מקום הרחיים לראות הם בעצמם לטחינת קמחיהם (מרדכי)".

סעיף ט' - מועד טחינת הקמח:

שו"ע - "צריך לטחון החטים יום או יומים לפני הלישה; ואם טחנו בערב פסח, יש אומרים שאסור ללוש מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת טחינה רותח ומחמם המים והעיסה נוחה להחמיץ³¹²".

סימן תנד' - באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו:**סעיף א' - אין יוצאין בפת סובין ובפת מורסן:**

שו"ע - "אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן, אבל לש הוא את העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצא בה. ויוצא במצה מסלת נקיה ביותר, ואין אומרים אין זה לחם עוני³¹³.
רמ"א - "וטוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי, דהוי כאשישה (מהרי"ו)".

סעיף ב' - עיסת הכלבים:

שו"ע - "עיסת הכלבים, בזמן שהרועים אוכלים ממנה³¹⁴ יוצאים בה; ואם לאו, אין יוצאין בה שאין זו משומרת לשם מצה³¹⁵".

³¹¹ **מקום שלא ניקו הריחים קודם הכנת הקמח של מצות הפסח:** כתבו האחרונים (משנ"ב, ב, לט"ו) שמ"מ בדיעבד או בשעת הדחק שא"א לנקר הריחים כי הוא סמוך לפסח וכיו"ב - מותר לטחון בלא ניקור. רק שיאפה הכל קודם הפסח דאז הכל בטל.

³¹² **טחנו בערב פסח -** ואם עבר ולש את הקמח הזה שטחן בע"פ - אין לאוסרו בדיעבד אבל ישמרנו היטב מחמוץ והיינו שיעסוק בו בזריזות יותר משאר עיסות.

³¹³ **סוגי הפת שאין יוצאים בהם: המשנה בתחילת מסכת חלה קובעת כלל - רק פת שחייב עליה חלה - יוצאים בה י"ח בפסח,** אבל סוג מאפה כזה שאין חייבים עליו בחלה - אין יוצאים בו י"ח מצה בפסח.

מורסן וסובין - מהם ומה דינם: סובין קליפה הנושרת מן החיטה בשעת כתיש. **מורסן** קליפה דקה הנשארת בנפה אחרי יציאת הקמח ממנה. מי שעשה פת רק ממורסן או רק מסובין - לא יוצא בכך י"ח בפסח כי דברים אלו אינם נחשבים לאחד מחמשת מיני הדגן שהזכרנו לעיל (סימן תנג', א). א"כ הן לעניין חלה - אינה חייבת והן לעניין מצת מצווה - אינה נחשבת.

אבל אם לש בצק שהוא למשל חיטה עם מורסנה וכד' - יצא י"ח. שכן דרך העניים - לאכול פת כזו שלא נקיה היטב וממילא המורסן חלק ממנה ומצטרף לשיעור כזית. כי רק כשהמורסן בפ"ע אינו נחשב לפת אבל כשזה חטה שיש בה גם מהמורסן שלה - זה בסדר ובלבד שלא סינן את המורסן מהקמח ואז החזיר אותו - בזה זה כבר לא בסדר.

דין זה מבוסס על המשנה בריש מסכת חלה ופסקוהו הרמב"ם, רי"ף וכ"פ בשו"ע.

³¹⁴ **מה הכוונה שהרועים "אוכלים ממנה"? נחלקו בכך הראשונים:**

- **רמב"ם -** אפילו אם ראויה למאכל אדם, כל שהיא מיוחדת דווקא לכלבים - לא יוצאים בה י"ח.
- **רבינו שמשון -** כל שהיא ראויה למאכל אדם - מהני לפסח, אפילו שהיא מיועדת רק לכלבים.
- **להלכה פסק השו"ע כרמב"ם -** שדווקא שכהרועים אוכלים ממנה בפועל, **כרמב"ם**.
- **הרמ"א כתב כרבינו שמשון -** שכל שהיא ראויה לרועים לאכול ממנה אז היא יכולה להיות מצה בפסח, אפילו שבפועל הם לא אוכלים.

³¹⁵ **עיסת כלבים: המשנה במסכת חלה, פרק א', ח' אומרת:**

רמ"א- "כך הם דברי הרמב"ם אבל יש אומרים הטעם משום שאינו קרוי לחם כל זמן שאין הרועים אוכלים ממנו, וכן נראה עיקר (טור י"ד סימן ש"ל ור"ש בפירוש דמסכת חלה פ"ק).

סעיף ג'- חליטת בצק בזה"ז:

שו"ע- "ליכא בזמן הזה דידע למחלט, הילכך כל מין חליטה אסור"³¹⁶.

סעיף ד'- מצה גזולה:

שו"ע- "אין אדם יוצא ידי חובתו במצה³¹⁷ גזולה³¹⁸. במה דברים אמורים, כשגזל מצה; אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה, יוצא בה, שקנאה בשינוי, ודמים לבד הוא חייב לו³¹⁹. (ולענין ברכה ע"ל ריש סימן תרמ"ט)".

"עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה ומערבין בה ומשתתפין בה ומברכין עליה ומזמנין עליה ונעשית ביום טוב ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח אם אין הרועים אוכלין ממנה אינה חייבת בחלה ואין מערבין בה ואין משתתפין בה ואין מברכין עליה ואין מזמנין עליה ואינה נעשית ביום טוב ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח בין כך ובין כך מטמאה טומאת אוכלין".
³¹⁶ **חליטה בזמן הזה:** מעיקר הדין יכול אדם לקח את הקמח ולחלוט הוא, דהיינו שיתן אותו המים רותחים קודם הלישה ואז ילוש אותו ועושה ממנו עיסה. נתינת הקמח ברותחים עושה בהם תהליך של בישול כזה שמרוב החום שלהם אין לחוש יותר שהבצק יחמיץ.
בזמן הזה אסרו הגאונים לחלוט- מכיוון שאין אנו בקיאים בכל מיני החליטה- יש לחוש שמא לא ירתיח כהוגן ואז יבוא הבצק לחימוץ, ולכן אסרו עלינו את החליטה לגמרי.

דינים נוספים בחליטה:

- **בצק שנחלט בזמנינו שווה לחמץ גמור:** כתב המשנ"ב (יג')- בצק שנחלט אסור הן באכילה והן בהנאה ואפילו להשהותו אסור כי אנו מתייחסים אליו כחמץ גמור. ולכן גם אסור במשהו.
- **חולה הצריך לחליטת שעורים או חטים להניח על בטנו לרפואתו:** אם הוא חולה מסוכן- יעשו חליטה ויתנו לו. ואם הוא לא מסוכן- אסור לעשות לו כן אפילו בדרך חליטה, כי אנו חוששים בזה לחמץ גמור ולחומר של בל יראה ובל ימצא. והדרך לעשות הוא ע"י גוי.
- **ישראל שכופין עליו (כגון אנשי חילות) להכין מיני חמץ בפסח- כתב הח"י אדם-** שאם יכול להציל את עצמו בממון- יעשה ויתן מה שיכול, אבל אם גם זה לא יכול- יזהר עכ"פ לעשות חליטה בקמח קודם שיאפה או יבשל- ובזה יסמוך בשעה"ד גדולה על כך שאחר חליטה אין העיסה נחמצת.

³¹⁷ **מה דין מרור גזול(בה"ל):** נחלקו בכך האחרונים:

- כנה"ג- יוצא י"ח במרור גזול.
- פר"ח- מרור הוקש למצה ולכן דינם זהה- שאינו יוצא י"ח במצה גזולה.

³¹⁸ **דין מצה גזולה:** כתבו הרא"ש והרמב"ם ע"פ הירושלמי- שאין יוצאים בפסח במצה גזולה, מכיוון שלמדנו בגז"ש ממצוות חלה- "לחם לחם"- מה בחלה אין אדם מפריש חלה אלא מעיסה שלו דכתיב "עריסותיכם" אף בפסח אינו יוצא י"ח אלא במצה שלו.
 ועוד הובא בירושלמי- שאין לברך על מצה גזולה משום "בוצע ברך נאץ ה".
 וכ"פ בשו"ע אבל הביא מהרב המגיד- שאם גזל קמח או חטים ועשה מהם מצה- כן יוצא במצה זו י"ח כי לא חשיב גזולה אלא שחייב כסף למי שלקח ממנו החטים, ומ"מ לא וכל לברך עליה משום "בוצע ברך נאץ ה".
 אבל אם מכר אותה לאחר- אותו אחר כן יכול לברך עליה כי אצלו היא לא הגיעה בגזל.

* **מצה שאולה-** יוצא בה י"ח (משנ"ב, טו') כי שאלה עמ"נ לאוכלה ולא להחזירה כפי שהיא וממילא נחשבת לשלו אלא שחייב להחזיר משהו אחר כנגדה.

* **זהירות לאופים יחד-** שכל אחד יאמר ויגלה בדעתו שאינו מתכוין דווקא למצה שלו אלא כל מי שיגיע מצתי לידו יהיה לו במתנה, כדי שלא יקחו אחד מצת השני ולא ייצאו י"ח.

* **אורחים ובנים הבאים לסדר פסח על שולחן אביהם:** לכאורה יש חיסרון במצות שהם לא שלהם ולא מתקיים בזה "לכם"? לכן יש שאמרו להקפיד שבעה"ב יתן להם במתנה גמורה או שהם יעשו מעשה קניין ויקנו אותה, ומ"מ גם מי שלא עשה כן- יצא י"ח שכן בעה"ב נתן לו עמ"נ שיאכל והוי כשלו.

סימן תנה' - דין מים שלנו:

סעיף א' - דיני מים שלנו:

שו"ע - "אין לשין³²⁰ אלא במים שלנו³²¹, בין שהם מי בורות ומעיינות, בין שהם מי נהרות, ושואבין אותה מבעוד יום (סמוך לבין השמשות), (די"ע והגהות מיימוני פ"ה), או בין השמשות³²². ואין לשין בהן עד שיעבור הלילה

* **שלא לקנות בהקפה** - כן כתב המשנ"ב (טו') כדי שהמצות יהיו שלו. **ועוד טעם הובא בזוהר(פ' תרומה):** שאין לקחת דבר מצוה בחינם - "בגין דלא זכי בההיא עובדא כלל לאמדכא עליה רוחא דקודשא אלא באגר שלי".

* **מצה שהעבירה מרה"ר לרה"י בשבת:** האם יוצא בה י"ח או שיש בה פגם? כתבו האחרונים שמכיוון שלא נעשה מעשה עבירה בגוף המצה לא נעשה בה פגם ומותרת באכילה ובברכה כמצה רגילה.

³¹⁹ **גזל חיטים או קמח - האם יוצא בו י"ח:** השו"ע כתב ע"פ הרב המגיד - שכיוון שעשה שינוי מעשה - כבר אינה נחשבת לגזולה ולכן יכול לצאת בה י"ח. אלא שלעניין זה - הגוזל עצמו לא יוכל לברך עליה משום "בוצע ברך נאץ ה".

וכן מועיל מה שעושה שינוי רשות והיינו כגון שקנה מצה ונתנה במתנה אחר - האחר יכול לצאת בה דלא חשיב גזול כי היה שינוי רשות ובתנאי שהתיימשו הבעלים. ובמקרה זה כבר אין בעיה של בוצע ברך - שהרי הוא עצמו לא גזל והבעלים התיימשו קודם שהגיע לידו, לכן גם יוכל לברך. **סיכום:** כדי לצאת י"ח מצה בפסח צריך שהמצה תהיה שלו, לכן בגזולה - לא יוצא י"ח. אבל אם עשה שינוי במצה כגון שגזל חיטים או קמח ואז הכין מהם מצה - יש שני דברים לצרף ולהתיר המצה לפסח: 1. שינוי מעשה - שאפה את הקמח וכד'. 2. יאוש בעלים.

אולם, מלבד מה שיוצא בה י"ח - הי שגזלן לא יכול לברך עליה כי הגיעה לידו בגזל, אבל אדם שלישי שהגיעה לידו יוכל גם לברך. ³²⁰ **מי שאין לו "מים שלנו" כי לא הכין וכד' (משנ"ב, לו'):** לא יאפה מצות במים רגילים אלא יסתפק במשך הפסח באכילת פירות וירקות ושאר מאכלים. אמנם אם לא תהיה לו מצה לקיים בה מצוות עשה של תורה לאכול כזית מצה בליל הסדר - יוכל להשתמש במים רגילים קרים לאפיית המצה, כדי לא לבטל את המצווה מהתורה.

³²¹ **מים שלנו - הקדמה:** לישת מצה לפסח, בין מצת מצווה ובין כל מצה רגילה חייבת להיות עם "מים שלנו". דהיינו, מים כאלו שלאחר שאיבתן שהו בכלי או בלשון אחרת "ישנו" בו. **מקור** הדין בגמרא **בפסחים מב' מימרא של רבי יהודה - "אשה לא תלוש אלא במים שלנו"**. **רש"י** במקום מסביר את הטעם לדבר: משום שבימי ניסן המים במעיינות חמים מכיוון שהחמה הולכת באותו זמן בשפולי רקיע סמוך לארץ ומחממת המעינות. לכן, אסור להשתמש במים אלו מיד כשהם יוצאים מן הארץ החמה אלא יעמידם בכלי ויצטננו מחמימות.

הראשונים נחלקו כמה זמן עליהם לשהות מחוץ לנהר/מעין:

- **רש"י, בה"ג ושאר רה"פ** - צריכים להמתין שיעור לילה שלם דהיינו כ-12 שעות. לפי זה גם שהייה של 12 שעות ביום תועיל, כי הוא מבין שצריך שיעור לילה ולא לילה ממש.
 - **רא"ה** - צריך שלא יהיו מחוברים למעין בלילה. לפי זה כל שהוציאם מן המים בבין השמשות קודם הלילה - יכול להשתמש בהם מיד, כי צריך לילה ממש וכל שעבר יום ולא היה מחובר בלילה - מהני.
- להלכה הסכימו כולם כרש"י וסיעתו** - "עד שיעבור הלילה כולה". כל שנחלקו הוא מתי צריך להוציא את המים לפני הלילה, כפי שיבואר.
- ³²² **זמן שאיבת מים שלנו - מתי שואבים את המים כדי להשהותם (משנ"ב, ד):** העיקרון המנחה הוא שהם צריכים להיות לילה שלם מחוץ למים ולכן יש לשאוב אותם קודם לתחית הלילה. **אלא שנחלקו - כמה זמן קודם הלילה יכול לשואבם?**

- **בשו"ע כתב** - "מבעוד יום או בין השמשות" - דהיינו שאפילו בשעות היום יכול לשואבם מתי שירצה ובלבד שימתין מללש עד מחר.
 - **והרמ"א כתב** - "סמוך לבין השמשות" - אבל לא מבעוד יום. וטעמו - כי כך המים יגיעו לקור הרצוי, ולא נחוש להחממת החמץ. דהיינו, לא ישאב עד כמעט סוף היום כי כשהמים בתוך המעיינות במהלך היום הם מצטטנים, ומצד שני - בלילה מגיע החום למעיינות אלו ולכן יש להוציא את המים קודם שמתחיל הלילה כדי שיצטננו בחוץ.
- הסיבה בגללה הוא כתב** "סמוך לבין השמשות" היא מכיוון שא"א לכוון ממש בין השמשות.

****הקדים ושאב מבעוד יום:** ראינו שלשו"ע זה מותר לכתח' אבל הרמ"א התיר רק בסמוך לביה"ש, **ומ"מ גם לרמ"א** אם בדיעבד שאבו את המים מבעוד יום - אין להחמיר ושרי.

****אם שאב את המים בלילה:** ראינו שמעיקר הדין גם לשו"ע וגם לרמ"א צריך לשאוב לפני הלילה, אך אם שאב בלילה קודם חצות - מותר ללוש בהם לכתחילה למחר, אך מ"מ צריך להמתין 12 שעות מעת ששאב.

כולה³²³. ויכולים לשאוב יום אחד לימים הרבה; ואם הזמן חס יניחם במרתף שהוא קר. ואם הזמן קר, יניחם באויר כי המרתף הוא חם. וצריך להשכים ולהכניסם לבית קודם שיזרח השמש, ואפילו ביום המעונן".

רמ"א- "ואם לא הכניסם בהשכמה, אם לא עמדו כל כך עד שהוחמו, אינו מזיק³²⁴. ויותר טוב להעמידם תחת התקרה, שמא ישכח להכניסם בהשכמה (ב"י בשם א"ח). וכשמוליך המים תחת אויר הרקיע, יש לכסותן (ת"ה סימן קט"ו בשם סמ"ג וסמ"ק ומהרי"ק). כשחל פסח באחד בשבת, יש לשאוב המים אור י"ג, דהיינו בליל ה' (מרדכי ספ"ק דפסחים). לכתחלה יש לשאוב מן הנהרות ולא מן הבארות³²⁵ (אשירי ומרדכי); אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות (מהרי"ו). ואין לשפוך מים שלנו מכח מת או תקופה הנופלת (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ה); ומכל מקום טוב לכתחלה להשים בהם ברזל. גם אסור לשאוב מים ע"י א"י למצות של מצוה³²⁶; ואף לשאר מצות, ישאב ישראל³²⁷ (מרדכי ומהרי"ו ברי"ן ומהרי"ל), אם אפשר. ונוהגין ליטול מים מיוחדים למצה של מצוה. ונוהגין ליקח כלי חרס חדשים, ואין לשנות המנהג; אבל בשל עץ, אין להקפיד³²⁸ (כל בו)".

סעיף ב' - מים המכונסין בסיסטירנה:

שו"ע- "י"א שמים המכונסין בסיסטירנה³²⁹, מותר ללוש בהם סמוך לשאיבתן; ואין להקל בדבר, אם לא בשעת הדחק³³⁰.

³²³ צריך שיעבור הלילה כולו: רק אם המים לנו ושהו בכלי לילה שלם אז ניתן ללוש בהם, אך אם לא עבר כל הלילה - אין ללוש בהם לכתחילה,

אבל בשעת הדחק יש להקל ללוש בהם אחר עמוד השחר אפילו שלא עמדו בחוץ 12 שעות.

³²⁴ הסבר- אפילו עמדו המים שלנו בשמש, כל שלא הוחמו - מותר ללוש בהם. ולענין זה פושרין - כהוחמו דמי.

³²⁵ עדיפה שאיבה מן הנהרות ולא מן הבארות: מפני שהחמה מהלכת מתחת לקרקע - עדיף לשאוב מן הנהרות מכיוון שהם נמשכים ממקום

רתיחתן וכך נעשים קרים יותר, משאכ בבארות עומדים במקומם וחומם נשאר.

³²⁶ זה דווקא לכתחילה אך אינו מעכב.

³²⁷ שאיבת מים שלנו ע"י אנשי מעשה(פסקי תשובות, ג'): "מנהג צדיקים ואנשי מעשה שהולכים בעצמם לשאוב המים למצות מצוה, ובשעת

השאיבה אומרים "לשם מצת מצוה", והרבה גדולי ישראל כשהיו שואבים היו לוקחים לכי קטן ובו שאבו המים לתוך כלי גדול, ובעת ששפכו המים

לכלי הגדול היו סופרים א' ב' ג' וכו' כל כ"ב האותיות, כדי להכניס במים קדושת האותיות".

³²⁸ באיזה כלי לאחסן את המים שלנו: "השו"ע כתב שנוהגים לקחת כלי חרס או עץ - כי אינם מתחממים, אבל כלי מתכת - כתב

המשנ"ב(כה) שלכתחילה עדיף לא להשתמש בו כי הנחושת מתחממת וביעבד אין לחוש.

לגבי כלי פלסטיק- נתפשט המנהג להשתמש בהם ככלי חרס או עץ, כי אינם דומים לכלי מתכות המחממים את המים. ומ"מ טוב לשתופו לפני כן

שמא יש עליו משהו.

³²⁹ סיסטירנה- פירוש: מין באר שמכל צדדיה בנויה ולמעשה היא נפרדת לגמרי מן האדמה, לכן בה אין את החשש של חימום מלמטה ע"י החמה

ולכא' יהיה מותר להשתמש במים שבה לכתחילה. אבל למעשה החמירו בדבר - מכיוון שהבניין מחובר לקרקע אז כן מתחמם מעט מן השמש

ההולכת מתחת, ועל כן צריך ג"כ לינה כמו בשאר מים אם לא בשעת הדחק.

שימוש במי ברז ל"מים שלנו": יש המקילים לקחת מי ברז ולהלין אותם כל הלילה בכלים, אך בפסקי תשובות כתב ש"א אינו נכון ואסור מדינא

להשתמש במי ברז למים שלנו" (כי חוששלימקלים המעורבים במי הברז שאולי נחשבים כתבליים חריף הממהר להחמיץ). אולם בפנינו

הלכה(פסח, עמ' 174) כתב- "שבמפעלי מצות המכונה נוהגים ליקח מים מהברז, ומסננים אותם היטב, ומשהים אותם במקום צונן כל הלילה" וכן

נהג הרב צבי יהודה קוק זצ"ל.

מים שלנו בזמנינו: בימינו נוהגים לקחת מים מינרלים כמו מי עדן וכד' ואז להשהות אותם לילה שלם.

³³⁰ מי גשמים שנקלטו מן האויר(משנ"ב, כח') - הקלו בהם שאינם צריכים לינה כי לא התחממו מהחמה שתחת הארץ, אבל ישתמש בהם מיד

או ישמרו במקום לא יתחממו בו.

סעיף ג'- לישה במים חמים או פושרים ומי שעבר ולש בהם ובמים שלנו:

שו"ע- אין ללוש במים חמים³³¹ אפילו לא נתחממו אלא בחמה, ולא במים הגרופים מדוד גדול שנחשתו עבה ותלוי על מקום האש ומים שבתוכו פושרים, אפילו כשאין האש תחתיו³³², ואם עבר ולש בין באלו בין במים שלא לנו, אסור³³³. ויש חולקין ומתירין בלש במים שלא לנו. ויש אומרים דבשוגג מותר, ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם".

רמ"א- "ואפילו בלא דחק יש להתיר אם עבר בשוגג ולש במים שלא לנו³³⁴ (ר' ירוחם ובי"ל)".

³³¹ אין ללוש במים חמין- אפילו נעשו פושרים אסור.

מים חמים שנתקררו(משנ"ב, כט'): יש שהחמירו לאסור גם במים חמים שנעשו קרים ויש חולקים בזה ומתירים, ובמשנ"ב הכריע- "ויש לסמוך עליהם בשעת הדחק או בהפסד ממון מרובה כגון שעבר ולש בהם הרבה מצות".

אסור ללוש במים שהם חמים או פושרים:

פסחים דף מב, א'- "דרש רבא אשה לא תלוש בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופים...". והטעם- חשש שמא הבצק ימהר להחמיץ.

עבר ולש במים שלא התקררו: חלק זה של הסעיף מאוד חשוב ועוסק למעשה באדם שעבר ולש את מצות החג עם מים כאלו שלא לנו או במים פושרים וכד'- מה דין המצות הללו- האם נאסרו לגמרי או שלא?

לענין זה יש לנו שלושה פרמטרים שעלינו לבדוק:

- באיזה מים השתמש?** האם במים פושרים או מים שנתחממו בחמה או שמא אפילו במים שלא לנו- האם כל סוג של מים אסור באותה מידה?
- האם עשה זאת בשוגג או במזיד-** האם נקל לאדם שאפה את המצות ממים כאלו שאינם מספיק קרים- שאם עשה זאת בשוגג- המצה לא תיאסר?
- האם כל הדין הזה שחייבים במים שלנו ובמים קרירים שלא התחממו הוא דווקא במצת המצווה של לילה ראשון או בכל מצות החג?**

הרחבה:

א. באיזה מים אנו אוסרים[א- האם בצק שנוצר ממים שלא לנו כדן כשר בדיעבד למצה]: נחלקו הראשונים בשאלה זו:

- רש"י, רא"ש-** האיסור זה דווקא בבצק שנעשה ממים חמים או פושרים, כפי שאמר רבא ש"לא תלוש בחמה...וכו", **אבל** "מים שלנו" אינם מעכבים וכל שעשו בצק ממים קרים אע"פ שלא לנו לילה שלם- בדיעבד מהני.
- רי"ף, רמב"ם ורוב ראשונים-** גם מים שלנו מעכבים, ואם לשה במים שלא לנו- הבצק אסור.

ב. האם לש בשוגג או במזיד: נחלקו הראשונים האם כל האיסור בבצק כזה שנילוש במים שאינם טובים(כגון שנתחממו בחמה) הוא דווקא למי שעבר במזיד או גם למי שעשה כן בשוגג:

- רא"ם, אבי העזרי-** דווקא למי שעה במזיד.
- רש"י-** אסור אפילו למי שעשה כן בשוגג, משום חימוץ ומשום קנס.

ג. האם החיוב ב"מים שלנו" ובמים שלא נתחממו מהחמה וכד' הוא דווקא במצת המצווה או בכל מצה:

- רי"ץ גיאת, עיטור-** דווקא במצת מצווה, אבל שאר מצותלכילה בפסח- שרי בכל כהאי גוונא, כמו שהתירו לאכול בצקות של גויים.
- רא"ש, רש"י, מגיד ועוד-** דין זה נכון לכל מצה ומצה, כי כל היכא שיש לחוש לחמץ- מאי שנא אם זה למצת מצווה או לא. ובצקות של גויים שהתירו היינו בעומד עליהן ורואה שזה מים שלא נתחממו.

הלכה למעשה בכל המחלוקות: את החילוק לגבי מצת מצווה לא הביא בשו"ע, והיינו- שכל הדינים הללו נכונים הן למצת המצווה והן לשאר מצות ואין לחלק ביניהם.

לגבי השאלה אם דווקא בשוגג או במזיד-מביא השו"ע את המקילים בלש בשוגג כ"ש אומרים" ושאפשר לסמוך עליהם בשעת הדחק. **והרמ"א היקל לכתח' במי שעשה בשוגג ובצירוף שזה במים שלא לנו(שבהם ראינו שיש מקילים).**

ולגבי השאלה האם זה דווקא שאר מים שהתחממו או גם במים שלנו- בסתם כתב השו"ע שאין לחלק ובשניהם אם עבר ולש במים כאלו- אסור, ואחרי כן הביא שיש חולקין ומתירים בלש במים שלא לנו".

הסבר דברי הרמ"א- מי שלש בשוגג במים שלא לנו- לפי הרמ"א מותר לכתחילה להשתמש בעיסה זו לבצק. הסיבה היא כי יש כאן שני דברים לצרף: 1. שיטת המקילים בעשה בשוגג. 2. שיטת המקילים שלישת בצק עם מים שלא לנו" אינה מעכבת. ולכן בצירוף שני אלו הכריע הרמ"א שאפילו לכתחילה מותר. אבל בשאר דברים מודה הרמ"א לשו"ע- שאין להקל אפילו עשה בשוגג אלא בשעת הדחק בלבד.

סעיף ד'- ביטול מים ש"לא לנו" במים ש"לנו":

שו"ע- "מים שלא לנו שנתבטלו חד בתרי במים שלנו, לשין בהם³³⁵."

סעיף ה'- נתינת מלח במצה:

שו"ע- "נוהגין שלא ליתן מלח במצה³³⁶, ונכון הדבר; (ואפילו בדיעבד יש לאסור)³³⁷ (מרדכי ודי"ע)".

סעיף ו'- לש המצה בתבלינים:

שו"ע- "לש המצה בקצח ושומשמין ובמיני תבלין, כשרה כיון שיש בה טעם מצה; ומ"מ אין ליתן בה תבלין, לפי שהוא חד ומחמם העיסה"³³⁸.

רמ"א- "ופלפלין, אפילו בדיעבד אסור; וכן אם נפל בה סיד (מהרי"ב)".

סימן תנו'- שיעור כמות לישת המצות:**סעיף א'- אין לשין עיסה גדולה בבת אחת:**

שו"ע- "אין לשין לפסח עיסה גדולה³³⁹ משיעור חלה, שהיא מ"ג בצים וחומש ביצה בינונים והוא עשרון, וכן ישער אותה, ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר, ואח"כ יתן מ"ג ביצים ויחזיר בו המים שעירה ממנה והמים

³³⁵ **מותר לבטל לכתחילה:** כתבו האחרונים (ח"א, א"ר, גר"ז) - מותר לכתחילה לערב אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו.

³³⁶ **איסור נתינת מלח במצה-** מה שאסור לתת מלח בעיסה הוא כי המלח פועל לזירוז ההחמצה, וכל האיסור הוא דווקא קודם האפיה, אבל אחר האפיה - אין בעיה לתת על המצה האפיה מלח ואפילו להחזירם לתנור.

³³⁷ **האיסור לתת מלח במצה:** מנהג אשכנז שלא ליתן מלח במצה כי מחמם הוא אותה וחיישין לחימוץ, וכ"כ במרדכי - שהנותן מלח במצה ואוכל - כאילו אכל חמץ. ואע"פ שהרשב"א, ר"ן ועוד ראשונים כתבו שלא ידוע להם מנין איסור זה ומה עניינו? מ"מ כיוון שהתקבל כמנהג - מחזיקים בו בבחינת "ואל תטוש תורת אמך". וכ"פ בשו"ע - שנוהגין שלא ליתן מלח במצה". אבל הרמ"א החמיר וראה בכך איסור ולכן כתב - שאם נתן המצה חמץ ואסורה לגמרי, אך הפר"ח חלק על הרמ"א וכתב שאמנם לכתח' לא יתן אבל אם נתן אין לאסור. ובמשנ"ב הוסיף מספר עניינים: 1. אם נתן מלח ואפה מידי - האחרונים הקלו שבדיעבד שרי. 2. כל האיסור הוא דווקא לתת קודם האפיה. 3. בה"ל - המלח שלנו אינו המלח שאסרו לתת.

³³⁸ **לישת בצק המצה עם תבלינים:** לענין זה יש לדון בשני עניינים: 1. האם התבלינים מחמיצים העיסה? 2. גם אם לא מחמיצים יש לשאול האם זו צה רגילה שכשרה בליל הסדר או שנחשבת למצה עשירה?

1. הגמ' במנחות דף כג: - "תבלה - כיוון שיש בה טעם מצה - כשרה" - וכ"פ בשו"ע. אלאל שנחלקו הראשונים מה הכוונה "יש בה טעם מצה" שכשרה:

- ב"י - כל שיש בה כזית של קמח נקי מתבלינים בכדי אכילת פרס - סגי בהכי ומספיק שאוכל ממנה כזית אחד (אפילו שבו כן יש תבלינים).
- פר"ח, גר"א - צריך לאכול בפועל כזית קמח בלי להחשיב את הטיבול וזאת בכדי אכילת פרס.

2. **לענין השאלה - האם יכול לצאת בה למצת מצווה בליל הסדר:** כתב המשנ"ב שיש מחמירין שנחשבת למצה עשירה ולא יכול לצאת בה בליל הסדר, ושכן נכון להמיר.

³³⁹ **אין לשין לפסח עיסה גדולה:** חכמים שיערו שעיסה שיותר גדולה משעור חלה - האדם אינו מצליח ללוש את כולה מכל צדדיה כמו שצריך ויש חשש שתחמיץ. וכך אומר רבא בגמרא בפסחים מח, א' - "אמר רבא קבא מלוגנאה [=קב של אותו מקום] לפסחא [=שלא ללוש יותר כדי שיוכל לשמרו מן החמוץ] וכן לחלה".

בב"י הביא מחלוקת גדולה באחרונים - מה הדין בימינו - האם בגלל שהתנורים גדולים אפשר להקל בכך?

שיותרו יתנם בכלי אחר, והכלי המחזיק אותם הוא המדה למלאותו מקמח. והמדה מחוקה ולא גדושה, ושיעורה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב".

רמ"א - "ולא ידחק הקמח במדה, דא"כ לא ילוש יפה. וטוב לומר בשעת נתינת הקמח למדה, שעושה לשם מצוה (מהרי"ל)".

סעיף ב' - לש עיסה גדולה מהמותר:

שו"ע - "אם לש יותר משיעור זה, מותר בדיעבד³⁴⁰".

סעיף ג' - מדידת קמח ביו"ט:

שו"ע - "אעפ"י שאין מודדין קמח ביי"ט ללוש, ביי"ט של פסח שאין לשין עיסה גדולה מעשרון, מותר למדוד; ויש אוסרים, אלא יקח באומד הדעת ולא ירבה על עשרון (והכי נהוג)".

- **מסופר על ר' יצחק ב"ר יהודה** שסמך על כך להתיר וכן עשה בביתו עיסה גדולה בהרבה. **וסברתו** - האידנא שהנורים גדולים יכול להכניס הרבה מצות ביחד, ועוד שהרבה אנשים עוזרים וכל הזמן מתעסקים בעיסה, ועוד שאדברה עדיף כן - כי האנשים כולם עובדים כל הזמן ואז הבצק שתקוע בידיהם לא מספיק להחמיץ כי הוא כל הזמן נילוש. **וכן פסקו הראב"ה, רוקח ועוד מאשכנז.**
- [**בעלי המאפיות שלשים הרבה יותר משיעור זה של בצק-סומכים על שיטה זו].
- **אבל מהר"ם מרוטנבורג חלק ואמר שלא כן** ואין לסמוך כל עך אלא לנהוג שלא ללוש יותר משיעור חלה. **וכ"פ הגאונים, אגור ועוד.**
- להלכה כתב השו"ע רק את דעת המחמירים** - שאין לשים יותר מעיסה.
- אבל המשנ"ב (ז')** הביא שיש פוסקים שהקילו בעיקר דין זה בימינו שאופין מצות בעוזרים רבים ותנורינו גדולים, ומ"מ **מסיים המשנ"ב** שיר"ש לא יקל בכך ויחוש לדעה שאין להכין עיסה יותר משיעור חלה.
- לכן למעשה** - אין להכין עיסה גדולה משיעור 1.2 ק"ג לחזו"א או 1.67 ק"ג לפי הגר"ח נאה.
- ובמצות מכונה שם יש מכונה שלשה היטב ומתעסקת בכל חלקי העיסה - בזה יש להקל יותר, ומ"מ יקפידו שלא יהיה הכל יותר משיעור ט"ו דקות.
- ³⁴⁰ **מדוע עיסה שלשה והיא יותר משיעור זה מותרת בדיעבד:** **כתב הרא"ש** שאף שאנו אומרים שוא לא מספיק לוש אותה כמו שצריך - הרי קי"ל שהעיסה לא מחמיצה תוך הילוך מיל(18 דק') וממילא גם זה שאולי נחשב כאילו לא לש אותה - אך מ"מ לא עברו 18 דק' שהם יאסרו. **לפי זה - גם מי שעבר ולש עיסה גדולה במזיד - כל שלא שהה 18 דק' היא בסדר כי לא החמיצה ולכן מותרת. ולא קנסו אותו חכמים.**
- מי שהכין עיסה גדולה משיעור המותר והמשיך ללוש אותה אך עברו יותר מ-18 דקות - האם גם במקרה זה העיסה מותרת בדיעבד (משנ"ב, ז')?**

בשאלה זו נחלקו האחרונים:

- **ב"ח, מג"א, פר"ח** - כיוון ששיעור חכמים שזה שיעור שלא יכול לעסוק בכולה - הוי ליה כמונחת בלי עסק בכלל וכן הדין שלה - שהיא אסורה בלמעלה מי' דקות.
- **הגה"מ, ראב"ה, רוקח (מובא בבית יוסף) -** שבימינו הדין הוא שונה ממספר סיבות שניתן לצרפן לקולא:
 1. בימי חז"ל רק אדם אחד היה לש והיום הרבה אנשים יחד אז יכולים להגיע לכל העיסה גם אם היא גדולה.
 2. בימי חז"ל היו תנורים קטנים ולא יכלו להכניס שם הרבה יחד, משא"כ בימינו שהתנור גדול וממילא כמעט ולא נמצאות העיסות בחוץ.
 3. בימינו יש מכשירים שמסייעים ללישה.

להלכה כתב המשנ"ב - העולם נהג להקל כדעה השניה, ואין למחות בידם כי יש להם על מי לסמוך, אך יר"ש ירה להחמיר כדעה ראשונה גם בימינו.

סימן תנז' - דין הנהגת החלה בעיסת מצה:

סעיף א' - כיצד מפרישים חלה מעיסה של מצה:

שו"ע - "מפני שצריך לדקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה משום חשש חימוץ³⁴¹, ומוטב שימעט בה, לכן טוב לקרב העיסות יחד בשעת הפרשת חלה ששיקו זו בזו, דשמא יש בהם שלא היה בה כשיעור³⁴². ואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה³⁴³ מפני המהירות, יפרישנה אחר אפייה מיד, שיתן כל המצות בסל והסל מצרפם לחלה; וזהו הדרך היותר נכון³⁴⁴.³⁴⁵

רמ"א - "ואם היה בו שיעור חלה ושכח להפריש, יפריש אחר כך ואפילו צירוף סל לא צריך. ואם לקח ממקצת העיסות, וממקצת לא לקח, ונתערבו, צריך ליקח חלה מכל אחד ואחד או ילוש עיסה אחרת ויקח ממנו ג"כ על אותן שנתערבו. ואם מכיר מצה אחת שחייבת בחלה, נוטל ממנה על האחרות (הגהות מיימוני פ"ג ומרדכי ר"פ אלו עוברין ובי"י בשם תוספות פ"ק דביצה).

סעיף ב' - כיצד מפרישים חלה ביו"ט:

שו"ע - "הלש עיסה ביום טוב של פסח, לא יקרא שם לחלה עד שתאפה, שאם יקרא לה שם אינו רשאי לאפותה³⁴⁶. ואם ניחנה כך, תחמיץ ואינו רשאי לשרפה ביו"ט. ואם שכח וקרא לה שם, יטילנה לצונן וימנענה מלהחמיץ. הגה: ואם יש כהן קטן שלא ראה קרי, או גדול שטבל לקריו, מותרים לאפות החלה בשבילו (טור). ויש אומרים שאין

³⁴¹ שהרי בסימן הקודם למדנו שלא יעשה את העיסה גדולה יותר משיעור חלה כדי שיוכלו ללוש היטב ולהתעסק בה. לפי זה יוצא שכדי להתחייב בהפרשת חלה - צריך לחבר את העיסות יחד ורק אז מתחייב.

³⁴² כפי שנפסק בשו"ע, יו"ד, סימן שכה'. חיבור החלות יהיה באופן כזה אם יתפרדו - יתלש לכל עיסה מעט מחברתה. ויש דרכים נוספות לצירוף כגון ע"י כלי, או ע"י כיוסי מפה.

* **שיעור חלה:** שיעור חלה לחז"ל - **1.2 ק"ג קמח חייבים בחלה בלי ברכה**, ו- **2.250 ק"ג לחיוב ברכה**. ולהגר"ח נאה - **1.250 קמח חייבים בחלה בלי ברכה**, ו- **1.670 ק"ג לברכה**.

³⁴³ לכתח' עדיף להפריש חלה כשהיא עיסה שנאמר "ראשית עריסותיכם".

³⁴⁴ **הפרשת חלה לאחר אפיה ע"י צירוף החלות זו לזו בסל שמצרפן:** כ"כ רבי אליעזר שהובאו דבריו גם בפסחים מח:; וכן נפסק להלכה - שהסל מצרפן יחד ואז יכול להפריש חלה.

³⁴⁵ **חיוב הפרשת חלה בחבורה שאופים בה כולם יחד וכ"א לוקח קצת לביתו:** ביו"ד סימן שכו', ס"ב מבואר - שאם מספר בני אדם לשו עיסה עמ"נ לחלקה ביניהם - אם אין לכל אחד כשיעור - לא נתחייבו בהפרשת חלה, ורק נחתום העושה עיסה למכור נתחייב בחלה, אף אם מוכרה לאחרים בעיסות קטנות שאין בכל אחד כשיעור.

לפי זה - חבורות המתאגדות לאפיית מצות, אם אין מגיע חלק של כ"א לשיעור חיוב חלה - אפילו אם היה בעיסה שיעור חלה או שצירפו המצות בסל - אין חיוב הפרשת חלה על המצות.

אבל מ"מ המנהג כן להפריש חלה מהם אך ללא ברכה.

³⁴⁶ **הלש עיסה ביו"ט לא יקרא לה שם חלה - הסבר:** במשנה בפסחים דף מו' נפסקה הלכה כרבי אליעזר - שהלש חלה ביו"ט אין לקרוא לה בשם עד שהיא תאפה. הטעם - כתב הרי"ף שזה בארץ ישראל שם החלה היא חיוב מן התורה ואסורה באכילה אפילו לכהן גדול כי אין טהרה. ממילא יוצא - שאם יקרא לעיסה בשם קודם שיאפה - היא תהיה מוקצה ביו"ט כי אסורה באכילה ואין אופים אלא אוכל נפש הראוי לאכילה וממילא לא יוכל לאפותה והיא תחמיץ.

אבל בחו"ל חיוב החלה הוא רק מדרבנן - ולכן הירשו לכהן גדול שטבל מקריו או לכהן קטן לאכול - וממילא הא חזיא לאכילה (אם יש לידו כהן כזה) ויכול לקרוא לה בשם כי תהיה ראויה לאכילה באותו יו"ט. אבל אם אין שם כהן קטן או כהן שהוא גדול וטבל מקריו - אין לקרוא לה בשם כי אינה ראויה לאכילה.

הר"ן ניסה לומר שבחו"ל אפילו אין לו כהן שרי, מכיוון שאפשר לבטלה ברוב ושרי לאכילה, אבל הרמב"ן כתב שמה שאמרו שיכול לבטלה ברוב היינו לרבות עליה אם כבר התחילה להתבטל, אבל לבטל אותה לכתחילה אסור, אפילו שאיסורה רק מדרבנן.

מאכילין חלה בזמן הזה לשום כהן (מהרי"ו). יש אומרים דמותר לו ביום טוב ללוש פחות מכשיעור, כדי לפטור עצמו מן החלה (ר"ן ריש אלו עוברין).

סימן תנח' - דין מצוה ללוש המצה בע"פ:

סעיף א' - מנהג ללוש המצות בערב פסח:

שו"ע - י"נוהגים³⁴⁷ שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות³⁴⁸ שהוא זמן הקרבת קרבן פסח³⁴⁹. ובי"ד שחל להיות בשבת, לשין בערב שבת אחר שש שעות³⁵⁰.³⁵¹

³⁴⁷ **מנהגים שונים באפיית המצה בע"פ:** יש שנוהגים ללבוש בגדי חג ועוד יש שנוהגים לטבול במקווה קודם לכן, ומנהג ישראל לומר הלל השלם בשעת האפייה.

³⁴⁸ **"עד אחר שש":** הב"ח כתב שיש לאפות רק אחרי שש ומחצה. אבל הא"ר והמג"א כתבו כשו"ע - שמיד אחרי שש יכול.

³⁴⁹ **מנהג ללוש המצות בערב פסח אחר חצות:** נמצא בתשובות הגאונים שמצות הפסח הוקשו לקרבן הפסח וכיוון דפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה אף מצה כן.

בתוספתא מובא - שיוצאים במצה ישנה ובלבד שיעשה אותה לשם הפסח, אבל הירושלמי אוסר מצה שעשאוה לפני חצות יד' בניסן.

הטור הביא הדברים וכתב שגם הסומכים לקולא להכין מצות לפני הפסח - מ"מ יעשו שלוש מצות בליל הפסח משום חביבה מצווה בשעתה.

בב"דן - האם מנהג זה לאפות את המצות רק לאחר חצות יד' זה בכל המצות או רק ב-ג' מצות המצוה, ומביא הוכחות לכאן וכאן.

למעשה מדברי הראשונים שהובאו בטור ובב"י - נכון מאוד להדר שלכל הפחות מצות המצוה יהיו כאלו שנאפו אחר חצות יד'.

וכך פסק בשו"ע - "נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בע"פ עד אחר שש שעות" - ובפירוש כתב הדבר רק לענין מצת מצוה.

ובמשנ"ב (א') כתב - שאינו אלא מנהג ומעצם הדין "הוכיחו הפוסקים דאין לחוש לזה" כי עיקר ההיקש בין המצה לקרבן הוא לענין סוף זמן

אכילתו - שיאכלו את שניהם עד חצות הלילה (כמבואר להלן בסימן תעז').

וממשיך שם - ש"נה רוב ישראל אין נוהגין ליזהר אפילו במצת מצוה ללוש בע"פ כי אם איזה מהם" והוא חיפש ללמד זכות ומביא בשם המאמר

מרדכי - "האידינא מקילין הרבה בדבר מפני הדחוק... ", ובפסקי תשובות (ד') מביא שהגר"א, והגר"ח מבריסק והחזו"א ועוד מגדולי ישראל לא היו

אופים מצות בע"פ.

³⁵⁰ **יד' שחל להיות בשבת:** כאן אנו נתקלים בבעיה שכן ביד' אחר חצות לא יוכל לאפות המצות כי זה שבת, ולכן הוא יכול או לאפות בערב שבת,

קודם יד', או במוצאי שבת, שזה ליל הסדר - כי אז הוא אוכל נפש דשרי ביו"ט.

למעשה הביא בטור הרבה ראשונים - שבמצב כזה נהגו לאפות את המצות לפני שבת מאשר להשאירם לליל הסדר. הטעם בגללו העדיפו

לאפות קודם יד' מלהשהות למוצאי שבת (ליל הסדר):

1. שלא לטרוח טרחה מרובה ביו"ט.

2. זה יעכב את אכילת המצה בליל הסדר עד שיכינו, והרי זריזין מקדימין למצוות.

3. העדיפו לאפות המצות לפני כניסת הפסח כדי שאם יש משהו חמץ - שיתבטל קודם איסורו (כי בזמן איסורו אוסר במשהו).

אולם בטור הביא שיש נוהגים לאחר האפייה למוצ"ש ולא להקדימה לערב שבת (ר' יהודה הכהן, רב האי ועוד) וטעמים:

1. חביבה מצווה בזמנה.

2. חשש שכשיראו המצה במוצ"ש מיד - יאמרו שאפו אותה בשבת ויסברו שאפיית מצה בע"פ דוחה שבת.

3. שמא יאכלו מצות בערב פסח (שבת).

הלכה למעשה פסק בשו"ע שמנהג העולם במצב כזה לאפות המצות מערב שבת, וכן משמע שנכון מהשו"ע, אך החת"ס ורבותיו - הרב

אדלר ובעל הפלאה נהגו לאפות במוצ"ש לפני עריכת הסדר.

³⁵¹ **עניינים נוספים באחרונים על סימן זה:** בשערי תשובה מביא בשם הב"י שרבים נהגו שלא לאפות מצות כלל בפסח שמא התערב שם

משהו חמץ וכיוון שאפו קודם הפסח - הרי שהוא בטל. ומתוך כך הוא מגיע לדין "מצה שרייה" - שיש שנהגו להחמיר שלא לשרות מצה במים וכד' -

שמא נשאר מעט קמח בתוך המצות מבפנים שלא נאפה לגמרי וע"י השריה יתחמץ. אך השערי תשובה עצמו כותב - "שמצד הדין אין לחוש לזה

ואחזקי איסורא לא מחזיקין, ובפרט בימינו שנוהגין לעשות רקיקין דקים. ומ"מ מי שנהג בחומרא זו אין מזניחין אותו".

סימן תנט' - דין מקום וסדר לישת המצות:

סעיף א' - המקום בו לשים את הבצק:

שו"ע - "אין לשיין במקום השמש³⁵². וביום המעונן אסור תחת כל אויר הרקיע, משום דיומא דעיבא כוליה שמשא³⁵³".

רמ"א - "וע"כ נהגו ליזהר מללוש נגד החלון הפתוח אפילו אין שם שמש, שמא יהיה מעונן ולאו אדעתיה (ת"ה סימן קצ"ג /קכ"ב/). וכן יש ליזהר מלהוליך המצות לתנור תחת הרקיע מגולה; וכן המים או הקמח (הגהות מיימוני פ"ה בשם סמ"ק ומהרי"ו). ולא יתקרב ללוש אצל התנור³⁵⁴, מפני חום התנור³⁵⁵".

סעיף ב' - העיסוק בעיסה ומתי נעשית חמץ:

שו"ע - "לא יניחו העיסה בלא עסק³⁵⁶ ואפילו רגע אחד³⁵⁷. וכל זמן שמתעסקים בו, אפילו כל היום אינו מחמיץ³⁵⁸; ואם הניחו בלא עסק שיעור מיל, הוי חמץ. ושיעור מיל הוי רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה³⁵⁹".

³⁵² ואפילו אין שמש ישירה אלא זה מקום שאין בו צל- אסור. וגם אם הוא בתוך בית ונכנס שמש דרך החלון- אסור, ורוב האחרונים החמירו

שאפילו שמש הנכנסת דרך חלון הזכוכית אסרת, ולכן נהגו לכסות החלונות בסדינים בשעה שהשמש זוהרת.

³⁵³ **שלא ללוש בחמה: פסחים מב'** - "אשה לא תלוש בחמה", והסבירו הראשונים- כי חום השמש מחממה.

³⁵⁴ **מי שהתקרב ולש ליד התנור:** דינו כמי שאפה בשמש, **כמבואר בסעיף ה'.**

³⁵⁵ **חום התנור (משנ"ב, ט):** כתבו האחרונים שיש לחוש בחדר או בית סגור שיש בו תנור שמוסיף הרבה הבל ומתחמם החדר- שאין ללוש שם

ג"כ מטעם זה, ולכן יש לפתוח שם חלונות כדי שילך החום והכל לפי אומדן הדעת שיראה שאין חום ואז יכול ללוש.

❖ **אזהרות לאופים: המשנ"ב (י') הביא מספר דברים שצריכים להיזהר בהם בשעת הכנת ואפיית המצות:**

- יש אופים שלוקחים את הבצק להכניסו לתנור ואז משתהים שם איתו ומשיחים עם העורכים (מכיני הבצק) ובנתיים הבצק מתחמם סמוך לתנור.

- המקלות שמכניסים איתם א תהבצק לתנור- מתחממים הרבה ומחממים הבצק קודם אפייתו, ולכן יש להחליפם מפעם לפעם עד שיתקררו.

³⁵⁶ **מה נקרא "התעסקות" בעיסה: כתב המשנ"ב (יב')-** שלש את כולה או מגלגלה בעץ (מערור וכד') אבל לדחוק העסה בעץ במקום אחד- לא

מהני למנוע את החימוץ כי אינו מתעסק בכולה.

³⁵⁷ **לא יניחו העיסה רגע אחד בלא עסק- הגמ' בפסחים, מב' אומרת-** "ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את הפת".

הראשונים נחלקו בהבנת דברי הגמרא:

- **רש"י-** הכוונה היא שלכתחילה אסור לאישה להסיר ידיה מן העיסה, וכל הזמן עליה לעסוק בלישת העיסה. וכן משמע מהרמב"ם שכתב- "ולא תניח את העיסה ותתעסק בדבר אחר".

- **ר"ן- הקשה על רש"י** שאם היה כתוב שלא תגביה ידיה מן העיסה- היה נכון כרש"י, אך כיוון שכתוב "מן התנור", פירוש הדבר הוא- שיכולה שלא לעסוק בעיסה כל הזמן אבל עליה לעסוק בענייני האפיה- בתנור וכד', כי אז נותנת דעתה שלא להשהות העיסה יותר מן הזמן, אבל אם מרימה ידיה "מן התנור" פירוש- מהעיסוק בתנור ובאפיה כולה- זה אסור לה כי חוששים שמא לא תיתן דעתה ושהה העיסה יותר מזמן חימוצה.

להלכה כתב השו"ע **כרש"י וסיעתו-** "שלא יניחו את העיסה רגע אחד בלא עיסוק".

ובמשנ"ב (יג') כתב- "ואפילו אינו עוסק בדבר אחר רק בצרכי התנור- אסור לכתחילה".

³⁵⁸ **ברייתא מפורשת בפסחים מח:-** "כל זמן שעוסקים בבצק אינו בא לידי חימוץ".

המנהג היום להקפיד שלא יעברו "חי' דקות" מנתינת המים לקמח ועד לסיום האפיה: ואע"פ שכל עוד לשים אין החמץ מחמיץ, מ"מ כך נהגו מחשש לפירורים הנפולטים ונשארים וכל מיני בעיות- כך שכל שלא עברו 18 דק'- בטוח שלא החמיץ.

³⁵⁹ **זמן ההחמצה=מיל=18 דק':** כן אמר ריש לקיש בפסחים מו' - "כדי שילך אדם ממגדל נוניא לטבריא מיל". **ובתרומת הדשן כתב שהוא-** רביעית שעה ועוד חלק עשרים מן השעה= 18 דק'.

רמ"א- "ויש להחמיר למהר בענין עשיית המצות, כי יש לחוש שהשהיות יצטרפו לשיעור מיל³⁶⁰, או שיהיה במקום חס שממהר להחמיץ (הגהות מיימוני פ"ה ומרדכי פרק אלו עוברין). ואחר שנתעסקו בבצק ונתחמם בידים, אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ. ואם התחילו בשתי עיסות כאחת והחמיצה האחת, בידוע שהחמיצה גם השנית אפילו אין רואין בה סימני חימוץ. ואם החמיצה עד שיש בה סדקים, אפילו לא נתערבו הסדקים זה בזה אלא אחד הולך הנה ואחד הולך הנה, הוי חמץ גמור והאוכלו חייב כרת. ואם אין בו סדק אלא הכסיפו (פ"י נשתנה מראיתו ללובן ערוך) פניו כאדם שעמדו שערותיו, האוכלו פטור.

רמ"א- "ואם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ, מותר לשברה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יבטל החימוץ; מיהו טוב ליזהר לכתחלה³⁶¹ (מהרי"ל בשם אגודה ורוקח)³⁶²."

סעיף ג'-המים בהם משתמשים בלישת החמץ:

שו"ע- "אם האשה שהיא לשה היא מקטפת במים, לא תקטף באותם מים שמצנת בהם ידיה מפני שהם מתחממים ומחמיצים את העיסה, אלא יהא לה כלי אחר מלא מים שתקטף בו³⁶³."

רמ"א- "ומיהו בעברה ולא צננה ידיה, מותר³⁶⁴ (רמב"ם פ"ה)."

סעיף ד'-דין הכלים שמשותפים בהם ללישת הבצק:

שו"ע- "אם לש אחר זמן איסור חמץ, אלו המים עם שאר המים שרוחצים בהם העריבה לא ישפכם אלא במקום מדרון³⁶⁵, כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ."

רמ"א- "והכלים שמתקנים בהם המצות, והסכין שחותכין בו העיסה, יגררם תמיד בשעת עשייה שלא ידבק בהם הבצק, ולאחר עשייה ידיחם וינגבם היטב לחזור ולתקן בהם פעם שנית (מהרי"ל) וזהו עדיף טפי ממה שנוהגין

ושיעור 18 דק' זה בתנאים רגילים, אבל כל שיש חמימות יתר במקום או בעיסוק במצה- ממחר הבצק להחמיץ בפחות מ-18 דק'.

המסופק אם שהה שיעור מיל- כתב בבה"ל בשם הפרי מגדים- שיש לאסור דהוי ספק דאורייתא.

³⁶⁰ **האם "שהות" מצטרפות? דהיינו- אדם שלא התעסק בעיסה כעשר דק' ואז חזר ועסק בה ולש בה ושוב עזבה אותה עוד עשר דק'- האם אנו מצרפים את שני החלקים הללו ואומרים שסה"כ היו כאן עשרים דק' והעיסה החמיצה? בב"י הביא בשם תרומת הדשן- "נמצא כתוב על שם אחד מהגדולים דיש לאסור אחד מהגדולים השיב דאין נראה לו להחמיר" ואחרי כן הביא דעה הממצעת ואומרת- שאם העסק בין השהיות הוא עסק רציני כמו רידוד וכד'- אז אין מצרפין את השהיות, אבל עסק אחר שאינו גדול- אינו מפריד בין השהיות והן מתחברות.**

לפי זה חשש הרמ"א אז זמא השהיות מתחברות ולכן כתב- "יש לחוש שהשהיות יצטרפו לשיעור מיל".

³⁶¹ **לכתחילה לא יסמור על מה שאמרו שיכול לשבר המצה ולעשותה מחדש: במשנ"ב(כג') כתב הטעם שמא כשיעשה פעם שניה- לא יערוך אותה יפה יפה ולא תהא גוש אחד דבוק בכתחילה אלא תהיה סדוק או כפולה וממילא ישאר בה בצק שלא נאפה.**

³⁶² **הזריזות בעשיית המצות- הלכה למעשה:** צריך ליזהר מאוד לעשות הכל במהירות והיינו העריכה של הבצק ורידודו והניקור(עשיית החורים) ומיד יאפו אותו. ולכן צריך לתקן האש והתנור היטב קודם שמתחילים להכין המצות כדי שהכל "יתקתק" בזריזות.

³⁶³ **השימוש במים-** האשה משתמשת במים לשני דברים: 1. להרטיב פני הבצק. 2. לצנן ידיה במים כדי שלא תתחמם העיסה.

השו"ע מביא כאן- שיהיו כלי המים הללו שני כלים שונים. אך המשנ"ב(כו') כותב שבמדינותינו לא נוהגים לקטף- לטוח הבצק במים.

³⁶⁴ **החיוב לצנן את הידים(משנ"ב, כז'): כפי שכתבנו, יש מקומות שנהגו שמי שלש את הבצק שוטף ידיו מפעם לפעם כדי לצנן אותם שלא יהיו חמות ויקרבו את החמצת החמץ. אמנם ישנם פוסקים רבים(ר"ן, מגיד ועוד) שכלל לא מצריכים לצנן את הידים בשעת הלישה- כי הם סוברים שכל מה שהצריכו זה דווקא כשמי שלש הוא גם אופה וחישישין שמחום התנור יתחמם הבצק שהוא לש, אבל מי שהוא רק לש אין לחוש ולא צריך לצנן.**

אך בוודאי מי שמרגיש שידיו מתחממות- חייב לצנן ולכן כתב המשנ"ב- "שאפילו בסתם טוב לכתחילה להחמיר שכן הוא דעת כמה ראשונים".

³⁶⁵ **האם מותר לשפור ברשות הרבים(משנ"ב, ל'): יש אחרונים שהתירו כי סברו שלא הוי שלו, שהרי הפקירם ברה"ר, ואין לו לחוש מחימוץ.**

אבל המג"א החמיר שמ"מ צריך להקפיד על בצקו שלא יתחמץ, אפילו יוצא מרשותו.

לגררן, כי אי אפשר לנקותן היטב ע"י גרירה. והמחמיר, יגררן ואח"כ ידיחן (ד"ע) ³⁶⁶. ובי"ט מותר לעשותו ע"י אינו יהודי, ואם אין אינו יהודי יטילם לצונן או יתנם לתנור שיאפה הבצק שעליהם. והעריבות שאפשר לתת דבר בתוכו, מותר להדיח; וכן כל כיוצא בזה. ויש לזוהר בעריבה שלשין בה שלא יהיה בו שום גומא או סדק שלא יוכל לנקר אחר הלישה ותחמיץ, ואח"כ כשחוזר ולש בו מתערב בבצק ³⁶⁷ (מהרי"ל). ולא יתן העריבה על כר או כסת צמר בשעת הלישה, שמחמם העריבה; אבל על של עור, שרי (מהרי"ו).

סעיף ה' - עברה ולשה במקום חם:

שו"ע - "עברה ולשה תחת השמש, הפת מותרת" ³⁶⁸.

סעיף ו' - הוספת קמח לעיסה רכה:

שו"ע - "אם העיסה ³⁶⁹ רכה ³⁷⁰, לא יוסיף בה קמח ³⁷¹ אלא עושה עיסה קטנה מגיבול קשה ויערבנה עם העיסה הרכה. רמ"א - "וירחיק המצות מהקמח, כי הקמח הנדבק בהן בא אח"כ בתבשיל, ומתחמץ (מרדכי ר"פ אלו עוברין)".

³⁶⁶ כיצד על מכיני ואופי המצות להתנהל מצד הנקיטות של עצמם ושל הכלים: מפני חשיבות הדברים העתקתי כאן את דברי המשנ"ב (לג'):

בשעת עשיית המצות - "בין כל עיסה ועיסה לנקותם דאע"פ שאין שוהין שיעור מיל בין כל עיסה ועיסה ונמצא שהבצק הדבוק בכלים אינו שוהה בלא עסק אע"כ לכתחלה צריך לזוהר בכך וכן"ל בס"ב... וה"ה שצריך לרחוץ ידיו וגם לרחוץ האגן שלשין בו ולנגבו במפה בין כל עיסה ועיסה.

ומנהגו כהיום לרחוץ אשה הלשה את ידיה וכן הכלים שלשין בו לאחר שעשו בו שנים או ג' עיסות עד שלא יהיה מהתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן המגלגלים ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה וירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל וכן ישגיחו על עצים המגלגלין והרעדליך שיהיו נקיים ולהחליפם או לגרד החמץ מהם בזמן הנזכר וכן הסדינים שמכסין בו השולחנות ג"כ מחליפין אותן בזמן הנזכר ובמקום שעורכין על השולחנות מגרדין אותן בזכוכית בזמן הנזכר וכתבו האחרונים דהמנהג הנכון להיות שני אגנים ללוש בהם ובעת שלש בהשניה יהיה איש אחד מוכן לרחוץ הראשונה ולנגבה היטב וכן חוזר חלילה והמנהג הנכון להעמיד משגיח בבית אופי המצות להשגיח על הכל כי רבה המכשלה מאד".

³⁶⁷ שלא יהיה שום סדק בכלים שמכין ואופה בהם המצה: הטעם הוא שנכנס באותן סדקים מעט חמץ שהוא שוהה שם זמן רב ומפעם לפעם הוא מתערב בעיסה החדשה והוא חמץ גמור

ולכן נהגו לעשות הכל בכלים חלקים שאין בהם סדקים וכגון כלי מתכת וכד'. ובימינו יש שנוהגין לעשות הכל בכלים חד"פ ולהחליף כל 18 דק'.

³⁶⁸ כ"כ הרמב"ם. אבל הרא"ש חלק ואמר - שמי שעברה ולשה תחת השמש - שיש לאסור העיסה. והאחרונים הסכימו לאסור אם שהה כ"כ בחמה עד שהוחמה העיסה.

³⁶⁹ השיעור הרגיל של המים והקמח בעיסה: בדרך כלל שיעור המים הוא כדי מחצית מכמות הקמח, דהיינו - על כל ק"ג קמח יש לשים חצי ליטר מים.

³⁷⁰ הסבר - מי שעשה עיסה למצה והיא רכה מדי, כי לא נתן בה מספיק קמח - כתב בתרומת הדשן - שלא יוסיף לה עכשיו קמח כדי שתהיה יותר עבה מכיוון שאנו חוששים שמא הקמח שיוסיף לא יתגבל בה היטב ולא יאפה כמו שצריך ואחרי כן כשיתנו אותו במרק וכד' - הוא יחמיץ. לכן כתב עצה אחרת מה יעשה - יכין עיסה שהיא קשה מדי ואחרי כן יערב אותה עם העיסה הרכה וכך יגיע למצב שהוא רוצה. היתרון בדרך זו הוא שכאן כל עיסה נילושה בפני עצמה ואינה נחמצת ורק עכשיו מערבב ביניהם.

³⁷¹ מעיקר הדין - מותר להוסיף קמח בעיסה הרכה (משנ"ב, ב, מד'): אם רוצה יכול להוסיף קמח בעיסה הרכה אבל יזהר שלא להכניס לתוך מים, כי כל החשש הוא שמא יש קמח שלא נאפה ואז כשיכניס המצה לתוך מים יחמיץ הבצק. לכן, במקרה שהוסיף קמח לעיסה רכה - שרי ליה רק יזהר שלא יכניסנה למים.

מי שהכניס מצה כזו למים - מה דינה? האחרונים הסכימו להתיר כי סוברים שסו"ס יש לנו כאן רק ספק אם יש קמח שלא נילושה כמו שצריך, ואפילו אם נשאר כזה קמח - יתכן שכן נאפה כמו שצריך וממילא כבר לא יחמיץ.

סימן תס' - דיני מצת המצוה:**סעיף א' - מצה שלש אותה גוי או חש"ו:**

שו"ע - ³⁷² אין לשין ³⁷³ מצת מצוה ³⁷⁴ ולא אופין אותה על ידי איי ³⁷⁵, ולא על ידי חרש שוטה וקטן ³⁷⁶ ו³⁷⁷.

³⁷² **האם חובת ה"שימור" על המצה היא מדאו' או מדרבנן(בה"ל "אין לשין"):**

- **חק יעקב, ב"ח -** דרבנן.
- **ה"פ(רשב"א, פר"ח ועוד) -** דאו'.

כותב הבה"ל - משעת קצירה - מדרבנן, אבל משעת לישה בוודאי מדאו' ומעכב. שנכון לחוש לדאו' ולכן אין לסמוך על אפיית קטן בחזקה שהביא סימנים כל שלא בדקוהו.

ולכתח' נכון שיאמר שעושה לשם מצת מצוה.

³⁷³ **מה חייבים לעשות "לשמה":** לכתח' - את כל ענייני הפת יעשו ע"י גדול, ויש מקילין שאת הנקבים אפשר לעשות ע"י קטן אם גדול עומד עליו.

האם טחינת הקמח צריכה להיות לשמה: בבה"ל ד"ה "אין לשין" מובאת מחלק' באחרונים האם גם הטחינה צריכה להיות לשמה או לא, ונפק"מ לעניין - האם אפשר להשתמש בקמח שטחנו גוי או שצריך שגם את הקמח יטחן יהודי:

- **ט"ז -** בטחינה בוודאי מהני שהישראל עומד על ידו והגוי עושה. וכתב הבה"ל שמנהג העולם פשוט להקל כט"ז - שגויים קוצרים וטוחנים בהשגחת של יהודי.

- **א"ר, ב"ח -** שאלה זו תלויה במחלוקת בסימן תנג, ד' האם צריך שימור לשמה משעת טחינה או משעת לישה - למ"ד שבעין משעת טחינה - ה"ה הכי שצריך שיטחן ע"י ישראל גדול כדי שיהיה לשמה.

ומסיים הבה"ל - שנכון לדקדק בכך שלא יטחנו החטים אלא ע"י ישראל גדול ברחים של יד, אבל למעשה מנהג העולם להקל כט"ז - שאפילו גוי שטוחן מהני, ומ"מ מי שיכול שכל תיקוני המצה יהיו ע"י ישראל - ה"ז משובח.

בסימן תנג, סע' ד' בבה"ל ד"ה טוב כתב בשם הפר"ח שצריך שימור לשמה משעת קצירה והוא מדינא ולעיכובא אפילו בדיעבד. והכריע שם - שלכתח' ודאי שנכון להקפיד על כך. ולפ"ז צריך שגם מלאכת הקצירה והפעלת הקומביין שעל ידו נעשית הקצירה בימינו - תהיה ע"י יהודי יר"ש ולשם מצת מצוה.

סיכום עניין ה"לשמה": הצורך במצה "לשמה" נובע מהציווי "ושמרתם את המצות". שמירה זו על המצות יש לה מספר עניינים: 1. שמירה מחימוץ. 2. שיעשה אותה בכוונה לשם מצת מצוה.

לעניין 2 נקודות אלו נחלקו הפוסקים - ממתן צריך לשמור מן החימוץ ולשמור שתהיה לשם מצת מצוה.

בסימן תנג, ד' מצינו מחלוקת ראשונים ממתן ישמור שלא יפלו מים ויחמיץ והשו"ע כתב - שיש מחמירין משעת קצירה ולפחות משעת טחינה. **בסימן שלנו דנים -** מי יכול לעשות את המצה כחלק מהחיוב שתהיה לשם מצת מצוה כאשר נקודת ההנחה היא שרק גדול ישראל שפוי הוא שיכול לכוון לשם המצוה. בענין זה הט"ז כתב שרק בלישה ואפיה צריך שתהיה ע"י ישראל אבל הא"ר ועוד השוו את זה לחלוקת בסימן תנג' ולכן היום מחמירין - שכבר משעת הקצירה הכל יהיה ע"י ישראל גדול.

מותק כך מגיע הדין לעניין "מצות מכונה" - האם זה נחשב שהאדם עושה והווי לשמה או שמא הווי שהמכונה עושה ואין לשמה. למי שמחמיר וסובר שאע"פ שהאדם מפעיל זה לא נחשב שהאדם עושה - נכון הוא גם לחוש שאת הטחינה עצמה יעשה אדם ולא מכונה, שהרי אם אמרנו שצריך לשמור לשמה כבר משעת טחינה - הרי שגם ע"י אדם צריך להיות כבר משעת טחינה.

למעשה כתב ב"פניני הלכה" (פסח, עמ' 168): "למעשה בעת הלישה צריך להקפיד על שתי המשמעויות של השמירה ולכן צריך להקפיד

שיהודים ילושו ויאפו את מצות המצוה בזהירות שלא יחמיצו וגם יכוונו לשם מצת מצוה. אבל מעת הקציר והטחינה אפשר להסתפק רק במשמעות הראשונה - שהיא זהירות בפועל מהחמצה ולכן אפשר לקצור ע"י גוי וכד' ובתנאי שיהודי יעמוד על גביו"

³⁷⁴ **האם יש עניין לאכול בכל הפסח מצות שמורות? מלשון השו"ע נשמע שמצה "לשמה" זה דווקא במצת מצוה, אבל בשאר מצות אין חובה שתהיה לשמה ולכן מותר לעשותם ע"י גוי וחש"ו, אך כמובן שיש להשיג שלא יהיה חשש חמץ.**

אולם במשנ"ב(ב') כתב שישראל קדושים הן ונהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות.

בבה"ל ד"ה מצת מצוה הביא ראשונים ואחרונים שסברו שצריך שכל המצות יהיו לשמה, וכן משמע מהרמב"ם ומהגר"א. וכאמור, כן נהגו לעשות ישראל קדושים.

³⁷⁵ **לישת מצה ע"י הגוי:** מצת המצווה צריכה להיות לשמה, שכן כתוב- "ושמרתם את המצות"- שתהא לשם מצה. **ולפי"ז כתבו הראשונים** שכיוון שבעינין שימור- אין אדם יוצא במצה שלש אותה גוי ואפילו אם ישראל עומד על גביו. **הטעם הוא-** "לפי שאין הגוי עושה אלא לדעת עצמו" ולא על דעת מי שעומד על גביו.

סיכום- מצה שלש אותה גוי- אין יוצאים בה י"ח בפסח כי אין בה "לשמה" והוא אפילו אם ישראל עמד על גביו. **וכ"פ בשו"ע.**

³⁷⁶ **מצת חש"ו:** ע"פ הסברא בגוי **כתבו הראשונים** שגם מצה שלש אותה חרש שוטה או קטן- ג"כ לא יוצאים בה י"ח בליל הפסח מכיוון שגם בה יש חיסרון של "לשמה".

הרחבה: בד"ן מצה שאפאה חש"ו- האם יכול לצאת בה י"ח בפסח **יש לדון ולברר:** שהרי **בגיתין דף כב: למדנו** שחרש שוטה וקטן כשרים לכתוב **גט והעמדנו שם- שמדובר שגדול עומד עליהם.** לעומת זאת, בהלכות שחיטה נקבעה הליכה כחכמים ששחיטה בחש"ו לא מועילה אפילו עמד מישהו עליהם, וכן לגבי חליצה- שם משמע שקטן וחרש יכולים לחלוץ אבל שוטה עצמו אינו כשר.

[**לפי זה ברור – שעדיפה מצה שעשו חש"ו ממצה שעשה גוי, שכן בה לכה"פ יש צדדים להיתיר].

דהיינו- יש לנו סתירה בין ענייני גיטין שם חש"ו יכולים לכתוב גט ואילו בענייני שחיטה וחליצה יש חילוק ואינם יכולים- ממה ההבדל ביניהם?

- **תירוץ 1- תלוי אם יש "הוכחה":** שוטה לאו בר דעת הוא כלל ולכן בדבר שאין לו הוכחה- לא מועיל גם אם יעמוד עליו גדול, ולכן רק בגט שם מוכח שהוא מבין כי הוא כותב- נאמן. משא"כ בחליצה ושחיטה- שא"א לדעת אם יודע לשם מה הוא עושה.
- **תירוץ 2(רבינו יונה)- תלוי בשליחות:** הכל תלוי בשאלה האם יש בו דין שליחו. בגט ושחיטה יש דין שליחות ולכן אם גדול עומד על גביו אנו אומרים כאילו הגדול עשה, משא"כ בחליצה שצריך שדווקא הוא יחלוץ ולכן גם אם גדול עומד על גביו לא מהני.

הנפק"מ בין התירוצים לעניין מצה:

לפי התירוץ הראשון שהכל תלוי בהוכחה- הרי שבמצה אין לנו כלל הוכחה ולכן לא יוצאים ידי חובה בלישה של חש"ו- כי אין הוכחה אם כיווננו כד"ן.

אבל לפי התירוץ השני שהכל תלוי בדני שליחות- הרי שמצה שלשה חש"ו כשעמדו אחרים עליהם- מהני, כי סו"ס יש שליחות ונחשב כאילו הגדול עשה.

למעשה כתב הב"י שמסתבר כתירוץ הראשון שהכל תלוי בהוכחה: "ומסתברא לי שהכל תלוי בהוכחה, דבגט דאיכא הוכחה גמורה בשאחרים עומדים על גביהם אפילו שוטה כשר, ובדבר שאין בו הוכחה כלל כשחיטה אף בשאחרים עומדים על גביהם אינם כשרים... ולפי זה אף במצה דליכא הוכחה כלל וכשחיטה היא- אף בשאחרים עומדים על גביהם- אין יוצאין בה".

וכך פסק להלכה בשו"ע- "אין לשין מצת מצוה ולא אופין אותה ע"י אינו יהודי ולא ע"י חש"ו".

האם מהני אם יהודי עומד על גביו(משנ"ב, ג): ראינו לעיל שרוה"פ סוברים שאפילו בעומד ישראל על גביהם- לא מהני מה שעשו, **אבל רב האי גאון חלק וסבר** שאם ישראל גדול עומד על גביו- יש להקל ולהתיר.

למעשה כתב המשנ"ב- "וכתבו הב"ח והמג"א **דיש לסמוך עלייהו כשא"א בעניין אחר.**" ומ"מ- צריך בכל רגע ורגע להזכירו שעושה לשם מצווה ולא סגי ביזכיר לו פעם אחת בהתחלה.

וזה לשון המשנ"ב(ד) על חשיבות העניין: "ובעוונותינו הרבים כמה אנשים מקלין ומניחים לקטן ולקטנה ליתן מים לתוך הקמח, ושלא כד"ן הם עושים, דנתינת מים לתוך הקמח הוא בכלל לישה... ולא נפיק ידי חובת מצה במצה כזו, אם לא שלוקח מצות אחרות לילי הסדר לקים מ"ע דאכילת מצה".

ועוד דברים חשובים שמביא בבה"ל על החשיבות שהכל יעשה ע"י גדול ושיהיה לשמה:

"ויותר מזה יש טעות נתפשט לאיזה אנשים שקונים קמח שמורה לאפיית מצותיהם וגם הם מניחים לקטנים ליתן מים לתוך הקמח וכמה טועין הם שחושבין שכיון שקמח הוא מחטים ששמרו מעת הקצירה יצאו בזה ידי הכל וטעות גדול הוא שבכל אופן הוא העיקר הלישה והאפיה וע"כ צריך שיהיה בזה כל מעשיהן היינו הנתינת מים לתוך הקמח והלישה והעריכה [וי"א דגם הניקור] והאפיה ע"י גדולים ויהיה הכל בפירוש לשם מצת מצוה וא"צ שיאמרו בכל מצה ומצה אלא יאמר כל אחד מה שיעשה היום בענין מצה זו יהיה הכל לשם מצות מצה.

וזכרנו בימי נעורי היה המנהג בישראל שבעת אפיית מצות בעל המצות היה אומר וחוזר להעוסקים כמה פעמים שיזכרו שהיא מצת מצוה ועכשיו בימינו נתרופף המנהג הזה מפני שכמה מדקדקים ליקח מצה שמורה לילי הסדר והמצה שמורה נאפה בכל מיני הידור מפני שע"פ רוב לוקחין אותם מרב העיר או משארי ת"ח וע"כ אין מדקדקין בסתם מצות אבל באמת יצא שכרנו בהפסדנו מפני שסוף סוף רוב העולם אין לוקחין מצה שמורה ויוצאין בסתם מצה וכשקטנים עוסקין בעניני לישה ובעריכה וכה"ג אין יוצאין ידי מצה וא"כ יותר טוב היה המנהג שלפנים שהיה הבעה"ב עונה ואומר מצת מצוה לפני הכל שזהו כעומד ע"ג ויוצא עכ"פ לדעה שניה".

³⁷⁷ **מצת מכונה-** מתוך מה דאמרין שצריך שתהיה המצה לשמה ושישמור אותה כל הזמן לשם מצה של מצווה- **באו הפוסקים לדון האם מצת מכונה מהני לעניין זה של "לשמה" או שהיא מצה רגילה אבל לא יכול לצאת בה י"ח הפסח: נחלקו בכך הפוסקים:**

סעיף ב'- חשיבות שיתעסק האדם במצת מצוה:

שו"ע- "הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרז העוסקים בהם ומסייע בעריכתו, וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה³⁷⁸."

סעיף ג'- הלש אחר זמן חמץ:

שו"ע- "הלש אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישה: כל פרורים שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן בצק הנדבק בכלים אני מבטל אותם, כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצו³⁷⁹."

סעיף ד'- עשיית סימנים על המצה:

שו"ע- "אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף³⁸⁰; אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח, וכן מה שמנקבין המצות, מותר³⁸¹, ומי"מ טוב למהר לעשותן שלא להשהות בהם".
רמ"א- "ויש לעשות המצות ריקין, ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממהרין להחמיץ."

סעיף ה'- שתהא המצה דקה:

שו"ע- "אין עושין בפסח פת עבה טפח³⁸²."

- י"א לאסור- כי לא נחשב שהמצות מכונה נעשות בידי אדם, אע"פ שהוא מתחיל להפעיל אותם.

- י"א שמותר- ולא דמי למצה של חש"ו כי פה ס"ס האדם הוא זה שלוחץ ומפעיל המכונה והוי "לשמה".

בספר מקראי קודש לרב הררי(עמ' שכו-שלה) סיכם את כל השיטות והצדדים, ונראה למעשה שנכון להקפיד יותר על מצות יד לשם מצוות מצה סערב פסח שכן בהם ודאי שנעשה לשמה.

³⁷⁸ **עשיית המצה וההשגחה עליה בעצמו:** גם המהרי"ל פסק להיזהר לכתח' בכל המצות, וכ"כ בפרי חדש.

עיסוק בהכנת המצה- תקיין לעוון החמור של שז"ל: כן כתוב בשם האריז"ל(משנ"ב, ז').

³⁷⁹ שהרי אחר חימוצו כבר אינם שלו בכדי לבטלו, כי הגיע זמן חמץ והוא אסור באכילה והנאה.

³⁸⁰ **אין עושין ציורים על המצה:** בגמ' פסחים, דף לז', א'-

"דבר זה שאל בייטוס בן זונין לחכמים: מפני מה אמרו אין עושין סריקין המצויירין בפסח? אמרו לו: מפני שהאשה שוהה עליה, ומחמצתה. אמר להם: אפשר יעשנה בדפוס, ויקבענה כיון! - אמרו לו: יאמרו כל הסריקין - אסורין, וסריקי בייטוס - מותרין. אמר רבי אלעזר בר צדוק: פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית רבן גמליאל, והביאו לפניו סריקין המצויירין בפסח. אמרתי: אבא, לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח? אמר לי: בני, לא של כל אדם אמרו, אלא של נחתומין אמרו. איכא דאמרי, הכי קאמר ליה: לא של נחתומין אמרו, אלא של כל אדם".
רש"י במקום מסביר את שני האיכא דאמרי- מצד אחד יש יותר לאסור על הנחתום כי הוא מקפיד יותר על הנוי והיופי של הדפוס ולכן ישהה יותר, לעומת בעלי הבית שפחות מקפידים על המראה. מצד שני יש להחמיר יותר על בעלי הבית שכן הם אינם בקיאים ואין להם את כל הכלים, משא"כ הנחתום שהוא ממוקצע בתחום.

הראשונים נחלקו להלכה- האם אנו גוזרים כפי שנשמע מחכמים- שאין לחלק בין הנחתום לשאר ישראל משום גזירה שיבואו להתיר בכל מקום, או שמא הלכה כסיפור על רבן גמליאל שהקל בשל נחתומים:

- רא"ש(בהבנת הרי"ף), מגיד, רמב"ם- מה שאסור זה על כל אדם רגיל, אבל נחתומים התירו כיוון דבקיאים הם.
 - ר"ן(בהבנת הרי"ף)- אמנם בהתחלה חילקו בין נחתומים לכל אדם, אך אחרי כן גזרו והעמידו גם על נחתומין אטו כל אדם.
- להלכה נשמע מהשו"ע כמחמירים- שאין עושין כל ציור על המצות, בין כל אדם בין נחתום, שהרי כבר שלא לעשות ולא חילק ביניהם.
אבל אם עבר ועשה ציורים- כתב רבינו ירוחם שבדיעבד זה בסדר ולא אוסר(כל שלא החמיץ).

³⁸¹ **ניקוב המצות:** כתב הרא"ה שדרך לעשות כך ולנקוב הפת כדי שלא יתפח.

³⁸² **לעשות המצה עבה פחות מטפח:** החשש הוא שכשהיא עבה כ"כ בתוה היא לא תאפה ויגיע שם לידי חימוץ. ובבה"ל הביא שיש כמה פוסקים שסוברים שאפילו בפחות מטפח צריך להיזהר.

סעיף ו'- עשיית פאנדי"ש:

שו"ע- "אין להקל במה שהחמירו הקדמונים שלא לעשות פאנדי"ש או פלאדוני"ש³⁸³."

סעיף ז'- נתינת ביצים ודברים אחרים בעיסה של המצה:

שו"ע- "אין ליתן ביצים שלמים במצה שתאפה עמהם³⁸⁴."

סימן תסא'- דיני אפיית המצה:**סעיף א'- הכשרת תנור האפיה:**

שו"ע- "תנור שאופים בו חמץ³⁸⁵ צריך לזוהר כשיסיקוהו כדי לאפות בו מצה, שילכו הגחלים על פני כולו³⁸⁶, ואין די לו בלהבה, דכמו שבולע על ידי גחלים כך פולט על ידי גחלים ושיהו נצוצות נתזין ממנו; הילכך אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח אינו מספיק אא"כ כיון להתירו לצורך פסח, כי שמא לא הלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא כיון לכך. ויש נוהגים להטיל בו קרקע חדש כדי שלא יצטרכו היסק; ומנהג יפה הוא".

רמ"א- "וכשמכשירו על ידי היסק, טוב וישר הוא לחזור ולהסיק לצורך האפייה ולא לעשות הכל בהיסק אחד³⁸⁷ (תשובת מהרי"ב)".

בדיעבד אם כבר אפה- יש מתירים אפילו אם עבה טפח ויש אוסרין, אכן בפחות מטפח אין לאסור בדיעבד, ומ"מ יש לעיין בתוכה אם היא אפויה טוב.

³⁸³ **פאנדי"ש-** אלו עיסות של מצות הממולאות בבשר או גבינה ובשל הלחות מתעכבת אפיינתם, ובנוסף- שמי הפירות הללו שבפאנדי"ש- מזרזים אתהעיסה להחמיץ.

לכן אסור להכין עיסות ממולאות כאלו שמא יחמיץ.

בדיעבד- מי שעשה מצה כזו- כתב המשנ"ב(יח')- שאסור.

³⁸⁴ **הטעם-** כי יוצאת ליחה מן הביצים ומעכבת את האפיה וה"ה לשאר דברים.

³⁸⁵ **הכשרת תנור חמץ:** תנור שאופים בו כל השנה חמץ- אפשר להכשירו לפסח ע"י שיסיקוהו היטב על פני כולו.

נחלקו הראשונים האם ניתן להכשיר לפסח גם תנור של חרס:

- **רב נטרונאי-** גם תנור חרס ניתן להכשירו ע"י שימלאוהו בגחלים. כי כל הסיבה שלא ניתן להכשיר כלי חרס הוא שמא לא יכשירו כהוגן כי יחוס עליו. אבל בתנור שאינו חושש להסיקו- **ניתן להכשירו לפסח.**

- **רבינו ירוחם-** כל מה שניתן להכשיר הוא תנור מכל סוג אחר מלבד חרס, אבל תנור חרס לא ניתן להכשיר דומיא דכלי חרס. **השו"ע לא מחלק** ולכן משמע שפוסק **כרב נטרונאי גאון-** שגם תנור חרס ניתן להכשיר ע"י מילואו בגחלים.

וכן משמע מהמשנ"ב- "ואף שהתנורים שלנו... יש להן דין חרס... מ"מ מהני להו היסק, כיון דהיסקן מבפנים ולא חייס עלייהו דלמא פקעי".

³⁸⁶ **תנור שמסופק אם הוכשר כדיון(משנ"ב, ב', ע"פ מג"א ושאר אחרונים):** כגון תנור שהוא מסופק אם הלכו הגחלים על כולו או לא: סתם כך יש לאסור המצות אף בדיעבד, אא"כ יודע שבמקום שבו אפה כן היו גחלים(שעה"צ) שאז שרי. אבל אם מדובר שעבר מעל"ע מאז שאפה בו חמץ וזה קודם לפסח- בכה"ג בדיעבד שרי, כיוון שהיו נטל"פ והיו לפני פסח שאז אמרינן נטל"פ. דרך נוספת בה אפשר להקל- אם הסיקו את התנור כמה פעמים, אפילו לא כיוונו לשם פסח- מ"מ מותר בדיעבד כי אמרינן שמסתמא בכל הפעמים הללו הוסק בכולו.

³⁸⁷ **שיעור חום התנור לאפיית המצה(פסקי תשובות, ב'):** "וצריך שיהיה התנור חם מאוד במשך כל זמן האפיה, ולכה"פ כשיעור שאם יתנו קש במקום הנחת המצות ישרף מחום התנור".

סעיף ב' - טפקא של חרס:

שו"ע - "טפקא (פ"י אחד מן הרעפין שמכסין בהם הגג קופי בלע"ז) של חרס חדשה, לא שנה הסיקה מבפנים או מבחוץ, מותר כיון שהאור שולט תחתיה אעפ"י שאין שלהבת עולה על גבה, מרתח רתח והפת נאפית מיד ואינה בא לידי חימוץ³⁸⁸; אבל צריך להסיק תחלה, בין תנור בין כוביא בין באלפס בלא מים בין בקרקע, אבל להדביקו תחלה ואחר כך להסיק, יש אוסרים וטוב ליזהר³⁸⁹. ויש מי שאומר שראוי למחות שלא יעשו חררות ברמץ (פירוש אפר חס צינרוני בלע"ז)".

סעיף ג' - מתי המצה עשויה כראוי:

שו"ע - "מצה שנאפת עד שאם פורסין אותה אין חוטינ נמשכים ממנה³⁹⁰, יוצאים בה³⁹¹, יוצאים בה³⁹². **רמ"א -** "ויש ליזהר שלא ללקחה מן התנור קודם לכן (ד"ע) ולהחזירה, כי תוכל לבא לידי חימוץ³⁹³ (מהרי"ל)".

סעיף ד' - מצת מצווה ששרו אותה במיסאו בשלוח:

שו"ע - "יוצא אדם במצה שרויה³⁹⁴ והוא שלא נימוחה³⁹⁵; אבל אם בשלה³⁹⁶, אינו יוצא בה³⁹⁷,³⁹⁸.

³⁸⁸ **החידוש בטפקא של חרס:** מדובר כאן במשטח לוחט שיש תחתיו אש שמחממת את אבני החרס עצמם, ההלכה שמתחדשת כאן היא שאע"פ שאין אש גלויה- אין צורך לחוש שמא אין בזה מספיק חום לעשות מצות והבצק יחמיץ, אלא קמ"ל שהאבני החרס מתחממות מאוד ואין חשש חימוץ.

מכאן למדו לתנורי גז וחשמל (פסקי תשובה, ג'): שאע"פ שאין שלהבת אש בתוך התנור אלא רק מתחתיה או מלמעלה- מ"מ כיוון שחום התנור רב והמצה הנכנסת נאפית מיד ושרי. [ויש שפקפקו בתנורים חשמליים כי אמרו שהמצה אינה מתחממת מחום האש אלא מחום המתכת, "אמנם מנהג העולם להתיר כפי הכרעת רה"פ".

³⁸⁹ **צריך להסיק תחילה- נחלקו הראשונים- האם חובה קודם לחמם הדבר בו המצה נאפית ורק אז להניח אותו או שיכול גם להניח אותה ורק אחרי כן להסיק ולחממו?**

- **כך אמר רב עמרם גאון שהובא בטור- "כלל זה היא בידכם כל שמטיקין תחתיו או על גביו ואחר כך מדביקין בו את הפת- אינו בא לידי חימוץ. ואם מדביק ואחר כך מסיק- אסור".** וכ"פ הראב"ד, הטור, והרשב"א כתב- "ראוי לחוש" לשיטה זו.
- **רמב"ם, רי"ף- בין שהדביק הבצק בתנור/אילפס ואז הסיקה ובין שהסיק ואז הניח הבצק- שרי.** להלכה מהשו"ע משמע שמעיקר הדין אינו מעכב אבל שטוב להקפיד ולהקדים את הסקת התנור- "אבל להדביקו תחילה ואחר כך להסיק- יש אוסרים וטוב להיזהר ליזהר".

ובמשנ"ב(ביא') החמיר קצת יותר- "ואפילו בדיעבד נכון להחמיר שלא לאכלה אם אפשר לו"

³⁹⁰ **הסימן לדעת מתי הגיעה המצה לכלל לחם וכבר אינה בצק(משנ"ב, טו):** 1. אם אין חוטינ שנמשכים. או- 2. אם נקרמו פניה של המצה ג"כ נחשבת לאפויה ושרי. לכן הלכה למעשה- מי שרוצה לדעת האם המצה מוכנה כמו שצריך- יביט בפני המצה, ואם יראה שנקרמו פניה קרימה מעליא שאין בה ספק- מותרת.

³⁹¹ פסחים לז'.

המסופק אם חוטינ נמשכין או לא: כתב בבה"ל ד"ה- "ויש ליזהר"- שבספק אם חוטינ נמשכים אין להקל בדיעבד אפילו בהפסד מרובה. דהוא ספק דאז'.

³⁹² **כיצד בודקים אם המצה אפויה כל צרכה:** בפסקי תשובות(ד') מביא 2 דרכים:

1. אם המצה נאחזת ביושר ולא מתקפלת כשמוציאים אותה מהתנור- סימן שאפויה היטב.
2. אם קרמו פניה של המצה- סגי בהכי, ואפילו אם זה רק מצד אחד- כיוון שהמצות שלנו כ"כ דקות - אז אם קרמו פניה מצד אחד זה אומר שגם בצד השני היא בסדר.

³⁹³ אפילו אם מחזירה מיד לתנור יש להיזהר- כי ברגע שהיא חמה- תוכל להחמיץ אפילו בשהיה מועטת שהיא פחות ממיל(18 דק') שהרי כיוון שנתחממה מחום התנור- יכולה להחמיץ ביתר קלות.

³⁹⁴ **האם יוצאים י"ח במצה שרויה בשאר משקין שאינם מים-** אע"פ שאמרנו שיוצא אדם י"ח במצה ששרו אותה במים-

סעיף ה' - מצה הנאפית עם חמץ בתנור אחד ודינים נוספים:

שו"ע - "אם אפו חמץ עם מצה, לא נאסרה אפי"כ נגעה בחמץ³⁹⁹ ונוטל ממקום שנגעה כדי נטילת מקום⁴⁰⁰, והשאר מותר".

רמ"א - "מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולט שם האש⁴⁰¹, אוסרים אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרים; וקודם פסח אין לאסור רק מקום דבוקה⁴⁰² (תה"ד סי' קנ"ז /קכ"ז/ ופסקיו סימן קמ"ה). מצה

נחלקו הפוסקים מה הדין במצה ששרו אותה במי פירות ושאר משקין שאינם מים:

- **יש אומרים שאסור** - כי מי הפירות מפיגין את טעם המצה ונותנים בה טעם אחר וא"כ דמי לבישול שלא יוצאים אחריו י"ח מצה.
 - **יש אומרים שמותר** - כי דווקא ע"י בישול ממש מופג טעם המצה, ולא ע"י שרייתם בשאר משקין אחרים.
- למעשה** - לכתח' עדיף שלא לשרות במי פירות וכד' (לחוש לדעה ראשונה) ובדיעבד מהני. דהיינו- גם זקן או חולה עדיף שיאכלו מצה שרויה במים, ואם אינם יכולים- ישרו את המצה אפילו במי פירות, אבל שאר אדם לכתח' ואף בדיעבד לא יצא י"ח המצה שרויה במי פירות כי סו"ס יכול לאכול מצה אחרת שאינה שרויה ולכן לא יוצא בכזו.

כל הדין- שריה ולא לטבול: כתב רבינו מנוח שכל הדין הסעיף אינו במי שמטביל המצה במי פירות או בכל משקה אלא דווקא במי ששורה בה ³⁹⁵ "והוא שלא נימוחה"- **מתי נחשבת ל"נימוחה" שכבר אינו יוצא בה י"ח:** בבה"ל "והוא שלא נימוחה" מביא בכך 2 שיטות:

- **רש"י, ב"ח** - אפילו נתמססה זה בסדר כל עוד שלא נימוחה לגמרי.
- **ב"י** - אפילו לא נימוחה לגמרי- ג"כ חשיב לנימוחה ולא יוצא בה י"ח.

ובבה"ל נשאר בצ"ע.

³⁹⁶ **מהו "בישול" שלא יוצא במצה שבישלו אותה:** כלי ראשון ודאי הוא בישול אבל כאן **כתבו האחרונים לחומרא** - שאפילו כלי שני יש להחמיר דלא תתבשל בו המצה.

³⁹⁷ **האם יוצאים בליל הסדר במצה שרויה או במצה מבושלת- ודין מצה שרויה לחולה:**

- **גמ' בפסחים מא, א'** - "תניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר- יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח".

☒ **עפ"ז כתבו הרי"ף והרא"ש** - שבמקום שיש זקן או חולה שלא יכול לאכול המצה כרגיל- יכולים לשרות המצה במים עד שנעשית רכה וקודם שנימוחה במים. אבל במבושל לא יוצא י"ח בגלל שאין בה טעם מצה.

האם בכל מצה ששרה במים שרי:

- **הראשונים כתבו(רמב"ם ורי"ף) שדווקא אם שרה את המצה במים ונתרככה אבל לא נימוחה** - אז יוצא בה י"ח, אבל אם המצה ששרה במים נימוחה- כבר לא יוצא בה י"ח.

- **בב"י תמה מדוע הטור לא הביא חילוק זה** זה שהביאו הראשונים בין נימוחה ללא נימוחה? מדוע כתב בפשטות שכל שהניחה במים זה בסדר?

ניסה לתרץ - שאולי מכיוון שהוא סובר שרק למצווה מן המובחר בעינין שלא ימחה אבל מעיקר הדין גם אם נמחה שרי.

למעשה כותב השו"ע כראשונים - שהלכה כרבי יוסי ויוצא י"ח במצה שרויה ודווקא שלא נימוחה, ובמצה מבושלת- לא יוצא י"ח כי אין בה טעם מצה.

דין מצה שרויה לעניין לצאת בה בליל הסדר- הלכה למעשה: אדם רגיל לא יאכל למצות מצוה מצה ששרו אותה במים, אבל בדיעבד אם אכל מצה שרויה- שרי, כי יוצא אדם במצה שרויה והוא שלא נימוחה. אבל חולה או זקן וכד' - יכול לכתח' לצאת במצה שרויה כי סו"ס בשרויה עדיין שם מצה עליה ולא הופג טעמה.

³⁹⁸ **עצה נוספת לחולים או זקנים:** כתב בבה"ל ד"ה "יוצא אדם" - שיכול לאכול מצה מפוררת אף שהוא כקמח, ומברכין עליה המוציא ואכילת מצה, ובלבד שיאכל כזית.

³⁹⁹ **אינה נאסרת אא"כ נגעה:** מעשה כזה הגיע לפני המרדכי- על גוי שהשליך בפסח חמץ לתוך תנור מלא מצות, והורו שם- שאם נגע חמץ במצה אסור, אבל אם לא נגע- מותר.

הטעם - קיי"ל בגמרא במסכת ע"ז, דף ע"ז- "ריחא לאו מילתא" ולכן כל שלא נגעו- אין בעיה, ובמצה יש רק ריח ואין זיעה ולכן לא עובר טעם זה לזה. והסכימו האחרונים- שאפילו אם היו נילושים החמץ והמצה בשמן וכד' - עדין חשיבי כחושים ולא עוברת זעה אלא רק ריח בעלמא שאינו

פוסל.

⁴⁰⁰ **"כדי נטילה"** = כעובי אצבע אגודל בינוני.

נפוחה באמציעתה, אסורה⁴⁰³. אבל אם עלה עליה קרום כדרך שעולה על הפת בשעת אפייה, מותרת (מהרי"ל). אם שני מצות שוכבות זו על זו⁴⁰⁴ בתנור קודם אפייתן, אסורים דהוי כמצה כפולה (מהרי"ו). וכן יש לזהר שלא יגעו זה בזה בתנור בעודן לחין, כי אין האור שולט במקום נגיעתן ובאין לידי חימוץ (ב"י בשם אורחת חיים).

סימן תסב' - דין מי פירות אם מחמיצין:

סעיף א' - האם מי פירות מחמיצין:

שו"ע - "מי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל⁴⁰⁵. ומותר לאכול בפסח מצה שנלושה במי פירות אפילו שהתה כל היום, אבל אין יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה וקרא כתיב לחם עוני⁴⁰⁶ (דברים טז, ג)".

⁴⁰¹ **מצה "כפולה"** - יש להבין מדוע היא נאסרת? הרי בוודאי שתוך כמה רגעים גם היא כולה יקרמו פניה גם במקום הכפילות ותהיה כולה אפויה? א"כ מדוע שתהיה לחמץ? **התשובה** היא-מכיוון שלוקח יותר זמן לאותו מקום עד ששולטת בו האור ובאותו זמן עד שזה קורה אנו חוששים שבנתיים כבר נתחמץ הבצק משום החום.

⁴⁰² כי בפסח אנו אומרים חמץ אוסר בכלשהו ולכן נאסרת, אבל קודם פסח- רק מקום הנגיעה נאסר, אבל שאר המצה מותרת כפי אז חמץ לא אוסר בכל שהוא.

⁴⁰³ **מצה נפוחה** - דהיינו או שנתחלקה לשנים וחלק עלה למעלה או שכמו בלחם- תפח גוף המצה במקום אחד- בכל אחד מאלו חיישינן שלא שלטה שם האש והחמיץ ולכן המצה פסולה. **בשער הציון מביא בשם החק יעקב- שהאופים שרואים את המצה מתנפחת מקדימים ומכים אותה בתוך התנור וזה בסדר.**

כמה נפוחות אוסרת(משנ"ב, לד')? **הסכימו האחרונים- שאין לאסור אלא אם כן החלל הוא גדול כל כך כמו אגוז לוז או כמו אצבע גודל בינוני. ופוסקי זמננו כתבו(פסקי תשובות, י')- שבמצות שלנו א"א כלל שיהיה בהם דין נפוחה, ולכן בימינו לא אוסרים מצות מדין זה.**

⁴⁰⁴ ודווקא שהניחם כך עד שנאפו, אבל אם ראה האופה והפרידן מיד- **כתב המשנ"ב(לז') שנראה להתיר.**

⁴⁰⁵ **דין מי פירות- האם מחמיצים- שיטות הראשונים:**

בדין מי פירות מצינו 2 גמרות מרכזיות שלכאן' סותרות זא"ז. מתוך יישוב הסתירה בין הסוגיות הגענו לדעות הראשונים ביחס לעיסה שנלושה במי פירות- האם מחמיצה או לא:

- **פסחים לה': "אמר ריש לקיש- עיסה שנלושה ביין שמן ודבש- אין חייבין על חימוצה כרת משום דהוי ליה מי פירות שאין מחמיצין".**
- **שם, לו': "אין לשין בפסח ביין, שמן ודבש, ואם לש- רבן גמליאל אומר תישרף מיד, חכמים אומרים- יאכל" ובהמשך מסופר על רבי עקיבא שהגיע לפני חכמים ולש בפניהם עיסה של שמן ודבש ויין ולא אמרו לו דבר.**

לכאורה ישנה סתירה גדולה בין 2 הסוגיות: בסוגיה הראשונה ברור הוא שמי פירות אינם מחמיצין. אבל בסוגיה הראשונה נשמע הפוך- שאסור ללוש במי פירות???

נחלקו הראשונים ביישוב הסתירה וממילא בשאלה ההלכתית- האם מי פירות מחמיצים או לא:

- **רש"י-** אין סתירה בין הסוגיות. כוונת הסוגיה הראשונה- שמי פירות אינם כחמץ רגיל שחייב עליו כרת, אבל מ"מ הוא כחמץ נוקשה שאסור מדרבנן ולכן אסרו אותו בסוגיה השניה.
- **ר"ת-** מי פירות כלל אינם מחמיצים, ומה שבסוגיה השניה משמע לאסור הכוונה- **במי פירות בתוספת מים שלהם יש דין כחמץ נוקשה. וכ"כ הרא"ש, המגיד ועוד.**
- **רי"ף(מיקל ביותר)-** מי פירות כלל אינם מחמיצים, וגם בסוגיה השניה- הלכה כרבי עקיבא שקיטף **לקטפ= למשוח את פני המצות במי פירות שהוא דבר מועט מאשר ללוש את היסה במי פירות** לפני חכמים במי פירות. קיטוף הוא מעשה עם מים ושמן- ומכאן למדנו שאפילו מי פירות עם מים כלל אינם מחמיצים.

הכרעת הב"י- הקשה על שיטת רי"ף ממספר גמ' שם ברור שמי פירות עם מים כן מביאים לחימוץ- ולכן פסק הלכה כר"ת וסיעתו- שפסקו כחכמים שמי פירות בפני עצמם אינם מחמיצים, והסיפור על ר"ע שקיטף לפני חכמים היה בלא מים אלא רק מי פירות ולכן לא מחו בו חכמים.

וכ"פ בשו"ע- "מי פירות בלא מים- אין מחמיצין כלל". **ובסעי' ב'-** "מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ".

סעיף ב'- מי פירות עם מים:

שו"ע- "מי פירות עם מים⁴⁰⁷ ממחרים⁴⁰⁸ להחמיץ יותר משאר עיסה הילכך אין ללוש בהם⁴⁰⁹; ואם לש בהם, יאפה מיד⁴¹⁰."

סעיף ג'- לישה ביין:

שו"ע- "מותר ללוש ביין אעפ"י שאי אפשר לו בלא טיפת מים שנופלת בשעת הבציר, ואף לכתחלה רגילים ליתן מים בשעת הבציר כדי להתיר נצוק ואף עפ"כ אין לחוש להם, הואיל וכבר נתבטלו המים ביין⁴¹¹ קודם שלשו העיסה."

סעיף ד'- מה נכלל ב"מי פירות":

שו"ע- "מי בצים ושאר משקים, כולם הווי בכלל מי פירות".
רמ"א- "ובמדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות, ואפילו לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמין, ואין לשנות אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה⁴¹²."

אבל הרמ"א כאן בסע' ד' מחמיר ואומר- שבמדינות אשכנז נוהגים שלא ללו במי פירות כלל - "ובמדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות... ואין לשנות אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה". [היוצא מכאן - שהרמ"א רק חושש לשיטה המחמירה שמי פירות מחמיצים כחמץ נוקשה, אבל למעשה מיקל בכך לזקנים. לכן גם לבני אשכנז מצה עשירה איננה חמץ גמור אלא רק משום חשש מחמירים בה].

⁴⁰⁶ **פירוש-** גם אם מצה עשירה איננה חמץ, מ"מ בלילה הראשון של פסח שיש מצוה מן התורה לאכול מצה - לא יוצאים י"ח במצה עשירה כי בעיני לחם עוני וליכא. וכך אמר רבי עקיבא בפסחים לו' - "מה ת"ל לחם עוני - פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש... כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה - יומא קמא לא תלושו לי בחלבא - מכאן ואילך לושו לי בחלבא".

⁴⁰⁷ אפילו שמי הפירות מרובין והמים מועטין וכש"כ להיפך.

⁴⁰⁸ **"ממחרים"-** פירוש שיכולים להחמיץ במהירות ובפחות מזמן מיל=18 דק', וכיוון שחיישינן שלא יספיק לאפות המצה קודם שתחמיץ - לכן נאסרת מיד.

⁴⁰⁹ עיין סעיף קודם שהסברנו שמי פירות עם מים רגילים מחמיצים למרות שמי פירות בפני עצמם לא מחמיצים.

⁴¹⁰ עיין סעיף קודם - שם הבאנו את הגמרא בפסחים לו' - "אין לשיין עיסה בפסח ביין שמן ודבש" והעמדנו זאת בלש במי פירות עם מים ולכן זה אסור כי זה מחמיץ, וממשיכה הגמ' - שאם עשה כן: "רבן גמליאל אומר תישרף, וחכמים אומרים יאכל" ובה יש גירסה האומרת - "חכמים אומרים תאפה מיד", וכ"פ כאן בשו"ע - שהלש עיסה עם מי פירות ועוד מים חייב מיד להכניס לתנור לאפיה כי רק זה יציל את זה מהחימוץ המהיר שעלול לקרות.

אם לא אפה מיד אלא המתין מעט: כתב המשנ"ב (ח') - יש לאסור באכילה אפילו אם לא שהה שיעור מיל - שמא החמיץ, ובאליה רבה מצדד להתיר במקום הפסד מרובה אפילו באכילה, כל שזה לא שהה שיעור מיל ולא ניכר סימני חמץ עליו, ואם זה היה בשוגג - אפשר לסמוך על כך בשה"ד.

⁴¹¹ **הואיל וכבר נתבטלו (משנ"ב, ב, י')** - מדוע המים בטלים ביין: יש כאן דין מיוחד שאני אומר שהמים בטלה ביין. החידוש הוא - שסתם כך כל מים שמתערבים במי פירות אינם בטלים שם, כאן זה דין מיוחד שאנו אומרים שכן בטלים המים ביין, מכיוון שהמים ניתנו ביין באמצע התהליך של הייצור שלו, כשהוא עדין תירוש, ואחר כך היין תוסס - ובאותו רגע המים נהפכים לייין ולכן זה מקרה מיוחד שהמים בטלים במי פירות כלא היו. אבל סתם כך - בעלמא לא מהני ביטול מים שנתערבו במי פירות, וכל שיש משהו מים המי פירות - נשתנה טבעו ויכול להחמיץ את העיסה.

⁴¹² **שיטת הרמ"א ובני אשכנז במי פירות:** הרמ"א לכתחילה מחמיר וחושש לשיטת רש"י המחמירה במי פירות. ולכן לכתח' אסור שימוש בהם, אבל בשעת הדחק מיקל לזקנים וכד'. מזה נלמד שמצה עשירה איננה אסורה לבני אשכנז כחמץ אלא רק לכתח' אבל בדיעבד אינה אסור חמור, שהרי אם התירה הרמ"א לזקנים וחולים לא יתכן שחשיב לה כחמץ ממש, שכן לא מתירים איסור חמור של חמץ לחולה או זקן.

סעיף ה' - חיוב חלה בעיסה שנילושה עם מי פירות:

שו"ע - "הלש עיסה במי פירות, טוב לעשותה פחות משיעור עשרון, כדי שלא תתחייב בחלה"⁴¹³.

סעיף ו' - השהיית חיטה במי פירות:

שו"ע - "חטה שנמצאת בדבש או ביין וחומץ, מותר, ובלבד שלא נתערב בהם מים"⁴¹⁴.

סעיף ז' - לברור המלח מן החיטה שלא יביאה לידי חימוץ:

שו"ע - "יש לברר⁴¹⁵ המלח קודם פסח מחטים שלא יהיו בתוכו, כי כשהמלח מתלחלח הוא נכנס מעט מעט בחטים ומתחמץ"⁴¹⁶.

413 האם עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה: נחלקו בכך הראשונים:

- **רמב"ם -** חייבת בחלה.
- **רא"ש -** הסתפק בדבר ולכן כתב שלא ללשו עיסה רק עיסה עם מי פירות בלא מים **הבעייתיות שנוצרת:** כיוון שע"י מי פירות העיסה אינה מוכשרת לקבל טומאה ונשאת החלה טהורה- אינו יכול שרף אותה וממילא עליו להשהות את העיסה כפי שהיא, כי גם לאוכלה אינו יכול אלא לכהן שאיננו טמא, ולתת מים רגילים בעיסה כדי להכשירה לקבל טומאה ואז יוכל לשורפה- אינו יכול לעשות בפסח כי הוי מי פירות עם מים שמחמיץ.
- לכן הלכה למעשה -** כיוון שא"א לקיים בפסח את עצת הרא"ש וללוש עיסה של מי פירות עם מים- כי זה יחמיץ, לכן יש להשתדל שלא ללוש עיסה עם מי פירות בשיעור כזה שחייב בחלה. **וכ"פ כאן בשו"ע.**
- ואם לש- כתב במשנ"ב(כ') -** שיראה לתת את החלה לכהן קטן שהוא טהור.

⁴¹⁴ פשוט, דהוי ליה מי פירות שאינם מחמיצים.

415 מי שלא ברר בחיטים ממלח ומצא שיש מלח בחיטין- מה דין המלח:

- **אם החיטים יבשין -** מותר המלח אפילו בפסח כי לא נראה שהיה תהליך של החמצה.
 - **אם מצא שהחיטין נתרכו- דהינו שהיה תהליך התחמצות:**
1. **אם מצא את זה בע"פ אחר חצות -** צריך ליטול מן המלח כדי נטילה מהמקום בו נגעו החיטין וזרקו- והשאר מותר בפסח.
 2. **אם מצא את זה בפסח עצמו -** לכתח' אין להשתמש בכל המלח בפסח כי חמץ אוסר בכל שהוא, ויזרוק כדי נטילה ממנו והשאר ישאיר לאחרי פסח.

⁴¹⁶ **האם מלח מחמיץ: כך כתב הטור:** "מצאתי כתוב שאם נמצאת במלח חיטה מלוחלת מחמיץ, כי המלח מתולדת המים הוא ואינו בכלל מי פירות" אבל הטור לא סבר כך- "ואינו נראה לי דהא שרינן ותיקא[=קמח מבושל] במשחא ומלחא- אלמא דמי מלח הוי בכלל מי פירות".

נחלקו הראשונים האם מלח גורם לחימוץ או שהוא כמי פירות- שורש המחלוקת הוא בהבנה מדוע התירה הגמרא לתת מלח עם ה"ויתקא"= עם הקמח המבושל:

- **הטור סבר -** שמלח כלל איננו מתולדת מים אלא מי פירות ואינו מחמיץ כלל ולכן התירו לתת אותו עם הויתקא.
 - **אבל הר"ן והגה"מ סברי -** שיתכן ומלח גורם לחימוץ, ומה שהתירו לתת אותו עם ה"ויתקא" זה כי שם זו כמות מועטת ביותר של מלח ולכן הוא בטל ולא מורגש כלל ולא מחמיץ, אבל סתם כך- יש להיזהר מן המלח שמא יחמיץ כי אינו כמי פירות.
- להלכה כתב השו"ע לחוש למחמירים שמלח מחמיץ ולכן כתב- לברור חיטים מן המלח קודם פסח כי המלח מחמיץ.**

סימן תסג' - אם מותר לחרוך שני שבליים יחד ודיני כרמל:

סעיף א' - חריכת שיבולים המוציאה משקה:

שו"ע - "מותר לחרוך שני שבליים ביחד, ולא חיישינן שמא יצאו מים מאחת לחברתה, שהם מי פירות ואינם מחמיצים⁴¹⁷".

סעיף ב' - תבשיל הנקרא "ותיקא":

שו"ע - "ותיקא שהוא תבשיל העשוי משמן ומלח עם קמח, מותר והוא שלא יהא בו מים".
רמ"א - "ולדין שנוהגין להחמיר במי פירות, גם זה אסור".

סעיף ג' - בישול קמח של כרמל קלוי עם מים:

שו"ע - "כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו, אין מבשלים הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלים אותו, וכן כשמוללין הקדירות החדשות (פירוש שנותנים קמח לתוך המאכל להקפות), אין מבשלים בהם אלא מצה אפויה שחזר וטחנו אותה".

סימן תסד' - חרדל שנתערב בתוכו קמח:

סעיף א' - נתינת קמח בחרדל ושאר מיני טיבול:

שו"ע - "חרדל או שאר מיני טיבול שיש בהם מים, אין נותנין בהם קמח; ואם נתן לתוך החרדל, יאכל מיד ולא ישהנו שמא יחמיץ, ובשאר מיני טיבולין כיון שאינם חדין כמו חרדל, ודאי החמיץ וצריך לשרפו אם הוא אחר זמן איסור חמיץ".
רמ"א - "והמנהג שלא לאכול חרדל כלל בפסח, אפילו נתערב קודם פסח, דהוי כמיני קטניות שנוהגין בו איסור (הגהות מיימוני רפ"ה ות"ה סימן קי"ג)".

סימן תסה' - דיני מורסן בפסח:

סעיף א' - שריית וחליטת מורסן:

שו"ע - "אין שורין מורסן לתרנגולים בשום פנים⁴¹⁸, ולא חולטיין⁴¹⁹".

⁴¹⁷ הסבר - אע"פ שחיימום החיטים מביא להוצאת משקה מהם - אין זה אוסר כי משקה זה הוא מי פירות שמותר ואינו מחמיץ.
האם הרמ"א מסכים לדין זה? [מתי הרמ"א מסכים לשו"ע ולא חושש שמי פירות מחמיצין]: לעיל ראינו בסימן תסב', ד' - שהרמ"א מחמיר וחושש שמי פירות מחמיצין. לפי זה היה לו לחלוק גם כאן ולאסור חריכת שני שבליים יחד משום שיתכן וייצא מהם מי פירות המחמיצין?
על זה כתבו האחרונים שבסעיף א' מסכים הרמ"א לשו"ע ואף שיתכן וייצאו מי פירות - מ"מ מותר לחרוך השיבולים, כי א שכיח שייצאו מים בכה"ג. ואף אם ייצאו - הלא מעיקר הדין מי פירות אינם מחמיצין, וגם אפשר שהמחמירים לחוש במי פירות היינו שלא לעשות מעשה בידיים לערב מי פירות עם הקמח. אבל מי פירות שנתערב ממילא - מעמידים על עיקר הדין דשרי.

רמ"א- "וכשנותנים להם שעורים או חטים לאכול, יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבוא לידי חימוץ (מהרי"ו)".

סעיף ב'- שפשוף הגוף במורסן בפסח:

שו"ע- "אין האשה שפה מורסן על בשרה, אפילו יבש⁴²⁰".

סעיף ג'- אוז ששפשו אותו עם מורסן:

שו"ע- "אם שפשו מורסן באוז לח ממים, יש מי שאומר שהאוז אסור⁴²¹".

רמ"א- "והכי נהוג לענין איסור חמץ שהוא במשהו, ויש לזהר שלא להבהב העופות בקשין, שמא יהיו שם חטים או דגן מחומץ ויתן טעם בעופות בשעת ההבהוב".

סימן תסו' - אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים:

סעיף א'- הרוק מחמיץ:

שו"ע- "לא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו, מפני שהן מחמיצות, שהרוק מחמיץ⁴²²".

סעיף ב'- הנותן שעורים לבהמתו ומצא בהם ריר:

שו"ע- "הנותן שעורים לבהמתו ומצא בהם ריר, צריך לבערם⁴²³".

רמ"א- "אבל מסתם אין לחוש, הואיל וכבר בטל (ד"ע). ויש מחמירין לבער כל הנותר מן הבהמה⁴²⁴, אף על פי שאין רואה עליו ריר (מרדכי ריש פרק אלו עוברין בשם הרוקח)".

⁴¹⁸ **שריית מורסן במים למאכל התרנגולים:** המורסן הוא הקליפה הדקה שנשארת בנפה אחרי יציאת הקמח ממנה, והתרנגולים היו אוכלים אותו אחרי ששרו אותו במים. בסעיף זה מתחדש שאסור לשרות מורסן כזה במים בפסח אפילו רגע אחד- שמא יבוא לידי חימוץ. **השו"ע נוקט כאן בלשון חד משמעית-** "בשום פנים"- רצונו לומר שאפילו אם יעמוד על המורסן שבמים ויודא שאינו שוהה שם יותר משיעור מיל- גם בכה"ג אסור מכיוון ששיעור זה הוא רק לדיעבד, אבל לכתחילה לא משהים אפילו רגע אחד.

⁴¹⁹ **חליטת המורסן:** אין חולטין את המורסן דהיינו שאסור לתת אותו במים רותחים ביותר, ואע"פ שמים כאלו אינם מביאים לידי חימוץ, מ"מ אין אנו בקיאים בחליטה ולכן אסרו אותה בכל אופן.

⁴²⁰ **שיפת הגוף במורסן- הסבר ודין:** דרכם היה להכנס לבית המרחץ, להזיע ואז לדוף גופם במורסן. דבר זה לכשעצמו בסדר כי הזיעה היא כמי פירות שאינו מחמיץ. אולם, מיד אחרי כן היו נכנסים למים ובכך יש בעיה שכן אם יש מורסן על הגוף הוא יחמיץ מן המים. **לכן קבעו חכמים שנשים לא תשפשו עצמן המורסן קודם הרחיצה** שמא לא יורידו אותו כדון ואז יכנסו למים ויחמיץ.

⁴²¹ **שפשוף אוז לח במורסן:** מקרה כזה היה בפני אבי העזרי **ואסר אביו** את כל האוז כיון שיש בו סדקים בגוף שאולי דרכם נכנס המורסן לגוף האוז בפנים והו' איסור.

⁴²² **גמרא מפורשת בפסחים לט':**

⁴²³ כפי שראינו בסעיף הקודם- רוק מחמיץ, ולכן אם נתן לבהמתו שעורים ומצא בהם ריר- צריך לבערם- כי הרוק של החיה ג"כ מחמיץ.

⁴²⁴ **הסכימו האחרונים- שבמקום שמגדל פרה ושור- לכתחילה חייב לבדוק ולבער כל מה שנשא** כי בכה"ג ודאי יש רוק כי ידוע שחיות אלו מוציאות ריר באכילתן.

סעיף ג' - קמח שנעשה לח מזיעת החומה:

שו"ע - "שק מלא קמח שנתלחלח מזיעת החומה, מותר; ויש אוסרים"⁴²⁵.

סעיף ד' - נפלו מים על הקמח:

שו"ע - "נפלו מים על קמח, או נתלחלח השק, יאחוז בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק; ואם אי אפשר לעשות כן, ירקד הקמח והשאר מותר"⁴²⁶. ודווקא כל זמן שהוא מלוחלח, אבל אם נתייבש הלוחלוחית לא מהני ריקוד⁴²⁷, דמיפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח, אלא ירקדנו וישמרנו עד אחר הפסח; ואם נתייבש בפסח, אסור להשהותו"⁴²⁸.

425 שק קמח שנעשה לח בשל זיעת חומה שהיה צמוד לה - האם חיישין לחמץ או לא:

נחלקו הראשונים - האם זיעת חומה נחשבת כמים שמחמיצים או שדומה למי פירות:

- ר' אליעזר מגרמיזא - זיעת חומה מחמיצה, ואע"פ שלענין הכשר טומאה זיעה אינה נחשבת לממש כדי לעשות דבר שיקבל טומאה, אבל לענין חמץ - כל שהוא רטיבות של מים יש בו כדי להחמיץ.
 - רא"ש - יש להתיר בלחלוחית זיעה שנוגעת בקמח - כי זיעה בכל גוונא לא מחמיצה, כמו שאינה מכשירה דבר לקבל טומאה. וכיוון שאינה דומה למים לענין קבלת טומאה - ה"ה שלענין החמצה בפסח לא חשיב כמים.
- הכרעה - השו"ע הביא 2 הדעות כסתם ויש אומרים שהלכה כסתם -** שזעה אינה מחמיצה ושרי.

ובמשנ"ב (ח') כתב שאע"פ שמעיקר הדין שרי, מ"מ יש לכתחילה לחוש לדעת האוסרין.

426 שק קמח שנפלו עליו מים - כיצד ניתן להציל את הקמח שלא נגעו בו המים:

השו"ע מביא 2 שיטות להציל את הקמח:

- א. שיתפוס בידו את המקום שבו נגעו המים עם הקמח ששם ואת שאר השק יריק למקום אחר.
- ב. אם א"א לעשות כשיטה א' - ירקד/ינפה את הקמח בנפה והקמח שיוצא הוא בסדר, כי המקום שנדבק הקמח למים נעשה כמו עיסה והוא לא יפול בנפה למטה, ונמצא שיש בידו רק את הקמח שלא נגעו בו המים.

שק קמח שנרטב ממים - הרחבה:

מקרה כזה הגיע לפני רבי יצחק מווינא שאמר - שאפשר להוציא את הקמח שלא נגע במים ורק את מה שנתלחלח ישאיר בשק ולא ישתמש בו או שינפה הקמח ומה שיירד בנפה סימן הוא שלא נרטב - והוא מותר.

אבל עצות אלו נכונות רק כל עוד יש לחות ורטיבות מן המים, אך אם הכל כבר התייבש - לא מועיל אף אחד מאלו כי כבר לא יודעים מה נגעו בו המים ומה לא והכל מבחינתנו התערב זה בזה. אמנם - אם הרטיבות הייתה לפני הפסח יכול לנפות ולשמור א הקמח לארחי הפסח, אבל אם זה קרה בפח עצמו - הכל אסור ויש לבערו כי חמץ בפסח אסור בכל שהוא.

יש מחמירים: המשנ"ב הביא שיש מחמירים שסוברים שכל מה שהקלנו שמהני שתופס את המקום שנרטב ואת השאר לוקח - זה רק בהייתה הרטיבות למעלה, אבל אם הייתה בחלק העליון של השק - בזה לא מהני לתפוס את המקום הרטוב מכיוון שדרך המים לרדת למטה ומסתמא הם התערבו שם. לפי שיטה זו - אין להתיר את השימוש בקמח א"כ עשה ניפוי כפי שהזכר.

סיכום של הסיכום: אם הקמח לח - יותר קל לזהות ולהפריד בין זה שנרטב לזה שלו, ואם הקמח התייבש - א"א להפריד אלא שם זה היה לפני הפסח - יכול לשומרו לאחר הפסח, ואם בפסח - אזי אסור בכל שהוא ויש לבערו.

⁴²⁷ אם הלוחלוחית=הרטיבות של המים נתייבשה - כבר לא תועיל הפרדה בין קמח נגעו לקמח לא נגעו ע"י ניפוי כי הכל מעורב וגם הקמח שנגע במים יירד דרך הנפה. במקרה זה כולה להועיל רק החלוקה ע"י שתופס בידיו את המקום בו נרטב השק עם הקמח שהיה שם ומוציא את השאר.

⁴²⁸ **אם יש ספק אם נרטב הקמח ממים או ממי פירות:** יש לנו ס"ס - ספק אם זה בכלל היה מים וגם אם היה מים - הרי שלא בטוח ששתמש בקמח שנגע בלוחלוחית של המים. אבל לכתחילה אם יש קמח אחר עדיף שישתמש בו.

סעיף ה' - סוגי משקים אם מחמיצים:

שו"ע - "הטל, מחמיץ. וכן מי רגלים⁴²⁹ ומי הפה והחוטם והעין והאוזן; (אבל דם) (רבי' ירוחם) וחלב וזיעת אדם (אינו מחמיץ) (טור)".

סעיף ו' - קמח שנופל עליו דלף בלי הפסק:

שו"ע - "קמח שנופל עליו דלף אפילו כל היום, אינו בא לידי חימוץ והוא שיהיה הדלף טורד בלי הפסק⁴³⁰; ויאפנו מיד לכשיפסיק, ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו, אסור⁴³¹".

סימן תסז' - דין חטים שנופל עליהם מים ותבשיל שנמצא לתוכו חטה⁴³²:**סעיף א' - דגן שנופל עליו מים רבים:**

שו"ע - "דגן שנטבע⁴³³ בנהר או שנופל עליו מים, כשם שאסור לאכול כך אסור לקיימו, אלא מוכרו לישראל ומודיעו, כדי שיאכלנו קודם הפסח; ואם מכרו לאינו יהודי קודם פסח, מוכר מעט⁴³⁴ לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח, שמא יחזור האיני יהודי וימכרנו לישראל⁴³⁵".

⁴²⁹ **מי רגלים מחמיצים:** דוקא של אדם, אבל של חיה- מחלק' הפוסקים אם מחמיץ.

⁴³⁰ **הסבר -** כיוון שהוא דולף ללא הפסק- טרדת הדלף מונעת ממנו מלהחמיץ את הקמח השרוי במי הדלף.

⁴³¹ דהוי ספק דאו' של חמץ.

⁴³² **הקדמה לסימן תסז':** כשמו כן הוא- סימן זה עוסק בשני עניינים: **הראשון-** דין חטים שנופל עליהם מים, כגון ספינה שטבעה והיו בה חטים או ערמות חיטה שיוירד עליהם גשם וכד'.

השני, תבשיל של פסח שנמצא בו חיטה- מתי ובכמה נאסר ע"פ סוגי הבישולים וכד'.

⁴³³ **דוקא שאינו ניכר שהוא חמץ, אבל אם ניכר שהוא חמץ- שרי:** כל הדיון והחשש פה הוא שמא יאכלנו בפסח כי לא ניכר שהוא חמץ, או

שימכרנו הגוי לישראל שלא יודע ויבוא לאכול ממנו בפסח. אך לפי זה יוצא שאם ניכר שזה חמץ- אין בעיה.

האם חוששים שמא יטחן הגוי וימכרנו: אך עם כל זה שעכשיו ניכר שהחטים חמץ- הרי הגוי יכול לטחון אותו וכבר לא יהיה ניכר דהוי חמץ? ואע"פ שיש פוסקים שחששו לכך והחמירו בגלל זה גם בחמץ ניכר- מ"מ האידנא הרבה הקלו כי קיי"ל שאין לוקחים קמח לפסח מן השוק, ובמקום הדחק אפשר להקל.

⁴³⁴ **מכירת הרבה חמץ לנכרי בשעת הדחק- בשעת הדחק הקלו הפוסקים שמוותר בנכרי שיודע בו שלא יגע בחמץ אלא ישמור אצל עד אחרי**

הפסח- שיכול הישראל למכור לו הרבה תבואה חמוצה ולא לחשוש שמא ימכרנו לישראל.

לעניין מכירת חמץ בימנו- סוגיה זו פחות רלוונטית שכן היא עוסקת רק לגבי חמץ כזה שלא ניכר וחיישין שימכור לישראל ולא יידע ויאכל ממנו בפסח. אבל החמץ שאנו מוכרים מוכר וידוע כחמץ ולכן לא כ"כ שייכת סוגיה זו.

⁴³⁵ **דגן שטבע בנהר או שנופל עליו מים מרובים:** הגמ' בפסחים דף מ': **מספרת** על ספינה שטבעה בנהר והיו בה חטים שהתמלאו במים-

"ההיא ארבה דטבעה בחישתא[שם נהר], שרא רבא לזבונה לגוים. איתיביה רבה.. בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לגוי, מאי טעמא? לאו משום דהדר מזבין ליה לישראל. הדר אמר רבא- נזבניהו קבא קבא לישראל כי היכי דניכליה קמי פיסחא".

הסבר - ל"ע חמץ כזה שטבע בנהר נפסל לאכילה בפסח כי בוודאי החמיץ מחמת המים הרבים שהיה שרוי בהם. השיטה להציל את הממון של דגן זה האי ע"י מכירתו לישראל שיאכל אותו לפני הפסח. לגוי אסור למכור שמא ימכרנו לישראל.

בהמשך נראה- שלא כל רטיבות עושה מהחטים חמץ. אבל כאן שזה מים רבים שהיה שרוי- בזה לכו"ע יש חמץ ואסור הוא בפסח לכן ימכרנו לפני הפסח לישראל שיאכל ממנו.

☒ **האם צריך להודיע לישראל שזה חטים שנרטבו ממים:** הראשונים נחלקו אי בעינן להודיע לישראל על כך שחטים אלו שמוכר לו

נרטבו כדי שיידע להזהר:

סעיף ב'- דגן שנפלו עליו הרבה מים אסור גם אם לא נתבקע:

שו"ע- "דגן זה שנטבע בנהר או שנפלו עליו מים, אעפ"י שלא נתבקע, אסור דכיון דמינח ניחאי אתי לידי חימוץ⁴³⁶".
רמ"א- "ולכן יש לזהר שלא יבואו מים או גשמים מזלפים על החטים, כי אז אפילו לא נתבקעו, אסורות ודגן שהיה מונח בעלייה וירדו גשמים דרך הגג בקצת המקומות ונתלחלו, אותן שנתלחלו אסורות, אבל שאר מקומות מותר להשהותן מכח ספק ספיקא, שמא לא ירדו עליהם גשמים, ואם תמצוי לומר ירדו, שמא לא נתחמץ; אבל לאכלן בפסח אסור, ולא מהני ספק ספיקא (אגור וכל בו)".

סעיף ג'- האם חוששים שהחטים החמיצו:

שו"ע- "חטים שבאו בספינה, אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן, אחזקי איסורא לא מחזקינן⁴³⁷".

סעיף ד'- האם יש לחוש להחמצת חטים בשנה גשומה:

שו"ע- "שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדות עד שהיו קצת מהשבליים שעל הערימות מעלים צמחים, אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה⁴³⁸".

• **עיטור-** כיוון שמוכר לו מעט מעט- אין חובה להודיעו, כי מסתמא יאכל הכל לפני פסח. הטור כתב שמסתבר טעמו של

העיטור שהרי אם מוכר לו רק מעט מעט למה צריך להודיעו? ואם מודיעו- שימכור לו אפילו הרבה? אבל הב"י חלק וע'

בדבריו שהובאו על שיטת הרמב"ם כאן:

• **רמב"ם-** צריך להודיעו. והסביר הב"י שכוונתו- שאם הודיע יכול לתת אפילו הרבה, אבל על מעט- אינו חייב להודיע.

האם צריך להודיע- הלכה למעשה: כך כתב המשנ"ב (ב')- "כשמודיעו מותר למכור אפילו הרבה, ובלא הודעה-אפילו מעט אסור

למכור שמא יבוא לאוכלו בפסח".

☒ למי מותר למכור את החיטים הללו שנרטבו- לישראל או לגוי:

הטור כתב שאסור למכור לגוי שמא ימכרו לישראל, ע"פ הגמ' הנ"ל. אבל השו"ע כתב- לישראל יכול למכור אם מודיע לו שיאכלנו לפני

פסח. ושגם לגוי יכול למכרו אבל רק בכמויות קטנות כדי שלא יבוא למכורו.

⁴³⁶ ההבדל בין דגן שטבע במים לבין דגן שעבר לתיתה: רבינו אפרים מחדש- שדגן זה שטבע בנהר- נחשב מבחינתנו חמץ אפילו אם אין עליו

סימנים שמתחיל להבקע. אלא שנקודה זו קשה- שכן קיי"ל גבי לתיתה- שהיא אינה אוסרת ומחמיצה כל שלא ראינו שנתבקעו החיטים?

דהיינו- מדוע בלתייתה שזה נתינת השעורים במים כחלק מתהליך הכנס- אנו אומרים שלא נחמצו השעורים כל עוד שלא נתבקעו, ואילו כאן

בחיטים שנפלו בנהר אנו אומרי שהן חמץ אפילו אם לא נתבקעו?

מספר תשובות הובאו בראשונים בהבדל בין לתיתה לדגו שטבע בנהר:

• **רבינו אפרים, רא"ש-** בלתייתה הוא עוסק כל הזמן לכן שם לא בוא לידי חימוץ בקלות, אא"כ ממש נראה שנבקעו, משא"כ הכא שהחטין נפלו למים ועומדות בעינים ונעשות חמץ בקלות.

• **רא"ה-** מחלק בין חיטים לשעורים. כאן בספינה מדובר בחיטין שנחמצים מיד אפילו בלא שנבקעו, אבל בלתייתה שהיא בשעורים- אין החמצה אם לא נבקעו.

• **רא"ם-** לתיתה זו זליפה של מעט מים ולכן אינה מחמיצה אא"כ אינו שנבקעו החיטים, אבל כאן מדובר שהחטים ממש שהו זמן רב בכמות גדולה של מים- ולכן יש החמצה בקלות, גם בלי שנבקעו החיטים.

פסיקת ההלכה- השו"ע כותב כטעמו של רבינו אפרים- שכיוון שכאן מינה ניחאי- נחמצים במהירות אפילו בלא שנתבקעו. מזה הסיק

הבה"ל"ד"ה דגן זה"- שהמחבר אינו מחלק בין חיטים לשאר מיני דגן וכן שלמחבר אין לחלק בין שריה מרובה לזליפה מועטת- בכל גוונא

אסור כל שלא מתעסק בהם.

⁴³⁷ הסבר- רבינו יואל נשאל האם מותר לקנות חיטים שהובאו בספינה או שאסור מחשש שתוך כדי ההפלגה נפלו עליהם מים שהחמיצו אותם.

רבינו יואל ענה- שסתם כך אין בעיה כי לא מחזיקים אותם לאיסור, ורק חיטים כאלו שהיו בוודאות במקום שנרטבו- הם האסורות

⁴³⁸ מדוע לא חוששים שהחיטים בהם אנו משתמשים נרטבו מן הגשם? שאלה זו נשאלה לרשב"א שענה- שאין לחוש לאותם חיטים שאנו לא

רואים עליהם סימני חימוץ, כי אם נחוש- הרי שבכל שנה רוב התבואה נרטבת ע"י גשם ולא שביקת לישראל קמח לעשות בו מצה.

סעיף ה' - מתי דגן מחובר מחמיץ מן הגשם:

שו"ע - "דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה⁴³⁹, כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים⁴⁴⁰".

סעיף ו' - גדיש שנמצאו בו חיטים מבוקעות:

שו"ע - "חיטים שנמצאו בהם מבוקעות, אותן שאין מבוקעות מותרות מפני שהדבר מצוי שבשעת גשמים עליונות הגדיש ותחתיתו מתחמץ ומתבקע, ואין המים נוגעים באמצעיתו כלל⁴⁴¹".

סעיף ז' - בור של חיטים שחושש שנרטבו בקרקעיתו:

שו"ע - "ישראל שיש לו בורות מלאים חטים, וחושש שמא יש בקרקעית הבור ובקירותיו חטים מבוקעים מלחות הבור והארץ, בביטול בעלמא סגי⁴⁴² (ועיין לעיל סימן תל"ו סעיף א)".

סעיף ח' - כשרותם של מאכלים שונים לפסח:

שו"ע - "דבש של אינו יהודי, אין מחזיקים בו איסור ואוכלים אותו בפסח⁴⁴³".
רמ"א - "מיהו יש מחמירין (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ד). והמנהג במדינות אלו שלא לאכול דבש רק אותו שמביאים בחביות מן הכוורת שעושין ממנו משקה שקורין מע"ד, ותאנים יבשים וענבים יבשים שקורין רוזיני" גדולים או קטנים, תלוי במנהג המקומות⁴⁴⁴, כי יש מחמירים שלא לאכלן ויש מקילין; ולכן נהגו במדינות אלו להחמיר שלא לאכול שום פירות יבשים, אם לא שידוע שנתייבשו בדרך שאין לחוש לחמץ. וצוקר אסור לאכלו,

ולכן, **בסתמא הולכים אחר הרוב - שאפילו ערמות שראינו שנפל עליהם גשם - תולים שרק בעליונות נגע הגשם אך באמצעות לא נגע. הרשב"א מבסס תשובתו על ספק ספיקא - ספק אם החיטים שעליהם אנו חוששים נרטבו, וגם אם נאמר שנרטבו - זה לא אומר שהם נעשו חמץ, שמא לא הספיקו להחמיץ. וא"כ הו"ל שהם נרטבו לא נאסרו סתם חיטים בעולם שאין לנו ודאות שהם עצמם נרטבו ביותר.**
⁴³⁹ ולכן מקפידים לקצור החיטה כשהיא עדיין בלחותה ויונקת מן הקרקע, שבזמן זה אפילו אם יורד גשם היא איננה מחמיצה.
⁴⁴⁰ דין זה מפורש בגמ' בפסחים לג', א'. ודווקא בגשמים מרובים, אבל ע"ז זליפה מועטת שירד על השבלים לא חישין ומותר אפילו למצת מצוה (משנ"ב, יח').

⁴⁴¹ **גדיש שנרטב - מה דין כל החיטים שבו:** גדיש שנרטב מן הגשם וחלק מן החיטים שבו מבוקעות וחלק לא - אילו מהם אסורות? **שאלה זו נשאלה לר"ן שענה -** שאלו המבוקעות א"א להתירם שהרי המים שנפלו עליהם בקעו אותו וזה סימן שהם החמיצו. **אבל מצד שני זה לא אוסר או פוסל את כל החיטים, כי יתכן שחלק מן החיטים ספגו מים והחמיצו וחלק אחר מן הגדיש לא, כגון אלו שהיו באמצע הגדיש.**
⁴⁴² **בור שחושש שיש בו חיטים - מה יעשה בו בפסח:** הרמב"ן **כתב על כך בתשובותיו:** שסגי במה שמבטל בעלמא, כי שיש לנו ס"ס - ספק אם בכלל יש שם בכלל חיטים, וגם אם כן - שמא הם בכלל לא ראויים למאכל כלב מרוב היותם שריות במים ונתעפשו ונפסדו לגמרי.
⁴⁴³ **דבש -** פשוט שדבש טהור אינו חמץ. החשש הוא שמא עירבבו בדבש סולת או קמח ושאר מיני חמץ. **השו"ע פוסק** שאין לחוש לכך וטעמו מובא בב"י כי אין אנו מחזיקים שמישהו עבר ועירבב שם סולת "דאחזוקי איסורא לא מחזיקין" **ועוד -** שגם אם נניח עירבבו שם סל, הרי דבש הוא מי פירות וכבר למדנו שמי פירות אינם מחמיצים. **אך לעומת השו"ע, הרמ"א החמיר וכתב** שלא נוהגים במדינתם לאכול דבש א"כ הוא "טרי" מן הכוורת וזה כשהוא בחבית גדולה ועדיין לא הוסרה ממנו "שעווה".

⁴⁴⁴ **פירות יבשים -** החשש בהם הוא שהייבוש שלהם נעשה בתנור שהוא חמץ, כגו שאופים בו פת, או שמניחים עליהם מעט קמח וכד. וכיוון שכל מקום היה בו מנהג אחר איך לעשות, כתה **הרמ"א בהמשך שנהגו להחמיר -** "ולכך נהגו במדינות אלו להחמיר שלא לאכול שום פירות יבשים, אם לא שידוע שנתייבשו בדרך שאין לחוש לחמץ".

***** ביצים בימינו - יזהר לנקותם מחמץ שדבוק עליהם:** כיוון שהטלת הביצים נעשית בלול במקום בו יש חמץ, **כתב הפסקי תשובות (יא') -** שנוון לשטוף הביצים שקונה - שמא נדבק חמץ משירי מאכלם של התרנגולות.

אפילו להשהותו אסור (ת"ה סימן קי"א /קיי"ט/). וביום טוב האחרון⁴⁴⁵ אוכלין פירות יבשים וצוק"ר קנדי"ל שאין בו חשש חימוץ (מהרי"ל). והמנהג במדינות אלו שלא לאכול כרכום⁴⁴⁶ שקורין זפריין או נעגליין⁴⁴⁷ (מהרי"ל), מיהו אינן אוסרין תערובתן וכן נראה ליי⁴⁴⁸.

סעיף ט' - תבשיל שמצאו בו דגן⁴⁴⁹:

שו"ע - "תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים, אם נתבקעו ממש הרי כל התבשיל אסור⁴⁵⁰; ואם לא נתבקעו ממש, התבשיל מותר"⁴⁵¹.

רמ"א "ואין המנהג כן, אלא אוסרים הכל במשהו אפילו לא⁴⁵² נתבקעו"⁴⁵³.

⁴⁴⁵ ביו"ט שני של גלויות- היו מקילים יותר כי כל דינו הוא רק מדרבנן, ולכן כל שאין בו איסור ודאי אלא חשש בעלמא- מקילים לא לחוש לו.

⁴⁴⁶ דין כרכום: הבעיה בכרכום היא שכדי להקשותו היו נותניו בו מעט סלת, ושהיו מניחין עליו שאור להחזיר מראיתו.

מראית עין בכרכום: כתבו האחרונים- שגם כרכום שגדל בגינתו של אדם ודואג שלא להחמיצו- גם הוא אסור בפסח משום מראית עין- כי הכרכום לא היה מצוי בדינתם וכל הרואים בטוחים שזה כרכום רגיל והוא מותר. אבל בשאר הפרות אין לחוש למראית עין- כיוון שהם מצויים ואנשים יודעים שיש כאלו שמגדלים אותם כדין בלי להחמיצם.

⁴⁴⁷ עישון סיגריות שהטבק שבהם מחמץ: מכוח סוגיה זו יש פוסקים שהחמירו שגם טבק להרחח שהיו מערבבים בו מוצרי חמץ- אסור להנות ממנו בפסח. שכן אע"פ שאינו ראוי למאכל כלב, הרי שאחרי ששיפרו את הריח יש כאן דין של "אחשביה" וממילא הוי הנאה מחמץ ואסור. אמנם יש פוסקים שאמרו שכיוון שהוי חמץ שאינו ראוי למאכל כלב- אין בו בעיה של הנאה בפסח וש"י.

ולעניין סגריות- בזה יש שכתבו שאפילו המקילים הנ"ל יודו שיש להחמיר אם יהיה מעורב בהם תרכובת של חמץ, ולכן מקפידים שיהיה הכשר לסגריות שלא יהיה מכיל תרכובת של חמץ.

⁴⁴⁸ הערה חשובה- כל מאכל ודין תלוי במציאות המתחדשת: דהיינו- כל מה שמדובר פה הוא ביחס לדרך שבה היו מכינים את המאכלים הללו בימיהם, אך בימינו יתכן והמציאות שונה ואין לחוש לכל הני, ויש לברר כל מקרה לגופו עם אדם המבין בתחום. וכך למשל המשנ"ב (לג') דן בנושא הטאבק וכותב שהיו עושים אותו עם יין נסך, ולכן החיי אדם אסרו, אבל אז כותב המשנ"ב- "והנה כל זה כתב הח"י אדם בזמנו, אבל עתה יש לחקור אצל האומנין אם עושין כן". וה"ה לכל דבר ודבר.

⁴⁴⁹ הקדמה: מחמשת מיני דגן עושים גם לחם וגם מצות. מיני הדגן יכולים להיות גם כשרים לפסח וגם חמץ, הכל תלוי בשאלה אם הם החמיצו. ברמת העקרונית- החמצה רגילה קיימת בקמח שיש עליו מים, אבל כל דבר שאינו ב"צורת" קמח- אינו אמור להחמיץ. לפיכך אפילו חטים ששהו במים- אין הם קמח ולכן אינם מחיצים באופן אוטו'. הדבר נכון עד כדי כך שבימים עברו נהגו ללתות את החטים והיינו להשהותם במים כדי לרכנם קודם הטחינה.

בסעיפים הבאים נלמד על מיני דגן שנמצאו בכל מיני תבשילין ודברים נוספים ונדון האם הם אסרו אותם או לא. בראש מעיינו צריך להיות זכור כי סתם חיטה שבמים לא דומה לקמח במים. קמח במים מחמיץ- חיטה אינה מחמיצה אא"כ החל תהליך הבקיעה שפירושו שהמים יכולים לחדור לתוך הקמח שבתוך הגרגר חיטה.

⁴⁵⁰ התבשיל אסור- וכיוון דהוי איסור חמץ- הוא אסור גם בהנאה. בנוסף- כל מה שנגע בו כשהוא רותח, כגון הסיר, כפית שהוכנסה לסיר או שנתערב מעט ממנו עם תבשיל אחר- הכל אסור, כי חמץ אסור בכל שהו.

⁴⁵¹ חטים שנמצאו בתבשיל- האם התבשיל אסור: דין לתית חטים במים למדנו בגמרא בפסחים דף מ', א'.

"תנו רבנן: אין לותתין שעורין בפסח, ואם לתת, נתבקעו- אסורות, לא נתבקעו - מותרות, רבי יוסי אומר: שורן בחומץ וחומץ צומתן. אמר שמואל: אין הלכה כרבי יוסי. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: לא נתבקעו ממש, אלא כל שאילו מניחן על פי חבית והן נתבקעות מאילהן. ושמואל אמר: נתבקעו ממש. עבד שמואל עובדא בדורא דבי בר חשו נתבקעו ממש. אמר רבה: בעל נפש לא ילתות".

למסקנת הגמרא- מותר לכתחילה ללתות, דהיינו לשים השעורים/חטים במים כי לרכנם וכד' (אלא שאנחנו לא עושים כן כי אין אנחנו בקיאים בלתייה וחיישין שיבוא לידי חמץ). דגן שהשהו במים לזמן ארוך מדי יכול להחמיץ ובה נחלקו בגמרא- האם רק כשנבקע ממש הוא חמץ או אפילו קודם לכן כשהוא נפוח ממש וקרוב להבקע.

הכרעת הפוסקים בדין זה: הרי"ף והרמב"ם- מה שמחמירים שנפוח כבר נחשב לחמץ אפילו לא התבקע- זה כשאוכל אותו בפני עצמו, אבל לעניין לאסור תבשיל שהוא נתבשל בו- בזה נקטינן לקולא שלא יאסר עד שנתבקעו ממש. וכ"פ בשו"ע.

שו"ע - "ואותם חטים או שעורים שורפים אותם"⁴⁵⁴.

סעיף י' - תרנגולת מבושלת שנמצה בה חטה מבוקעת:

שו"ע - "תרנגולת מבושלת שנמצה בה בפסח חטה מבוקעת"⁴⁵⁵, מותר למוכרה לאינו יהודי, שאינה נמכרת יותר ביוקר בשביל החטה שנמצאת בתוכה⁴⁵⁶.

רמ"א - "ובמדינות אלו נוהגין לשרוף הכל (וע"ל סימן תמ"ו סעיף ג')".

שו"ע - "ואם נמצאת ביום שמיני של פסח, מותר להשהותה עד אחר הפסח".

סעיף יא' - חטה בקועה שנמצאה בעיסה או במצה:

שו"ע - "אם נמצאת חטה בקועה בעיסה או במצה אפויה, יסיר ממנה כדי נטילת מקום, והשאר מותר. ויש מי שאוסר כל העיסה או אותה מצה; וראוי לחוש לדבריו אם לא במקום הפסד מרובה או בשעת הדחק"⁴⁵⁷.

⁴⁵² אפילו לא נתבקעו - הרמ"א החמיר לחוש שגם חיטה שלא נבקעה חוששים לחימוץ. אך האם הוא אוסר בכל נגיעה של מים בחיטה? הרי חיטה אינה קמח ומדוע שתיאסר בכל נגיעה של מים? לכן השו"ע כותב שרק אם נבקעה החיטה היא מחמיצה כי המים חודרים לקמח שבתוך גרגר החיטה, אבל לרמ"א גם בלא בקיעה אך האם בכל מצב?

כתב המשנ"ב (ב"לט): "משמע דלא מחלקינן אם היא קרובה לבקוע או לא, משום דאין אנו בקיאים בזה, מכל מקום הסכימו כמה אחרונים דעל כל פנים נתרככה בעינין, דאם לא נתרככה אפילו נמצא בחמין אין לאסור".

⁴⁵³ פסיקת הרמ"א - לחומרא, לחוש שגם בלא נתבקעו הם נעשים חמץ ולכן גם אוסרים כל תבשיל שהם היו בו וכן"ל בשו"ע בנתבקעו. האם אסורים בהנאה? עקרונית בגלל שזה מוגדר כחמץ- הרי שזה גם אסור בהנאה, אבל כמה אחרונים הסכימו שבמקום הפסד מרובה יש לסמוך להיתיר על כל פנים בהנאה- כל שלא נתקבעו בעצמם.

⁴⁵⁴ האם חוששים שהיו עוד גרעינים שלא ראינו והם החמיצו הכל: כתב המשנ"ב (ב"לט) שלא אמרינן מסתמא יש יותר ונעלמו.

⁴⁵⁵ דווקא מבוקעת שהרי אמרנו בסעיף הקודם שחטה שאינה מבוקעת לא החמיצה.

⁴⁵⁶ דין זה כתבו המרדכי וטעמו- שאע"פ שהתרנגולת נאסרה בחמץ כל שהוא שבושל בה ולכן אסורה הן באכילה והן בהנאה, מ"מ אם ימכור לגוי לא ירויח כלום על חיסת החמץ שבה וממילא אין לו הנאה ממנה ושרי.

⁴⁵⁷ בכמה אוסרת חיטה בקועה שנמצאה בעיסה או במצה בפסח:

חשוב לומר- שכל הדיון הוא דווקא בפסח עצמו, אבל לפני פסח סגי בקליפה לדברי הכל כיוון שיש שישים כנגדה וחמץ קודם לפסח אינו אוסר בכל שהוא.

נחלקו הראשונים האם העיסה או המצה בה נמצאה החיטה נאסרת ובכמה:

- רא"ש- לעיסה לוקח פחות זמן להחמיץ מאשר לחיטה מבוקעת, ולכן אם העיסה איננה חמץ כי הוכנסה לתנור קודם שהחמיצה אז גם החיטה לא נאסרה ואיננה חמץ.
- הגה"מ- הביא את כל השיטות וכתב לאסור את אותה מצה ולהיתיר האחרות.
- סמ"ק- רק המצה בה נגע, ורק כדי קליפה ממנה, כי כשאין פעפוע לא נאסר יותר מכדי קליפה.
- רשב"א- כאן יש מקרה מיוחד שהחמץ היבש נגע בעיסה שנתגלגלה והוא התערב בהכל ועוד שבעיסה יש נוזל שמעביר את כל החמץ בכל העיסה.

וסיכם הב"י- "וכיון שהרשב"א מחמיר בדבר ראוי לחוש לדבריו לעניין מעשה, ומיהו במקום הפסד מרובה או שעת הדחק כדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו"

וכך פסק בשו"ע- מביא מעיקר הדין לקולא כסמ"ק- שמספיק בכדי קליפה אבל ראוי לחוש לשיטת הרשב"א לאסור הכל א"כ הוי הפסד מרובה או שעת הדחק.

והרמ"א החמיר לאסור את כל העיסה.

רמ"א- "וכן נוהגין תוך הפסח לאסור אותה מצה שנמצא בה החטה ומתירין את האחרות, בין שנמצא בה אפויה או חיה, ואמרינן כאן נמצאת כאן היתה⁴⁵⁸; ואם נמצאת בעיסה, אוסר כל העיסה; ודוקא תוך הפסח, אבל קודם הפסח אין אוסרין רק כדי נטילה, והכי נהוג".

459 סעיף יב' - חטה שנמצאה במים שמלגו או בשלו בהם⁴⁶⁰:

שו"ע- "אם מלגו (פירוש שהרתיחוהו במים להעביר הנוצה) תרנגולת ואח"כ מצאו במים גרעין חטה בקועה⁴⁶¹, אסורה התרנגולת⁴⁶². ואם נמצאת חטה בקועה או לחם חמץ בכלי של מים ואין בו כדי ליתן טעם, שהמים צוננים, ובישלו באותם מים תבשיל או לשו עיסה, מותר⁴⁶³; ויש מי שאוסר, אם הוא בתוך הפסח".

⁴⁵⁸ **כאן נמצאת- כאן הייתה:** הרמ"א מוסיף לנו- שאם נמצאת חטה במצה בפסח אנו לא חוששים שמא החיטה הייתה לפני כן בעיסה של כל המצות וממילא אסרה את כל העיסה אלא אומרים- אפה שמצאנו- לו אנו חוששים ומתייחסים, או במילים אחרות- "כאן נמצאת כאן הייתה" ולא בשום מקום אחר, שאין מחזיקים שאיסור עבר ממקום למקום.

☒ **"מזמן לזמן- מחזיקין למפרע"- עיסה שחתך למספר חתיכות של בצק ואז מצא חטה באחת מהם:** האם חוששים שמא הייתה החיטה לפני כן בכל העיסה?

במקרה זה כתב המשנ"ב(מט')- כל המצות שמאותה עיסה אסורות, כי כאן כן אומרים שמא הייתה החיטה בכל הבצק, כי כאן זה לא נחשב שאני מחזיק את האיסור ממקום למקום אלא רק מזמן לזמן- לפני כמה דק' הכל היה ביחד ולכן אני חושש שמא הייתה שם חטה כי מזמן לזמן כן מחזיקים איסורא ואמרינן שהייתה שם קודם שנחתך. ויש אחרונים שהקלו במקרה זה משום שיש כאן ס"ס- ספק אם זה בכלל היה בעיסה הגדולה וגם א"כ- ספק אם זה בכלל הספיק להחמיץ שם. וכתב המשנ"ב, שם, שבמקום הפסד מרובה יש סמוך להקל.

☒ **חיטה שנמצאת על חתיכת עיסה(בצק) שבידו:** בבה"ל ד"ה "ואמרינן כאן נמצאת" מביא בשם ספר חמד משה- שאם עדין לא גיבל הבצק שבידו ונמצאת עליו חטה מלמעלה- תולים שהיא עכשיו נפלה ואין העיסה הגדולה שממנה לקח החתיכה נאסרת. אבל אם החיטה נמצאת בתוך העיסה בפנים- יש לאסור הכל כי מכך שנמצאת בתוך חתיכת עיסה זו שהוא עדיין לא התחיל גבל אותה- סימן שהייתה בכל העיסה ונתנה שם טעם וכל העיסה נאסרת.

⁴⁵⁹ **הקדמה לסעיפים הבאים:** הסעיפים הבאים ידברו על חיטה שנמצאה על תרנגולת תוך כדי העיסוק בה, וכל סעיף יעסוק בדרך אחרת של שימוש- מליגה(כמו בישול), מליחה, צליה וכד'. בכל אחד מהם הדין שונה בהתאם לפעולה. **בדומה למה שמבואר בחלק יו"ד, סימן קה'.**

⁴⁶⁰ **הקדמה לסעיף:** זהו סעיף מאוד מורכב שדן בשני מקרים מרכזיים: 1. תרנגולת שמלגו אותה במים רותחים ואחרי כן מצאו במים הללו חטה בקועה- האם נאסרת התרנגולת. 2. כלי של מים צוננים שהייתה בו חטה או חמץ ואז בישלו במים הללו תבשיל או לשו עיסה- מה דין התבשיל. בכל אחד מאלו יש מספר שיטות וצירופים כדי להכריע הדין. עקרון הוא שמליגה חמורה יותר כי היא בחמים שנותנים טעם ולכן הכיוון הוא לאסור התרנגולת א"כ נצרף עוד צירופים כגון שמא החיטה נתעכלה כבר בבטנה ועכשיו יצאה. מצד שני בכלי המים צוננים הכיוון הוא יותר להקל כי אינו בנותן טעם וכיוון שיש לנו גם דין מדרבנן, שהרי משהו אסור רק מדרבנן- יש שהקלו ויש שהחמירו והכל תלוי במה מצרפים.

⁴⁶¹ **חטה בקועה-** הנה המחבר כתב כאן חטה בקועה דאזיל לשיטתיה שרק חטה בקועה אוסרת, אבל הרמ"א בסע' ט' כתב שגם חטה שמנופחת וקרובה להבקע ואילו כאן לא העיר דבר?

ונחלקו האחרונים בהבנת הרמ"א:

- **יש אומרים-** שכאן הוא מודה לשו"ע דדוקא נתבקעה אבל בנתרככה לא אוסרת, משום שכאן יש עוד ספק- שמא בחיטה נפלה רק עכשיו לכן מקילים יותר.
- **יש אומרים-** שהרמ"א לא הגיב כאן כי סומך על מה שכתב כבר בסעיף ט'

⁴⁶² **מלגו תרנגולת ואח"כ מצאו במים גרעין חטה:** הדין (ע"פ השו"ע) שהתרנגולת אסורה. **הטעם-** שכל ספק בזמן חיישין שמא הייתה שם החטה בשעת המליגה. **דהיינו-** בסע' קודם ראינו שאומרים "כאן נמצא וכאן היה" ולא חוששים שמא היה במקום אחר, אבל כאן זה במקום אחד וכל הספק הוא בזמן כן אומרים שמא הייתה שם החטה בזמן שמלגו את התרנגולת. כי ספק בזמן באותו מקום- כן חיישין.

פסיקת ההלכה:

- **ראב"ן- [פסיקת השו"ע]-** השו"ע פסק כאן בפשטות שהתרנגולת אסורה, שמא הייתה החיטה שם בזמן שמלגו אותה.
- **שיטת הרשב"א[הביאה המשנ"ב]-** שאין מחזיקים לאיסורא לא רק ממקום למקום כמו בסע' ט' אלא גם מזמן לזמן.

רמ"א- ויש מי שמתיר אפילו במליגת תרנגולים, משום דאמרינן שמא אחר כך נפלה לשם (תא"ו נ"ה מח"ו ומהרי"ב). ויש מי שאוסר בשאר בשר ומתיר בתרנגולת מכח ספק ספיקא (מרדכי פכ"ש). ולענין מנהג נראה לאסור בשאר בשר⁴⁶⁴ או בחטה שלימה אפילו בתרנגולת⁴⁶⁵. ודווקא אם נמלגו התרנגולים, דהיינו שהיו המים חמין, אבל אם היו צוננין ושרו שם תרנגולים, אין לאסור מספיקא⁴⁶⁶. ובמקום דאיכא למימר שמא נתעכל החטה בתרנגולת, כגון שהיא שבורה (מהרי"ב), אפילו במליגה יש להתיר מכח ספק ספיקא. מיהו אם נתערבו התערובות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב, יש להקל בכל זה בספיקות איסור דרבנן שהוא משהו, ויש להתיר שאר תבשילין שיש בהן תערובות מאותה תבשיל של הבשר שנשרה במים או נמלג, כך נראה ל"י.

המשנ"ב מצרף סברא זו לקולא במקרה של- 1. חיטה שנרככה (ולא נבקעה) + 2. בכלי שני- שבכה"ג שיש תרנגולת כזו שמלגו אותה בכלי שני ואז מצאו חטה שאינה בקועה- אפשר לכתח' לאכול התרנגולת. **ועוד היקל-** שאם עדיין לא נתרככה- שרי אפילו בכלי ראשון.

- **דעת מהרי"ב [יש מי שמתיר ברמ"א]-** סובר כרשב"א אבל לא מטעמיה. דהיינו- מתיר את התרנגולת אבל מטעם אחר- שכיוון שמדובר באיסור "משהו" שהוא רק מדרבנן- הרי שיש כאן ספק דרבנן שמא אח"כ נפלה כשלא הייתה שם התרנגולת.
- **מרדכי [יש מי שאוסר ברמ"א]-** בכל בשר הדין הוא כמו בשו"ע, כי הוי מים חמים שהחטה אוסרת בהם ואמרינן שהיה שם מזמן לזמן. אבל בתרנגולת יש דין מיוחד שהיא לא נאסרת אם נמצאה חיטה במים שמלגו אותה- כי יש ס"ס- שמא הייתה תרנגולת עצמה וכבר נתעכלה ואין שייך בה חמוץ, וא תמצי לומר שאיננה מן התרנגול- שמא נפלה אחרי המליגה.

לעניין הלכה-

- **השו"ע כתב-** "אם מלגו תרנגולת ואחר כך מצאו במים גרעין חטה בקועה- אסורה התרנגולת".
- **הרמ"א כתב-** "ולעניין מנהג נראה לאסור בשאר בשר או בחטה שלמה אפילו בתרנגולת".

⁴⁶³ **חטה בקועה או לחם חמץ שנמצאו בתוך כלי גדול של מים שאח"כ בשלו או לשו בהם:** יש לשים לב שכאן מדובר שהשתמשו במים אחרי שידעו שהייתה בהם החיטה, והיא לא הייתה בזמן הבישול, השאלה היא – האם היא נתנה טעם במים ואסור היה לבשל בהם או שזה בסדר.

בדין זה נחלקו הראשונים- מתי התבשיל מותר ומתי אסור:

- **אור זרוע-** צריך לצרף 2 סברות כדי להתיר: 1. אין בחמץ הזה בכדי לתת טעם במים, כי הוא בפחות משישים מהם. 2. המים צוננים- ואז החמץ לא התבשל בהם ולכן לא נתן בהם טעם ולכן אינו אוסר בכל שהוא. --- בצירוף שני אלו אין החמץ אוסר ולכן מה שהתבשל שרי.
- **הרא"ש(ע"פ הבנת הב"י)-** מה שמקילים זה קודם לפסח, אבל בפסח עצמו אפילו אם המים צוננים- החמץ בהם אוסר בכל שהוא. אבל דווקא אם הייתה החיטה ואז בשלו באותם מים, אבל אם נמצאת החיטה אחר שבישלו במים- אין להחמיר בצונן מספק(מג"א, משנ"ב, נו').

להלכה- השו"ע מביא בסתם לקולא- שכל חמץ שנמצא בכלי של מים והחמץ מועט שאין בו כדי ליתן טעם ועוד שהמים צוננים- המים לא נאסרו ולכן אם בשלו בהם או עסו איתם עיסה- זה בסדר.

ואחרי כן מביא כיש מי שאוסר בכה"ג ומחמיר- שהמים ס"ס אסורים מכיוון שזה תוך הפסח ובכל זאת אנו אומרים שמהו יצא אליהם מן החמץ ואוסר.

⁴⁶⁴ כי בשאר בשר לא אומרים שמא החיטה הייתה בתוכה ונתעכלה.

⁴⁶⁵ בחטה שלמה אנו מחמירים בתרנגולת, שכן אע"פ שיש מקום לומר שמא החיטה נתעכלה ע"י התרנגולת, הרי שבחיטה שלמה א"א לומר שהיא נתעכלה בתרנגולת ולכן יש להחמיר.

⁴⁶⁶ **אין לאסור מספיקא-** יוצא מכאן שהרמ"א מחמיר במקרה של חטה שהייתה במים צוננים שאז בישלו בהם. בזה ראינו שהשו"ע היקל שכיוון שהם צוננים והוי משהו- זה בסדר ולא אוסר, אבל הרמ"א אומר שאינו אוסר כן רק כי זה ספק אם הייתה שם החיטה אבל אם אין ספק אלא ודאי- משמע שאוסר.

סעיף יג' - מי חמץ שירדו לבור מים בפסח:

שו"ע - "אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא וירדו המים (המחומצים) לבור⁴⁶⁷ בתוך הפסח⁴⁶⁸, אסור לשתות מימיו בפסח, בשביל שנתערבו".

סעיף יד' - חטה מבוקעת שנמצאה בתרנגולת:

שו"ע - "אם נמצאת חטה מבוקעת⁴⁶⁹ בתרנגולת קודם מליחה, די בשטיפה. ואם אחר מליחה⁴⁷⁰, די בקליפה⁴⁷¹; ויש מחמירין לומר שמעמיק כל סביבותיה וחותר ומשליך⁴⁷²; ואם נמלחו עמה תרנגולות אחרות⁴⁷³, קולף את כולם⁴⁷⁴".

⁴⁶⁷ **דין סתם בור/באר מים בפסח:** החשש כאן הוא שמא יש שם חמץ שאוסר בכל שהוא, אלא שבאר זה מים קרים ולכן רק אם נכבש שם (=שהה 24 שעות) אז הוא מעביר טעם:

- **סתם באר/בור מים של ישראל או גוי שלא הקפיד עליו:** כתב המשנ"ב (סז') שכןן שיסנן במים בבגד נקי בכל פעם ששואב. דהיינו- שיראה שאין חמץ בעין שאסור מן התורה וגם אם היה חמץ- כל איסור זה מדרבנן- שאוסר בכל שהוא- **וספק דרבנן לקולא.**
- **באר שנמצאו בה חטים או גרעיני תבואה בפסח:** לכתח' ראוי להזהר שלא ישתמש במים הללו, כדיעבד אם אין לו מים אחרים יכול להשתמש דהוי ס"ס- ספק אם שהתה שם החיטה מעת לעת וגם אם כן- שמא נבקעה רק באמצע השהייתה שם ולא עברו עליה 24 שעות מאז שנבקעה ולכן לא יצא טעם החמץ.

☒ **שתייה ממי הכנרת:** מכוח סוגיא זו באים אנו לדון האם מותר לשתות בפסח מי ברז אשר באים הרבה פעמים מן הכנרת. הכנרת היא ימה של מים וכמעט ברור באופן מוחלט שזרקו לתוכה חמץ שאפילו שהה בה 24 שעות. כך למשל הדייגים זורים לתוכו חמץ ועוד אנשים וכד', וא"כ הוי לי חמץ בל שהוא שאוסר? ובוודאי בכה"ג שבטוח יש חמץ שכבוש מעל"ע אז אוסר.

עם זאת, ישבו גאוני הדורות על המבוכה וכתבו מספר סברות והיתרים לשתייה ולשימוש במים אלו:

- א. לא גזרו חז"ל על איסור משהו במקום שכלל לא יכול להגיע לידי נתינת טעם.
 - ב. דווקא במים תלושים מן בקרקע אז גזרו חכמים על איסור משהו, אבל על מים מחוברים לקרקע- אין איסור של משהו.
 - ג. בנהרות ואגמים שתמיד זזים ומתחלפים בהם המים- אין איסור כובש, ולכן אפילו יש חמץ- כיוון שהוא קר אינו נותן טעם ואע"פ שכבוש שם- אינו אוסר במים שזזים ומתחלפים כל הזמן.
- ומ"מ גם אחרי ההיתרים הנ"ל- יש לסמוך לעניין שלא יאסרו המים במשהו, אבל מחמץ ממש שהתפורר יש לחוש ולכן צריך לשים מסננת בברז וכד'.

⁴⁶⁸ **המקרה והסברו-** מדובר כאן בקדירה של חמץ שהגעיל אותה והיא אוסרת את המים בבור. דהיינו- ההגעלה הייתה קודם פסח, קודם זמן איסור חמץ(שהרי אין מגעילין כלים בני יומן בזמן איסור חמץ כדעיל **סימן תנב'** משום שאז אוסר בכל שהוא) ואחרי כן בתוך הפסח נשפכו המים הללו לבור-בכה"ג המים שבבור נאסרים כי הוי לה מי חמץ שאוסרים בפסח בכל שהוא.

לעניין זה יש לשים לב- אם הירידה של המים לבור הייתה לפני פסח- אז כן יש דין ביטול בשישים ואין עוד בעיה(כי לא אמרין בהא חוזר ונעור).

כמו"כ לפי הרמ"א גם הגעלה של כלי שאינו בן יומו בפסח אוסרת כי פסק **בסימן תמדז**, י'- שגם נטל"פ פוסל בפסח.

החידוש בסעיף זה- לעיל בסעיף הקודם למדנו שחיטה שנמצא בצונן- יש להקל שאינה אוסרת דבר שהיה שם מכיוון שע"י צונן אין ביטול ולא בלע ההיתר מן החיטה האסורה.

אבל כאן איירי בלח עם לח- דהיינו מים עם מים הם מערבים זה בזה ולכן אפילו בצונן כל המים נאסרים כי הכל מתערב זה בזה.

⁴⁶⁹ כמו בסעיף יב', גם כאן עומדת מחלוקת האם הרמ"א מסכים שדווקא במבוקעת או שהוא בשיטתו בסע' ט'- שאפילו חיטה שנתרכה אסורה כי היא כבר מחמיצה.

ובבה"ל ד"ה "חטה מבוקעת" כתב שה"ה לדידן גם בנתרכה.

⁴⁷⁰ **נמצאה חיטה על תרנגולת מיד אחר המליחה:** נחלקו הראשונים כמה מאותה תרנגולת נאסרת מאותו חמץ שהיה בשעת המליחה:

- רא"ש, רשב"א, רא"ם- די בקליפה של התרנגולת, כי מליח כרותח שמבליע כדי קליפה.
 - ראב"ד- לא סגי בכדי קליפה, כי בחמץ בפסח יש דין שאוסר בכל שהוא אז צריך לקלף עוד קצת כנגד אותו משהו.
- להלכה כתב השו"ע-** בסתם- כדי קליפה לקולא. "ויש מחמירין לומר שמעמיק כל סביבותיה... **כראב"ד.**
- ⁴⁷¹ **חטה שנמצאה בתרנגולת מיד אחרי מליחה-** יש לנו כלל ש"מליח כרותח" והיינו שנבלע לחלוות מהחטה בתוך הבשר כדי קליפה.

רמ"א- ויש מחמירים לאסור כל מה שנמלח ביחד⁴⁷⁵. אבל העיקר לאסור אותה חתיכה כולה שנמצאת החטה עליה, ולהתיר האחרות ע"י קליפה קצת⁴⁷⁶. ואם רוצה יוכל למכור הכל לאינו יהודי, כמו שנתבאר סימן תמ"ז סעיף א', אף על גב דאין נוהגין כן בשאר תערובות חמץ, כן נראה לי".

סעיף טו'- תרנגולת צלוייה שנמצאה בה חטה:

שו"ע- "תרנגולת צלוייה שנמצאת בה חטה מבוקעת בתוך הפסח, חותך מקום פיעפועו, לפי אומד הדעת; ויש אוסרים את כולה, לפי שכשמהפכים השפוד מתפשט הטעם בכל התרנגולת; וכן יש מי שאוסר כל התרנגולות הצלויות עמה באותה שפוד הנוגעות זו בזו, כי ע"י היפוך השפוד מתפשט מזו לזו"⁴⁷⁷.

סעיף טז'- חטה הנמצאת בזפק העוף:

שו"ע- "חטה או שעורה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו, העוף מותר והחטה והשעורה צריך לשורפם, דלא חשיבי כמעוכלים"⁴⁷⁸.

נמצאה החטה אחרי שנמלח והודח- בזה תולים לומר שרק עכשיו נפלה החיטה ולא הייתה במליחה כי אם הייתה החטה במליחה היא הייתה נופלת בהדחה שאחרי.

⁴⁷² זו השיטה השניה של הראב"ד- שאע"פ שמליחה אוסרת רק בכדי קליפה- בפסח יש לחתוך יותר כי הואיל ופסח איסורו במשהו- אמרין נתפשט משהו בכל סביבות התרנגול.

⁴⁷³ **נמלח תרנגול שיש עליו חיטה עם תרנגולות אחרות:** גם בזה נחלקו- עד כמה אנחנו חוששים שעבר הטעם חמץ לשאר התרנגולות:

- **שו"ע-** "קולף את כולם" שמא נגעה החטה בכולם המליחה ואוסרת כדי קליפה.
- **רמ"א בשם יש מחמירים-** לאסור כל מה שנמלח יחד, כי אין אנו בקיאים מה נחשב כחוש ומה שמן וחיישינן שהיו שמן וממילא נתפשט האיסור בהכל.
- **רמ"א להלכה-** "העקר לאסור אותה חתיכה כולה שנמצאת החטה עליה, והתיר האחרות ע"י קליפה קצת"- **וטעמו-** כיוון שחמץ בסתם אינו כחוש ודיינו מה שנחמיר ונגזור שכל החיטה תיאסר כי אין אנו בקיאים בין כחוש לשמן אבל שנאסור בגלל זה את כל החתיכות זה חומרא יתירה- כי כל האיסור רק מדרבנן- משהו חמץ, ויש ספק שמא החיטה נגעה בהכל ועוד ספק שמא החמץ שמן ולא כחוש- וזה חומרא יתירה.

⁴⁷⁴ **קולף את כולם-** מדוע צריך לקלוף את כולם? כיוון שמלח אותם יחד והחיטה נמצאה מחוץ לאחת מהם- אנו חוששים שמא נגעה החתיכה בכולם ואז כולם נאסרים בכדי קליפה וצריך לקלוף את כולם.

⁴⁷⁵ **כאן אנו מדברים גם על שאר תרנגולות ולא רק על התרנגולת עצמה שעליה נמצאה החיטה:** שיטה זו מחמירה ואוסרת את כל מה שנמלח ביחד כי הרמ"א חושש לשיטה שאומרת- שאין אנו בקיאים בין איסור כחוש לשמן ולכן חיישינן שנתן טעם וצריך ביטול בשישים כמו בישול- כי אמרין שנתפשט בכולו, וה"ה הכא אמרין נתפשט בכל התרנגולים ולכן מחמירים לאסור את כולם- כאילו הכל בושל עם החמץ. אבל הרמ"א לא הכריע כדעה זו.

⁴⁷⁶ **מדוע העיקר לאסור אותה כולה ואת שאר התרנגולות רק כ"ק:** כי הוי כל הדין מדרבנן- משהו חמץ. ובנוסף- יש פה חומרא שמא חמץ הוא שמן ובד"כ איננו שמן ועוד שיש חשש שמא התערב בכל התרנגולות- ובשל כך באותה תרנגולת עצמה אוסרים את כולה אבל בשאר רק כ"ק.

⁴⁷⁷ **דין תרנגולת צלוייה שנמצאת בה חיטה בפסח:** נחלקו הראשונים- כמה ממנה נאסר ואם גם נאסר מה שהיה אתה בתנור הצליה:

- **רא"ם-** יש לחתוך את מקום הפעפוע לפי אומד הדעת. **דהיינו-** כמו שכתב בסעיף הקודם שעושה כדי קליפה ומעמיק עוד יותר כל סבביתה משום שבפסח אפילו כל שהוא אוסר. **וכ"כ השו"ע בסתמא.**
- **וכל זה דווקא בבשר כחוש-** אבל בבשר שמן- הכל נאסר כי יש פעפוע בכולו כמו בבישול. כמבואר בסימן קה', יו"ד.
- **רוקח-** בכל מקרה כל התרנגולת נאסרת מכיוון שהופכים את השיפוד והטעם מתפשט לכל הכיוונים(זו חומרא מיוחדת בחמץ שאוסר בכל שהוא). **והביאו השו"ע כ"יש אוסרים".**
- **רא"ש-** כל התרנגולות הצלויות עמה באותו שפוד הנוגעות זו בזו(ודווקא הנגיעה מעבירה, אבל אם לא נוגעות- אין השיפוד מעביר), כי ע"י היפוך זה עובר גם מאחת לשניה. **והביאו השו"ע כ"יש מי שאוסר".**

סימן תסח' - שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות:

סעיף א' - עשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות:

שו"ע - "העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, היו משמתיין אותו⁴⁷⁹. ואפילו לעשות בחנם אסור⁴⁸⁰. ויש מי שאוסר אפילו על ידי אינו יהודי; ויש מי שמתיר, (וכן הוא המנהג)^{481, 482}."

סעיף ב' - דברים שיכול לעשות אחר חצות היום:

שו"ע - "במה דברים אמורים, כשעושה מלאכה להשתכר, (או בחנם והוא מלאכה גמורה לתפור בגדים ממש) (בי"י), אבל מתקן הוא כליו ליי"ט; וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו, מותר⁴⁸³."

⁴⁷⁸ **חטה או שעורה שנמצאו בזפק העוף** - אנו אומרים שלעניין מאכל החטה לא נחשבת למעולת ולכן היא כן אוסרת. אבל כיוון שמדובר רק

בצליה - היא לא אוסרת יותר מכדי קליפה ולכן הזפק שהוא בעובי קליפה נאסר - אבל אותו זורקים ולכן העוף בעצמו מותר. **ואע"פ שבד"כ מחמירים בצליה** שמא היא אוסרת יותר מכדי קליפה, מ"מ כאן זה רק הבהוב **והסביר במשנ"ב (פ"ו) -** שהבהוב הוא פחות מצליה ולכן לכ"ע אינו אוסר יותר מכדי קליפה.

⁴⁷⁹ **מקור הדין: משנה בפסחים דף נ"ג** - "מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות - עושין, מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין" אבל אחר חצות - לכ"ע אסור.

ובגמ' שואלים - מאי שנא בין ערב פסח לשאר ערבי יום טוב שאסור?

ומתרת:

1. בשאר ערבי יו"ט - זה רק מזמן מנחה ולמעלה, ואילו בערב פסח - מחצות.
 2. בשאר ערבי יו"ט - זה רק לעניין שלא תהיה ברכה במעשה ידיו, ואילו בערב פסח - זה איסור ממש ומשמתיין ליה.
- ושאל הר"ן - מדוע בערב פסח החמירו יותר? ותרץ -** שבערב פסח מחצות הוא זמן הקרבת הקרבן ולכן אסור. **ומתוך כך ניסה הר"ה לומר -** שא"כ בזמננו שאין קרבן פסח - יהיה דינו כשאר ערבי יו"ט - **וכתבו הראשונים (רא"ש ועוד) -** שאין לומר כן שאע"פ שבטל הטעם לא בטל האיסור ולא השתנה. **ורש"י כתב טעם אחר -** כדי שיהיה פנוי בע"פ לעסוק במלאכות הרבות הקשורות לחג - ביעור החמץ, הגעלה, ניקוי וכד'.

וע' להלן נפק"מ בהערות הבאות על זה הסעיף.

⁴⁸⁰ **לעשות בחנם:** דווקא מלאכה גמורה.

הליכה לספר בערב פסח אחר חצות: תספורת היא אומנות והוי מלאכה גמורה ואסורה אחרי חצות היום אפילו אם עושה לו חנם וכש"כ אם עושה בכסף, ואפילו שזה לצורך חג הפסח. **ובבמשנ"ב היקל** שיכול ללכת לספר גוי בכה"ג.

גזירת ציפורניו: לא הוי מלאכה גמורה ולכן יש להקל שיגזוז אחר חצות אם לא הספיק לעשות לפני כן.

⁴⁸¹ **עשיית מלאכה ע"י גוי מחצות:**

- **מרדכי -** נראה לאסור כמו בחוה"מ.
- **רוקח -** לא שייך אמירה לגוי שהוא שבות אלא בתוך שבת, יו"ט וחוה"מ אבל לא בערב פסח.
- **שו"ע -** יש מי שאוסר ויש מי שמתיר. **רמ"א -** המנהג כמתיר. **משנ"ב -** ולהסתפר אצל גוי אחר חצות **הסכימו האחרונים ששרי.**

⁴⁸² **טעם האיסור לעשות מלאכה בערב פסח (בה"ל "מחצות ולמעלה"):**

- **בירושלמי הבא הטעם -** משום שהוא זמן לשחיטת הפסח.
 - **ברש"י הובא טעם אחר -** כדי שלא יהיה טרוד במלאכתו וישכח ביעור חמץ ותיקון המצה לצורך הלילה.
 - **פני יהושע -** ערב פסח נקרא מועד, שנאמר "אלה מועדי ה' מקראי קודש" ואחרי כן - "בחודש הראשון בארבעה עשר לחודש".
- הנפק"מ בין הטעמים:** במקום שחל פסח במוצאי שבת - **לפי הטעם הראשון -** יהיה מותר במלאכה בערב שבת עד חצות מכיוון שהשחיטה של הקרבן היא למחרת בשבת, ועכשיו אין זה זמן השחיטה. **אבל לפי טעמו של רש"י -** אסור במלאכה אפילו בע"ש כי את כל הדברים כמו אפיית המצה וביעור החמץ - לא עושה בשבת אלא ביום שישי וממילא ג"כ צריך ליהרר שלא לעשות מלאכות.
- ובבה"ל הכריע -** "רוב הפוסקים תופסין טעם הירושלמי וא"כ אפשר דאין להחמיר".

סעיף ג'- עשיית לאכה קודם חצות:

שו"ע- "קודם חצות, מקום שנהגו לעשות מלאכה, עושין. מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין"⁴⁸⁴.
רמ"א- "ולדין מקום שנהגו שלא לעשות"⁴⁸⁵ (מהרי"ו); ודוקא מלאכות גמורות, אבל שאר מלאכות אפילו מנהג ליכא (מהרי"ב)".

סעיף ד'- ההולך ממקום למקום - כמי ינהג:

שו"ע- "ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, לא יעשה בישוב מפני המחלוקת; אבל עושה הוא במדבר. וההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין, לא יעשה. ונותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואעפ"כ לא יתראה בפניהם שהוא בטל, מפני איסור לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. וכן מי שדעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת"⁴⁸⁶.

⁴⁸³ **כל האסור- דווקא בעושה מלאכה להשתכר או בחנם והוא מלאכה גמורה:** דהיינו- כל מה שאמרנו ששאסור לעשות מלאכה הוא בעושה מלאכתו בשכר ואפילו אינה מלאכה גמורה, או אפילו שהעושה מלאכה בחנם אבל היא מלאכה גמורה, אבל כל שהוא לא זה ולא זה וכגון שעושה מלאכה לעצמו ואינו לאכה גמורה- שרי.

היתרי מלאכה בחול המועד נכונים גם לערב פסח אחר חצות: כתה במשנ"ב (ז') שכתבו האחרונים- שכל מה שמותר לעשות בחול המועד, כגון דבר האבד או מעשה הדייט ויש בו צורך המועד וכד'- מותר גם בערב פסח.

סיכום דין מלאכה המותרת בערב פסח: עד חצות היום- תלוי במנהג המקום. במקום שנהגו לעשות- כתב השו"ע שלא יתחילו במלאכה חדשה(מלבד ספר, חייט, כובס) אלא רק ימשיכו בכזו שהתחילה לפני יום יד', הרמ"א הביא דעה מקילה ש-ג' אומניות יכול בכל מקום וגם לסיים מלאכה שהתחיל מבעוד יום יכול בכל מקום, אבל להתחיל מלאכה חדשה אסור א"כ זה מקום שנהגו כן לעשות בו מלאכה עד חצות. מחצות היום- אסורה כל מלאכה שיש בה אומנות(מלאכה גמורה אפילו בחינם) או שמקבל עליה שכר(אפילו מאת עראי), אבל מלאכת הדייט שאינו נוטל עליה שכר מותר. והקלו ג"כ בכל ההיתרים שמותר בחולו של מועד.

⁴⁸⁴ **בסע' ה' מתבאר עניין זה** שגם במקום שנהגו לעשות מלאכה- זה רק מלאכה כבר התחיל לפני יו' יד', אבל מלאכה חדשה ממש לא יתחיל ביו זה אפילו קודם חצות אפילו במקום שנהגו לעשות מלאכה.

⁴⁸⁵ **האם אצלנו הוא מקום שנהגו שלא לעשות:** הרמ"א כתב במפורש שלדין הוי מקום שנהגו שלא לעשות- ולפי זה מנץ החמה אין לעשות כל מלאכה האסורה לכולם מחצות- מלאכת אומן אפילו בחינם וכל מלאכה בשכר, אבל המשנ"ב (יב') כתב- שהלבוש ושאר אחרונים אמרו שזה לא מוסכם, אלא כל מקום כמנהגו.

⁴⁸⁶ **דין ההולך ממקום למקום:** דין זה מפורש בגמ' במשנה בפסחים בדף נ"ו- שהכל תלוי במקום שכוונתו להשתקע, ומ"מ ישנה ממנהגו בין לחומרא ובין לקולא כדי שלא לשנות עצמו מאנשי המקום בדבר שהוא ניכר ויגרום למחלוקת. למשל: אם הולך ממקום ששם מקילים למקום שמחמירים וכוונתו לשוב למקומו- עקרונית מנהגו כמנהג אותו מקום ויקל, אבל אם יראו את זה בפריסא- עליו להחמיר כדי שלא לשנות מן הציבור ותבוא המחלוקת.

דינים נוספים בהגדרת "קהילה" וכמנהג מי יעשה(בה"ל ד"ה "וחומרי מקום"):

- **ההולך ממקום שנהגו למקום שאין מנהג ברור-** צריך להמשיך כמנהג במקום ממנו הגיע, אפילו מתכווין להשתקע שם.
- **עיר שנחרבה הקהילה שבה רח"ל ובאו אנשים חדשים עם מנהג-** ינהגו אנשים אלו כמנהגם ואינם מחוייבים למנהג שהיה לאנשי העיר הזו טרם שנחרבה.
- **נשארה באותו מקום קהילה קטנה- האם קהילה חדשה נטפלת אליה:** הפמ"ג הסתפק בדבר. ובבה"ל כתב- שאם נשארה שם קהילה אפילו מועטת- כל שיש עליה שם קהילה(מניין, מו"ץ, מקוה וכד') הבאים לשם מתחייבים כמנהגה, אפילו אם הם רבים. אבל אם הבאים באים כקהילה ואינם מתערבים בקהילה החדשה- ישמרו הם על המנהג שנוהג אצלם עד כה ואינם בטלי לאנשי המקום.

סעיף ה' - במקום שנהגו לעשות מלאכה עד חצות לא יתחיל מלאכה חדשה:

שו"ע- "אפילו במקום שנהגו לעשות, לא יתחיל בתחלת מלאכה בארבעה עשר, אף על פי שהוא יכול לגומרה קודם חצות, אלא שלשה אומניות בלבד הם שמתחילים בהם במקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות ואלו הם, החייטים והספרים והכובסים; אבל שאר אומניות, אם התחיל בהם קודם ארבעה עשר הוא שיגמור עד חצות"⁴⁸⁷.

רמ"א- "ויש מקילין לומר ששלשה אומניות הנזכרים מתחילין ועושין עד חצות אפילו במקום שנהגו שלא לעשות, ואם התחיל מבעוד יום בשאר אומנות והיא לצורך המועד, עושין עד חצות, והכי נהוג (טור בשם הרא"ש)⁴⁸⁸."

סעיף ו' - הושבת שובך לתרנגול בערב פסח:

שו"ע- "מושיבין שובכים לתרנגולים בארבעה עשר, דהיינו לתקן מקום שיעמדו התרנגולים והתרנגולת".

סעיף ז' - מניעת הפסד ע"י מלאכה בערב פסח:

שו"ע- "תרנגולת שישבה על הבצים שלשה ימים או יותר, ומתה, מושיבין אחרת תחתיה כדי שלא יפסידו הבצים".

סעיף ח' - גריפת זבל תחת רגלי בהמה:

שו"ע- "גורפין (פי' מוציאין במגרפה והוא כלי מיוחד לכך) זבל מתחת רגלי בהמה".

סעיף ט' - סילוק הזבל:

שו"ע- "הזבל שבחצר, לא יוציאנו, אלא יסלקנו לצדדים; ואם נתרבה בחצר, יוציאנו לאשפה".

סעיף י' - הבאת כלים מבית האומן לצורך המועד:

שו"ע- "מוליכים ומביאים כלים מבית האומן כל היום, אעפ"י שאינם לצורך המועד".

רמ"א- "ונהגו שלא להקיז דם בשום עי"ט⁴⁸⁹, ואין לשנות (כל בו בשם מהרי"ו)".

⁴⁸⁷ **הסבר-** כל מה שהתרנו לעיל עשיית מלאכה עד חצות במקום שנהגו- זה רק במלאכות שכבר התחיל מבעוד יום או ב-ג' אומניות. **זו שיטת השו"ע, אבל הרמ"א הביא שיטה מקילה כדלהלן.**

⁴⁸⁸ **שיטת הרמ"א- הרמ"א כתב בשם הרא"ש** שיטה שמורידה את הכל שלב אחד לקולא, כך: ג' מלאכות מותרות עד חצות בכל מקום, שבגלל שיש בהן צורך גדול הקלו בהם יותר. ושאר מלאכות תלוי אם התחיל או לא- אם התחיל ורוצה רק לסיימם- מותר בכל מקום אפילו במקום ש לא נהגו לעשות מלאכה בערב פסח, אבל להתחיל חדשה אסור, אבל במקום שכן נהגו לעשות מלאכה בע"פ- יכול אפילו להתחיל את המלאכה בערב פסח ויסיימה עד חצות.

⁴⁸⁹ משום מעשה שהיה בערב שבעות עם שד אחד- גזרו חכמים על כל ערב יו"ט.

סימן תסט' שלא ליחד בשר לפסח:**סעיף א'- זהירות בדיבור הנשמע כהקדשת בשר לקרבן פסח:**

שו"ע- "אסור לומר על שום בהמה, בין חיה בין שחוטה; בשר זה לפסח, לפי שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ; אלא יאמר: בשר זה ליום טוב"⁴⁹⁰.

רמ"א- "וגדי מקולס (פ"י שלם על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו), אעפ"י שלא פירש ואמר זה לפסח, אסור לעשותו"⁴⁹¹ (טור) כדלקמן ריש סימן תע"ו; אבל מותר לומר: חטים אלו לפסח".

סימן תע'- שהבכורות מתעניין בע"פ:**סעיף א'- תענית בכורות:**

שו"ע- "הבכורות מתעניין⁴⁹² בערב פסח⁴⁹³, בין בכור מאב בין בכור מאם⁴⁹⁴. ויש מי שאומר שאפילו נקבה בכורה מתענה, (ואין המנהג כן) (מהרי"ל)⁴⁹⁵.⁴⁹⁶

490 גדרים באיסור זה:

- דווקא לכתחילה אין לומר, אך בדיעבד אין הבשר נאסר.
- יש פוסקים שהחמירו אפילו שלא לומר כן על עופות ואפילו דגים, ואע"פ שהמחבר לא כתב כן, כתב המשנ"ב- לכתחילה להזהר גם בזה.
- לפיכך יזהר שלא יאמר לחברו- כך מעות אלו וקנה לי בשר לפסח.
- ⁴⁹¹עשיית צלי- דווקא בדומה לקרבן הפסח- שכולו שלם, אבל חתיכת בשר משמע מכאן שאין איסור.
- ⁴⁹²כמה יש להתענות: המהרי"ל כתב שתענית בכורות צריך להשלים, דהיינו עד צאה"כ.
- ⁴⁹³תענית בכורות בערב פסח: בפרק האחרון של מסכת סופרים]מסכת שנכתבה בתקופת המשנה והתלמוד ועוסקת בדיני כתיבת סת"ם וכד' אך לא נכנסה לש"ס המשניות הרגיל] מובא- שהבכורות מתענים בערב פסח. גם בירושלמי פסחים(פ"י ה"א) מובא- שרבי לא היה אוכל בערב פסח לא חמץ ולא מצה ואיכא מאן דאמר שהסיבה היא כי רבי היה בכור.
- מכוח זה נפשט המנהג- שהבכורות מתענים בערב פסח, וכן קובע בשו"ע לא כשאלה או מידת חסידות אלא- "הבכורות מתעניין בערב פסח".
- הטעם למנהג זה- כתב הטור: "זכר לנס שניצולו מכת בכורות".
- ⁴⁹⁴אלו בכורות חייבים להתענות: כתב אבי העזרי והגה"מ- שגם בכור לאם שאינו בכור לאביו יתענה, כי גם בכורות אלו מתו במצרים במכת בכורות.

- האם גדול הבית צריך להתענות: המרי"ל הובא בדרכי משה שכתב- שגדול הבית אינו חייב להתענות, אע"פ שגם בהם הייתה המכה, מ"מ לעניין בכורה אין לו שום יתרון והלא זו הייתה מכת בכורות.
- בכור שאינו פטר רחם: כגון בן שנולד לאחר כמה נפלים- כתב המשנ"ב(ב') שחייב להתענות דהוי בכור לנחלה. ודווקא שלא היו לו אחים כלל, אבל אם היה לו אח גדול שנפטר בגיל צעיר- בכה"ג אינו מתענה.
- בכור כהן או לוי: צריך גם להתענות.
- מקרים בהם נתן להקל: כתב המשנ"ב(ב')- שמי שאינו מרגיש טוב- אינו צריך להתענות. וכן מי שיחלש ולא יוכל לקיים בערב מצוות הפסח כתיקן- אין לו להתענות.

⁴⁹⁵האם נקבה בכורה מתענה: בספר האגודה כתב שחייבת להתענות כי כם הבנות הבכורות במצרים מתו במכת בכורות, שהרי המדרש אומר שבתיה בת פרעה ניצלה מן המכה בזכות שטיפלה במשה- משמע שגם הבכורות מתו. אבל למעשה כתב המהרי"ל והסכימו איתו עוד- שאשה בכורה איננה חייבת בתענית.

להלכה כתב השו"ע- "ויש מי שאומר שאפילו נקבה בכורה מתענה" אבל הרמ"א הוסיף- "ואין המנהג כן". והטעם- כי התורה לא נתנה את קדושת הבכורה לאשה לשום דבר.

⁴⁹⁶המנהג לאכול בסעודת סיום מסכת: כך כתב המשנ"ב(י'):

סעיף ב' - תענית בכורות בערב פסח שחל להיות בשבת:

שו"ע - "אם חל ערב פסח בשבת, יש אומרים שמתענים הבכורות ביום ה', ויש אומרים שאינם מתענים כלל⁴⁹⁷.
רמ"א - "אבל יש לנהוג כסברא הראשונה. ונוהגין כשהאב בכור, האם מתענה תחת בנה הבכור כשעדיין קטן; ואם אין האב בכור, הוא מתענה בעד בנו עד שיגדל⁴⁹⁸".

סעיף ג' - שלא יאכל הרבה שיגיע תאב לסעודת הלילה:

שו"ע - "האיסטניס מתענה בערב פסח, כדי שיאכל מצה לתיאבון".

סימן תעא' - בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת:**סעיף א' - אכילת מאכלים ושתית יין בערב פסח:**

שו"ע - "אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כריסו מהם⁴⁹⁹, (ואם הוא איסטניס שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו הכל אסור) (רבינו ירוחם). ויין מעט לא ישתה, משום דמיסעד סעיד, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל⁵⁰⁰".

"ולענין אם מותרים הבכורים לאכול בסעודת מצוה תלוי במנהג המקומות יש מקומות שנהגו להחמיר ולפ"ז אם רוצה לאכול על סעודת פדיון הבן או ברית מילה צריך התרה (דהמנהג חשיב כמו נדר)... ויש מקומות שנהגו הבכורים להקל ולאכול בסעודת מצוה וכן נוהגין כהיום בכמה מקומות במדינתנו להקל ולאכול אף בסעודת סיום מסכת ואף שהבכורים בעצמן לא למדו את המסכת מ"מ כיון שאצל המסיים הוא סעודת מצוה מצטרפים לסעודתו והמנהג שמתקבצים להמסיים קודם שסיים לפנייהם המסכת ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואח"כ עושין סעודה".

פרטים נוספים בדיון זה: כתב בפסקי תשובות (יא') - שאין צריך דווקא סעודה בפת אלא סגי במזונות או פירות וצריך מ"מ לאכול שיעור שמברך עליו ואפילו שתיה כמלוא לוגמיו, ויש שסוברים שא"צ כלל לאכול במקום הסיום, אלא די בזה ששמעו הסיום, וברגע שהותרה להם האכילה - פקעה מהם התענית.

⁴⁹⁷ **האם מתענים תענית בכורות בערב פסח שחל להיות בשבת:** בשבת עצמה ודאי לא מתענים, השאלה היא האם מקדימים את התענית ליום חמישי(שכיוון שיום שישי אינו זמנו - מוטב יקדימו כבר ליום חמישי)?

- **רקח, תה"ד, מהר"י מולין -** יש להתענות, ככל תענית שנדחת ליום אחר.
 - **אביו של המהר"י מולין -** אין צורך להתענות, כי תענית זו אינה אלא מנהג בעלמא - כיוון שנדחה ידחה.
- הלכה למעשה - השו"ע הביא את שתי השיטות כ יש אומרים ויש אומרים. **אבל הרמ"א הכריע -** "יש לנהוג כסברא הראשונה" דהיינו - להתענות ביום חמישי. ובפסק"ת הביא שמ"מ יש להקל בתענית זו שנדחתה כגון שיכול בוודאי לסמוך על סעודת מצוה או לפדותה בצדקה.

⁴⁹⁸ **תענית בעבור בנו הבכור:** מהר"ל כתב שהאב צריך להתענות בעבור בנו הבכור. וכן משמע מהרמ"א צריך לנהוג.

⁴⁹⁹ **אכילת פת ושאר מיני מאכלים בערב פסח:**

למדנו בגמ' בפסחים דף צט: - "סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך" ואמרה הגמרא שסמוך למנחה - "מנחה קטנה קאמר", וכתב הרא"ש שאם זמן מנחה קטנה הוא מתשע שעות ומחצה, אזי סמוך לה הוא משעה תשיעית = מתחילת השעה העשירית.

מיני תרגימא מותר: אע"פ שאסרו אכילת פת, מ"מ אומרת שם הגמרא - "אבל מטבל הוא במיני תרגימא" והסביר הראשונים-מיני תרגימא הם פירות בשר וכד', כאשר העקרון הוא שלא ימלא כרסו גם מהם כדי שיגיע תאב לסעודה ולמצוות אכילת המצה.

⁵⁰⁰ **שתית יין בערב פסח:** הטור כתב - "ויין מותר לשתות הן רב או מעט כי הוא גורר תאות המאכל".

אבל הב"י הקשה - הרי במסכת ברכות למדנו שרבא היה שותה הרבה יין כל ערב פסח, כי דווקא הרבה יין גורם לגרירת התאבון, אבל לא מעט יין, אז איך התיר הטור בין מעט בין הרבה?

הב"י תירץ שיתכן שהטור סובר כמ"ד שאפילו מעט יין מגביר התאבון.

ומ"מ כותב השו"ע להלכה - "ויין מעט לא ישתה... אבל אם רצה לשתות יין הרבה לא יצא".

סעיף ב' - הלחם שיכול לאכול בערב פסח קודם שעה עשירית:

שו"ע - "וקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה".

רמ"א - "אבל מצה שיוצאין בה בלילה, אסורים לאכול כל יום ארבעה עשר⁵⁰¹ (ר"ן פרק אלו עוברין בשם הרמב"ם והמגיד פ"ו). וקטן שאינו יודע מה שמספרין בלילה מיציאת מצרים, מותר להאכילו (ת"ה סימן ז' /קכ"ה). ויש נוהגין שלא לאכול חזרת בערב פסח, כדי לאכול מרור לתיאבון (תא"ו נ"ה ח"ג), וכן ביום ראשון של פסח, כדי לאכול בליל שני לתיאבון. וכן נוהגין קצת למעט באכילת מצה ביום ראשון מהאי טעמא (כל בו). ויש מחמירין עוד שלא לאכול פירות, כדי לאכול החרוסת לתיאבון, ואין לחוש למנהג ההוא. ויש מחמירין שלא לפרר או לשבור המצות בערב פסח, שלא לבא לאכול מהם (מהרי"ל), ואין לחוש גם לזה. מצה שנאפה כתקנה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן, אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכלה בערב פסח (מהרי"ו).

סעיף ג' - התחיל לאכול קודם שעה עשירית ונמשכה סעודתו עד לפסח:

שו"ע - "אם התחיל לאכול קודם שעה עשירית ומשכה סעודתו עד הלילה, דינו כמו בשבתות ושאר ימים טובים שנתבאר סימן רע"א סעיף ו'. (ומצוה לרחוץ ולגלח בערב יום טוב וללבוש בגדים נאים כמו בשבת, ועיין לעיל סימן ר"ס ורס"ב)".

סימן תעב' - דיני הסיבה וארבע כוסות⁵⁰²:**סעיף א' - יהיה שולחנו ערוך ויתחיל הסדר רק בלילה:**

שו"ע - "יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך; ואף אם הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצוה למחר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך⁵⁰³".

סעיף ב' - יכין מקומו להסבה:

שו"ע - "יסדר שולחנו יפה בכלים נאים כפי כחו, ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות⁵⁰⁴".
רמ"א - "ואפילו עני שאין לו כרים, ישב על הספסל (מרדכי ריש פרק ערבי פסחים)".

⁵⁰¹ **איסור אכילת מצה בערב פסח:** זהו איסור מדרבנן שכל האוכל מצה בערב פסח "כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו" (ירושלמי, פסחים). ויש נוהגים שלא לאכול מצה מר"ח (משנ"ב, יא').

☒ **מצה מבושלת - כתב המשנ"ב (כ')** - "וכל זה (שאסור לאכול מצה ביד-א.ה) בשלא בשלה, אבל אם בשלה וכמו שנוהגין במדינתנו לעושת כדורים ממצה שקורין קנידלעך... מותר לאוכלה קודם שעה עשירית, דזה בוודאי לא מקרי מצה".

⁵⁰² רוב דינים אלו מבוארים במסכת פסחים בפרק "ערבי פסחים" - מדף צט' והלאה.

⁵⁰³ **לא יתחיל הסדר קודם חשיכה - כ"כ הרא"ש** שאע"פ שבשבתות וי"ט יכול לקבל אותם מוקדם - בפסח אין הדין כן כי הוקשה המצוה לקרבן הפסח דכתיב - "על מצות ומרורים יאכלוהו" - וכשם שקרבן הפסח זמנו בלילה - כך המצוה זמנה בלילה. וכתב בתרומת הדשן - שאע"פ שאם יתחיל ההגדה מבעוד יום יגיע לאכילת המצוה בלילה - מ"מ לא יתחיל הסדר (דהיינו הכוס הראשונה) שלא בלילה כי הכל חדא מחתא.

⁵⁰⁴ **יכין מקומו להסבה -** כי צריך להסב בראשו ורובו וצריך להשען על משהו ולא סגי במה שנשען באויר! ולכן מי שאין לו כרים וכסתות ישעין ראשו ורובו על הכסא.

סעיף ג'- דרך ההסבה:

שו"ע- "כשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו ולא על ימינו, אלא על שמאלו. (ואין חילוק בין אטר לאחר⁵⁰⁵) (טור בשם רש"י ות"ה סימן קל"ו)⁵⁰⁶.

סעיף ד'- האם האשה צריכה הסבה:

שו"ע- "אשה אינה צריכה הסבה אלא א"כ היא חשובה"⁵⁰⁷.
רמ"א- "וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרדכי ריש פי ע"פ ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב (ד"ע)".

סעיף ה'- הסבת בן אצל אביו ותלמיד אצל רבו:

שו"ע- "בן אצל אביו צריך הסבה, אפילו הוא רבו מובהק⁵⁰⁸. תלמיד לפני רבו אינו צריך הסבה, אפילו אינו רבו מובהק, אלא אם כן יתן לו רבו רשות⁵⁰⁹. ותלמיד חכם מופלג בדורו, אעפ"י שלא למד ממנו כלום, חשוב כרבו ואינו צריך הסבה. (ודווקא כשאוכלין על שלחן אחד, אבל אם אוכל על שלחן בפני עצמו צריך להסב)".

⁵⁰⁵ **אין חילוק בין אטר לאחר-** מכיוון שהטעם הוא שמא יקדים קנה לוושט והוא נכון לניהם בואתה מידה, ומ"מ אטר שהיסיב לצד ימין- יצא כי ימין שלו כשמאל של כל אדם.

גידם ביד ימין- בבה"ל, ד"ה "ואין חילוק" שאל- מה יעשה גידם ביד ימין- האם עדיף שיסיב לימין כדי שיאכל עם שמאל או שיסיב על שמאל כדי שלא יקדים קנה לוושט(הבעיה שכאן יאן לו איך לאכול), **ונשאר בצ"ע.**

⁵⁰⁶ **דרך הסבה- פסחים קח'-** פרקדן לא שמיה הסבה", "הסבת ימין לאו שמיה הסבה". **ונחלקו הראשונים למה הסבת ימין אינה הסבה:**

- **רשב"ם-** כי צריך לאכול בימינו ואיך יסיב עליה?
- **רש"י-** פן יקדים קנה לוושט.

נפק"מ- איטר יד.

להלכה כתבו הראשונים ופסק השו"ע- שהלכה כרש"י כי הוא תולה הטעם בדבר שהוא סכנה(וחמירא סכנתא מאיסורא), ולכן אין לחלק בין אדם רגיל לאיטר יד- **שבשניהם יש להסב על צד ימין שמא יקדים קנה לוושט. ובדיעבד-** איטר יד שהיסיב על ימין- יצא י"ח.

⁵⁰⁷ **האם האשה צריכה להסב בליל הסדר:**

הרבה ראשונים כתבו ש "אשה אינה צריכה הסבה" וטעמם- "**מפני אימת בעלה-**" שכל שיש לה בעל אין לה חירות והיא משעובדת לו וממילא אינה צריכה להסב.

הרא"ש דייק מטעם זה- שמי שהיא אשה בלא בעלה כגון אלמנה או גרושה- **כן צריכה להסב** כי אינה כפופה לבעלה ויש לה דרך חירות. **אבל השאילתות כתב-** שאין כלל לנשים להסב כי אין זו דרך של אשה. **אבל לפי זה יוצא-** שאשה חשובה- **שכן יש לה חרות וגם רגילות בהסבה- כן חייבת להסב.**

הסבת אשה- הלכה למעשה:

שו"ע- אשה אינה צריכה הסבה אלא "כ היא אשה חשובה" **והרמ"א הוסיף-** שבזמן שלנו כל הנשים חשובות, ולפי זה בנות ספרד צריכות להסב, **אבל הרמ"א מוסיף-** "אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב".

ובאמת למעשה- בנות ספרד נהגו להסב ובנות אשכנז לא מסכות ברובם, אך הרוצה להסב תבוא עליה ברכה. **וכן מסופר על בתו של הגרעק"א הייתה נשואה לחת"ס** – והייתה נוהגת להסב.

⁵⁰⁸ **בן אצל אביו-** חייב להסב אע"פ שחייב בכבוד ובמורא אביו- מסתמא מוחל לו.

⁵⁰⁹ **תלמיד לפני רבו-** אם יסיב התלמיד יש בכך זלזול וקלות ראש ביחס לרבו, ולכן לא יסיב, אא"ע נתן לו הרב רשות ואז אינו פוגע בכבודו.

סעיף ו- השמש צריך הסיבה:

שו"ע- "השמש צריך הסיבה"⁵¹⁰.

סעיף ז'- מי שלא היסב- האם יצא י"ח:

שו"ע- "כל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא, וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה"⁵¹¹.
רמ"א- "ויש אומרים דבזמן הזה, דאין דרך להסב, כדאי הוא ראבי"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה (אגודה פרק ע"פ). ונראה לי אם לא שתה כוס שלישי או רביעי בהסיבה, אין לחזור ולשתות בהסיבה דיש בו חשש שנראה כמוסיף על הכוסות; אבל בשני כוסות ראשונות, יחזור וישתה בלא ברכה (מנהגים)⁵¹², וכן באכילת מצה"⁵¹³.
 ולכתחלה יסב כל הסעודה. (מהרי"ב)".

⁵¹⁰ **כל אדם צריך להסב:** גם עבד וכמ שמש שכפוף לרבו- צריכים להראות ולנהוג מנהגי חירות בליל הסדר, ולכן חייב בכזית מצה וכזית אפיקומן ובארבע כוסות.

⁵¹¹ **מנין שצריך להסב:** תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד א':

"ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שישב. איתמר: מצה - צריך הסיבה, מרור - אין צריך הסיבה. יין, איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה. ולא פליגי, הא - בתרתי כסי קמאי, הא - בתרתי כסי בתראי. אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא. אמרי לה להאי גיסא: תרי כסי קמאי - בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות. תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה - מאי דהוה הוה. ואמרי לה להאי גיסא: אדרבה, תרי כסי בתראי בעו הסיבה - היא שעתא דקא הוה חירות, תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה - דאכתי עבדים היינו קאמר. השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי - אידי ואידי בעו הסיבה".

הראשונים נחלקו- האם האידנא עדיין מסיבים:

- **ראבי"ה,** **אבי העזרי-** האידנא לא נהגו הסב, ושיבה רגילה היא דרך חירות.
 - **הגה"מ-** הדעה שלהם היא דעת יחיד, **ורוה"פ סברי** שצריך להסב גם היום. **וכ"פ הב"ח.**
להלכה: השו"ע כתב שמי שאכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור- כרוה"פ.
- אבל הרמ"א כתב את דעת הראבי"ה-** ש"א שא"צ להסב ואפשר לסמוך על כך בדיעבד, ויסמוך על זה בין כוס 3 לכוס 4 שאז לא אם יחזור יראה כמוסיף על הכוסות. **המג"א הוסיף-** שהיום שאין רגילות לשתות גם בין כוס 1 ל-2- גם בהם לא יחזור לשתות כי יצטרך לברך ושוב נראה כמוסיף על הכוסות, והעצה שלו- יכוין שיוכל לשתות ואז לא יצטרך לברך ויוכל אם לא היסב לחזור ולשתות.
- ⁵¹² **מי שלא היסב מתי חוזר(משנ"ב, כ"א):** ע"פ הגמרא בפסחים דף קח'- לכתחילה צריך להסב באכילת 2 ה"כזית מצה"- אחד של אכילת המצה ואחד של האפיקומן, וכן בכל ד' הכוסות. מי שלא היסב- באכילת המצה ודאי יחזור, כי אין סיבה למה לא.
לגבי ד' הכוסות- כותב הרמ"א שיש לחלק:

- **בכוסות הראשונים- לכ"ע** יחזור וישתה בהסבה בלי ברכה, כי בהם אין בעיה שנראה כמוסיף על הכוסות, כי בין 2 כוסות אלו מותר לשתות גם ככה כמה שרוצה (סימן תעג').
- **אבל אחרי הכוס השלישית והרביעית שאסור לשתות(שמא ישתכר ולא יסיים ההגדה וההלל)-** אם הוא יחזור וישתה בהסבה הוא יראה כמוסיף על הכוסות ולכן לא יחזור וישתה. **לכן-** במקום שיש לחוש שנראה כמוסיף על הכוסות- **נסמוך על הראבי"ה שסובר שהאידנא לא מסיבין** ולכן לא יחזור וישתה, ורק היכא שלא נראה כמוסיף- אז יחזור וישתה בהסבה לא ברכה.
- אבל השו"ע חולק.** וכותב מפורש: שכל מקום שצריך הסבה ולא היסב- חוזר!! משמע שתמיד חוזר, גם בכוס שלישית ורביעית, **וכ"פ במפורש בסימן תפ', וכ"כ שם המשנ"ב ס"ק ח' - ע"ש.**
- **האידנא שלא נוהגים לשתות בין כוס ראשון לשני:** כל מה שכתב הרמ"א שבין כוס ראשון לשני רגילים לשתות ולכן יחזור אם שכח להסב- זה היה נכון בימיהם, שהיו נוהגים לשתות בין כוס ראשון לשני, אבל בימינו **אומר המג"א** שנוהגים שלא לשתות בין כוס ראשון לשני- אם ירצה לשתות שוב כי שכח להסב- הוי ליה כנמלך וצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן- ואם חוזר ומברך נראה עכשיו כמוסיף על הכוסות - ואם כן האידנא גם על הכוסות הללו לא יחזור ויתקן ויסמוך על דעת הראבי"ה גם בכוסות הללו.
- אבל הוא נותן שם עצה- שבאמת אם לא הסב בכוס השניה- יכול לחזור ולשתות מכיוון שהוי לפני הסעודה וכמו שסומכים על ברכת היין שסמוך לסעודה ליין שתוך הסעודה- ה"ה כאן שנסמוך על ברכת היין בכוס השניה לעוד כוס שישתה לתקן מה שלא היסב וממילא לא נראה כמוסיף על הכוסות.**

סעיף ח' - ישתה הכוסות על הסדר:

שו"ע - "צריך לשתות ד' כוסות על הסדר, ואם שתאן זה אחר זה שלא כסדר⁵¹⁴, לא יצא".

סעיף ט' - שיעור הכוס וכמה ישתה:

שו"ע - "שיעור הכוס, רביעית⁵¹⁵ לאחר שימזגנו (אם רוצה למזגו), וישתה כולו או רובו. ואם יש בו הרבה רביעיות, שותין ממנו כל כך בני אדם כמנין רביעיות שבו. ויש אומרים שצריך לשתות רוב הכוס, אפילו מחזיק כמה רביעיות⁵¹⁶. (וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול בנתיים⁵¹⁷) (ב"י בשם רוקח)".

-
- ולעניין אם שכח בכוס הראשונה - **כתב המג"א** שיכול לפתור הבעיה "י שיקוון במפורש שיוכל לשתות אחר הכוס הראשונה, וממילא גם אם ישכח להסב יוכל לחזור ולתקן בשתיה בלי לברך, כי כבר כיוון, ולא היו כמוסיף על הכוסות והכל שריר ובריר וקיים.
- **הבה"ל ("אין לחזור") מביא בשם "דרך חיים"** שדווקא לחזור ולמלא כוס מחדש זה נראה כמוסיף על כוסות, אבל **אם הייתה לו כוס גדולה** שיש בו עוד שיעור רביעית - יכול לשתות ממנה ומקיים המצווה בהסבה. ורק אם המשיך הלאה בהגדה רק אז הוא הפסק ולא יכול לחזור ולשתות אפילו מאותה הכוס דהוי כנמלך.
 - **ובכף החיים כתב עוד סניף להקל בעניין מי ששכח להסב על הכוסות** - שכן מה שחייבים להסב בכל ד' הכוסות הוא רק מחמת הספק שנסתפקו בגמ' אם בכוסות ראשונות או אחרונות, לכן בדיעבד נאמר שלא מעכב.
 - ☒ **סיכום דין שכח להסב ב- ד' כוסות:**
 - **כוסות 3+4:** לשו"ע - תמיד חוזר. לרמ"א - אינו חוזר כי נראה כמוסיף על הכוסות וסומך על הראבי"ה שלא חייבים להיסב.
 - **כוס 2:** תמיד יכול לחזור ולתקן בשתיית כוס נוספת מכיוון שאינו צריך לחזור ולברך כי אחר הברכה על כוס שניה מתכווין לצאת בכל היין שבסעודה, וכיוון שלא צריך לחזור ולברך - לא מנכר שמוסיף על הכוסות - ושרי.
 - **כוס 1:** בימי הרמ"א - חוזר ומתקן. בימינו (מג"א) - עקרונות לא חוזר ומתקן כי יצטרך לברך ואז יראה כמוסיף על הכוסות. אבל אם כיוון במפורש שיוכל לשתות עוד אחריה - חוזר ושותה ומתקן, כי אינו חייב לברך ולא נראה כמוסיף על הכוסות.
- ⁵¹³**שכח להסב באכילת המצות - האם חוזר(משנ"ב, כב'):**
- **במצת המצווה מתקן ואוכל פעם נוספת בהסבה.**
 - **אבל במצת האפיקומן - לא חוזר מכיוון שאסור לאכול שני פעמים אפיקומן.**
- ⁵¹⁴**מה הכוונה "שלא כסדר" שלא יצא: פסחים קח':** - "שתאן בב"א, רב אמר - ידי יין יצא, ידי ארבעה כוסות - לא יצא", **והסביר רשב"ם** - דהיינו ששתאן בב"א רצופין זה אחר זה ולא כסדר המנה שאמרה לקרוא ההגדה בין זה לזה, וכן **כ"ה"א"ש ועוד**. דהיינו - "כסדר" פירושו - שאומר בין כוס לכוס את ההגדה.
- ועפ"ז פסק השו"ע** - שחייב לשתות כסדר ומי שלא שתה כסדר אלא בב"א - לא יצא.
- אלא שנחלקו בדעת השו"ע - מה הדין במי שלא אמר את ההגדה בין הכוסות אלא פשוט הפסיק ביניהם - האם נחשב כסדר שיצא י"ח או לא(בה"ל "שלא כסדר")?**
- **ב"י** - ברור שצריך לעשות על הסדר והיינו עם הגדה באמצע, אבל בדיעבד כל שלא שתה בב"א אלא המתין בין כוס לכוס - קיים המצווה.
 - **מג"א**, **פרי חדש** - חולק - שכל שלא אמר את ההגדה באמצע זה מעכב ולא עלה לו.
- למעשה** - נראה שבדיעבד זה בסדר כב", אבל לכתחילה נכון לשים לב שאומר ההגדה בין לבין, וכן **הנשים יראו שהן לכה"פ שומעות** ההגדה מבעליהן כדי שייחשב "כסדר" לפי כל השיטות.
- ועוד נחלקו אי בעינן דווקא ד' כוסות או שסגי בכוס אחת גדולה ששותה ממנה 4 פעמים וקורא ההגדה כסדר בין כל שתיה(בה"ל "על הסדר"):**
- **פמ"ג** - **שבעינן דווקא 4 כוסות**, ולכן אפילו הייתה כוס גדולה ושתה ממנה שיעור רביעית וממשיך בהגדה ושוב בכוס שניה שותה ממנה שיעור רביעית וכו' - לא יצא י"ח כי בעינן 4 כוסות כ"א בפני עצמה.
 - **אבל הבה"ל מתקשה עם הסבר זה** - "ובאמת לא מסתברא כלל, וכי ארבעה כלים בעינן? ארבע פעמים בעינן!!" וכן הוא מוכיח לכאורה מהסעיף הבא שם שיכולים הרבה נשים לשתות מקנקן גדול שיש בו הרבה רביעיות ולצאת י"ח כ"א. **והבה"ל נשאר בצ"ע**.
- ⁵¹⁵ שיעור רביעיית התבאר לעיל בסימן רעא', והיינו שבדין דרבנן סגי 86 סמ"ק ויש אומרים שצריך שיעור "כוס הגו"ן".
- ⁵¹⁶ **כמה צריך לשתות מכל כוס של ד' כוסות:**

סעיף י' - מי שקשה לו לשתות יין:

שו"ע - "מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו, או שונאו, צריך לדחוק עצמו ולשתות, לקיים מצות ארבע כוסות"⁵¹⁸.

סעיף יא' - מצוה לחזר אחר יין אדום:

שו"ע - "מצוה לחזור אחר יין אדום"⁵¹⁹, (אם אין הלבן משובח ממנו) (טור)."

סעיף יב' - יין מבושל:

שו"ע - "יוצאים ביין מבושל ובקונדיטון"⁵²⁰.

סעיף יג' - אפילו עני חייב ב-ד' כוסות:

שו"ע - "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לד' כוסות".

סעיף יד' - גם נשים חייבות ב-ד' כוסות:

שו"ע - "גם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל מצות הנוהגות באותו לילה"⁵²¹.

- **תוס' רא"ש -** צריך לשתות לפחות רוב רביעית שהוא כמלוא לגומיו.
 - **רמב"ן -** צריך לשתות רוב כוס לא משנה מה גודל הכוס. וזהו דין מיוחד ב-ד' כוסות של פסח.
- להלכה בשו"ע -** הכוס היא בשיעור רביעית "וישתה כולו או רובו". **ואז מביא את שיטת הרמב"ן כי"א -** "וי"א שצריך לשתות רוב הכוס אפילו מחזיק כמה רבעיות".
- וכתב המשנ"ב(לג') הלכה למעשה -** "ולדינא קיי"ל כדעה ראשונה" שמקילה בסגי ברוב רביעית, אבל נכון לחוש לדעת הרמב"ן ולכן **מכל מקום אם אין בדעתו לשתות הרבה - לא יקח כוס גדול, רק כוס שמחזיק רביעית, כדי לחוש לדעה זו.**
- ⁵¹⁷ **כמה זמן צריך לשתות כל כוס של יין:** אז אמרנו שצריך לכה"פ לשתות רביעית יין בכל כוס, השאלה - בכמה זמן נחשב שתיה אחת? **התשובה היא-שלקחת' צריך לשתות בבת אחת שהוא כדי שתיית רביעית ובדיעבד כל שזה בתוך כדי אכילת פרס - יצא.**
- מי ששהה בשתיית הכוס:** דינו כמו מי ששכח להיסב בשתיית הכוסות - כמבואר בריש הסעיף.
- ⁵¹⁸ **כן נשאל וענה הרשב"א.**
- מי שע"י השתיה יפול למכב או חולה שהיין מזיקו האם חייב לשתות:** המשנ"ב **כאן כתב שכל גדר החיוב הוא דווקא במי שקשה לו, אבל מי שהיין מזיקו עד שיפול למשכב בשל כך - פטור מלשתות יין. ובפסק"ת היא מחלק' בכך:** גבי מי שהוא חולה שאין בו סכנה ואינו רוצה לשתות - ל"בנין שלמה" - פטור מלשתות, אבל המהר"ם שיק כתב שחייב לשתות גם מי שהוא חולה שאין בו סכנה.
- והגרי"ש אלישיב ובשו"י "צמח יהודה" כתבו להקל - **שמי שהוא חולה שנפל למשכב -** שאינו חייב לשתות מכיון שאין זה דרך חירות ועוד שבפועל בידיהם הואגורם לעצמו היפך החירות. **וכ"פ בילקוט יוסף -** שמי שקשה לו - ידחוק עצמו, אבל אם ע"י שתיה יבוא לידי חולי/ לידי משכב - פטור.
- ⁵¹⁹ **עדיף יין אדום:** לרמב"ן אינו יוצא ביין לבן, ואע"פ שאין הלכה כמותו, מ"מ טוב לחוש ולהקפיד לכתח' ליין אדום. **שהרי כתוב -** "אל תרא יין כי יתאדם" מזה נלמד שיש חביבות ביין אדום, ועוד שהוא זכר לדם שהיה שוחט פרעה ילדי ישראל.
- ⁵²⁰ **האם יוצאים י"ח במיץ ענבים:** כתב בפסקי תשובות(יא') - יין של ד' כוסות צריך להיות יין המשמח כי זו היא דרך החירות. ולפיכך יש שכתבו(הגר"מ פיינשטיין ועוד) - שאין לקחת יין כזה ל-ד' כוסות.
- אמנם לאלו המתקשים לשתות יין וסובלים מכך:** להם אפשר להקל לכתחילה לקחת ד' כוסות ממיץ ענבים, וכן נהג החזו"א וכן עמא דבר.
- ⁵²¹ שאף הן היו באותו הנס.

סעיף טו' - חינוך התינוקות ל-ד' כוסות:

שו"ע - "תינוקות שהגיעו לחינוך, מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו".

רמ"א - "ואין ליקח כוס שפיו צר כעין קלוי"ג גלא"ז, מפני שלא יוכל לשתות רביעית כאחד (מהרי"ב). ובכוס של ברכת המזון בלאו הכי אין לוקחים אותו, וע"ל סימן קפ"ג סעיף ד' בהגה, וכן הכוס של קידוש, ועיין לעיל סימן רע"א סעיף י' (בי"י)".

סעיף טז' - מצווה להעיר התינוקות שישאלו:

שו"ע - "מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, כדי שיראו שינוי וישאלו"⁵²².

סימן תעג' - דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס השני:**סעיף א' - קידוש (והבדלה) בליל הסדר:**

שו"ע - "מוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו, ומברך⁵²³ שהחיינו⁵²⁴. ואם חל בשבת, אומר ויכולו, ואם חל במוצאי שבת אומר יקנה"⁵²⁵, ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה⁵²⁶, ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואחר כך יבדיל".

⁵²² וכך כותב כאן המשנ"ב (נ') - "שעי"ז יתעוררו לשום לב על כל השנויים ומנהגי לילה זה וישאלו שאלות המבוארים בנוסח מה נשתנה. ובש"ס איתא כדי שלא יישנו וישאלו. וצריך לעוררם שלא יישנו עד אחר עבדים היינו וכו' שידעו ענין יציאת מצרים דעיקר המצוה הוא התשובה על שאלת בנו וכמו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' (ולא כמו שעושין איזה המון שאחר אמירת מה נשתנה מניחים לילדים לילך ולישן ואינם יודעים שום תשובה על שאלתם)".

⁵²³ קודם הברכה טוב שיאמר שמכוון לקיים מצוות ד' כוסות, כי כוס ל קידוש היא הראשונה.

⁵²⁴ **ברכת שהחיינו** - הברכה היא על עצומו של יום, ולכן אם שכח לברך יכול לברך כל היום כולו ואפילו הוא בשוק.

⁵²⁵ **יקנה"ז**: הגמרא בפסחים דף קג': "שלח ליה אבוא דשמואל לרבי: ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך? שלח ליה: כך אמר רבי ישמעאל בר רבי יוסי שאמר משום אביו, שאמר משום רבי יהושע בן חנניה: נה"ק. אמר רבי חנינא: משל דרבי יהושע בן חנניה למלך שיוצא ואפרכוס נכנס, מלוין את המלך, ואחר כך יוצאים לקראת אפרכוס. מאי הוי עלה? אב"י אמר: יקנה"ז, **ורבא אמר: יקנה"ז, והילכתא כרבא**".

נוסח הקידוש כשחל במוצ"ש ועושה גם הבדלה (מובא בטור): "בא"י אמ"ה המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחשך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בין קדושת שבת לקדושת י"ט הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך בא"י המבדיל בין קודש לקודש".

⁵²⁶ **שכח להבדיל - מתי משלים (משנ"ב, ד')**: בארחות חיים הביא שפעם אחת שכח רבי להבדיל במוצאי שבת שהיה בה פסח, וכיוון שהתחיל הגדה לא הסכים לחזור ולהבדיל עד שהשלים ההגדה עד סופה בברכת גאל ישראל.
דהיינו: מי ששכח להבדיל בקידוש:

- להבדיל מיד כשנזכר אינו יכול - שהרי הבדלה טעונה כוס והוא כבר בירך וחייב לטעום.

- באמצע ההגדה - גם לא יכול כי אסור אסור להפסיק בשתיה.

השאלה היא מה קורה אם נזכר שלא הבדיל אחרי ששתה מין הקידוש וקודם שהתחיל בקריאת ההגדה:

- למחבר יכול להשלים ההבדלה מיד, אם לא התחיל ההגדה: משום שמשלשון המחבר שכתב "עד שהתחיל הגדה" משמע דאם נזכר קודם שהתחיל ההגדה א"צ להמתין אלא תיכף מוזג כוס ואומר עליו ברכת הבדלה ושתהו.

- אבל לרמ"א אינו יכול לתקן אז אלא צריך להמתין עד סוף ההגדה ורק אז יוכל להבדיל: כי לדעת הרמ"א בסימן תע"ד בהג"ה

וכמנהגנו מברכין על כל כוס ויצטרך לברך עליו ברכת בפה"ג א"כ נראה כמוסיף על הכוסות דאסור וכדלעיל בסימן תע"ב ס"ז א"כ

אפשר דאף אם נזכר קודם שהתחיל ההגדה ג"כ אין תקנה עד שישלים ההגדה אם לא שבשעת ברכת כוס ראשון כיון שישתה בין

הכוסות וכדלעיל בסימן תע"ב ס"ז

רמ"א- "ואין ליטול ידיו כלל קודם קידוש"⁵²⁷ (רבינו ירוחם והרא"ש בתשובה ומרדכי פ' ע"פ). ואם אין ידיו נקיות, יטול מעט אבל אין לברך על הנטילה. ובעל הבית לא ימזוג בעצמו, רק אחר ימזוג לו דרך חירות (מהרי"ב).

סעיף ב'- שותים בהסבה:

שו"ע- "שותה בהסבה ואינו מברך אחריו"⁵²⁸.

סעיף ג'- שתיה בין הכוסות:

שו"ע- "אם ירצה לשתות כמה כוסות, הרשות בידו; ומכל מקום ראוי לזוהר שלא לשתות בין ראשון לשני, אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה"⁵²⁹.

⁵²⁷ **מדוע אינו יכול ליטול ידיו קודם הקידוש:** אפילו הנוהגים בכל השנה ליטול ידיהם לסעודה קודם קידוש, כי לשיטתם הקידוש לא חשיב הפסק בין נטילה לסעודה הואיל והוא מצרכי סעודה (וכמו שנתבאר בסימן רע"א), מ"מ בליל פסח שמפסיקין הרבה אחר הקידוש באמירת ההגדה ובתוך כך מסיח דעתו משמירת ידיו לכו"ע אין לעשות כן ואפילו ליטול ידיו כדי שלא יצטרך לחזור וליטול ידיו אחר הקידוש לאכילת כרפס ג"כ אינו נכון.

⁵²⁸ **שתיית כוס ראשון בהסבה:** כל ד' כוסות חייבות בהסבה. ואם לא היסב - עיין לעיל בסימן הקודם (תעב', סע' ז').

מקור הדין: פסחים קח'- "ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. איתמר: מצה - צריך הסיבה, מרור - אין צריך הסיבה. יין, איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה. ולא פליגי, הא - בתרתי כסי קמאי, הא - בתרתי כסי בתראי. אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא. אמרי לה להאי גיסא: תרי כסי קמאי - בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות. תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה - מאי דהוה הוה. ואמרי לה להאי גיסא: אדרבה, תרי כסי בתראי בעו הסיבה - ההיא שעתא דקא הויה חירות, תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה - דאכתי עבדים היינו קאמר. **השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי - אידי ואידי בעו הסיבה."**

⁵²⁹ **האם מותר לשתות עוד יין בין הכוסות: המשנה בפסחים דף קיז, ב' אומרת:**

"מזגו לו כוס שלישי - מברך על מזונו. רביעי - גומר עליו את הלל, ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו (ראשון ושני - א.ה.) אם רוצה לשתות - ישתה. בין שלישי לרביעי לא ישתה."

ע"פ המשנה - בין כוס ראשון לשני יכול לשתות כמה שרוצה ובין כוס שלישי לרביעי לא ישתה.

בענין השתיה בין הכוסות יש שני טעמים ועניינים:

1. שלא יראה כמוסיף על הכוסות: המצווה היא לשתות 4 כוסות בלבד וצריך להזהר שלא יראה כמוסיף על הכוסות. **בענין זה דיברנו**

בהרחבה בסימן תעב, ז'- שכאשר הוא לא מברך על היין הוא לא נראה כמוסיף כל הכוסות. **ולפי זה נחלקו הראשונים:**

- **אבי העזרי, מהר"ם מרוטנברג ועוד -** הם מצריכין לברך על כל כוס של ד' כוסות ברכה בפ"ע ולפי זה כל ברכה על היין נראה כמוסיף. ולכן אם יכוון שיוכל למשל לשתות עוד אחרי כוס ראשון - לא יצטרך לברך ויוכל לשתות כי לא יראה כמוסיף.
- **רא"ש ועוד -** אין לברך על כל כוס מ-ד' כוסות בפני עצמה אלא ברכה אחת על כולן. ולפי זה אם חיישינו שנראה כמוסיף - זה אפילו אם לא מברך לפני כן.

2. שלא יגיע לשכרות ולא יוכל לומר ההגדה או ההלל: החשש הוא שאם האדם ירבה בשתיית יין הוא לא יוכל לקיים את מצוות הסדר

כהלכתן כי יגיע לשכרות. לפי זה - החמירו יותר בין כלי שלישי לרביעי מכיוון שיש שאחר המזון משכר ולא יוכל לסיים ולומר את ההלל. אבל יין שקודם האוכל או במהלכו - אינו משכר ולכן בו אין בעיה להרבות. **אולם יש שהחמירו גם ביין שלפני הסעודה - דהיינו זה שבין כוס ראשונה לשניה כגון רבי יונתן מלוניל ועוד -** שאע"פ שאינו משכר, ראוי להשהר שלא לשתות הרבה אם לא לצורך גדול.

סיכום למעשה: מעיקר הדין מותר לשתות יין וכל דבר בין כוס ראשונה לשניה. אולם, אם לא כיוון לשתות יותר - לשיטת בני אשכנז שמברכים על כל כוס (סימן תעד') - אין לשתות בין הכוסות מכיוון שצריך לברך ונראה כמוסיף. ומ"מ גם מי שכוון שיוכל לשתות - נהגו שלא להרבות בשתיית יין לחוש למי שחושש שא ישתכר גם ביין שלפני הסעודה.

אבל בין כוס שלישית לרביעית - בכל מקרה לא יכול לשתות כי גזרו שמא יבוא להשתכר (כמבואר בסימן תעט') כי אחר הסעודה יין משכר..

סעיף ד' - קערת הסדר:

שו"ע - "מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלש מצות⁵³⁰ ומרור וחרוסת⁵³¹ וכרפס⁵³² או ירק אחר (וחומץ או מי מלח) ושני תבשילין, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בבשר וביצה⁵³³".

רמ"א - "ויסדר הקערה לפנינו בענין שאינו צריך לעבור על המצה, דהיינו הכרפס יהא למעלה מן הכל והחומץ סמוך לו יותר מן המצה, והמצות מן המרור והחרוסת, והם יהיו יותר קרובים אליו מן הבשר והביצה (מהרי"ל). והבשר נהגו שיהיה זרוע, ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים⁵³⁴ והביצה תהיה מבושלת. (והוא הדין צלויה, וכן נוהגין בעירנו)".

סעיף ה' - המרור והחרוסת:

שו"ע - "אלו ירקות שיוצאים בהם ידי חובתו, חזרת, עולשין, תמכא, חרחבינא (פירוש מיני עשבים מרים), מרור; ויוצאים בעלין שלהם ובקלחן, אבל לא בשורש, אלא שבעלין אין יוצאין אלא אם כן הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים, אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים⁵³⁵; וכולם מצטרפים לכזית, שהוא השיעור שלהם, ועיקר המצה בחזרת. ואם אין לו חזרת, יחזור אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים⁵³⁶".

⁵³⁰ **שלוש מצות - כשיטת תוס' ורא"ש** (שלא כרמב"ם ורי"ף שסגי להו ב-2).

מדוע 2? - כנגד לחם משנה בכל יו"ט ועוד אחת - לקיים בה מצוות אכילת מצה שאותה יש לחצות כי כתוב "לחם עוני" - ודרכו של עני לאכול בפרוסה ולא שלם.

⁵³¹ **חרוסת** - לטבול בה את המרור, כפי שיתבאר להלן בסימן תעה'.

⁵³² **מצוות כרפס** - הוא ירק שמטבילים אותו במשקה והוא מתקנת חכמים כדי להתמיהה את התינוקות שיראו שינוי שאוכלים הירקות בטיבול שלא כדרך הרגילה וישאלו שאלות.

מהו הכרפס: ירק מכל מין, וטוב שיהיה מאותו סוג ברכה של המרור כדי שיוכל לכוון בברכה על הכרפס להוציא גם את המרור שבתוך הסעודה. כגון: תפוח אדמה וכד'.

מי מלח: יטביל את הירק במי מלח(להתמיהה הקטנים. ובשבת אסור לעשות הרבה מי מלח משום מעבד, ולכן יכין מבעוד יום, ואם לא הכין - יעשה בפסח רק מעט. (סימן שכא', א').

⁵³³ **שני תבשילין:** נהגו לעשות שני תבשילין שהם זכר וכנגד קרבן הפסח וקרבן החגיגה. המנהג הוא לעשות תבשיל אחד שהוא בשר זרוע ותבשיל שני שהוא ביצה(לשון "בעי רחמנא למפרק יתנא אן כאות אבל על חורבן בית המקדש שאין אנו יכולין להקריב קרבן הפסח).

ערב פסח שחל בשבת - בב"י הביא שיטה שאז מספיק תבשיל אחד שהרי אין מקריבים חגיגה בשבת אלא רק קרבן פסח. **אבל להלכה לא פלגינן** וכיוון שהוא רק זכר - גם בכה"ג מביאים שני תבשילים.

⁵³⁴ **הבשר - זרוע צלויה:** זכר ל"זרוע הנטויה" ביציאת מצרים, וצלויה כנגד קרבן הפסח שהיה צלוי. **ואסור לאכול מן הזרוע הצלויה בלילה כי אין אוכלים צלי בלילה הסדר.**

⁵³⁵ **לא כבושים, לא שלוקים ולא מבושלים** - כי כל אלו מפיגים את טעם המרור.

⁵³⁶ **המרור - למדנו במשנה בפסחים דף ל"ט** - "אלו ירקות שיוצאין בהן בפסח - בחזרת, ובעולשין ובתמכא ובחחבינא ובמרור - יוצאים בהם בן לחים בין יבשין אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים וכולן מצטרפין לכזית ויוצאים בקלח שלהם".

- **מצוות מרור האידנא מדרבנן** - בתורה כתוב "על מצות ומרורים יאכלוהו" ולכן בזמן שהיה קרבן פסח הייתה זו מצווה מן התורה, אבל האידנא מצווה זו היא מדרבנן.
- **שלא יהיה מרור גזול** - כשם שאין יוצאים במצה גדולה(כנ"ל סימן תנד') כן אין יוצאים במרור גזול. ולכן יזהר שלא לתלוש מן הקרקע של גוי כי סתם גוי גזל את הקרקע, ובקרקע אין ייאוש. אלא ימתים שהגוי יתלוש ואז הוי מטלטלין שהם יש ייאוש ואז יכול לקנות מן הגוי.
- **עדיף מרור שהוא חזרת שהיא חסא של ימינו:** בגמרא שם - "אמר רבי אושיעיא מצוה בחזרת" - משמע שזו מצווה יותר מן הכל וכן כתב בשו"ע. וכתבו החק יעקב ובחכם צבי שחזרת היינו חסא של ימינו, וכ"כ בב"י שיש עדיפות לחסא - ונהגו העולם בחסא - דחס רחמנא עלן... ומ"מ טוב לחזר אחר חסא... אפילו לקנות בדמים יקרים".
- **בארצות אשכנז אכלו חריין=ירק חריף שיש קוראים לו חזרת] למרור:** כ"כ המשנ"ב(לו') וטעמו - כי לא היה מצוי בארצותם כל מין אחר. אבל זהיר שלא לאוכלו שלם מפני הסכנה.

רמ"א- "ואם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה או שאר ירק מר, (אגור). וחרוסת⁵³⁷ יעשה עב, זכר לטיט, ואח"כ נותנין בו מעט חומץ או יין אדום זכר לדם, (טור). ועושיין חרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל (תוספות פי ע"פ) כגון, תפוחים, תאנים, אגוזים, רימונים, שקדים; ונותנין עליו תבלין, כגון קנמון וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבלין בו הטיט (טור).

סעיף ו'- רחץ, כרפס, יחץ, מגיד:

שו"ע- "נוטל ידיו לצורך טבול ראשון ולא יברך על הנטילה⁵³⁸, ויקח מהכרפס פחות מכזית⁵³⁹ ומטבלו בחומץ ומברך בורא פרי האדמה⁵⁴⁰ ואוכל, ואינו מברך אחריו⁵⁴¹. ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשתים, ויתן חציה לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן ונותנין אותה תחת המפה⁵⁴², וחציה השני ישים בין שתי השלימות⁵⁴³ ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר: הא לחמא עניא, עד מה נשתנה".

- יזהרו מתולעים: במשנ"ב(מב) מביא- שיש אחרונים שכתבו שעדיף לאכול חריון ולא עלי חסא שהם חזרת כי מצוי בהם תולעים לרוב ואם לא ידקדק בבדיקתם ייצא שכרו בהפסדו.
- אם אין לו חזרת- כתבו הראשונים (הגה"מ, מ, כלבו ועוד)- שיחזר אחרי ירק לפי הסדר במשנה.
- מרור למי שהוא החולה או האסטניס(משנ"ב, ב, מג): יכול לבחור בכל אחד מאותן מינים מרים שירצה, והעיקר שיאכל כזי ואפילו מעט מעט בכדי אכילת פרס. וגם אם זה לא יכול- יתן קצת בפיו זכר למרירותו, אך לא יברך על זה כי אין מברכין אלא על כזית מרור.
- אם אין לו בכלל אחד ממיני המרור שהוזכרו- כתב הרמ"א ש- "יקח לענה או שאר ירק מר", ומ"מ עליו לא מברך כי אין המצווה כתיקנה.

⁵³⁷ החרוסת: פסחים קיד'- "רבי אליעזר ברבי צדוק אומר- מצווה בחרוסת" ובגמרא שם בדף קטז'- "מאי מצוה? רבי לוי אמר זכר לתפוח, ורבי יוחנן אמר זכר לטיט. אמר אביי הלכך צריך לקהייה וצריך לסמכיה, צריך לקיהויה זכר לתפוח וצריך לסמכיה זכר לטיט".

תפוח פירוש- שהיו יולדות בניהן בלא עצב ולא הכירו בהם מצרים- "תחת התפוח עוררתך".

⁵³⁸ נטילת הידים קודם הכרפס: בסימן קנח' התבאר שכל מאכל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידיים לפני אכילתו.

הראשונים נחלקו האם יש לברך על נטילה זו:

- מהר"ם מרוטנברג, בעל העיטור- אין צריך נטילה.
- גאונים, רב שמעיה בשם רש"י ועוד- צריך לברך.

להלכה- הטור כתב שהמהר"ם טעה ויש לברך, אבל הב"י כאן כתב שהטור טעה כי יש כאן מחלוקת הפוסקים והוא ספק ברכות להקל- שנוטים ולא מברכים. וכן נפסק להלכה בשו"ע. [שהרי להלכה- אע"פ שיש שאמרו שצריך לברך אחר נטילת ידים שלפני התפילה- נפסק שאין לברך, אז כש"כ הכא שהיא לא בשביל תפילה].

⁵³⁹ פחות מכזית- שלא להכנס לספק ברכה אחרונה. ואפילו אם אכל כזית מן הכרפס- לא מברך ברכה אחרונה- מכון שהברכה היא גם על המרור שבהמשך ובסוף ברכת המזון פוטרת הכל.

⁵⁴⁰ מברך בורא פרי האדמה- ויכוון לפטור את המרור שאוכל אח"כ.

⁵⁴¹ אינו מברך אחר הכרפס: הטעם הפשוט- כדי שברכת האדמה עליו תועיל גם למרור.

שיטת הגר"א- הלל והגדה הוי הפסק: הגר"א סובר שאמירת ההלל או ההגדה הוי הפסק ולשיטתו לא מועיל הכוונה בברכת כרפס גם על המרור דהוי הפסק. דברים אלו הם גם נפק"מ לדין הברכה על ד' כוסות, בסימן תעד'.

⁵⁴² נתינת חלק האפיקומן תחת המפה(משנ"ב, ב, נט): נותן תחת מפה כמו שכתוב "משאתם צרות בשמלותם" ויש ששמים את זה על הגב כמו אדם שנושא שק.

⁵⁴³ בציעת המצה האמעית: מצה אמצעית היא לשם מצוות אכילה מצה של פסח ולשם מצוות אכילת אפיקומן. בגלל שזה לחם עוני- יש לחצותה כי דרך עני לאכול חתוך- פרוס. וטוב לשמור החלק הגדול לאפיקומן, ומכל אחד צריך לאכול כזית. המצה העליונה היא לשם מצוות לחם משנה ביו"ט.

רמ"א- "ויאמרו בלשון שמבינים הנשים והקטנים, או יפרש להם הענין וכן עשה ר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז, כדי שיבינו הנשים והקטנים⁵⁴⁴. (כל בו ומהרי"ל). ואז יצוה להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו".

סעיף ז'- כוס שני והמשך המגיד:

שו"ע- "מוזגין לו מיד כוס שני, כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה. ואם אין חכמה בן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו; ואם לאו, הוא שואל את עצמו. ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה: מה נשתנה וכו' (וכשהבן או האשה שואלת, אין צריך לומר: מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים) (מהרי"ל). וכשמתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו וקורא כל ההגדה, וכשיגיע למצה זו צריך להגביה, להראותה למסובין שתחבב המצוה עליהם. (ויש להגביה מצה הפרוסה שהיא כלחם עוני) (מהרי"ו), וכן כשיגיע למרור זה; וכשיגיע ללפיכך, מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל".

רמ"א- "ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבע⁵⁴⁵ (ד"ע) כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן, וכן כשמזכיר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב בכלל ובפרט, הכל ט"ז פעמים (מהרי"ל). ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה⁵⁴⁶ עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו. ואז יכסה הפת⁵⁴⁷ (אגור ובית יוסף)".

סימן תעד'- על כוס ב' אין מברכין:

סעיף א'- הברכה על ד' כוסות של יין:

שו"ע- "שותה כוס שני ואין מברך עליו לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, שאין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת המזון, ואין מברכין על הגפן כ"א אחר כוס רביעי".

רמ"א- "והמנהג בין אשכנזים לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס⁵⁴⁸, אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לבד, וכן דעת רוב הגאונים⁵⁴⁹".

⁵⁴⁴ גם הנשים חייבות בשמיעת ההגדה ומי שלא יכולה לשמוע הכל (משנ"ב, סד'): שאף הן היו באותו הנס ולכן חייבות במצוות סיפור יציאת מצרים. ולכן צריכות להיות בשולחן הסדר בשעת קריאת המגילה. ואם טרודות בהכנת המאכלים וכד'- לכה"פ תשמענה מרבן גמליאל אומר- פסח מצה ומרור, וטוב שישמעו גם סדר עשרת המכות שעשה ה' כדי להכיר בניסים הגדולים שעשה ה'.

⁵⁴⁵ **הטפת יין באצבע-** ולא בזרת. שזה כנגד שהכל אצבע אלוקים היא.

⁵⁴⁶ **שיהיה הפת מגולה כשקורא המגילה-** שזהו לחם עוני- לחם שעונים עליו.

⁵⁴⁷ כל פעם שמרים היין הוי בושט לפת כי מקדימים לו היין.

⁵⁴⁸ **מדוע מברכים על כל כוס וכוס (בה) בסימן תעדג', ד"ה ואינו מברך אחריו":**

- הגר"א: כל אמירה של הגדה או הלל נחשבת להפסק וממילא לא מועילה ברכה על כוס זו לכוס אחרת. נפק"מ נוספת- שברכת אדמה על הכרפס לא תועיל למרור מכיוון שיש ביניהם הפסק של הגדה.
- מג"א- טעם עצמי כי כל כוס וכוס היא מצוה בפני עצמה, לפי זה- כן יכול לברך בכרפס על המרור, כי הגדה לא נחשבת להפסק.

⁵⁴⁹ **על איזה כוס מברכים ברכה ראשונה ואחרונה מ-ד' כוסות:**

בשאלה אדירה זו נחלקו כל גדולי הראשונים:

ברכה ראשונה:

- רי"ף, ר"ן, מגיד, רבינו יונה, רשב"א- יש לברך על כל אחת מ-ד' כוסות מכיוון שכל אחת היא מצווה בפני עצמה.
- רא"ש, רי"ץ גיאת- יש לברך רק על כוס א' של קידוש, ועל כוס ג' של ברכת המזון, אבל לא על הכוס השניה והרביעית. הטעם- מכיוון שהכוס הראשון שותה בראשונה ויש לברך לפניו, ובכך פוטר גם את הברכה לפני הכוס השניה. ואז סועד ומברך ברכת המזון, ואחרי

סימן תעה' - יתר דיני הסדר⁵⁵⁰:**סעיף א' - רחצה, מוציא, מצה, מרור, כורך:**

שו"ע - ייטול ידיו ויברך על נטילת ידיים, ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו⁵⁵¹ ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד, ויטבלם במלח. **הגה**: ואין המנהג לטבלה במלח בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח⁵⁵².⁵⁵³

שו"ע - ויאכלם בהסיבה ביחד⁵⁵⁴ כזית מכל אחד⁵⁵⁵, ואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד, יאכל של המוציא תחלה ואחר כך של אכילת מצה, ואחר כך יקח כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת, ולא ישהנו בתוכו שלא יבטל טעם

כן שותה עוד יין - כוס שלישית - שעליה יש לברך כי היא באה לאחר ברכת המזון, ובברכה עליה פוטר גם את הברכה על הכוס הרביעית. **דהיינו** - הרא"ש פסק לפי כללי היסח דעת בברכות ולא ע"פ זה שכל כוס מצווה בפני עצמה.

ברכה אחרונה:

- **ר"פ** - יש לברך אחר השניה ואחר הרביעית, מכיוון שהשניה סוגרת את 2 הכוסות הראשונים ויברך עליהם, והרביעית היא הסוגרת את הכוסו השלישית והרביעית. **והקשו עליו** - שהרי יש ברכת המזון שהיא תהיה גם על הכוס הראשונה והשניה, ולמה הצריך לברך אחר השניה?
- **אבי העזרי** - יש לברך אחר כל הכוסות חוץ מהכוס השניה - שעליה יברך ברכת המזון. **הטעם** - כוס ראשונה - אין יוצא עליה ברכת המזון כי לא סמוכה כ"כ לסעודה. כוס שניה - נפטרת בברכה מ"ז. כוס שלישית - אחרי ברכה מ"ז ולכן יש לברך אחרי, וגם אחר כוס רביעית. ואין ברכת כוס רביעית פוטרת אותה כי יש הפסק גדול בניהם.
- **ר"ח** - יש לברך רק אחרי כוס שלישית ורביעית, כי מכוס ראשונה של קידוש עד ברכת המזון חשיב חדא סעודה ובברכת המזון - פוטר את הברכה אחרונה של שתיים. אבל אחר כוס שלישית שהיא אחרי ברכת המזון וכן אחר כוס רביעית - יש לברך אחר כל אחת מהם - כי יש ביניהם הפסק.
- **רב שריא, רב האי, רא"ש, רבינו יונה** - אין לברך ברכה אחרונה אלא על הכוס האחרונה. כי 2 כוסות ראשונים - יוצא עליהם בברכה מ"ז, וכוס שלישית יוצא עליה בברכה על כוס רביעית.

הלכה למעשה: מחלק' שו"ע - רמ"א:

- **שו"ע**: פסק **כרא"ש** שברכה ראשונה מברך על כוס 1 (וזה מועיל לכוס 2) ועל כוס 3 (וזה מועיל לכוס 4), וברכה אחרונה - רק על כוס 4 (שזה מועיל גם לכוס 3, ועל כוס 1+2 מועילה ברכת המזון).
- **רמ"א**: בברכה קודם היין - **הלכה כר"ף** לברך על כל כוס וכוס - כי כל אחת מצווה בפ"ע. **ולענין ברכה אחרונה** - רק על הכוס האחרונה (כי 1+2 יוצא בברכה מ"ז ועל כוס 3 יוצא בברכה על כוס 4) - **כפי שפסק השו"ע בברכה אחרונה**.

⁵⁵⁰ **קדושת לילה זה וזהירות משיחה בטלה: כך כתב השל"ה** - "וקדושת הלילה הזה וכל הדינים הנהגים היא קדושה רבה במאוד, כי אז בחר בנו השי"ת מכל העמים, וקדשנו במצוותיו ע"כ ראוי לאדם להיות נזהר שלא לדבר בלילה זו שום שיחה משיחת חולין ויזהיר בני ביתו על זה וכו', ויעסקו הכל במצוות הלילה ובניסי יצ"מ ולפרסם לבני ביתו".

⁵⁵¹ **נוטל שלושת המצות בידו**: העליונה והתחתונה הם בשביל לחם משנה, והאמצעית שאותה כבר פרסם (ב"יחץ") היא לשם מצוות מצה - שהרי היא כלחם עוני.

כך יברך: "המוציא" כשכולם בידו ואז יניח השלישית להשמט מידו ויברך רק על השתיים העליונות ברכת "על אכילת מצה". ואז בוצע מהמצה העליונה ומזאת שתחתיה (הפרוסה) - שתיהן יחד, ויאכלם משתיהן יחד, כזית מכל אחת.

⁵⁵² **מדוע לא מטבילים את מצת המצווה: כתב המשנ"ב (ד')** - שיותר נראה כלחם עוני כשאינו טבול במלח.

⁵⁵³ **כמה "כזיתות" מצה אוכל בליל הסדר:**

1. כזית של מצוות המצה. 2. שאמר השו"ע לאכול עוד כזית מהמצה העליונה שעליה בירך "המוציא". 3. כזית של הכורך עם המרור. 4. של מצת האפיקומן+5 כתב המשנ"ב שטוב לאכול באפיקומן 2 כזיתות - אחד כנגד הפסח עצמו ואחד כנגד המצה שהייתה נאכלת עמו.

⁵⁵⁴ **יאכלם ביחד** - כי בירך על שתי המצות ויאכל ביחד שלא יפסיק בין אחת לשניה. וכל שהכניסם לפה ביחד זה טוב, והכי חשוב **שלא ישהה** מתחילת אכילתו עד סופה יותר מכדי אכילת פרס.

מרירותו ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו, ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה⁵⁵⁶, ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרוסת. **הגה:** ויש אומרים דאין לטובלו, וכן הוא במנהגים וכן ראיתי נוהגין. **שו"ע-** ואומר: זכר למקדש כהלל⁵⁵⁷, ואוכלן ביחד בהסיבה⁵⁵⁸. ומשבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו.

סעיף ב' - כשאין לו ירק אחר לכרפס מלבד המרור:

שו"ע- "אם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון: בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת ויאכלנו בלא ברכה⁵⁵⁹."

סעיף ג' - בלע מצה או מרור:

שו"ע- "בלע מצה, יצא⁵⁶⁰; אבל אם בלע מרור, לא יצא דטעם מרור בעינן וליכא⁵⁶¹. ואפילו אם בלע מצה ומרור כאחד, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא⁵⁶². ואם כרכס בסיב, ובלעו, אף ידי מצה לא יצא לפי שאין דרך אכילה בכך⁵⁶³."

⁵⁵⁵ **כזית מכל אחד - השו"ע כתב** שצריך לאכול 2 כזית - אחד מן המצה העליונה ואחד מן המצה הפרוסה. **המשנ"ב הסביר** - שמעיקר הדין סגי בכזית רק מהפרוסה כי היא מצת המצווה שהרי לחם עוני= לחם שאינו שלם, ומן העליונה יש לטעום משהו קטן בלבד. **אלא שיש פוסקים דסברי** שמצת המצווה היא דוקא העליונה ובגלל זה נהגו לאכול כזית מכ"א לצאת י"ח לכ"ע.
בבה"ל תמה - שהרי כל מה שאמרו הוא שצריך לטעום גם מהעליונה וגם מהתחתונה אבל בוודאי ששיהן מצטרפות לשיעור כזית ולא מצינו מי שאומר שיצטרך לטעום מכל אחת כזית? **וצ"ע**.
החזו"א כתב שכיוון שמעיקר הדין סגי בכזית - יש להקל בכך לילדים, זקנים, נשים וכו'.

⁵⁵⁶ **אוכלים המרור בלא הסבה: הטעם** - כיוון שהמרור זכר לעבדות ואין יסב שהוא דרך חירות? **אבל אינו מעכב כי אם רוצה רשאי לאכול בהסבה**.

⁵⁵⁷ **ואומר זכר למקדש כהלל: בבה"ל הקשה** - כיצד הוא אומר את זה הרי המחבר בעצמו אמר שאור להפסיק בדיבור, וא"א לומר דהוי מצרכי הסעודה?? **והוא נטה לומר** - שאין לומר כן אלא רק לחשוב ושיש לגרוס אחרת במחבר. **אבל נשאר בצ"ע**.
⁵⁵⁸ **כורך:** הלל היה כורך את המצה עם המרור, שכן למד מן הכתוב - "על מצות ומרורים יאכלוהו". זכר לכך אנו כורכים. וצריך כזית מכל דבר - מהמצה ומהמרור.

ולא יוצאים י"ח מצוות מצה או מרור בכורך(משנ"ב, טז):

מ"מ א"א לצאת ע"י כריכה כזו ידי חובת אכילת מצה ומרור. כי אכילת מצה האידנא מדאו' ולעומת זאת - מרור הוא רק מדרבנן. ואם ייצא בשניהם יחד - גובר טעם מרור מדרבנן ומבטל טעם מצה שמדאו'. לכן לכתח' אוכל מצה אחרי כן מרור ואז כורכם יחד זכר להלל.
⁵⁵⁹ **במקום בו אין לו ירק לכרפס אלא את המרור:** לכתח' צריך להיות הכרפס ממין שאינו מחמשת מיני המרור(כדלעיל **סימן תעג**), אבל אם אין לו ירק אחר אלא לדוג' החסא שהיא של המרור: יאכל אותו גם ככרפס ואז יברך אדמה+על אכילת מרור(ע"פ **דברי רב חסדא בפסחים קטו**).
הטעם שעכשיו מברך על המרור: מכיוון שאחרי כן לא יוכל לברך על המרור כי כבר מילא כרסו ממנו בכרפס ואין יברך עליו אחר כך? ומצד שני - אע"פ שאכילת המרור עוד רחוקה ותגיע רק אחרי כל ה"מגייד" - מ"מ ההגדה לא חשיב להפסק ולכן יכול כבר עכשיו בכרפס לברך גם על מה שיאכל את המרור אחרי כן אחר אכילת מצת המצווה.

שיטת האחרונים - יכוון בזמן אכילת הכרפס לצאת י"ח אכילת מרור וינהג בו כמרור:

המשנ"ב(כח') מביא - שיש הרבה אחרונים שסוברים שעדיף שיכוון בכרפס לקיים מצוות אכילת המרור, שהרי סו"ס עכשיו מברך על המרור ולמה לדחות? וכיוון שהוא יוצא עכשיו י"ח מצוות מרור - ינהג ככל דיני מרו, דהיינו שיטבול בחרוסת ויאכל כזית וכד'.

⁵⁶⁰ **בלע מצה - יצא: פסחים קטו** - אע"ג דלכתחילה בעינן אכילה כדרכה ע"י שטוחן ולועס וטועם טעם המצה, מ"מ גם בבליעה יצא י"ח, כי סו"ס אכילה מקרי, גם אם לא טעם את טעם המצה.

קושיה מסימן תסא, ד': שם למדנו שאם בישראל את המצה - לא יצא י"ח כי **אבד טעם המצה**, ואילו כאן יצא אפילו שלא טעם את טעם המצה?

סעיף ד' - אכל מצה בלא כוונה:

שו"ע - "אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו עכו"ם או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה⁵⁶⁴; אבל אם סבור שהוא חול, או שאין זו מצה, לא יצא".

סעיף ה' - אכל מצווה ונעשה שוטה:

שו"ע - "אכל כזית מצה והוא נכפה, בעת שטותו, ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות⁵⁶⁵".

סעיף ו' - שיאכל המצה עד בכדי אכילת פרס:

שו"ע - "אכל כחצי זית, וחזר ואכל כחצי זית, יצא ובלבד שלא ישא בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס⁵⁶⁶. (וע"ל סימן תרי"ב ס"ג)".

ותירץ המשנ"ב(ב"כט): ששם גרועותא טפי כי בעצם המצה עצמה אין טעם וממילא לא חשיב כמצה, אבל כאן יש טעם מצה אלא שהוא לא טועם ולכן בדיעבד מהני.

☒ **מי שאכל מצה, מרור או ד' כוסות והקיאם- האם יצא י"ח:** המנחת חינוך(מצוה י') כתב- שהעיקר אינו הנאת מיעו אלא כל שהכניס לפיו והייתה לו הנאת הגרון- סגי בהכי ויצא י"ח המצווה. ולכן מי שאוכל מצה ושותה ד' כוסות דרך זונדה- לא יוצא י"ח כי הוי רק הנאת מעיו ולא הנאת החיך.

⁵⁶¹ **בלע מרור- לא יצא:** כיוון שבמרור צריך שיטעם המרירות ויזכר ב"וימררו את חייהם", ואם אין טעם- לא יצא.

⁵⁶² **בלע מצה ומרור יחד:** ידי מצה יצא וידי מרור לא יצא- ואע"פ שלעיל בסע' א' אמרנו שלא יאכל אותם יחד בהתחלה אלא כ"א בנפרד כדי שהמרור לא יבטל את טעם המצה- הכא שאני כיוון שלא לועס וכ"א עומד בפני עצמו- לא נחשב שהמרור מבטל את המצה וסגי בהכי.

⁵⁶³ **כרכם בסיב- לא יצא:** מכיוון שסיב הוא הקלפה הגדלה סביב הדקל ואין דרך לאכול איתה ולכן אם את המצה עם סיב לא הוי דרך אכילה ולא יצא. אבל אם היה שם דבר מאכל אחר, אפילו אם הפסיק בן גרונן למצה- כי סו"ס דרך אכילה היא.

⁵⁶⁴ **אכל מצה בלא כוונה- כגון שכפוחו לאכול מצה:** יצא י"ח.

הגמ' בפסחים דף קיד:- "אכלן בלא מתכווין - יצא". אבל רבי יוסי חלק שם ואמר- "לא יצא".

וקשה- הרי רוב ראשונים(רי"י, רא"ש ועוד) וכן השו"ע בסימן ס', סע' ד' פסק- שמצוות צריכות כוונה? וכיצד למשל הרמב"ם אמר שמצוות צריכות כוונה כתב- "אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו גוים לאכול מצה- יצא"?

▪ **תירצו חלק מהראשונים(ר"ן וכד')- בדברי אכילה הדין שונה-** שכיוון שיש לו הנאת החיך- עדיף טפי וכמתכווין דמי. והביאו ראיה מהגמ' בכריתות יט: שאומרת- "המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה".

▪ **פרי חדש ועוד- חולקים,** שאין לחלק בין דברי אכילה לשאר דברים- ובכל גוונא לא חשיב כוונה ולא יצא.

אנסוהו לאכול מרור- בבה"ל הביא שהמשבצות זהב כתב שבכה"ג לא יצא י"ח כי בזה גם לסוברים שבמידי דאכילה יש הנאת החך- כאן ליקא ואע"פ שמרור הוא רק מצווה מדרבנן ויש פוסקים דסברי שאין חיוב כוונה המצווה דרבנן- הרי כבר הוכרע להלכה בסימן ס'- שגם במיד' דרבנן בעינן כוונה.

⁵⁶⁵ **היה שוטה בשעת האכילה-** אע"פ שאכל לא נחשב לאכילה כי פטור בזמן שהוא שוטה, ורק אם נתפכח באותו לילה- יאכל, כי למחרת כבר אין ציווי וא"א לתקן.

⁵⁶⁶ **גמ' בפרק ערבי פסחים-** "אכלן לחצאין יצא ובלבד שלא ישא בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס", אבל לכתחילה יאכל כזית ביחד ולבלוע.

מהו שיעור אכילת פרס?(ע' באו"ח, סימן תרי"ב):

▪ **רא"ש-** ארבע ביצים.

▪ **רמב"ם-** שלש ביצים.

מה השיעור בדקות:

▪ הגר"י קנייבסקי- 2 דק'.

סעיף ז' - החובה לאכול מצה רק בלילה הראשון:

שו"ע - "אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד⁵⁶⁷". **הגה**: ונהגו לעשות שלש מצות של סדר מעשרון, זכר ללחמי תודה, ועושים בהם סימן לידע איזה ראשונה או שנייה או שלישית, ומניחים הראשונה עליונה והשנייה באמצע והשלישית בתחתונה לכריכה, ואם שינה לא עכב (טור בשם הרא"ש). ואופין אותם ג"כ כסדר (כל בו ואבודרהם), ואם נשברה אחת מהן לוקחין אותה לשניה, דבלאו הכי פורסין אותה (אגור). **שו"ע** - ואף בלילה הראשון יוצא בכזית. (ושיעור כזית עיין לקמן סימן תפ"ו)."

סימן תעו' - מנהג אכילת צלי בליל פסח:**סעיף א' - אכילת בשר צלוי בליל הסדר:**

שו"ע - "מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול, אין אוכלין גזירה שמא יאמרו: בשר פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בלילה זה, מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ; ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר, הרי זה מותר במקום שנהגו⁵⁶⁸".

רמ"א - "ולא יאכל ולא ישתה הרבה יותר מדאי, שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה⁵⁶⁹ או ישתכר וישן מיד (מהרי"ל)".

סעיף ב' - כל דבר הטעון שחיטה חל עליו דין זה:

שו"ע - "אפילו בשר עגל ועוף, כל דבר שטעון שחיטה, אסור לאכול צלי במקום שנהגו שלא לאכול צלי".

רמ"א - "נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים, זכר לאבלות, ונראה לי הטעם משום שליל תשעה באב נקבע בליל פסח ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח. ויש נוהגין שלא לאכול שום טבול בלילה, רק ב' טבולים שעושים בסדר (מהרי"ל)".

▪ אג"מ- 3 דק'.

▪ י"א- 4 דק'.

▪ והשיטה המקילה ביותר- 9 דק'- ואפשר להקל בכך לצורך חולה וזקן וקטן.

⁵⁶⁷ **דווקא בלילה הראשון**: דכתיב- "בערב תאכלו מצות", אבל הגר"א כתב- שלילה הראשון זו חובה ובשאר הימים הוי מצווה למרות שאין חובה (בפסקי תשובות כאן(יב)- כתב- "וכתבו רבים מהפוסקים, ראשונים ואחרונים, שיש מצווה מה"ת באכילת מצה כל שבעה אלא שאינה אלא רשות".

חשוב לדעת- שלכ"ע שיש מצווה לאכול מצה בערב הראשון- אזי אע"פ שיוצא י"ח בכזית אחד, מ"מ בכל המצה שאוכל בליל טו' מקיים המצוות עשה של "בערב תאכלו מצות".

⁵⁶⁸ **האם מותר לאכול צלי בליל הסדר? המשנה בפסחים דף נג', א' הביאה עניין זה וכתבה-** שהכל תלוי לפי מנהג המקום. אבל אם זה גדי מקולס שלם שלא בישלו חלק ממנו ולא חתכו חלק ממנו- אז אסור לכ"ע בכל מקרה כי נראה ממש כמבשל זבחים חוץ לבית המקדש.

צלי קדר- דהיינו צלי שלא נעש על שפוד אלא נצלה בקדרה שאין בה שום רוטב או מים אלא רק המהל שיוצא ממנו- זה ג"כ אסור גזירה אטו צלי רגיל.

וצלוי ואח"כ בישלו- כתב המשנ"ב(א') בשם המג"א ועוד אחרונים- שאם צלה ואח"כ בישל- לכ"ע שרי, וממילא מי שמכינה בשר בקדרה והוא עם רוטב וכד'- בוודאי שזה בסדר כי אפילו צליה לא מקרי.

⁵⁶⁹ **יאכל האפיקומן כשהוא קצת רעב**: כי מצווה מן המובחר לאכול האפיקומן כשהוא מעט תאב, אך אינו מעכב. ומי שהוא שבע לגמרי עד שנפשו קצה מלאכול- בזה כבר לא יוצא י"ח כלל, כי לא חשיב אכילה אלא אכילה גסה. לכן יש להיזהר **כפי שכתבו הפוסקים**: "אל יהיה אכילת אפיקומן עליו לטרח, דע"י זה אין מתקיים מצוה מן המובחר".

וכך כתב הרוקח(הובא בב"י, סימן תעז')- "שלא יהיה לו אכילת אפיקומן לטורח, דאמר בבזיר(כג')- "אכל מצה לשם אכילה גסה, עילו נאמר- פושעים יכשלו בהם".

סימן תעז' - דיני אכילת האפיקומן⁵⁷⁰:**סעיף א' - אכילת מצה לאפיקומן:**

שו"ע - "לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית⁵⁷¹ כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע, ויאכלנו בהסיבה⁵⁷² ולא יברך עליו, ויהא זהיר לאכלו קודם חצות⁵⁷³ (ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות) (ר"ן פי ע"פ וסוף פ"ב דמגילה)⁵⁷⁴."

⁵⁷⁰ **סגולת האפיקומן: כתב בפסקי תשובות(ה')** - "וכתוב שטוב לקחת מהאפיקומן לישא אצלו בחיקו והוא סגולה להינצל מהגזלנים ולהבריח הקליפות ולהשתיק הים מזעפו... והוא רמז הכתוב - "מכל צרה הצילנו".

⁵⁷¹ **טוב לאכול 2 כזיתות:** כפי שנראה בהמשך, הייתה בגמ' מחלוקת האם מצת האפיקומן היא כנגד קרבן הפסח עצמו או כנגד המצה הנאלת עמו(ונפק"מ למשל אם יש לאכול את האפיקומן עם חרוסת ומרורו וראה להלן) - וכיוון שכך - מצווה מן המובחר לאכול 2 כזיתות באפיקומן - אחד כנגד הקרבן ואחד כנגד המצה שעמו.

ולנשים, קטנים וחלשים - מקילים: כתב בפסקי תשובות(ב') - ולנשים, וקטנים, זקנים וחלשים - די שיאכלו כזית אחד.

⁵⁷² **מי שאכל אפיקומן בלא הסבה:** כתב המשנ"ב(ד') **בשם הפרי חדש** - שמי ששכח ולא הסב אינו צריך לחזור ולאכול בהסבה אם קשה עליו. והטעם - כי אפיקומן אינו מצווה אלא זכר בעלמא ולכן לא מעכב אם בדיעבד לא היסב.

⁵⁷³ **קודם חצות** - שהרי האפיקומן הוא נגד קרבן הפסח וקרבן הפסח מצוותו עד חצות

מצת מצווה ומרור גם עד חצות: כיוון שמצת המצווה הוקשה לפסח - צריך גם אותה לאכול עד חצות, וה"ה למרור(אע"פ שהוא מדרבנן) יש לאוכלו עד חצות. מי שהתאחר אחר חצות - יאכל אותם אבל ללא ברכה.

אכילה קודם חצות - הרחבה: מחלוקת גדולה בין רבי עקיבא לרבי אלעזר בן עזריה - עד מתי זמנו של קרבן הפסח:

- ראב"ע - עד חצות.

- רבי עקיבא - כל הלילה.

ונחלקו הראשונים כמי ההלכה:

- רמב"ם, מגיד, עיטור, או"ז - הלכה כרבי עקיבא, כי בד"כ הלכה כרבי עקיבא מחבריו.

- ר"ח, סמ"ג, מרדכי, רבינו ירוחם ועוד - הלכה כראב"ע מכיוון שהמשניות סותמות כמותו. והרבה ראשונים(רוקח, רשב"א, רא"ש, ר"ן ועוד) הסתפקו ולכן כתבו - שיש להיזהר שלא לאחר יותר מחצות.

- ויש ראשונים שכתבו - שגם לרבי עקיבא זה רק מעיקר הדין, אבל לכתחילה ראוי עד חצות שלא יבוא לאחר.

לכן הלכה למעשה הסכימו כולם - שלכתחילה יעשה עד חצות, ובדיעבד - כל הלילה אבל לא יברך, וכ"כ בשו"ע - "ויהא זהיר לאכול קודם חצות". ובפסקי תשובות(תעז') כתב - "והנה מצינו אצל גדולים וצדיקים שלא הקפידו על אכילת אפיקומן קודם חצות... וליישב המנהג אפשר לומר שאכילת אפיקומן קודם חצות הוא ענין של זהירות ולכתחילה אך אינו לעיכובא.

☒ **מי שהתחיל את הסדר סמוך לחצות בלילה(משנ"ב, ו')**: יקדים את כל המצוות לאכול קודם חצות בברכה ואז יאמר את ההגדה.

דהיינו - יקדם וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל, ויברך על המרור ויאכל, ואז יאמר ההגדה ויאכל סעודתו.

⁵⁷⁴ **מצת אפיקומן: פסחים קיט'** - "אמר רב יהודה אמר שמואל - אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" והסביר הרא"ש שצריך לאכול אחר סעודתו מצה זכר לקרבן הפסח - שהיה נאכל בסוף הסעודה על השובע.

יש שהסבירו - שהמצה היא זכר לא לקרבן הפסח עצמו אלא למצה שהייתה נאלת עם קרבן הפסח ולפי שיטתו יש לאכול את המצה עם חרוסת ומרור כמו קרבן הפסח, אך שיטה זו נדחתה להלכה, שכן את האפיקומן יש לאכול רק כמצה שהוא זכר לקרבן עצמו ולא למצת הפסח. **להלכה:** פסק השו"ע כרא"ש - שיש לאכול בתום הסעודה מצה זכר לפסח וללא כל תוספת.

סעיף ב' - שכח לאכול אפיקומן וכבר התחיל בהכנות לברכת המזון:

שו"ע - "אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנטל ידיו או שאמר הב לך ונברך, אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. ואם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון, אם נזכר קודם שבירך בורא פרי הגפן יטול ידיו⁵⁷⁵ ויברך המוציא ויאכל האפיקומן (ויחזור ויברך ברכת המזון ויברך בפה"ג וישתה הכוס) (בית יוסף), ואם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן לא יאכל אפיקומן, ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה⁵⁷⁶ שכולן שמורות הן משעת לישה; אבל במקום שנהגו לעשות שימור למצות מצוה משעת קצירה, אפילו לא נזכר עד אחר ההלל, יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן⁵⁷⁷.⁵⁷⁸

רמ"א - "ויחזור ויברך על הכוס ואין לחוש במה שמוסיף על הכוסות⁵⁷⁹ (תשובת הרא"ש כלל כ"ד). ואם נאבד האפיקומן יאכל כזית אחד ממצה שמורה אחרת (רוקח)".

⁵⁷⁵ יטול ידיו - כתב המשנ"ב (ט) בשם הפרי מגדים - שיטול ידיו בלא ברכה. אבל הגר"ז חולק - שכן יברך, אא"כ יודע בוודאות שלא הסיח דעתו.

⁵⁷⁶ מדוע סומך על המצות שבתוך הסעודה ולא על מצת המצוה שהיא בוודאי שמורה (משנ"ב, יג): כתב הפרי חדש - שהרי אפיקומן עניינו

כנגד קרבן הפסח, שנאכל על השובע, ולכן לא מהני המצה שאכל לשם מצווה כי היא בהתחלה ואינה על השובע. אלא דווקא המצות בתוך הסעודה שהם על השובע, ומ"מ הם צריכות להיות שמורות, שאל"כ לא מהני לאפיקומן ויצטרך לחזור ולאכול.

⁵⁷⁷ שכח ולא אכל אפיקומן:

- **אבי העזרי, סמ"ק, מרדכי** - אם נטל ידיו או אמר "הב לך" או אפילו שבירך ברכהמ"ז - כל שלא בירך עדיין על כוס שלישית שהיא כוס של ברכהמ"ז - יכול לתקן ע"י שיברך המוציא על המצה של האפיקומן ויאכלנו ויברך ברכהמ"ז ואז יברך גפן על כוס השלישית שהיא היין של 2 ברכות המזון [לפי דבריו - כיוון שנמלך ואמר "הב לך" - אפילו אם לא בירך ברכהמ"ז - חייב לברך שוב המוציא כמו שנפסק בסימן קעט]. אבל אם כבר שתה מן היין של כוס 3 - לא יכול לתקן, כי יצטרך לברך שוב על היין והיו מוסיף על הכוסות, ויסמוך על המצה שאכל בסעודה שהן בד"כ שמורות משעת לישה שבדיעבד מהני. **וכ"פ הרא"ש**.

והוסיף הרא"ש - שבמקום שמצה שמורה היא רק כזו ששמורה משעת קצירה (וממילא א"א לסמוך על מצות הסעודה שהם משעת לישה) - יקח מצה אפילו אם בירך ברכת המזון ויברך המוציא ויאכלנה ואז יברך ברכהמ"ז ושוב על הגפן - ולא היו כמוסיף על הכוסות כי הכוס הקודמת בטלה כלא הייתה.

- **רבינו פרץ** - דומה לאבי העזרי, רק שסובר - שאם עדיין לא בירך ברכת המזון - לא צריך לשוב וליטול ידיו ולברך המוציא לפני שאוכל את האפיקומן. **טעמו** - אע"פ שבד"כ אמירת "הב לך" נחשבת כמסיח דעתו ונפסק בסימן קעט' שלא יכול להמשיך לאכול אא"כ מברך שוב המוציא - כאן יש גדר מיוחד ד"אתכא דרחמנא סמכינן", דהיינו - כיוון שמוטלת עליו מצווה משמים - לא נחשב כמסיח דעתו ממנה.
- **בעל העיטור** - כלל אין צריך לחזור ולתקן, אלא ברגע שהתחיל את ההכנות לברכהמ"ז - ימשיך כסדר ויסמוך על המצה הראשונה שאכל לשם מצת מצווה אע"פ שאכל אחריה את כל הסעודה.

פסיקת ההלכה: בשו"ע פסק כשיטה ראשונה ושניה:

- כל עוד לא בירך ברכהמ"ז - **הלכה כרבינו פרץ** - שיאכל האפיקומן בלי לברך ברכהמ"ז כי אתכא דמלכא סמכינן.
- אבל אם כבר בירך ברכהמ"ז: כל עוד לא בירך על כוס ג' - יכול לתקן ע"י המוציא חדש ואכילת מצה זו עם ברכהמ"ז ואז יברך על היין.
- ואם כבר בירך על היין - לא יתקן ויסמוך על מצות הסעודה, אא"כ אכל מצה שאיננה שמורה לשיטתו ואז בכל מקרה צריך לחזור ולאכול האפיקומן עם מצה שמורה כי אין לו על מה לסמוך, ואפילו שיצטרך לברך שוב פעם על היין - לא חשיב כמוסיף על הכוסות.
- אבל המשנ"ב (ביא') הביא בשם האחרונים: שגם אם כבר בירך על הגפן ושתה כוס שלישית יכול לתקן ולחזור לאכול אפיקומן. ואע"פ שיצטרך לברך ברכהמ"ז פעם נוספת - אנו פוסקים שברכהמ"ז איננה טעונה כוס (סימן קפד') וכיוון שכך - הוסר כל הדיון וכל החשש שנראה כמוסיף על הכוסות.

סיכום - מי ששכח לאכול אפיקומן: כיוון שאנו פוסקים כמ"ד שאין ברכהמ"ז חייבת בכוס של ברכה - בכל רגע שנזכר - יטול ידיו ויברך המוציא, יאכל אפיקומן ויברך המוציא וברכהמ"ז (ללא כוס של ברכה) וימשיך ממקום שעצר.

⁵⁷⁸ מי שסיים את הסדר ואז נזכר שלא אכל אפיקומן: **שאלה זו נשאלה לרשב"א שאמר** - שיחזור ויטול ידיו ויאכל כזית מצה שמורה לשם מצת אפיקומן ואז יברך ברכת המזון, ואין צריך כוס יין כי בסתם ברכהמ"ז של יחיד לא עושים ברכה על היין.

⁵⁷⁹ כנ"ל, כי הכוס השלישית הייתה טעונה ולכן היא בטלה ונכנסת הכוס החדשה במקומה.

סימן תעח' - שלא לאכול אחר אכילת האפיקומן:**סעיף א' - אחר האפיקומן אין לאכול שום דבר:**

שו"ע - "אחר אפיקומן אין לאכול⁵⁸⁰ שום דבר"⁵⁸¹.

רמ"א - "ולא יאכלנו בשני מקומות, דלא עדיף מאלו הפסיק בשינה דאסור לאכול משום דהוי כשני מקומות (טור)".

סעיף ב' - מי שישן - האם יכול לחזור ולאכול מן האפיקומן:

שו"ע - "מי שישן בתוך הסעודה והקיץ, אינו חוזר לאכול. בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה, חוזרים ואוכלים. נרדמו כולם, ונעורו, לא יאכלו. נתנממו כולם, יאכלו"⁵⁸².

רמ"א - "וכל זה אינו אלא שישנו לאחר שהתחילו לאכול האפיקומן, אבל שינה קודם לזה לא הוי הפסק (טור ורבינו ירוחם)".

סימן תעט' - ברכת המזון על כוס שלישי:**סעיף א' - כוס שלישית:**

שו"ע - "אחר כך מוזגין לו כוס שלישי, ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן, ושותה בהסיבה⁵⁸³; ולא יברך אחריו⁵⁸⁴ ולא ישתה יין בינו לכוס רביעי⁵⁸⁵".

⁵⁸⁰ האם שתיה מותרת אחרי האפיקומן?

מחלק' הפוסקים, ויש להחמיר במשקה המשכר, ולכתח' נכון להיזהר מכל משקה חוץ ממים. ועיין להלן סימן תפא'.

⁵⁸¹ אין לאכול אחר האפיקומן שום דבר: למדנו במסכת פסחים דף קיט' - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" ובגמ' נחלקו - "מאי אפיקומן":

אמר רב - שלא יעקרו מחבורה לחבורה. ושמואל אמר - "כגון ארדיליאי וגזלייאי לאבא", ורבי יוחנן אמר - "כגון קליות ואגוזים". דהיינו:

- לפי רב הבעיה - שלא ילכו אחרי סיום הסעודה לחבורה נוספת - גזירה שמא יאכלו הפסח בשתי מקומות.

- אבל לפי שמואל ורבי יוחנן - העניין הוא שאסור לאכול שום דבר אחר הפסח, אפילו בחסורתו הראשונה, כדי שישאר טעם הפסח בפיו,

וכ"כ הטעם במשנ"ב.

להלכה פסק בשו"ע - כשמואל ורבי יוחנן - שלא יאכל אחריו שום דבר, אבל הרמ"א הזכיר את דעת רב - "ולא יאכלנו בשני מקומות".

⁵⁸² ישן בתוך הסעודה - האם יכול לאכול שוב מן הפסח: בגמ' במסכת פסחים דף קכ' - הבעיה היא שבקרוב הפסח היה חובה לאכול אותו רק

במקום אחד, ולכן לעבור ממקום למקום היה אסור, וגזרו שגם לא יאכל מי שנרדם כי נחשב כאכילת שני מקומות אבל זוהי חומרא יתירה.

⁵⁸³ שותהו בהסבה - פסחים קח' - כל ד' כוסות יש להסב. ועיין לעיל סימן תעב, סעיף ז' - בדיני הסבה של ד' כוסות ומי ששכח להסב, ועיין לעיל

בסימן תעג', ג' בדין שתיה בין הכוסות.

אם לא היסב בכוס שלישית - האם חוזר ומיסב שוב לכוס שלישית:

עיין לעיל סימן תעב', ז'.

הטור כאן כתב - "ואם שתהו בלא הסבה - צריך לשתות פעם אחרת בהסבה". והשו"ע לא התייחס אבל משמע שדעתו כמו הטור - שצריך לחזור

ולשתות בהסבה גם כוס שלישית וגם כוס רביעית, וכ"כ במפורש המשנ"ב בסימן תפ', ס"ק ח'.

אבל הרמ"א חולק - שבכוס שלישית ורביעית - לא חוסר לשתות אם היסב. וכפי שראינו לעיל בסימן תעב, ז' ברמ"א - שכיוון שבין כוס שלישית

לרביעית לא יכול לשתות שמא ישתכר - אז כל מה שישתה עכשיו נראה כמוסיף ולכן לא יחזור וישתה בהסבה - כי סומך על השאילתות שאין חובה

להסב (אבל השו"ע סובר שאף שסתם כך לא יכול לשתות בין כוס שלישית לרביעית - מ"מ אם לא היסב כן יחזור וישתה מכיוון שזהעניין מעכב כי

לא סומך על השאילתות).

רמ"א- "מיהו מכוס שלישי יכול לשתות כמה פעמים והכל מחשב שתייה אחת"⁵⁸⁶, אף על גב דהפסיק בנתיים (מהרי"ל ומהרי"י ותשב"ץ). **שו"ע-** מצוה לחזור אחר זימון. **רמ"א-** והגדול שבהן אומר הודו ואנא⁵⁸⁷, והאחרים עונים אחריו (כל בו). והגדול יכול ליתן לקטן רשות (מהרי"ל). ויכול לצרף לזימון לענין הלל, אף על גב שלא אכל עמהם. ונהגו שבעל הבית מברך ברכת המזון בליל פסח, שנאמר: טוב עין הוא יבורך (משלי כב, ט) והוא מיקרי טוב עין שאמר כל דכפין ייתי ויכול וכו".

סימן תפ' - סדר כוס רביעי:

סעיף א' - סדר ההלל שעל כוס רביעי והברכה עליו:

שו"ע- "כוס רביעי מתחיל לא לנו"⁵⁸⁸ וגומר עליו את ההלל; ואינו אומר יהללך, אלא אומר אחר גמר ההלל הגדול שהוא מהודו ליי עד על נהרות בבל שהם כ"ו כי לעולם חסדו, ואחר כך אומר נשמת כל חי וישתבח עד ומעולם ועד עולם אתה אל, ואז יאמר יהללך עד מלך מהולל בתשבחות⁵⁸⁹, ושותהו בהסיבה בלא ברכה תחלה, (וכבר נתבאר לעיל סימן תע"ד דאנו נוהגין לברך), ומברך אחריו על הגפן⁵⁹⁰; ואם שותהו בלא הסיבה, צריך לשתות

⁵⁸⁴ **לא יברך אחריו- התבאר עיל בסימן תעד'-** אחרי איזה כוסות יש לברך. **והטעם שלא מברך אחר כוס 3-** כי יברך ברכה אחרונה על כוס רביעית ויפטור הברכה גם על הכוס השלישית.

⁵⁸⁵ **שתיית יין בין כוס שלישי לרביעית: המשנה בפסחים קיז'-** אין שותים בין כוס שלישית לרביעית, כדי שלא ישתכר וישכח מלגמור את ההלל, וע' לעיל סימן תעג', ג' בדין שתיה בין הכוסות. שתיה של משקאות אחרים מותרת: משקה שאינו משכר מותר לשתות אחר כוס שלישית מכיוון שאין בו אף אחד מן הטעמים- לא נראה כמוסיף על הכוסות כי זה לא יין וגם לא יבוא לידי שכרות.

⁵⁸⁶ **הסבר הרמ"א-** לענ"ד, אין כוונת הרמ"א שיכול לשתות כמה כוסות שרוצה, אלא שאת הכוס השלישית יכול לשתות בכמה פעמים. אבל לא לומר שיכול לשתות כמה כוסות שרוצה- שהרי מנשה מפורשת היא שאסור שמא ישתכר ועוד כי נראה כמוסיף על הכוסות. ⁵⁸⁷ **חיפוש אחר זימון(שלושה) לאמירת "הודו" בהלל:** מה שכתב כאן השו"ע לחפש אחר זימון- אינו לענין ברכת המזון אלא לענין אמירת ה"הודו" בהלל, שמצוה מן המובחר לאומרו בשלושה גבולים גדולים- שאחר אומר "הודו" והשניים משלימים את הפסוק, וכן הלאה. ואף שמצוה בגדולים- יכול לעשות כן גם עם אשתו ובניו, שכן אשתו חייבת במצוות ההגדה כמותו וגםילדיו מדין חינוך. ומצוה זו היא לכתחילה אך אינה לעיכובא.

ויש שהיו מהדרים לחפש אחר מניין כנגד קרבן הפסח שהיו נמנים חבורת של לפחות עשרה אנשים, ובוודאי שזה לא מעכב.

⁵⁸⁸ **הלל בישיבה:** בליל הסדר אומר הלל בישיבה, למרות שבכל השנה עומדים בהלל, כי בפסח ישיבה היא דרך חירות.

⁵⁸⁹ **איזה חלקי הלל אומרים על כוס רביעי ומה מברך אחרי פרקי ההלל: משנה בפסחים קיז'-** "רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר" ונחלקו: 1. מהי ברכת השיר. 2. מהו ההלל שגומר עליו.

☒ **ברכת השיר:**

א. רבי יהודה- ברכת יהללך שאחרי הלל רגיל.

ב. רבי יוחנן- נשמת כל חי וחותרם בישתבח.

☒ **מהו "הלל" שגומר עליו-**

א. רבי יהודה- ממזמור "הודו" עד ממזמור "על נהרות בבל".

ב. רבי יוחנן- משיר המעלות עד על נהרות בבל.

נחלקו הראשונים כמי ההלכה בשני עניינים אלו:

- **רשב"ם-** עבדין כתרזיהו וחותרים גם "ברוך אתה ה' מלך מהולל"(אחר הלל) וגם אחרי נשמת ברכת ישתבח.
- **הר"ר חיים כהן, רא"ש-** היה אומר הכל אבל לא היה חותרם 2 הברכות כי שתיהן של שבת? אלא רק מברך ברכת ישתבח אחרי כל ההלל וכל נשמת.

⁵⁹⁰ **ובברכת הגפן על כוס 4 פטור כוס 3:** כמובאר לעיל בסימן תעד'.

פעם אחרת בהסיבה, (ועיין לעיל סימן תע"ב סעיף ו'), ומברך לפנינו בורא פרי הגפן, לפי שהסיח דעתו מלשתות עוד".

רמ"א - "וי"א שיש לומר שפוך חמתך וכו' קודם לא לנו (ר"ן פרק ע"פ) ולפתוח הפתח, כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על המכחשים בה' (מהרי"ב), וכן נוהגין⁵⁹¹. ויכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה. (רמב"ם והמגיד פ"ח)".

סימן תפא' - שלא לשתות אחר ארבע כוסות:

סעיף א' - שתיית משקה אחר ד' כוסות:

שו"ע - "אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשתות יין, אלא מים⁵⁹²".

רמ"א - "וכל המשקין דינן כיון (בית יוסף). ומי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשתות, יכול לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול. (מרדכי)".

סעיף ב' - חיוב לעסוק בהלכות הפסח עד שתחטפנו שינה:

שו"ע - "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה".

רמ"א - "וכל דין ליל ראשון יש ג"כ בליל שני (אגור). ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע⁵⁹³, ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין".

⁵⁹¹ **כוס של אליהו:** במשנ"ב (י"י) כתב שנוהגין למזוג כוס לאליהו הנביא, וכוס זו גדולה ונכבדה משאר כוסות, ובעה"ב בעצמו מוזג.

מה עשויים עם כוס של אליהו? יש שנוהגים למזוג לכ"א מן המסובים לכוס רביעי ורבים נוהגים להשאיר מכוסה כל הלילה ולמחרת בבוקר עושה ממנה קידוש, הבדלה וכו'.

⁵⁹² **אין לשתות אחר כוס רביעי:** הטור כתב בשם הרא"ש משמו של רבי יוסף טוב עלם, וכ"כ הרי"ף ושאר הגאונים - שאחר ד' כוסות אינו

רשאי לשתות אלא מים בלבד. בטעם הדבר נחלקו הפוסקים:

- משום שמצווה לספר בלילה סיפור יצ"מ ונפלאותיו של ה', ואם ישתה יין או כל משקה משקר יתבטל מצווה זו כי ירדם מיד. לפי זה רק יין או משקה משכר אסור.

- כדי שלא יהא נראה כמוסיף על הכוסות - ולפי זה כל משקה מיוחד (שכר מדינה) אסור, אפילו שאינו משכר (ושאר משקים מותר).

- שלא יתבטל טעם מצה מפיו ע"י שתייתו - ולפי זה כל משקה אפילו אינו משכר ואינו שכר מדינה-אסור.

להלכה - המשנ"ב (א') כותב - שמכך שהמחבר והרמ"א סתמו ולא כתבו הטעם משמע ששניהם מחמירים ככל הטעמים - ושאינן לשתות כל משקה אפילו שאינו משכר ואינו שכר מדינה. אבל יש משקים שמתיר כי אינם מעבירים את הטעם ואינם משכרים ואינם חשובים לשכר מדינה - כגון: מי זנגביל, תה וכד'.

אולם במקום הצורך והדחק כתבו - "דאף שלכתחילה נכון להחמיר בכל דבר שמבטל טעם מצה, מ"מ במקום צורך גדול יש לסמוך על סברא הראשונה להתיר לו לתות שאר משקין שאינן משכרין".

ונלע"ד שמכאן נלמד שמי שרוצה להישאר ער בלילה לעסוק בענייני וסיפור יצ"מ יכול לשתות קפה שחור וכד' בהסתמך על דברים אלו.

סיכום העניין: יין ושאר משקין משכרין אסורים בכל עניין. משקים חשובים שאינם משכרים כמו מיץ טבעי, משקאות קלים וכד' - נכון שלא לשתותן ובמקום הצורך גדול יש להתיר. ואילו קפה ותה בלי סוכר (כי עם סוכר מבטל טעם המצה ודינו כשכר מדינה), סודה ומים - מותר אף לכתחילה.

⁵⁹³ ומברכים ברכת המפיל.

סימן תפב' - מי שאין לו מצה שמורה:**סעיף א' - כיצד ינהג מי שאין לו מצה שמורה:**

שו"ע - "מי שאין לו⁵⁹⁴ מצה משומרת⁵⁹⁵ אלא כזית, מברך על אכילת מרור ואוכל, וכשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת, מברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית, ואינו טועם אחריו כלום"⁵⁹⁶.

רמ"א - "ומי שאין לו ב' הלילות רק ג' מצות, יברך ליל ראשון המוציא ועל אכילת מצה וכן הכריכה הכל מן הפרוסה, ושתי השלימות לליל ב'. (אבודרהם בשם אבן ירחי)."

סימן תפג' - דין מי שאין לו יין:**סעיף א' - כיצד ינהג מי שאין לו יין בליל פסח:**

שו"ע - "מי שאין לו יין⁵⁹⁷ בליל פסח, מקדש על הפת שמברך המוציא ובוצע, ומניח ידיו עליו עד שגומר הקידוש, ומברך על אכילת מצה, ואוכל, ואח"כ אוכל שאר ירקות ומסלק השלחן ואומר מה נשתנה וכל ההגדה עד גאל ישראל, ומברך על המרור, ואוכל, ואח"כ כורך מצה ומרור, ואוכל⁵⁹⁸."

⁵⁹⁴ **חולה שאינו יכול לאכול אלא כזית אחד:** יקיים כל הסדר ויאכל סעודתו ללא המוציא, ורק אחרי כן יברך "המוציא" ויאכל אותו כזית מצה שיאכל וייצא בו י"ח אכילת מצה ואפיקומן.

⁵⁹⁵ **מהי מצה משומרת? ע' לעיל סימן תנג, ד' -** לכתחילה משעת טחינה, בדיעבד מהני משעת לישה ויש מחמירים להצריך שימור משעת הקצירה.

במקרה ויש לו מצות שמורות אבל חלקם טובות ומשעת טחינה וחלקם משעת לישה: כתב בבה"ל "מצה משומרת" שנוהג הכל כרגיל ומתחיל לאכול מן המצה השמורה ביותר אל הפחות שמורה.

⁵⁹⁶ **מה יעשה אדם שאין לו אלא כזית מצה שמורה לליל הסדר:** בשאלה זו נחלקו הראשונים:

- **ר"ף, ר"ה, רמב"ם -** אוכל כזית מצה רגילה שמברך עליה "המוציא", מברך על מרור ואוכלו ואז כורך מרור ומצה רגילה ולא מברך על כך, ובסוף מברך כזית מצה שמורה שאוכל אחרונה "על אכילת מצה".
- **רא"ש -** יאכל בתחילה כזית מצה השמורה ויברך עליה המוציא ועל אכילת מצה - ומתחיל בזה כדי שיאכל מצת מצווה לתבון.
- להלכה פסק השו"ע כרוב ראשונים:** מברך מתחילה ברכת המוציא על מצה רגילה ואוכל כזית, ואז מברך על מרור ואוכל, ולבסוף אחר הסעודה אוכל כזית מהמצה השמורה ועליה מברך "על אכילת מצה" ויוצא בה י"ח מצת מצווה וכן אפיקומן שנאכל על השובע.
- יש לשים לב - שהשו"ע לא כותב לעשות כורך במצב זה** כי הוא סובר שללא מצת מצווה אין שום ערך לכריכה.

⁵⁹⁷ **שאיין לו יין כלל -** כל הדין בסעיף זה הוא רק כשאין לו יין כלל.

***** מי שיש לו יין אבל לא כנגד 4 כוסות (משנ"ב, א'):**

- **יש לו כוס אחת -** יעשה עליה את הקידוש כי הקפידו חז"ל שיעשה קידוש בליל פסח על היין ולא על הפת.
 - **יש לו 2 כוסות -** יעשה על הראשונה קידוש, יאמר ההגדה ללא כוס, ובכוס האחרת יעשה עליה ברכת המזון.
 - **יש לו 3 כוסות -** יעשה כמו ב-2 כוסות, ובשלישית ישתמש ככוס שניה = על ההגדה, ורק את החלק האחרון של ההלל יעשה ללא כוס.
- דהיינו - סדר חשיבות הכוסות הוא:** 1) (כוס של קידוש), 2) (כוס של מגיד), 3) (כוס אחרונה על ההלל).

⁵⁹⁸ **מי שאין לו יין בליל פסח:**

הראשונים נחלקו - מה יעשה אדם שאין לו יין לעשות עליו קידוש. לכ"ע מוסכם שבמקום יין וברכת ה"גפן" הוא מברך "המוציא" על הלחם, השאלה בה נחלקו - האם מברך גם על אכילת מצה באותו זמן שמקדש על המצה או שדוחים את הברכה על המצה לאחר המגיד או שמא בגלל שמקדימים את הברכה על המצה יש להסמיק לה גם את אכילת המרור?

- **ר"ף -** עושה קידוש, בוצע הפת ומסיים הקידוש ומברך המוציא (במקום בורא פרי הגפן) ומברך על אכילת מצה ואוכל מן המצה, ואז אוכל שאר ירקות (כרפס וכו') ואומר מגיד כולו ואז מברך על המרור ואוכל, וכורך מצה ומרור ואוכל.

רמ"א- "בלא ברכה. ובמקומות שנוהגים לשתות משקה הנעשה מדבש שקורין מע"ד, יכול ליקח אותו משקה לארבע כוסות אם אין לו יין (מהרי"ל). וי"א שאין עושין קידוש על שאר משקין, כמו שנתבאר לעיל סי' ער"ב סעיף ט'. ולי נראה דלענין די כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין⁵⁹⁹ אם הוא חמר מדינה, כמו שנתבאר לעיל סימן ער"ב".

סימן תפד'- דין מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים:

סעיף א'- הרוצה לברך ברכות הסדר במקום אחר:

שו"ע- "מאן דבעי לברוכי בתרי או בתלת בתי⁶⁰⁰, מברך ברישא בביתיה ואכיל כל מאי דצריך, ומברך ברכת המזון, והדר מברך לכל חד וחד בביתיה ושתי אינהו כסא דקידושא ודאגדתא ואכלי ירקי ומצה, ואיהו לא אכיל ושתי

סברתו- ברכת אכילת מצה צריכה להיות סמוכה לברכת המוציא ואע"פ שלא יוכל לעשות טיבול- זה רק היכר כדי להעיר הקטנים לשאול אז היכא שא"א- לא נורא.

• **רי"ץ גיאת-** חולק על הרי"ף, וסובר שהוא עושה קידוש ומברך המוציא ואוכל מן המצה אבל לא מברך עליה עדיין "על אכילת מצה". אלא מטבל ירקות בחרוסת וגומר ההגדה ואחר כך מברך על אכילת מצה ואוכל ואז על אכילת מרור ואוכל.

סברתו- צריך לסמוך את אכילת המרור לאכילת המצה ועוד שרוצה שיהיו שני טיבולים שלא בתוך סעודת הפת, ולכן אומר לעשות קידוש ועדיין לא לברך על אכילת מצה אלא אחרי כן ואז יכול לסמוך לה את ברכת המרור ואכילתו.

• **בעל העיטור-** עושה קידוש ומברך על המוציא וגם על אכילת מצה ואוכל מן המצה, וחייב להסמיך את המרור לאכילת המצה לכן אוכל אז מרור ואז ממשיך בשאר ירקות ובמגיד.

• **טור-** לולא דמסתפינא(הוא אומר)- עוד לפני הקידוש- יטבל בירק ואח"כ יאמר את המגיד, ורק אז יעשה הקידוש ויברך המוציא ועל אכילת מצה ואז כסדר- מרור, כורך וכו'. [כך מרויחים שלא משנים את הסדר וגם שהטיבול על הירק הוא לפני ברכת המוציא, כי אם

מברך המוציא בקידוש ואז אוכל הירקות- אין היכר לתינוקות כי זה בתוך הסעודה. **ואמר שנראה שכן דעת רב נטרונאי.**

סברתו- יש לסמוך ברכת המוציא לאכילת מצה, יש להסמיך בין מצה למרור ויש לאפשר את הטיבו שלא בסעודה כדי לאפשר לקטנים לשאול ולתמוהה. על כן- יש לדחות הקידוש ואז יסמוך המוציא לאכילת מצה ואז יאכל גם מרור, ולפני כן גם יוכלו לטבל קודם הסעודה.

להלכה פסק השו"ע- כרי"ף: קידוש, על הפת, ברכת המוציא, ברכת על אכילת מצה, אוכל מן המצה ואז ממשיך בסדר כרגיל- טיבול ירקות, קריאת ההגדה, מרור וכורך.

⁵⁹⁹ **כשאין יין- ישתמשו בשכר מדינה-** כך כותב הרמ"א **וזהו חידוש שבכדי שלא למנוע את מצוות ד' כוסות- יסמכו על מי שמתיר גם משאר**

משקין.

⁶⁰⁰ **המקרה המדובר:** אדם שעושה ליל הסדר בביתו אבל שכניו וכד' לא יודעים לעשות קידוש ולומר הגדה והוא רוצה לעזור להם לברך וכד'-מצד אחד- אסור לאכול בליל הסדר בשתי מקומות כי אז נראה כעושה שתי חברות של קרבן הפסח. **סעיף זה בא לדון- מה יכול לעשות אדם זה עבור**

שכניו וכד'?

התשובה היא- שהוא יכול להתחיל את הסדר בביתו ולאכול ואז לעבור לאותו מקום- לברך בשבילם כל הברכות (בלי לאכול) ואז הם ישתו ויאכלו מן המצה.

דבר זה נלמד בגמרא בראש השנה דף כט'- שגם ברכות הנהנין(שבד"כ א"א להוציא בהם אחרים) אפשר להוציא בהם אחרים אם הם על מצווה שהיא חובה. לכן אע"פ שבד"כ ברכות הנהנין א"א להוציא בהם את השני י"ח אם המברך לא טועם, במקרה זה שהברכות הם על מצווה שהיא חובה- אפשר להוציא את השני. זה נכון הן לברכת היין והן לברכת המוציא ואכילת מצה.

בצורה כזו אנו "מרויחים" שמצד אחד אנו מברכים עבורם, אבל מצד שני- הוא לא אוכל שם ואינו נחשב לאוכל שני מסדרים במקומות שונים.

האם גם על המרור יכול לברך ולהוציא אותם בלי שהוא טועם? הראשונים נחלקו בכך- בעל העיטור כתב- שבזה הוא לא יכול לברך כי זה רק

מנהג ולא מצווה מן התורה או חכמים, אבל רוב ראשונים וביניהם הרא"ש כתבו- שיכול להוציא אותם גם בזה- כי סו"ס תקנת חכמים לאוכל מרור וא"כ הוי כחיוב שיכול להוציא בו בברכת הנהנין אפילו שהוא עצמו לא נהנה.

*****סיכום:** אוכל בבית שלו כסדר ומברך ברכת המזון ואז יוצא לבית האחר ושם- מקדש להם ומברך להם גם בפה"ג ומברך להם ברכת כרפס ואומר לפנייהם ההגדה וברכת כוס שני וגם ברכת המוציא וברכת אכילת מצה ומרור [ואף על גב דבשאר ברכות הנהנין קי"ל שאין יכול לברך

בהדייהו, ושביק להו למגמר סעודתייהו, ומברכי אינהו ברכת המזון⁶⁰¹; ואי לא ידעי, יקרא מלה במלה והדר אזיל לביתא אחרינא ועביד הכי, והדר אזיל לביתיה וגמר הלילא ושתו כסא דהלילא. ואי בעי לאקדומי להנך בתי ברישא, בריך להו ולא אכיל ולא טעים והדר אזיל לביתיה ומקדש, ואם ירצה יגמור הכל בביתו ואחר כך ילך לקדש בבתי האחרים ולא יאכל וישתה עמהם".

סימן תפא' - דין מי שנשבע שלא לאכול מצה:

סעיף א' - שבועה / נדר / על מצוות הסדר:

שו"ע - "אמר: שבועה שלא אוכל מצה, סתם, אסור לאכול מצה בליל פסח. אמר: שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח, לוקה ואוכל מצה בליל פסח⁶⁰²".

סימן תפז' - שיעור כזית למצוות הסדר:

סעיף א' - מהו שיעור כזית:

שו"ע - "שיעור כזית, יש אומרים דהוי כחצי ביצה⁶⁰³". **הגה:** ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט; ובירקות צריך למעך חלל האויר שבין הירק, ולשער שיעור הכזית בירקות עצמן ולא באויר שביניהם".

לאחרים א"כ יהנה עמהן שאני ברכת הלחם של מצה וקידוש היום שהם חובה הלך יכול לברך להוציא אחרים אף שאינו נהנה וכן ברכת הירקות חשיב ג"כ מצוה ויכול להוציא אחרים].

⁶⁰¹ **רק הם מברכים ברכת המזון:** ברכת המזון מיוחדת בכך שא"א למי שלא אכל להוציא י"ח מי שכן אכל, כי כתוב - "ואכלת ושבעת וברכת" - מי שאכל ושבע הוא הוא יברך.

⁶⁰² **סיכום הדינים - שבועה / נדר וכד' על מצוות החנוכה (ע"פ המשנ"ב):**

- **אמר שבועה שלא אוכל מצה סתם -** בין אם אמר זה קודם הפסח בין אמר בליל פסח גופא כיון דלא אמר בשבועתו דמשתבע רק אמצת מצוה אלא כולל בשבועתו כל מצה - שבועתו חלה, כי שבועה חלה בכלל דברים המותרים עם דברים האסורים
- **אמר שבועה שלא אוכל בליל פסח -** כיון שאמר ליל פסח כוונתו אמצת מצוה בלחוד - והוי נשבע על המצוות שלא חל, ולוקה משום שבועת שווא.
- **אמר קונם אכילת מצת מצוה עלי [= נדר] -** אסור באכילת מצה דנדר חל אדבר מצוה.
- **אם אמר שבועה שלא אוכל מרור של מצוה -** אסור באכילת מרור דמרור בזמן הזה דרבנן ושבועה חיילא אמצוה דרבנן וה"ה באמר שלא ישתה ד' כוסות.
- **אמר שבועה שלא אוכל מצה בליל שני -** כיון שהוא ג"כ מדרבנן - נמי חל ואסור.

ומ"מ כתבו הפוסקים דמצוה להתיר שבועתו כדי שיוכל לקיים המצוות.

⁶⁰³ **מהו שיעור כזית?**

- תוס' (כמובא בב"י) - כחצי ביצה.
- רמב"ם - שליש ביצה.
- להלכה - השו"ע הביא כתוס' - "יש אומרים דהוי כחצי ביצה".
- ובמשנ"ב (א') כתב - שלענין דינא: **במצוות מדאן** (כמו אכילת מצה וכד') - יש להחמיר ולאכול לכתחילה כחצי ביצה לכזית. אבל במצוות דרבנן (כגון מרור) - לכתחילה ג"כ יש להחמיר ולאכול חצי ביצה, אך בדיעבד גם אם אכל כשליש ביצה - יצא.

מהי ביצה (משנ"ב, א')?

יש אחרונים דסברי - שביצים המצויים בימינו קטנות ממה שהיה בעבר והם חצי ממה שהיה בעבר. **יש אומרים** שזה אותו גודל. **ולהלכה גם בזה -** בדאו' נחוש לחומרא ובדרבנן לקולא.

שיעור כזית - הלכה למעשה: אנו מודדים ע"פ הנפח.

סימן תפז' - סדר תפלת ערבית של פסח:**סעיף א' - נוסח התפילה:**

שו"ע - "סדר היום, ערבית ושחרית ומנחה אומר שלש ראשונות ושלוש אחרונות וקדושת היום באמצע אתה בחרתנו וכו' ותתן לנו ה' אלהינו את יום חג המצות הזה את יום טוב מקרא קדש הזה, (וע"ל סימן ת"צ סעיף ג'), זמן חרותנו, יעלה ויבא, והשיאנו וחותם: מקדש ישראל והזמנים⁶⁰⁴; ואם אמר: מקדש השבת, וחזר בו תוך כדי דיבור, יצא אחרי שהוא יודע שהוא יום טוב. ואם חל בשבת אומר: את יום המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה, וחותם: מקדש השבת וישראל והזמנים; ואין אומרים ברכת מעין שבע".

סעיף ב' - אין מקדשים בבהכנ"ס:

שו"ע - "אין שליח צבור מקדש בבית הכנסת".

סעיף ג' - טעויות ושכחה בתפילת החג:

שו"ע - "שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא, יצא⁶⁰⁵".

רמ"א - "ואפילו היה שבת, אם הזכיר ביעלה ויבא, יצא (ב"י בשם א"ח). ואם אמר אתה בחרתנו והזכיר בו שבת, אפילו הכי צריך לחזור ולהזכירו ביעלה ויבא (תשובת מהרי"ל); מיהו אם לא הזכירו ביעלה ויבא, אין צריך לחזור (ב"י). ושי"ץ ששכח להזכיר של יום טוב בשחרית, ע"ל סימן קכ"ו".

סעיף ד' - הלל בליל פסח בבהכנ"ס:

שו"ע - "בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות".

רמ"א - "וכל זה אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל⁶⁰⁶".

- במצת מכונה רגילה: שיעור כזית הגדול הוא כשלושת רבעי מצה, ושיעור כזית רגיל - כשני שלישי מצה, ושיעור כזית הקטן - שלישי מצת מכונה (וכן נקל לחולה וזקן). ובדיני דרבנן ראינו שאפשר להקל ששיעור הכזית יהיה כאותם שאמרו לא נתקטנו הביצים וממילא יספיק כזית הקטן - כגון שלישי מצת מכונה.

- במצת יד - השיעור הגדול - כרבע מצה, והשיעור הקטן - חצי מהרבע.

⁶⁰⁴ **הכל הולך אחר החתימה** - לכן אם לא הזכיר בחתימה את היום ("מקדש השבת", "מקדש ישראל והזמנים") - לא יצא.

⁶⁰⁵ **העיקר הוא הזכרת היום**: לכן כל שהזכיר בתפילתו את היום = את יום טוב ושמו - יצא י"ח ואינו צריך לחזור.

למשל - אם אמר רק "אתה בחרתנו" והזכיר "ונתת לנו את יום- חג הפסח זמן חרותנו" - סגי בהכי אפילו שלא אמר אחרי זה יעלה ויבוא או "והשיאנו. וכן - אם לא אמר אתה בחרתנו אבל כן אמר "יעלה ויבוא" - ושם הזכיר "חג המצות- זמן חירותנו" יצא י"ח ושאר התפילה לא מעכב אם אל הזכיר אותה. אבל אם לא הזכיר כלל את עניינו של יום- לא יצא וצריך לחזור.

⁶⁰⁶ **אמירת הלל בארץ ישראל לבני אשכנז: בפסקי תשובות כאן מביא שהגר"א נהג לומר הלל בליה, וכן נהגו בעוד מקומות, וכן נהגו הרבה קהילות מבני אשכנז שבא"י לומר הלל בליל פסח כמנהג בני ספרד.**

סימן תפח' - סדר תפלת שחרית של פסח:

סעיף א'-

שחרית נכנסים לבית הכנסת, וקורים הזמירות של שבת, ומתפללין תפלת שחרית, וגומרין ההלל (ומברכין לקרות ההלל⁶⁰⁷), ואין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בקריאת שמע, באמצע הפרק שואל בשלום אביו או רבו ומשיב שלום לאדם נכבד שנתן לו שלום, ובין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם".

רמ"א- (ודוקא בב' ימים הראשונים שגומרים בהם ההלל דינא הכי לענין הפסקה⁶⁰⁸, אבל בימים שאין גומרין ע"ל סימן תכ"ב סעיף ד'). ואם פסק באמצע ושהה אפילו כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק".

סעיף ב'- אפילו כמה יחד אומרים את ההלל- יכולים להוציא י"ח:

שו"ע- "בהלל, אפילו עשרה קורין כאחד"⁶⁰⁹.

סעיף ג'- קריאת התורה, הפטרה ומוסף:

שו"ע- "מוציאין שני ספרים וקורין בראשון חמשה גברי (ואם מוסיפין ביום טוב ע"ל ריש סימן רפ"ב) בפרשת בא מן משכו עד מארץ מצרים על צבאותם, ומפטיר קורא בשני בפרשת פנחס ובחודש הראשון ומפטיר ביהושע בעת ההיא, ומתפללין תפלת מוסף ואין מזכירין גשם מכאן ואילך (וע"ל סימן קי"ד), וכן פוסקים משם ואילך מלשאל בברכת השנים".

רמ"א- "ונוהגין לומר בכל יום טוב בתפלת מוסף פסוקי מוסף היום אחר שאמר על ידי משה עבדך כאמור⁶¹⁰".

⁶⁰⁷ נוסח הברכה על ההלל: השו"ע כתב- לברך על "גמירת ההלל"- דהיינו לגמור את ההלל. אבל הרמ"א כתב לברך "לקרות את ההלל"-

וטעמו- שגם אם האדם יפספס מילה או אות אחת-זה לא יחשב לברכה לבטלה מכיוון שלא "התחייב" לגמור את כולו, אלא רק לקרותו.

⁶⁰⁸ שלא יחסיר אפילו תיבה אחת בהלל שלם: בימים שגומרים בהם את ההלל צריך להיזהר שלא לטעות או לפספס אפילו מילה אחת- כי יש

לקרוא את כל ההלל ועל פי הסדר ודמי לקריאת מגילה- שאפילו מילה אחת שפספס לא יצא.

וחשוב להבין- שאם נזכר שלא אמר משהו- צריך לחזור ולהמשיך משם שלא יחשב כאומר למפרע- שלא יצא.

⁶⁰⁹ הסבר- אפילו במקום שמוציאין ידי חובה אדם אחר שלא יוגע לקרוא את ההלל- עדיין יכולים כמה אנשים לומר ביחד ועדיין חשיב למוציאים את

השומע "ח. החידוש הוא - שבד"כ אמרין תרי קלא לא משתמעי [כדאשכחן סימן קמ"א ס"ב]- אבל כאן בהלל שהוא חביב משום זכרון הנס

נותנים השומעים דעתם ויוציאים י"ח אפילו שזה קול של כמה אנשים.

⁶¹⁰ פסוקי הקרבנות אינם מעכבים(משנ"ב, ג')- מי שטעה בתפילת מוסף ולא הזכיר פסוקי הקרבנות או שהזכיר את הקרבן הלא נכון:

אם לא הזכיר- בכל מקרה יצא י"ח, כי אינם מעכבים. וגם אם טעה והזכיר של יום אחר במקום היום של היום- כתב הח"א- שאם לא סיים הברכה-

יחזור ויתחיל שוב מפסוקי הקרבנות, אבל אם כבר סיים הברכה- אין צריך לחזור- וטעמו- כיון שאמר "ונעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין

כסדרן ומוספין כהלכתן"-בדיעבד סגי בהכי ולא חוזר.